Mirivilis • MEZARDA HAYAT

HER ÜLKEDEN
BİR YAZAR 3

Mirivilis
MEZARDA HAYAT

GÜN YAYINLARI

MİRİVİLİS

MEZARDA HAYAT

Elencesinden çeviren :

NEVZAT HATKO

GÜN YAYINLARI

Başmusahip Sokak, Tan Ap. No. 6 - İSTANBUL

HİLÂL MATBAACILIK KOLL. ŞTİ. - İstanbul - 1968 - Telefon: 22 91 78

BU KİTABI SEVGİSİYLE
DOLDURAN
KADINA

(Yazanın ithafı)

KISACA

Çağdaş Yunan Edebiyatının ünlü yapıtlarından biri olan elinizdeki şu kitap, bir bakıma yazarın bir çeşit biyografisi. Yani yazarın yaşantısının bir bölümünün, gençlik çağının, en ilginç yanı. 1891 doğumlu olan yazarın hayatı o dönemde, bütün çağdaşları gibi, dünyayı altüst eden büyük olaylar ve savaşlar içinde geçmiştir. Bütün bunlardan bir sanatçı, bir düşünür olarak elbetteki etkilenecekti. Öyle de olmuştur. Balkan Savaşlarına, I. Dünya Savaşına, Anadolu Savaşına katılan yazar bu korkunç serüvenlerin etkisinden kurtulamazdı elbet. O civcivli dönemi izliyen barış yıllarının hemen başında yayınladığı bu ilk romanı büyük yankılar uyandırmış, olumlu olumsuz tartışmalara yol açmış, sonunda gerçekçiliği ve savaşın korkunç niteliğini yalın ve cesur bir biçimde verişi, yazarına gerek kendi ülkesinde, gerekse yabancı ülkelerde haklı bir ün kazandırmıştır. O dönemde Fransızcaya da «De Profundis» adı altında çevrilen bu savaş aleyhtarı yapıt, Barbusse'un ünlü «Le Feu» sü ile (Ateş) ve sonraları da Remark'ın «Garp Cephesinde Yeni Birşey Yok» adlı romanıyla karşılaştırılmış, bunlardan daha düşük bir düzeyde olmadığı kabul edilmiştir. Türk okurlarının da böyle bir kanıya varacaklarından kuşkum yok.

Bugün Yunan Akademyası üyesi olan yazar, Edebiyat ve Hukuk Fakültelerini bitirmiştir. Doğum yeri olan Midilli adasında uzun yıllar gazete ve dergiler çıkarmıştır. Romanları, hikâyeleri bir çok yabancı dile çevrilmiştir. En ünlü yapıtı, elinizdeki bu romandır. Roman ve hikâye türlerinden ayrı olarak yazarın gezi notları, edebî denemeleri ve çocuklar için yazılmış kitapları da vardır. Uzun yıllar gazete fıkra yazarlığı ve sanat eleştiriciliği yapmıştır.

Kitabın orijinal adı olan «Zoi En Tafo» (Türkçesi: Mezarda Hayat) Hazreti İsa'nın öldüğü geceye rastlayan Cuma gecesi okunan ağıt-ilâhinin ilk mısraıdır. Hıristiyan okuyucular için çok etkili olan bu başlığın Türkçe tercümesini bir roman için uygun başlık sayıp olduğu gibi kullandım.

Komşularımızda olup bitenleri edebiyat yolundan izlemenin çok yararlı olacağı kanısını bir başka çevirimin önsözünde belirtmiştim. Bu kez de yeniliyorum. Elinizdeki bu kitabın evrensel nitelikteki yararlı yanları dışında, özellikle bizi ilgilendiren yanları da var. Örneğin Yunanlıların ünlü «Megalo-İdea» (Büyük Ülkü) kavramının öz niteliği bu kitapta bir güzel belirtiliyor. Yunanlı ilericilerin kendi uluslarının başına büyük belâlar saran bu ülküyü nasıl görüp, nasıl eleştirdiklerini bilmekte yarar vardır bizim için.

(N. H.)

ESKİ BİR BAVUL

(Önsöz yerine)

Bugün o eski «seferî» bavulumu karıştırıyordum. Uzun yıllar geçmişti ama, nasılsa askerliğimle ilgili o belgeyi bulmam gerekmişti, bir yere verecektim. Bavul dediğim Alaman malı eski bir asker sandığı. İçinde bir takım ıvır zıvır, askerlik anıları. Doldurup bir yana bırakmıştım bu bavulu uzun yıllar. Paslı kilidini çevirip kapağı açınca, bir kıyıda unutulup kalmış köhne bir tabut gibi gıcırdamıştı. İçindeki anılar: Hilâli paslı yıldızını ısırıyormuş kanısını uyandıran bir ayyıldız, kılıcım, domuz suratını andıran bir Alman gaz maskesi, daktilo yazıları yer yer silik terhis tezkerem, bir kaç fotoğraf, bir iki el bombası ve daha bir takım ufak tefek şeyler... Bu sonuncular arasında ince sicimle çaprazlama bağlı, kalın kese kâğıdına sarılı bir de paket vardı ki, içinde ne olduğunu o an hatırlayamadım. Düğümleri makasla kestim. Hazin bir hışırtı... Sonra bir kaç defter, bir yığın yaprak, düzgün, sık satırlarla doldurulmuş sayfalar. Şimdi herşeyi hatırladım. Kese kâğıdının üzerine mavi kalemle yazılı bir cümle:

Andon Kostulas Çavuşun Notları

Defterleri, yaprakları dışarı alıp bavulun kapağını bıraktım. Bu sandık gerçekten bir tabuta, bir sandukaya benziyor. Sicimin dörtbir yandan kesip kemirdiği bu def-

terler, bu yapraklar da bahtsız bir ölünün cesedi... Konuşmak, dertleşmek isteyen bir ölünün. Bu «evrakı metrûke» yi masanın üzerine yaydım. Sıra numaralarına bakarak gözden geçirdim. Yavaş yavaş, istemiye istemiye, yıllarca gerilerde buldum kendimi.

Şu defterleri, şu sık, birbirine girmiş, kargacık burgacık, kurşun kalemle yazılı satırlar dolu şu sıradan kâğıt tomarını, 908 râkımlı tepeye yaptığımız o korkunç, o iğrenç saldırının başarıyla sonuçlandığı bir sırada, Adalar Tümeninin 4. Alayından bir sırt çantasında bulmuştum. O sıra ben kıta çavuşuydum. Yaralıların, ölülerin hangi birlikten olduklarını anlamak bakımından uzmanlaşmıştım. Bu sırt çantası Andon Kostulas'ındı. 7. Bölüm, 3. Takım komutanı gönüllü piyade çavuşu Andon Kostulas. Bu uzun boylu, uzun suratlı üniversite öğrencisi, her zaman karışık, sık ve zengin saçlarıyla dipdiri gözlerimin önünde... Kusursuz bir erkek. Sessiz, ağırbaşlı, uysal, bir genç kız kadar utangaç, ölçülü, çekingen.

Baskınla ele geçirdiğimiz bir Bulgar siperini «temizlemek», korkudan ya da kalleşliklerinden sığınakların karanlık kuytularına, derinliklerine sığınmış düşman erlerini yoketmek için kısa saplı bıçakları fora edip «ateş makineleri» birlikleriyle aynı anda daldığımız siperde bu yiğit, bu yakışıklı asker bir kazaya kurban gitmiş, kavruluvermişti! Onu «sıvı ateş» uzmanı bir Fransız onbaşısı kavurmuştu. Bu teknik birliği Alayımıza o olağanüstü günün arifesinde eklemişlerdi. Biz Balkanlıların daha o sıra «Kıtaatı Fenniye» lerimiz arasına bu cins Avrupa uzmanlıkları katılmamıştı. İşte bu Fransız onbaşısı, makinesinin uzun hortumunu uzatıp Bulgar siperinin loş bir köşesini kocaman alev diliyle yaladığı bir sırada birden karşısına çıkan bir Bulgar erinden, tam da göbeğinin orta yerine çekme bir bıçak darbesi yemişti. Bağırsakları dışarda, sudan çıkmış balık gibi çırpınarak ruhunu teslim ederken

bile makinesini işletiyor, alev fıskiyesine gelişigüzel yön veriyordu. İşte tam o anda Kostulas çavuş sipere dalmış bulundu ve de kavruluverdi! Zavallı çocuğu yüzü tüm yanmış, feci bir durumda bulduyduk. Başının ön kısmı karaya çalan kızıl bir renge boyanmış koskoca bir çıbana benziyordu. Bu koca çıbanın orta yerinde üç beyaz nokta parlıyordu... Sımsıkı kenetlenmiş çenelerinin arasında iki sıra diş. Yuvarlak, fildişinden bilârdo bilyalarına benzeyen şişik, yuvalarından uğramış gözler. Alt çenede altın kuronlu azı dişi pırıl pırıl. Olduğu yere derin bir çukur kazıp gömdük onu Fransız onbaşısı ve üç Bulgar eriyle birlikte. Günlerce sonra aynı yerden geçerken kuşkulu ayaklarımın altında, içi kof toprağı kauçuk gibi yaylanır gördükçe içimi bir ürperti sarardı. Başka türlü de yapamazdık. Dışarıya, daha uzak bir yere gömme olanağımız yoktu. Ele geçirdiğimiz bu siperi «tahkim» etmemize, yeniden düzenlememize engel olmak için bizi amansız bir topçu ateşi altına almıştı düşman. Hallaç pamuğu gibi atıyordu çevreyi. Bu nedenle, siperlerde ve sığınaklarda düşenleri, yakın yerlerde kalanları şanslı sayıyorduk. Gömülebiliyorlardı. Az şey değildi bu. Açık arazide, telörgülerin dışında kalan cesetler günlerce öylece durur, kokmaya yüztutarlardı. Ara sıra mermi patlamalarıyla zıp zıp zıplar, yer değiştirirlerdi. Sonra yağmurlar başlamıştı. Damlalar açık ağızların kara boşluklarını su doldurmuşlardı. Parlak gözleri yıkayıp yalamışlardı... Üstelik bu talihsiz cesetlerin üzerine yağan mermiler de domuz yavruları gibi çamura gömülüyor, patlıyor, sıçrayan çamurlar cesetleri kirletiyor, örtüyordu. Ara sıra yanıbaşlarına düşen mermilerin patlamasıyla bu cesetlerin kıpırdadıkları da oluyordu. Canlanmış da ellerini, kollarını sallıyorlar, acayip hareketlerle bacaklarını, baldırlarını geriyorlar... İşte, çok uzun bir süre unutup gittiğim şu buruşuk kâğıt tomarına parmaklarımı değdirdiğim, yarı silik yazıları göz-

den geçirdiğim şu anda, tüm anılarım iğrenç bir sıçan sürüsü gibi yeniden çevremi kuşatmakta. Ve de, madem diyorum, şimdi bunlar gün ışığına çıktılar, bir kitap biçimine sokmam gerek şunları. Yazılar, bilinmeyen bir genç kıza (adı hiç geçmiyor yazılarda) yazılmış mektup türünden parçalar. Eğer bu kadın bugün sağsa bağışlasın beni. Evet yaptığım bu iş aşırı bir cüretkârlık. Ama ben bu işi bir görev, bir borç saydığımdan yapıyorum. Şu kâğıt tomarının içinde bahtsız bir yürek çırpınmakta çünkü. Yazıldıkları kadının eline varamıyan şu satırların aynı zamanda tüm dünya kadınlarının ortak malı olduğuna inancım var. Savaşın acılarını, yükünü taşımış ve bugün de taşımakta olan dünya kadınlarının. Savaşın yarattığı şaşkınlık ve sefaletin ezici yükü altında kalan, insan sevgisine doğru kollarını açan tüm kişioğullarının. Sonra, (etkisi altında kaldığım şu bâtıl inancı açıklamaktan da çekinmiyorum) bu yazıları yayınlayıp okurlara sunmakla ölü delikanlıya yeniden can verdiğim inancı var içimde. Onun elinden tutup bilinmeyen mezarından çıkarıyorum, ona konuşma olanağını veriyorum, beyniyle birlikte çürüyüp giden düşüncelerini de ona geri veriyorum gibi bir şey işte. Kendi içimizde yaşayan ve konuşmak isteyen bir ölünün ağzını yine kendi ellerimizle kapatmak çok ağır ve olanaksız bir iş. Bu ölü sana bir takım işaretler yapmakta. Vicdanınıza ve sonsuzluğa doğru ellerini uzatıp yalvarmakta, meram anlatmaya çalışmakta. Bu kitaptan ötürü özür dilerim. Bu kitap benim için bir kurtuluş sorunu...

Stratis Mirivilis

Not : Kitabın adını ve okurlara kolaylık olsun diye öbür ara başlıklarını ben kendim koydum. Aslında her parçanın ayrı bir sıra numarası var. Ama bunların ne önemi olur ki. İnce eleyip sık dokumak ne gerek.

S. M.

BİR SON - BİR BAŞLANGIÇ

Hele şükür! Yürüyüş bitti neyse. Yerleştik yerlerimize, mevzi tuttuk. Bu hem bir son, hem de bir başlangıç. Ezici yürüyüş koşulları bakımından bir son, bilmediğimiz, daha alışamadığımız siper koşulları bakımından bir başlangıç. Yürüyüşün sona ereceğinden umudu kestiğimiz anlar olmuştu. Bitmiyecek diyordum. Böylece, yürüye yürüye kocayacağım, günün birinde duracak olursam eğer, yolu yok, ölmek için duracağım... Sevgilim, yalnızlıktan bitik bir durumda bu yeni serüvenin bıraktığı izlenimleri anlatmak istiyorum sana. Zamanımın ve olanaklarımın elverdiği oranda, şöylece, söyleşi cinsinden, tüm olup bitenleri anlatacağım sana. Bilirsin, yüreğimizin gizli kaynaklarından fışkıran sesler yankısız, karşılıksız da kalsalar hiç önemi yok. Sonra kişioğlu bakımından ömrünün olağanüstü aşamalarını yaşadığı bir sırada yakın birinin, candan birinin yanıbaşında, yamacında bulunması pek avutucu olur. İçini dökebileceğin, dertleşebileceğin, seni dinliyebilecek birinin, hatta dinlediğine inanmasan bile... Bilmem farkına varmışmısındır hiç... Bazen böyle candân biriyle bir yerde oturmuşsundur, örneğin bir evde. Bir kaç kitap, bir iki tablo, heyecanla geceyi bekleyen bir gaz lâmbası, bir mürekkep hokkası! (Bilemezsin sevgilim mürekkep hok-

kası ne büyük bir nimet!) çevrede dizi dizi sandalyeler. Odada senden ve ondan başka kimsecikler yok. Pencere önündeki sedire yanyana ilişmiş oturmaktasınız. Susuyorsunuz. Aşağıda sokak aceleci kişilerle dolu. Ayaklarını sürterek yürüyen ya da otolarının içinde bir ok hızıyla giden insanlar. Telgraf telleri gökkübbenin mavi perdesini nota defteri gibi çizmiş... Sonra, yanındaki o candan yaratıkla sessiz bir deniz kıyısında da oturmuş olabilirsin. Tüm yorgunluğunu almış, sık sık soluyan engin bir deniz gözlerinizin önünde. Bu denizin her zerresinde bir yaşantının kıpırdandığını duyuyorsunuzdur. Susmaktasınız. Kendi düşüncelerinize dalmışsınızdır. Belki gerçekten de özlü, önemli bir şey düşünmüyorsunuzdur o anda. Ne çıkar! İşte o dem, olağanüstü bir dem. Böyle anlarda gönül bir kırlangıç kadar özgür kanat çırpıp gitmektedir çünkü. Gitmiştir. Gitmiştir de insanlığın o sonsuz gönlünü bulmuştur, ona kavuşmuştur, bir olmuştur onunla. Ama gene de çok kez gönlün kendi sessizliğiyle seninle söyleşmektedir. (Böyle anlarda kulak kabartacak olursan gönlünün bu yolda konuştuğunu duyabilirsin). Evet susmaktasınız, sadece dinlemektesiniz. Ama gene de sessiz duran, ya da o kutsal sesli sessizliğe karşı mantığın cılız bir savunmasından başka bir şey olmayan kısacık cümlelerle gelişigüzel pek önemsiz şeylerden dem vuran yamacındaki o kişinin varlığı senin için pek değerli... O da sessiz, sen de. Senin o sessiz monoloğunun farkında olmadan bir dinleyicisi. Kalkıp yanından uzaklaşsa, kendi kendine konuşabilmek olanağını yitirdin demektir. İşte, çoğu kez, böyle sessiz bir yârenlikten sonra birbirinizden ayrılırken şöyle hafiften bir gülümsersin arkadaşına. Bunu yaparken de yüreğini daha güçlü, daha özgür, daha olgun bulursun. Bir sürü gerçek, apak kelebekler, kanatlarıyla yüreğini okşamışlardır.

⁂

İşte böylesine bir ruh haliyle sana sesleniyorum. Satırları karalarken soluduğum havanın seninle dolu olduğunu duyuyorum. Şuracıkta, çok yanımda olduğuna inanıyorum. Konuşmasan da olur, zarar yok. Tertemiz benliğimi kendi monoloğuna bırakıyorum içtenlikle. Günün birinde savaş biter de oraya dönersem, şu önemsiz satırları beraberce gözden geçirmek fırsatını buluruz elbet... Uzun kış geceleri başlamıştır artık. Sokaktan geçenlerin elleri ceplerinde, omuzları alabildiğine kalkık, sert adımlarla yürüyorlar. Yeşil boyalı pancurlar sımsıkı kapalı. Odamızın havası ılık, olgun meyva kokmakta. Ben rehavetle koltuklardan birine gömülmüşüm. Sigara tellendiriyorum. Sarı bir maşayla siyaha çalan vişne çürüğü rengindeki pirinayı karıştırıyorum mangalda. Ceviz masanın yeşil abajurlu lambasının ışığında şu demin yazdığım satırları o tatlı, o pürüzsüz sesinle okumanı seyrediyorum. Gür bir kaynaktan fışkıran su şırıltısını andıran o tatlı sesinin ahenkli, ağır, erkek sesine benzeyen tonlarını duyuyorum... Öyle bir su kaynağı ki toprağın altında salt benim olmak için yaratılmış, kimsecikler benim bu gizli mutluluğumun farkında değil... Evlenmişiz de. Bir yuvamız var. Kendi elceğizimizle seçip bulduğumuz ve de seve seve kullanmak için satın aldığımız sade eşyacıklarımız var. (Sevgilim, seninle uyuşamıyacaklarını bangır bangır bağıran kötü, zevksiz eşyalar insana ne bıkkınlık verir bilemezsin!)...

Doldururken hep seni düşündüğüm şu defter yapraklarını elbette çok seveceksin.

Sevgilim! Şu olağanüstü anlarda hayatım ölüme ne denli yakın bir bilsen!.. Ve de ellerim seninkilerden ne denli uzak!..

Doğrusunu söylemek gerekirse yavru, sana buradan, cepheden gönderdiğim o kartlarda yaşantımın gerçek yanlarından çok bir şey bulacağını umma. Siperlerden mektup gönderilemez. Mavi renkli, basılı posta kartları ancak gönderilir: «Askerî Posta No. 906. Sıhhatteyim. Cevabınızı beklerim. Selâm ve sevgiler!» Hepsi bu kadar... Hatta bu güdük satırlar bile senin o sevimli gözlerinin önüne gelenedek sansürün çapaklı gözlükleri önünden geçmek zorunda bir kaç kez. Bu nedenle buradaki yaşantımın tâ içten sezinlediğim ya da dıştan izlediğim olağanüstü aşamalarını şu deftere geçirmek kararına vardım. Bu notlarımda zaman ve mekân söz konusu olmıyacak. Zaten bu kavramlar artık benim için yok sayılır. Burada geçirdiğim günler kendi çirkinlikleriyle birbirine tıpatıp. İçlerinden çok azının olsun anlam ve niteliklerini değiştirecek işaretler arama boşuna. Tüm günler aynı biçimde akıp gitmekte. Dayanılmaz biçimde birbirine benzeyen ve o oranda boş ve anlamsız günler ve geceler. Başı sonu belirsiz, ağır, çok ağır ilerleyen bir cenaze korteji düşün! Öylesine bir tesbih düşün ki, aklı karalı taneleri anlamsız, sonsuz uzayıp gitmekte dizi dizi! Ne bıkkınlık verici bir görüntü. Görüntü dedim de aklıma geldi. Burada gerçek görüntüler de birbirinin tıpkısı. Anlamsız, yabancı isimler, adlar, rumuzlar, harfler, numaralar, bir yığın işaret noktaları, nirengiler ki anlamlarını kurmay haritalarında aramak gerek.

Ama beraberken böyle miydi? A! Evet. Hiç de böyle değildi! Orada her günün, her saatin, her anın kendine özgü bir önemi, bir olağanüstülüğü, bir özelliği vardır. Hepsi, ama hepsi, öylesine parlak renklerle bezenmiş, anlam, yaşantı ve taşkınlık bakımından öylesine zengindi ki her şey, şu an bile tüm bunları kendi özel nitelikleri, olağanüstü olaylarıyla, kendi öz adlarıyla hatırlayıp anmaktan kendimi alamıyorum... Tozpembe sabah saatleri! Elin-

deki menekşe demetlerini sallıyarak seni bekleyen o küçük, o sevimli öğrencilerine kavuşmak için okula koştuğun saatler... Apak, ışıklı öğle saatleri! Paydos ettikten sonra, başının çevresine kırmızı ışın damlacıkları serpen o koyu vişne çürüğü güneş şemsiyenle aceleci, sık adımlarla evine döndüğün saatler... Altın renkli, masmavi akşam saatleri! Günbatışı anları! Güneşin batışını «Yosunlu İn» in kayalıklarından seyretmek için seni sabırsızlıkla beklediğim saatler... Öğrencilerini kır gezisine çıkardığın çarşamba ikindileri. Sevimli, sağlıklı, neşeli, cıvıl cıvıl yavrucakların elele tutuşup oynamaları... Anlaştığımız, sevdiğimiz arkadaşlarla uzun kır gezintilerine çıktığımız pazarlar... Sandal sefalarımız. Karanlık denizin tâ diplerine temel atmış surların gölgesinde Kleanthes'in keman çalışı... Gazinolarda sandalyelerin, masaların kumsala dek uzandığı cuma akşamları... Hele Apellis, o göçmen Robinson. Sarp kayalıklarda öz ellerinin emeğiyle, kollarının gücüyle kurduğu yuvasının o ıssız kıyıyı şenlendirişi! Olur olmaz habire hır çıkaran ve de her yıl bir çocuk doğuran karısı... Apellis'cikler sürüsü, irili ufaklı, her yaştan, her boydan «beni Apellis'ler!» Bizi tâ karşıdan görür görmez:

«— Baba müşteriley geliyooo!»

«— Baba adamlay geliyooo!»

diye sevinç çığlıkları koyveren Apellis oğulları!

Bir gün kendine en çok yakışan şapkanı giymiştin. O kısa kısa, o aceleci adımlarını atıyordun. Havalanmaya hazırlanan bir kuş gibi sekiyordun. Paskalya yortusunun birinci günüydü. Çevre ışın ve neşeye boğulmuştu. Kestane renkli, mutluluk dolu gözlerin. Elinde bir leylâk salkımı - bana bayram hediyen. Günlerden pazar, saatler üç suları!..

Sevimli, sevgili, uğurlu, mutlu saatlerimiz...

Burada, sevgilim, herşey birbirinin tıpkısı. Usandırıcı, bayağı, sessiz ve korkunç. Zaman stop etmiş. Geze-

genimiz dönmüyor artık. Aylar biribirine girmiş. Günler isimsiz, kişiliksiz. Bayramlar yokolmuş...

Şimdi, şu salt çakmak taşından Makedonya dağının bir doruğundan, beni Midilli'mizden alıp uzaklara fırlatıveren olayların o sonsuz dizisini seyre dalmışım.

Bir ihtilâl!..

Çok güzel! Bu sözcüğü tüm varlığım, tüm gücümle duymaktayım içimden, her zaman da duyacağım, gerçek. Bazı sözcükler keskin alkol gibi insanın şuurunu doğrudan doğruya ve de korkunç etkiler. İşin asıl kötü yanı odur ki, bu alkolü tiryakilerine cömertçe sunanlar, sundukları kişiler zilzurna sarhoş, zom oluncaya dek kendi kadehlerini tatlı suyla doldurmayı da ihmal etmezler! Bu sözcük de böylesine bir alkollü içki işte... İhtilâl!.. Tâ beşiğimden bu yana bu sözcüğü içimde duymaktayım, hayranıyım onun sonsuz hareketliliğinin, mesteder beni bu sözcük. Şu an, şu satırları karalarken bile bu sözcüğü içimden söylüyorum, fısıltı halinde heceliyorum, ruhumun kulaklarına üflüyorum bir dua gibi. Gözlerimi kapıyorum. Karanlık gecenin kapkara derinliklerinde fosfor harflerle yazılı, pırıl pırıl, şimşek yılanlar gibi görüyorum bu sözcüğü. Garip bir hal, bir şeyler oluyor bana şu an. İçimde bir değişme... Kırmızı bayraklar havayı şamarlamakta. Sivri uçlu gönderler, ulusal renklerimize boyanmış bir devlet kapısını andıran gökyüzünü öğendire gibi dürtüklemekte. Islıklar mavi boşluğa doğru zafer fişekleri gibi yükselmekte. Milyonlarca trampet gökkubbede yuvarlanan görünmez şimşekler gibi gürlemekte. Böyle anlarda kişioğlunun yüreği dümbelek zarı gibi titreşir. İşte tam böyle bir anda farkına varmadan yumrukların sıkılmıştır bile. Belkemiğin okunu salıvermeye hazır bir yay gibi bükülmüş, gerilmiştir...

İ h t i l â l!..

Özgürlük için savaşmak!.. Tutsak kardeşlerinin özgürlüğü için! Niye olmasın? Özgürlük ve tutsaklar uğruna savaşmak kutsal bir şey. Kıralı devirmek. Evet özellikle bunu başarmak gerek!

Erguvan! Soylu renk! Halk denilen kızgın boğa için bundan daha kışkırtıcı bir şey düşünemiyorum. Bu kez de tüm benliğimle akıntıya kaptırmıştım kendimi. Güçlü, koskoca bir dalga beni köpüklü yelesine sarmış, bir talaş, bir kıymık gibi sürüklemekte! Oysa şu an Sırbistan'ın şu kayalık tepesinde ürkek ve şaşkın bir kazazededen başka neyim ki? Kesin olarak savaşın o dev çarkına bağlı, kıpırdanamaz bir durumda. Bu, düzeltilmesi olanaksız bir durum ki, sanki bunu istiyen ben kendim değilmişim gibi, pek garip, pek romantik bir yakınmayla kabullenmek zorunda kalıyorum. Ama gene de sabrım bir tamam ve de yerli yerinde. Doludizgin yaşanan savaşçı bir yaşamın, dişlerini etimize geçiren ve bize «henüz yaşamakta olmanın» duygusunu güçlü bir biçimde veren bir felâketin o acı şehvetine önü alınmaz bir biçimde susamış olmanın bilinci benliğimde harmanlanmakta. Bu bilinç bana mutluluktan da, en yüce hazlardan da daha güçlü görünüyor. Böylelikle kendimi savaş çarkının başdöndürücü fırdöndüsüne bırakabiliyorum ancak. İlk hıristiyanlar kendilerine işkence eden zalimleri, bununla farkında olmadan onlara cennet kapısı açtıklarından saf kişiler olarak bellerler, bu nedenle de, acı çekmiş olmalarına karşın, gizli bir haz da duyarlarmış. Pek kurnazca bir anlayış!..

İşte şimdi ben de buna benzer bir hoşnutluk duygusuyla savaş çemberinin başdöndürücü hızına uyduruyorum kendimi. Savaş çarkı!...

Bu çark, küflü bir kaosun sonsuzluğu içinden kopmuş koskocaman bir bostan kuyusu çarkı gibi dönmekte, gı-

cırdamakta. Milyonlarca insan oturmuşuz da bu görüntüyü seyre dalmışız... Yerin dibinden kızıl buharlar kopup yükselmekte. Koca çark habire dönmekte, yeryuvarlakla birlikte yüzyıllar boyu dönmekte, ağır ağır, yürekler acısı bir gıcırtıyla. Ve de ben kollarımdan ve bacaklarımdan bu çarka sımsıkı bağlanmışım. İstemiye istemiye bu koca çarkın kaçınılmaz dönüşlerine ben de katılmışım. Dönüşler pek tembelce, pek yavaş, ağır, bıkkınlık ve utanç verici bir yavaşlıkta. Doğa kurallarının o kesin ve açınılmak hareketi onda da var. Bu çark tam bir kayıtsızlıkla, hiç acele etmeden, çelik dişleriyle durmadan taze insan eti kemiren korkunç, koskoca bir canavar, bir dev... Burda gökyüzü basık, kurşun gibi ağır. Kocaman bir çelik miğfer gibi şakaklarımı ezmekte. Bulutlar başımızın hemen üstünde, askıda unutulmuş kirli çamaşırlar gibi hareketsiz, kül rengi paçavralarını sarkıtmakta. Deniz sessiz, engin göğüsleri içinde korkunç soluklar gizlemekte. Oynanan dramı dinlemek için salt dikkat ve kulak kesilmiş beklemekte...

Evet sevgilim. Şayet kulak kabartacak olursan bu hareketsiz sessizliğin derinliklerinden, bu ucûbe makinenin gürültüleri arasından, yeni açılmış bir bıçak yarasından sızan köpüklü kanlarla birlikte dışarı fışkırmak için saldıran bir ruhun hırıltısına benzer boğuk bir hırıltı duyacaksın. Dinleyecek olursan, derinlerden gelen kof ve yumuşak bir gürültü duyacaksın. Bu gürültü koskoca bir çelik presin altında ezilen gövdelerin, kırılan kemiklerin, çatırdayan kafataslarının çıkardığı seslere benzer. Ağır ağır, yavaş yavaş, ama kesinlikle işini gören savaşın ta kendisidir işte bu... Siper savaşı!.. Bu öylesine bir makine ki, terütaze insan ve hayvan gövdelerini ham madde olarak kullanır, uzuvları iğri büğrü cesetler üretir... Parmaklar çatallaşmış, katılaşmıştır. Dizler bükülmez olmuş, gözler kaskatı, bembeyaz, iki çiğnemlik sakız... Gövdeyi hır-

palamadan, ezmeden önce, yeraltı yaşamının yalnızlığında, ruhları yavaş yavaş çürüten bir savaş. Sonu gelmez bir korku seninle birlikte siperlerde dolaşmakta, her an kendisini duyurmakta. Sığınağın duvarlarında sümüklü böcekler kol gezmekte... İğrençlik çiçekleri!.. Bir ekmek parçası almak için elini torbana daldırırsın. Tiksinerek felce uğramış parmaklarının arasında sıktığın nesne, kurtulmak için çırpınan yumuşacık, kaygan bir sıçan yavrusu!..

Beni ta buralara, Midilli'mizden uzaklara sürükleyen olaylar taptaze, capcanlı, birer birer gözlerimin önünde...

ÖLÜ TAÇLILAR ÖLÜNCE

İhtilâlin o korkunç kasırgasını anıyorum. Heyecan yüklü bir sevincin etkisinde onbinlerce insan. Kişioğlu bu durumlarda şöyle bir şey duyar içinde: Tanrı gazabı gibi yakıcı bir akım dolaşmaktadır damarlarında. Durdurulması olanaksız bir akım. Bir şeyler yapmak istersin ama ne yapacağını bilemezsin. Avaz avaz, yürekler paralayıcı zafer hurraları atıp sesinin limandaki teknelerin yelkenlerine, devlet dairelerinin duvarlarına çarptığını görmelisin, yoksa sevgili bir kadının dizlerine usulca başını dayayıp ağlamalı mısın tatlı tatlı?.. Böyle bir anda biri çıkıp da sana «Şöyle yap!» diye komut verse, sen sonsuz bir kurtuluş duygusuyla «öyle» yapacaksındır mutlaka. Hatta henüz gözyaşları kurumamış şükran duyguların sana bu komutu veren kişiyi bir Tanrı yüceliğine çıkarmaya hazırdır o an. «Salıver kendini başaşağı şu kuyunun içine!» demiş olaydı sana keşki!..

Binlerce hançereden çıkan seslerin sarhoş edici şamatası dalgalanmakta çevrede. Çanlar çıldırmışcasına çalın-

makta. Kırmızı damların üzerinde kudurmuşcasına çınlamakta. Şuurunu yitirmiş bir bölük melek ellerindeki borularla korkunç savaş çağrısı havaları çalarak boşlukları yırtmakta, mızraklarını bakır kalkanlara vurup çevreyi gürültüye boğmakta, kanat çırpıp havada fırtınalar koparmakta. Çanlar! Koca dudaklarıyla ulusun gözüpekliğini, yürekliliğini haykırdıkları anlarda kişioğlu bu halin hayranı olmaktan kendini kurtaramaz. Çan sesleri sıcak buhar gibi insanın kanına karışır. Pamuk elleriyle yığınları dürtüklerler. İp olur, o şaşkın ilmikleriyle ruhları birbirine bağlar, ta yücelere, çan kulelerinin doruğuna asar sallandırırlar. Erkek, kadın, genç, yaşlı, çoluk çocuk, sübyan... Ara sokaklardan yokuş aşağı ana caddelere akan yığınların ayakları dibinde dolaşan şaşkın, aklını yitirmiş hayvan sürüleri... Bayraklar, flâmalar... Aziz tasvirleri işlenmiş sancaklar. Neşeli, sevinçli dalgalanmakta, oynaşmakta. Altın yaldızlı saçaklarından damla damla güneş damlamakta. Bu mavili beyazlı bayrakların püskülleri bir an için saçlarına değivermiştir. Bir ürperti kaplamıştır benliğini. Her soluk alışında bir bardak pahalı içki yuvarlamış sanırsın kendini. Karınca sürüsü gibi akan bu insan başlarının yarattığı denizin üzerinde esrarlı bir akıntı var. Bu akıntı insan ruhunu ince bir kamış gibi titretmekte, parmakları kenetlemekte.

Ateşler içinde kıvranan bir yavrucağın o hummalı sayıklamalarında ancak gerçekleşmesi olanaklı bu görülmedik kalabalığın içinden birden, nerden geldiği, nasıl olduğu bilinmez, kin dolu, korku dolu bir haykırış yükseliverdi: «Kahrolsun Kıral! Savaş isteriz!»...

Bu haykırış, bir aktör jestleriyle, ateşli sesiyle konuşan konuşmacıdan gelmemişti. Konuşmacı, kendisini dinleyen yığınların hançeresinden ustaca çekip almıştı bu haykırışı sadece. Uzun boylu, ince yapılı, kara kuru biriydi konuşmacı. İnce, uzun parmaklarını ara sıra dalgalı uzun

saçlarının içine daldırıyordu. Aktör olmasına aktördü ya, yüzü de sevimliydi hani. Pek üzgün görünen kocaman bir burnu da vardı. Bu burun, hemen kendi altından, konuşmacının ağzından fırlayan öğütlerden bir tekini bile kaçırmamak amacıyla pürdikkat aşağı doğru sarkmıştı. Uzun kollarını bir yalvarış, bir çift kanat gibi dinleyicilerine uzattığı bir sırada (ustalıklı, ince bir hareketti bu) gökler gürlemiş, şimşekler çakmış, yıldırımlar yağıvermişti:

«— Kahrolsun Kıral!...»

Şimdi şu an fizik öğretmenimiz geldi aklıma. Ufak tefek bir adamcağızdı. Höt desen devrilecek. Bu çelimsiz adamcağız okul laboratuvarında elektrik motoruyla bir anda koca bir mandayı öldürecek güçte elektrik akımı üretebiliyordu deneylerde. (Yaman bir konuşmacının çocuksu davranışlara alışık bir halkın elinde nasıl bir keskin ustura yerine geçtiğini şimdi kavrıyabiliyorum ancak.)

«— Kahrolsun Kıral!...»

Yumruklar sıkılmış, dişlerimiz hecelerin üzerine onları bölmek istercesine kenetlenmiş. Bu dişlerin arasından bu iki sözcük fırladığında bir an için kıpırdamadan kalmıştık. Soluğumuz kesilmişti. Donanmış evlerin duvarlarında, limanın hareketsiz suları üzerinde bu çılgınca haykırışın yankılarını dinlemiştik. İçimizde garip bir duygu. Göğüslerimizde bir takım kıpırdamalar, içimizde kopan birşeyler. Yoksa bu, yediğimiz silleye tepki gösteren ırsiyet kuralı mıydı? Çok tatsız bir boşluk. Yoksa bu, yaman bir tekmeyle devirdiğimiz ezelî putun o güne dek kurulup oturduğu tahtın çürük kaidesi miydi?..

Sonsuz kalabalık tek canlı, tek başlı, güçlü, iri bir hayvan, bireyler içgüdü kadar ağır ve kesin bir ruh coşkunluğuyla hareket halinde, tüm göğüsler bir kilise cephesi gibi geniş, tezden bir tempoyla fırtına koparan engin bir deniz gibi kabarıp inen tek bir göğüs, damarlarımızdaki

kan bir sel gibi şakaklarımıza saldırıyor, örse inen balyoz temposuyla dolanıyor. Böyle anlarda bu koca canavarın benliğinde acaba nasıl bir değişme oluyor?

Ölümsüz kan yuvarları aracılığıyla yüzyıllar boyu içimizde, damarlarımızda yaşayagelen büyük babaların, dedelerin, babaların, ninelerin o sonsuz kafilesinin bu koca devin o esrarengiz trafik kanallarında bir an durakladığını düşünüyorum. Bu yüzyıllık yürüyüşlerinde bir anlık bir mola verdiklerini düşünüyorum. Apışıp kalmışlardır. Evet, bu korkunç, bu ağır küfürü duyunca apışıp kaldıklarını, ak kaşlarını çatarak, ağır bastonlarını kaldırımlara vura vura, yürekler acısı bir sesle haykırdıklarını düşünüyorum:

«— Ne? Nasııııl?... Ne dediniz, ne dediniz?... Peki, ya Megalo İdea? Onu ne yapacaksınız, ha?... Ayasofya'da yarıda kesilen âyinin bitmesi için beklediğimiz İmparator?» Konstantin verdi, Konstantin geri alacak!» geleneği, inancı?... Ereklerimiz?... Geleneklerimiz?... Bunlar, tüm bunlar ne olacak, ha?... Kahrolasıcalar sizi!.. Yerin dibine batasıcalar!...»

Ama bizler, yürekliliğimizin verdiği güçle mest, ulus sevgimizle coşkun, Yunanistan için canımızı vermeğe hazır, üstüste, inatla, hırsla, kinle, kudurmuşçasına, aynı haykırışı yeniledik:

«— Kahrolsun Kıral!. Tüm kırallar kahrolsun!. Kahrolsun it sürüleri!...»

Dudaklarımız hafiften titriyor ama, sesimiz dedelerin bedduasını bastırmıştı.

Bizler yeni kuşak. Bizler gençlik! Özgür insanlarla birlikte özgürce yaşamalıydık! Kanımız en değerli kıral erguvanından daha da kırmızı, daha da değerliydi. Güzel masallara, yaldızlı giysilere, ağır kadifelere boşverip gerçeklere yol açmalıydık!.. Bizans'ın çöküşünden bu yana dedelerimizin gözlerini, o kansız, o çelimsiz parmaklarıyla

örten ünlü «İmparatorluk Düşleri» yolunu şaşırmış bir yarasa gibi çevremizde dolanıyor şimdi. Gömüldüğü aydınlığın orta göbeğinde bocalamakta, çırpınmakta, dövünmekte! Duvarlara, fener direklerine toslamakta, ağaç gövdelerine, rıhtım taşlarına, gemi serenlerine çarpmakta! Zavallı, kör ve de çirkin!...

Ve de Yıkıcı Zafer, öfkemizin zaferi, eline bir süpürge sapı geçirmiş, haylaz bir yumurcak kovalarcasına, Megalo İdea denilen bu yaramaz Erek'i amansızca, insafsızca kovalamakta.

«— Kahrolsun Kıral!...»

O büyük günü akşamı tek başımıza evimizde yataklarımıza uzandığımızda, kendimizi alıştırmak için olacak, bu gözüpek haykırışı içimizden yenilemiştik. Bir ölü başucunda sabahlamak zorunda kalındığında böyle bir hal olsa gerek insanda. O ölünün hiç kıpırdamıyacağını, sana bir zararı dokunamıyacağını, bir kötülük edemiyeceğini, gözkapaklarını olsun oynatıp sana işmar edemiyeceğini pek âlâ bilmektesin. Çok iyi bilmektesin ki şimdi o ölü, ayaklarındaki terlikler, oturduğun minder gibi olağan bir varlık, bir basit eşyadan farksız. Ama gene de bu ölüye ne bakabiliyor, ne de ona dokunabiliyorsun. Yürekliliğin elvermiyor buna. Alıştıramıyorsun kendini bu yepyeni duruma, bu gerçek duruma. Üstelik, Tanrı korusun, ölünün aklına eser de şöyle azizlik olsun diye sana şakacıktan bir muziplik ediverir düşüncesinden ödün kopuyor. Örneğin, dilini çıkarıverse alaycı! Tabana kuvvet sıvışıp kurtulmana zaman kalmadan taş kesildiğinin resmidir!

Ruhun ve hayal gücünün o önüne geçilmez saldırısı karşısında en zayıf meteriz galiba mantık olsa gerek...

GENERAL BALAFARAS

Eğitim, hazırlık, geçit resimleri, şenlikler... Hâki giy-

silerimizi giyinmiş, başımıza mavi ihtilâl keplerini oturtup efece kaşımızın üstüne yıkmıştık. Önce bölük, sonra tabur, en sonunda da koca bir alay olmuştuk. Sonra da tümen: Ünlü Adalar Tümeni! Eski Yunanistan'dan bizler için, özümüz için, bir gemi dolusu subay bile gelmişti. Başlarında da bir general. Erler generalle ilk karşılaşmalarında ona lakabını takmışlardı:

«General Balafaras!»

Neden bir başka ad, bir başka lakap değil de bunu yakıştırmışlardı generale? Kimse çözememişti bu bilmeceyi. Generale biçilmiş kaftan gelen bu adı bir ağızdan hep birlikte söylemiştik. Öyle kişiler vardır ki, kendilerini bekleyen ve de onlara tıpatıp uyan bir isim almak için doğmuşlardır sanki. Örneğin, sokakta giderken biri çıkar karşına. Adamı ilk kez görmektesin. Kimin nesi olduğunu bilmemektesin. Ama gene de bu hiç tanımadığın adama yaklaşmak, yamacından geçerken yaman bir dirsek atıp «Pardon bay Manolaki!» demek gelir içinden! Adamın vaftiz adı Manolaki olmıyabilir. Ama bunun kusuru sende mi ya? Elbette değil. Bu kusur o adamın vaftiz babasında. Bu, garanti böyledir!.. İşte bizler de böylece hep birlikte generalin adının Balafaras olduğunu kuşkusuz, dirençsiz kabulleniverdik. Ba-la-fa-ras! Muazzam bir isim! Destanî, babacan, çakı gibi ve de göbekli! Generalin burnundan düşmüş. Kendi de böyle değil mi ya! Uzun boylu, palabıyık, dev endamlı, bacaklar hafifçe açık, yürüyüşü ağırdan, oturaklı. Aheste ve de kesin adımlar, bastıkları yeri bir iyice bilen adımlar! Gap-gup! Gap-gup!.. Konuşması da öyle. Heceler ağzından birer birer, hiç acele etmeden dökülmekte, posbıyığın altından düzenli, tam teçhizat, merasim adımlarıyla, sesli ve sessiz harfler dizi dizi geçmekte birerle kolda: «Dikaaaat! Merasim adımııı!... Marş!» Kısaca, generalin her hali, her hareketi babacanca, tumturaklı ve de oturaklı. Çünkü general, geçtiği her yerde, so-

kaklarda, caddelerde, meydanlarda, halkın kenara çekilip kendisini öğünçle, kıvançla seyrettiğini çok iyi bilmekte; evlerde pençerelerden yarı bellerine dek sarkıp baktıklarını...

«— Kız, general geçiyor! Kızlar, nah geliyor, bak, bak!... Baksana ayol, ta kendisi işte!»

Ve de general başı dik, bıyıklar fiyakalı, levent endamı, çizmeleri, kaputunun kırmızı üçgen yakası, şapkasının altın yaldızlı güneşliğiyle yoluna devam etmekte. Peşinden, bu dev yapılı adamın kaputunun etekleri hizasında, vakur, halinden memnun, hoşnut, şıkır da şıkır mahmuzları. Ey Tanrım, ne ihtişam, ne azamet! Daha ilk bakışta insan, Tanrının onu büyük adam olsun diye özenerek, özellikle yarattığı kanısına varır. Bunun kokusunu ta uzaklardan alır. Kuşkusuz, onun her davranışı bir şahin saldırısına, düşünceler pırıl pırıl, coşkun, dağların bağrından fışkıran pınar sularına benzemekte. Bu dev adamın adımlarını adamızın toprakları üstünde seker görmek, Midillili olmaktan kıvanç duymaya yeter de artar!

Elinde eldiveni, eldivenli elinde de kırbaçı. Konuşurken sağ ayağındaki çizmeyi durmadan okşamakta:

— Bir ordu - çaf kurmamız - çıf - gerekir - çaf!.. Mutlak surette - çaf - çıf!»

Böylelikle sözcüklere, tümcelere ton vermekte, onları ahenkleştirmekte sanki. Sıkıysa bunlardan herhangi biri disipline, askerlik kurallarına boşverip aykırı bir biçimde ağzından çıkmaya yeltensin! Tanrı korusun! Kıçına kıçına bir kaç kırbaç yedikten sonra kodese tıkıldığının resmidir:

«— Yirmi gün - çaf-çıf - disiplin cezası - çaf-çaf - Katıksız!...»

Generalin ikindi vakitleri «şekerli» sini höpürdetmek için «Panellen» kıraathanesine teşrifiyse belli başlı bir merasim. O dev cüssesinin yanında cüce kalan öbür subay-

ların ortasında tüm heybetiyle ilerlerken gördüğümde, civcivlerini peşine takmış, olur olmaz kabarıveren bir kuluçka gelirdi gözlerimin önüne hep. Santimi santimine adımlarını Generalinkilere uydururdu herkes. Rıhtım boyundaki gazinoların önünden geçerken millet ayağa kalkar, Generali gösterir yanındakine, saygı duruşuna geçerdi. General hiç durmadan subaylarıyla konuşurdu. Sağında solunda yürüyen subaylar ara sıra söylenenleri doğrulamak için başlarını sallarlardı. İşte o zaman General söylediklerinin bir noktasını daha da güçlendirmek, etkili kılmak için birden sokağın ortasında dururdu. Onunla beraber ötekiler de zemberekle kurulmuşçasına oldukları yere mıhlanır, hazırol durumuna geçer, Generalin ağzının içine bakarlardı. General yürümeye başlayınca onlar da yürürdü. Gazinoda General orta masalardan birine kurulur, ötekiler çevresini alırlardı. Generalin her şakasına, her lâtifesine gülücüklerle karşılık verilir, ağızların suyu akar, onun gülücüklerini gülüşmeler, gülüşmelerini kahkahalar izlerdi. Doğrusu tüm bunlar görülecek şeylerdi. Subaylar, Generale hitap edecekleri zaman önce selâm durumuna geçerlerdi: Sağ el şapkanın güneşliğinde. Sanki bunu altın yaldızlı şapka güneşliğinden saçılan güneş ışınlarından gözlerini korumak için yaparlardı. Ama gene de en güldürücü pandomim, Generalle el sıkıştıklarında olurdu? Bu eli sıkmak şerefine nail olan rütbelinin sağ elini şapkasından indirip Generale doğru uzatmasıyla sol elini yeniden güneşliğe getirmesi gerekirdi. Hem bu hareket çok süratli yapılırdı. Bu durumda el sıkma süresince kalınırdı. General elini çekince sol el hemen şapkadan iner, onun yerine sağ el geçerdi! Bu törenin tadını adamakıllı çıkarabilmek için kendin seyretmelisin sevgilim.

General Balafaras'ı ben kendi çevresi dışında da çok yakından tanımak fırsatını bulmuştum. Bir ahpap evinde verilen çayda. Burada onu gerçek nitelikleriyle tanımış-

tım hem de. Fırlak gözleriyle, servis yapan hizmetçi kızın tombul ellerini yiyip de bitirecek. (General altmışının üstünde bir bekâr!)

«— Generalim, bir parçacık daha buyurmaz mısınız?»

Hizmetçi kız, Generale kadife kirpikleri arasından bakarak bunu söylemiştir.

«— Mersi, çok mersi!»

Generalin sesi bu kez daha kısık, daha cıvık, daha alıkça:

«— Evet, ne diyorduk... Efendim, ha, evet... Biz askerler... Evet... Evet...»

Birinci sınıf bir bunak!

Bir ara, başladığı bir konunun sonunu getirmeden, tartışmayı yarıda keserek, büyük bir ciddiyetle, camlı kapının perdesini gösterip sormuştu:

«— Şuraya bakınız lütfen, evet, tam oraya, gördünüz değil mi? (Hepimiz görüyorduk tabii). Evet, şu elişi neye benziyor, ha? Söyleyin bakayım. Gösterin kendinizi!»

Perdeye çiçekli iki saksı resmi işlenmişti ve de çiçekli iki saksıdan başka bir şeye de benzediği yoktu bunların. Biz de bunu dedikti ona karşılık olarak. General bıyık altından gülümsemişti hoşnut:

«— Anlıyamıyacağınızı ben esasen kestirmiştim! Malûm a, biraz muhayyile gerek. Dostlarım, bu elişi öyle sizin dediğiniz gibi saksı maksı değil. Kalkanlarını ileri uzatmış iki eski Yunan savaşçısı bunlar!... Nasıl?...»

Bu «nasıl» dan sonra elinin tersiyle bıyıklarını sıvazlamış, topumuzu birden ve de teker teker, teftiş edercesine süzmüştü. Hayran olmuştuk Generalin bu parlak buluşuna. Birbirimize göz kırpmıştık anlamlı. Sonra da, bayanlar, baylar, subaylar ve de siviller Generalin bu şahane benzetmesini oybirliğiyle onaylamıştık bir ağızdan:

«— Tıpkı tıpkısına, bakınız!... İşte, burunlar, kalkanlar, çeneler, tuğlar! Aynen, tıpkı tıpkısına!..»

General çok, ama pek çok hoşnut gülümsemişti:

«— Hah, hah, haaah! Ho, ho, hoooo!...»

Göbeği de, tam anlamıyla bir «büyük adam», «oturaklı adam» göbeği, canlı hareketleriyle o da gülmüştü sanki hoşnutluğunu belirtmek için. Generalin gülmesi bitmiş, ama göbeğininki biraz daha sürmüştü!

Hiç gözümden kaçmamıştır. Binbaşıdan yukarı subaylar hep göbekli oluyorlar. Harp Akademisini bitiren kurmaylarımız «mezuniyet tezlerini» hazırlarken bu önemli konuyu da gözönünde bulundursalar, ulusumuzun geleceği bakımından pek yararlı bir iş yapmış olurlar gibime gelir.

GEMİLERDE

Bir gün söylevler verildi, nutuklar çekildi, sonra da bize şöyle dendi:

«— Bugün erata «evci» izni var. Yarın erken saatlerde cepheye hareket ediyoruz!»

Cepheye!... Tüfek dipçiklerini hızla yere vurup haykırıyoruz:

«— Evet, cepheye, hem de yarın!»

Kalk boruları hışımlı ve resmî bir hava yaratarak çalındığında daha ortalık ağarmamıştı. Kent kalın bir battaniyeye sarınmışçasına karanlığa bürünmüştü. Tenha sokakların köşelerinde belediye fenerleri tütmeye, is koyvermeye başlamıştı. Evler, dinlenen eşyaların sessizliğinde rahatına bakar durumdaydı. Bazıları, pencerelerin ardında yanan fersiz idare lambalarının ışığıyla, düşünceli, denizi seyre dalmışlardı. Sonra birden o sessiz kaldırımlarda aceleci ayak sesleri duyulmaya başlamıştı. Bu ayak sesleri, kentin çevresindeki tepeciklerde boru çalan, karanlıklardan da daha koyu gölgelerin kıpırdadığı yerlere doğru yö-

neliyordu. Bunlar bizim ayak seslerimizdi. Hantal postallarımızın iğreti çakılı nalçaları, kabaraları, kaldırımları dövüyordu. Sağlı sollu evler teker teker uyanıyor, geçişimizi seyrediyorlardı şaşkın, mahmur. Bir sokak kapısı açılıyor, sonra şamatayla yeniden kapanıyordu. Kapalı kapıların ardından kadınların göğüs geçirişleri duyuluyordu. Sonra yine sessizlik...

Ağır çantam sırtımda, tüfeğim omzumda kışlaya gidiyorum. Kapınızın önüden geçerken hıçkırık sesleri duydum gibi geldi bana. Hıçkıran sendin, sevgilim, ve de bütün gün ağlamıştın. Sakin, sessiz... Ben de sözüm ona sırt çantamın kıyışlarını çözme numarası yapıyordum. Çünkü niye ağladığını sorsaydım beni de hıçkırıklar boğacaktı o an. Ve elbette ki bu durum tam teçhizat, kütüklüklerinde tam iki yüz mermiyle karşıda duran bu savaşçı için çok gülünç bir şey olurdu! O an Omeros'dan «Hektor'un Veda'ı» parçası gelmişti aklıma! (Ne dersin sevgilim, safkan bir edebî hayvancık değil miyim, ha?) Odada, kırmızı koltuğa oturmuş sessizce ağlayan bir kız çocuğu da vardı. Ayağının teki çorapsızdı. Ben ısrarla, anlamsızca bu çıplak bacağa bakıyordum. Bakışlarımı izlemiş, bunun farkına varmıştın, yanıbaşındaki örme dikiş sepetinden bir çorap çekerek küçüğün bacağına geçirmek istemiştin. Bense bir kahraman edasıyla, ama titrek bir sesle:

«— Ama bu çorap başka renk!» demiştim.

O an çorabı bırakıp boynuma atılmıştın, tüm gücünle beni sıkıyor, hüngür hüngür ağlıyordun!

Ben ağlamıyordum. Boğazıma doğru inatla yükselmeye çalışan bir yumruyu yutmaya çabalıyordum. Sonra da tüfeğimi omzuma asmış, kamburum çıkık, çekip gitmiştim evinden. Üzüntüden ağır, erkek oluşumdan da, erkek oluşumun bana verdiği üstün güçten de kıvançlı bulmuştum kendimi...

Düzensiz, gelişigüzel düdük çalan gemilere bindirildi-

ğimiz sırada yağmur başlamıştı. Korkunç yalpalayan sandallara yığılmıştık balık istifi. Arkadaşlardan bazıları Adamızın taşlamalarından birini tutturmuşlardı, başkaları da havaya mermi sıkıyorlardı allasımarladık yerine. Gedikliler, kıta çavuşları küplere biniyor, deliye dönüyorlardı, durmadan düdük çalıyorlardı. Gökten denize iri yağmur damlaları dökülüyordu. Deniz fokur fukur kaynıyordu sanki.

Ben bu ara karanlık, kasvetli, üzücü, anlaşılmaz binbir şey getiriyordum aklıma. Bu karışık, birbirini tutmaz biçimsiz düşünceleri bir düzene sokup bilinçli bir biçime getirmek istediğimde de şöyle bir soru çıkıvermişti karşıma:

«Tanrının toprağa yağmur yağdırmasına bir diyeceğim yok, yok ama acep niye denize de yağdırır?»

Genç adam, delikanlı yüklü yarım düzine şilep. Sandallar bizleri boşaltıp geri döndüler. Gemiler pis mi pis, çevre leş kokuyor. Dörtbir yanları, kuytuları, köşeleri kalın bir kir ve kömür tozu tabakasıyla kaplı. Saç levhalara inip kalkan çekiçler, gıcırdayan vinçler, demir makaralara dolanmış kalın zincirler. Kalkış hazırlıkları. Buhar ıslık çalarak fışkırıyor supaplardan. Demirler alınıyor, bacalardaki sirenler kulakları yırtarcasına ötüyor, soğuk tükürükleri yüzümüzü ıslatıyor. Kalkıyoruz. Arkadaşlar türkü tutturmuşlar, kimi konuşuyor, kimi küfrediyor, kimi kaptan köprüsüne tırmanıyor, küpeştede sıralanıyor. Adamız gözlerimizin önünde kayıp gidiyor, gidiyor... Allasımarladık güzel adamız! Bacalar kirli havaya duman kusuyor. Kıyılar, Midilli'nin yemyeşil kıyıları, bir yere dek bizleri izliyor. Sonra yavaş yavaş gerilerde kalıyor, teker teker bizleri bırakıyorlar. Dağlar koyu renk. Köyler doruklardan bizleri seyre dalmış. Bir kaç ev, bizi daha iyi görmek

için olacak, tepelerin doruklarına tırmanmışlar. Ara sıra açık yeşil zeytinliklerin arasında bir iki ev seçiliyor. Bembeyaz. Sallanan veda mendilleri. Sonra onlar da kayboluyor...

Durmadan yağmur yağıyor denize. Görünmeyen bir el bir avuç saçma almış da denizin üzerine serpiyor. Suya su katıyor. (Sevgilim, yağmur yağarken insan bir evde olmalı. Bu ev de senin kendi evin olmalı, yağmuru da panjurların ardından seyretmelisin. Yamacında da aşk olmalı, bir çiçek vazosu ve de bir kitap!)

Bu da nesi? Yanaklarım sırılsıklam! Yağmur damlalarından mı, gözyaşlarından mı?...

Cankurtaran yelekleri dağıtıyorlar. Amerikan bezinden, mantar doldurulmuş yelekler. Düşman yeşil dalgaların altında bizleri gözetlemekte, pusu kurmuş beklemekte. Çelik sırtlı deniz canavarı.

Kalın kaputlarına gömülmüş kahramanlık taslayan tüm şu masum çocukların dibe demirlemeleri için tek bir torpil yeter de artar. Ama neden?

Yağmur hızlanıyor. Gemide barınacak yer yok. Bu gemi kömür tozu dolu bir ambar tümden. Durmadan guruldayan, uğuldayan, demirden koskoca bir karın. Teknenin kaburgalarına yapışık merdivenlerden sarkıp ambara iniyoruz. Ama burası da kömür dolu.

Yeni giysilerimiz acınacak durumda. Az sonra suratlarımızda da aynı durum. Sonra da deniz tutması! İri yargılara varmış kişioğlunu yaka paça edip iğrenç bir yaratık haline sokuveren ağır bir deniz hastalığı bu. Düz taş üzerine çarpılan ahtapot gibi kaygan, yumuşak, kemiksiz. İğrençlik, insanı koyu bir balgam gibi sarıyor, kuşatıyor. Felce uğramışçasına çözülüveriyor insan ruhu. Beyin uğul-

duyor. Mafsallar ıslak, kaypak, dizler çözülmüş, karın bir o yana, bir bu yana çalkalanan kokmuş bağırsak dolu bir sepet. En sonunda da kusma. Her yandan, ağızdan, burundan, gözlerden fışkıran, dörtbir yanı berbat eden kusmuklar. Ve de «Ulusun Mukadderatı» nı kusan tam altı şilep dolusu yiğit! Ağlayan, sızlanan, sümüklü, karnaval panayırlarının komik kişilerini andıran, kabuğuna çekilmiş kaplumbağalar gibi cankurtaran yeleklerine sığınmış, tam altı gemi dolusu fukara ihtilâlci! Kalkanları ardına gizlenmiş binlerce Sancho Panzo!...

SELÂNİK

Yağmur sonu bir ikindi vakti çıkıyoruz Selânik'e. Sokaklar ıslak, kaygan. Gök kıpkızıl bir güneş batışıyla alevler içinde. Limanda iri gövdeli gemiler yüklerini boşaltıyor. Denizde hayvan leşleri yüzüyor. Hâki giysileri içinde her ırktan askerler karınca sürüsü gibi, kenti sevimsiz, kirli, berbat, sonsuz bir kışlaya çevirmişler. Burada Balkanlılardan, çeşitli Frenklerden başka, balmumundan yapılma ama işçilikleri berbat heykelcikleri andıran Çinliler, sarı sarıklı Hintliler, beyaz patlak gözlü, çelimsiz, ipince bacaklı Araplar da var. Tüm bunları Avrupalılar «Ulusların Mutlu Yarınları» uğruna ölmek ya da öldürmek amacıyla dünyanın dörtbir yanından derleyip ta buralara dek getirmişler. Koca İngiliz kamyonları gelip geçtikçe sokaklar temelinden sarsılıyor. Daha ilk bakışta insan İngilizlerin duruma hâkim olduklarını, serbest hareket ettiklerini anlıyor. Onlar bu egemenliklerini, bu serbestliklerini bol paraları ve altında büyüklük kıvancının ve öteki uluslara beslenen usturuplu küçümsemenin yattığı o cömert saflıklarıyla elde etmişler. İngilizlerin her şeyleri büyük:

Boyları, kadanaları, beygirleri, otomobilleri, eğlenceleri, varsa dişleri de... Kabarık cüzdanlarını inceltmek istedikleri, ama bunu kolay kolay başaramadıkları her hallerinden belli. Kentin tüm paçozları, sokak yosmaları bunun kokusunu almışlar, fırıldak gibi dolanıyor çevrelerinde. Görmeğe değer! Bu fukara dişiler fırsat bu fırsattır deyip çamaşırı, tahta bezlerini bir yana fırlatmışlar, Yunanistan'ın dörtbir yanından gövdelerini, etlerini satmak için bu büyük kente üşüşmüşler. Bir gün bunlardan bir kaçını İngiliz subaylarıyla eğlenirken seyretmiştim. Subaylar bu kadınlara nasıl davranılacağını daha iyice öğrenmemişlerdi, belli. Ağızlarına en pahalısından yiyecekler tıkıyor, şampanyalar akıtıyor, tatlılar dolduruyorlardı. Bunu da salt kendilerini rahat bıraksınlar, tek heceli söyleşilerini sürdürebilsinler diye yapıyorlardı. Yiyecek diye ne varsa bu zavallı kadınların önüne sürmüşlerdi. Kadınlar yiyebildiklerince, karınlarının alabildiğince, tıkınıncayadek, o Balkanlı açlıklarıyla atıştırıyorlardı. Yahudi, Ermeni, Rum, levanten kadınları. Daha birbirleriyle iyice anlaşamamış, çirkin, kötü boyanmış dişiler.

Yunanlılar, hırsızlıklarına göz yumdukları, gülümsiyerek karşıladıkları için özellikle severlerdi İngilizleri. Ama Fransızlar hiç de böyle değildi. Açıkgöz, kurnaz, şirret bir ulus. Üç buçuk kuruşluk alışveriş için hır çıkarırlar, kıyameti koparırlardı. Konuştukları dil de çok işlenmiş, ince esprilerle yoğrulmuş, anlamlı benzetmeler, olağanüstü özellikte taşlamalar, yergiler, alaylarla bezenmiş. Böylece en salakları bile güzel esprilerle konuşmalarını süsleyebiliyorlar. Bunlar Yahudilerle çok güzel anlaşıyorlar. İtalyanlarsa kurşun askerler kadar zarif, yakışıklı, şık. Yunanlılar gibi iri iri, kara kara gözlü. Ama bizimkiler İtalyanlara korkunç hınçlı. Kentin dışında, kupkuru, ağaçsız bir tepede karargâh kurmuştuk. Çevrede başka karargâhlar da var. Kışlalar yırtıcı hayvan kafesleri gibi telörgü-

lerle çevrili. Bu böyle... Ve de gecenin birinde İtalyanlar bir onbaşımızı vurdular. Bir köprü kemeri altında, gece yarısı, keçi boğazlar gibi, usturayla gırtlağını koparıvermişler fukaranın. Bizimkiler de erteşi gece aynı kemerin altına göğüslerinde iki İngiliz sustalısı bir çift İtalyan erini sürükleyip bırakıvermişlerdi.

Kimseciklere zararı dokunmıyanlar gene de İngilizler. Ama onlar da durup dururken öylesine birbirlerine yumruk atıyorlar ki şaşılacak şey. Şimdi anlıyorum neden İngilizlerin ön dişleri döküktür hep. Bizimkiler, bu yumruklaşmalardan hemen sonra kucaklaşıp barışan, tek heceli havlamalara benzeyen o sözüm ona şarkılarına yeni baştan başlayan iki insanın birbirine böylesine yumruk atmasının anlamını bir türlü kavrıyamıyorlar. İngilizler geceleri körkütük sarhoş, zom. İşte o zaman da iri kamyonlar sokak sokak dolaşıp sarhoş istif eder, kışlalara taşırlar.

Çok sıcak bir gündü. Bize yeni giysiler giydirdiler, bir yığın çamaşır, battaniye, postal, kancalı iğneler, iğne-iplik dağıttılar. Sonra da sırtımıza nasıl ve ne için kullanıldığını bilmediğimiz bir takım demir aksam yükleyip geçit resmi için sıraya dizdiler. Cepheye hareket etmeden önceki son geçit resmiydi bu. Tüm tümen bir meydana toplandı. Burada bize, bando mızıka, trampet, davul sesleri, ulusal söylevler arasında üç alayımız için üç sancak teslim ettiler. Mavi-beyaz ipekliden yapılmış sancaklar. Pırıl pırıl, altın yaldızlı saçakları, püskülleri vardı Bunların. Gönderlerinin ucunda gümüşten topuzlara alayların numarası yazılıydı. Çok iyi bilirim ben bu sancakları. Onları tümenimize adamızın zengin ailelerinin kızları, soylu bayanları armağan etmişlerdi. Bu sancaklar «Fukaraperverler Cemiyeti» nin yoksul göçmen kızlarına boğaz tokluğu gündeliklerle dik-

tirilip işletilmişlerdi. Ama gene de bu sancaklara çok etkili bir Midilli kokusu sinmişti. Üzerlerine ellerimizi sürüp andiçtik, peşlerine takılıp yola koyulduk. (General Balafaras iri iri gözyaşları dökmüştü törende!).

Bandonun çaldığı, balkonlardan, pencerelerden güzel kızların seni seyrettiği sürece işler hiç de fena değil. Sırtındaki çantanın kamburunu dik tutmaya, belinden, boynundan, bacaklarının arasından, dörtbir yanından sarkan çeşitli demir araçların ağırlığına ve şangırtısına boşvermeğe, elden geldiğince yiğitlik taslamaya çalışırsın. Ama, kentten, kalabalıktan azıcık uzaklaşıp da bando mızıka susunca ve de bölüklere «Çanta takılacak... Taaak!» komutu verilince, üstünde taşıdığın tüm o ıvır zıvır seni yere doğru çekmeye başlayınca?!...

İşte sevgilim, yürüyüş dediğimiz böyle başlar hep...

YÜRÜYÜŞ

Mola verdiğimiz şu anda bölüğümüzün günlüğüne «Üç yüz kilometre» kaydı düşüldü. Yaya olarak, adım adım alınan tam üç yüz kilometrelik bir yol. Kızgın güneşin ya da yağmurun altında haftalarca süren bir yürüyüş. Bu yorucu günlerin bende bıraktığı en güçlü izlenimleri şöyle bir seçip sıraya koymak istiyorum. Ama yorgunluktan beynim bulanmış, kafam karmakarışık, bu kafanın içinde bir iki olaydan gayri bir şey bulamıyorum.

Sıcak bir gündü, gün ağarırken yola çıkmıştık. Öğle vakti yaklaşmış ama dur komutu bir türlü gelmiyor. Dörderle kollu yürüyüş saflarımız durmadan hareket halinde, teçhizatın yükü altında kimsecikte konuşacak derman kalmamış. Yürüyüşün başlamasından bir iki saat sonra hep böyle olur. Türkülerle başlanır yürüyüşe, bir ağızdan söy-

lenir şarkılar, marşlar. Sonra yavaş yavaş sesler azalır, azalır, sonunda marşın nakaratını sürdürmek isteyen bir kaç inatçıdan başka kimse kalmaz. Ama eninde sonunda onlar da susmak zorunda kalırlar. Kimse artık onlara ses uydurmak niyetinde değildir. Zaten bunu yapmak için ses de kalmamıştır insanda. İşte o zaman sayısız postalların ağır, düzensiz, sürüklenen ve toprağa basarken çıkardıkları o tok sesten, teçhizatın demir kısımlarının tıngırtısından başka bir şey duyulmaz olur. Bir ara yorgunluk çöker, gövdedeki vidaların teker teker gevşediğini, söküldüğünü, mafsalların laçka olduğunu anlarsın. Ama bunların dur komutuyla bir ilişkisi yoktur. O komutu «Günlük Emir» saptamıştır. Onun buyurduğu yere dek yürümek zorundasın. «Günlük Emir!» Bölük yazıcılarının her gün gidip Alay yazıhanesinden alıp getirdikleri «Avamiri Aşere» bunlar. Hık mık yok! Orada ne yazılıysa onu yapacaksın. Bir gün günlük emrin suretini almaya göndermişlerdi beni de alay karargâhına. Yazıda bir cümle yanlışı bulmuş, bunu düzeltmek yürekliliğini göstermiştim. Benim bu davranışımı başçavuş mukaddesata hakaret saymış, fena haşlamıştı beni. Esas vaziyetine geçip bunun salt bir cümle yanlışı olduğunu «arzettiğim» de de başçavuş kutsal bir gazaba kapılarak küplere binmiş, «günlük emri tahrif» suçundan çok ağır bir cezaya çarptırmıştı beni. O gün bu gündür «Günlük Emirler» e pek saygılıyımdır. Cümle yanlışlarınaysa çok daha saygılı!

Bu böyledir işte, böylece de, bir mucize kabilinden, yürümeni sürdürür gidersin. «Günlük Emrin» buyruğudur bu. Yavaş yavaş yorgunluk daha da bastırır, gövdendeki ve kafandaki tüm yaşam kıymıkları sırılsıklam ıslanır. Yorgunluk her şeyini, bacaklarındaki hareket motorlarından başka her şeyi, tüm benliğini sırılsıklam etmiştir. Salt motorlar işlemekte, sihirli bir biçimde çalışmakta: «Bir, ki!... Bir, ki!...» Bu anlarda insan hiç bir şey düşü-

nemez. Ayaklar kendiliğinden, sırtındaki teçhizatla birlikte gövdeni ve kafanı da sürükleyip götürmekte. Bunların özgürce davranmaları olanaksız. «Günlük Emir» den gayri, ne sinirlerinin, ne de kafanın buyruklarına kulak verecek halleri yoktur. Bu anlarda hareketler otomatikleşir. Önü alınmaz bir zorunluğun egemenliğinde koyu karanlık bir düşteymişsin gibi durmadan, ağır ağır yürümektesin. Nereye gidiyorsun, bilmezsin. Bunu bilmek de istemezsin. Önünden giden başkaları da var. Ama nereye gittiğini soran yok. İçimizden bir kaçımız bunu bilir, bir kaçımız da bunu senin adına bilmek ister. Sen salt, gittikçe ağırlaşan sırt çantanın altında yürümektesin. Kafan bomboş. Doğru. Çünkü, sen kafanı çoktandır «öncü» lerine bırakmışsındır. Güneş seni haşlamakta, ateş dilleriyle yalamakta. Yığınla kayışın sıkıp boğduğu damarlarındaki kanı fokur fokur kaynatmakta. Konuşamazsın, düşünemezsin, halinden yakınamazsın da. Dermansızsın, acı çekmektesin, boğazın yanmaktadır, ağzın kurumuştur, kalçalarını döven boş matran kof kof tıngırdamaktadır. Alnından aşağı süzülen ter yüzünü yıkamakta, burnunu gıdıklamakta, bıyıklarının arasından süzülüp gitmekte. Tüfeğini bir omzundan ötekine aktarırsın, kayışı, omuz kaslarına yatak yapmıştır. Sırt çantanın altında bir kocamış kişisin ve de yürümektesin. Kayışlar boyun sinirlerini çekiştirir. Palaskan belini sıkar, mermi dolu kütüklükler, tel makasın, kürek, ağırlıklarıyla palaskanın sıktığı yerde kıpkırmızı, çember biçiminde, azmış, boyuna kaşınan bir yara yapmışlar. Terli adelelerini seni dörtbir yandan kuşatan kayışlar, tokalar ısırmakta. Bir kerpeten almışlar da ellerine derini ince ince, şerit şerit yüzmekteler.

İşte o gün de duygularım şu yukarıda anlattıklarım gibiydi. Ruhum kirli terimle birlikte tüm gövdemden damla damla sızıp gidiyor, kızgın miğferin altındaki beynim tencereye konmuş da kuru kuru haşlanıyor. Kafatasım

kupkuru, sarsılıyor, bu kemik tencerenin içinden beynimin katı omlet gibi dışarı fırlamasından korkuyorum. İçimdeki duygu, o an benliğime egemen olan tek duygu, beni bir ceviz kabuğu gibi dalgaların üstünde oynatan, coşmuş, sonsuz, fırtınalı bir deniz gibi engin, dayanılmaz bir yıkım, bir zavallılık duygusu. Kendimi bambaşka birisiymiş gibi görüyor, bu «zavallı» ya içtenlikle acımak, candan yaklaşmak istiyorum. Oturup bu zavallının haline ağlamak, doyasıya, kanasıya ağlamak geliyor içimden! Bu yıkım ve zavallılık duygusu sızlayan kemiklerinin ta içine siniyor, zararlı, sızma gücü sonsuz bir rutubet her yanımı sırılsıklam ediyor. Gövdemin her köşesine sızıyor, iliklerime işliyor.

Gözlerim, azmış birer yara, çok zor ve sadece önümde yürüyen arkadaşın sırtını görebiliyor. Sırt çantasını, orta yerde bağlı karavana kabını, sırtın bir bölümünü, kalçalarını, az aşağıda bir makine gibi işleyen, ama bilinçsiz, budalaca işleyen bacaklarını görebiliyor bu gözler çok çok. Şu sırt, özellikle şu kalçalar ne alık şeyler. Sırt çantası bu uzun yolculukta sırtta taşınmaktan pek hoşnut olsa gerek. Sonradan buna dikkat etmişimdir hep. Bu aşırı ve iğneleyici hoşnutluk durumu tüm sırt çantalarında var. Buna tanık olduktan sonra, hele şu an, kim bilir kaç bin sırt çantasının bir o kadar saf kişinin sırtında yolculuk ettiğini düşündükçe, bunları sırtımıza tırmanmış, geziye çıkmış çirkin, kalın derili yaratıklara benzetmekten kendimi alamıyorum. Ve de bu sırt çantaları orada, oldukları yerde, ömrümüz boyu duracaklar. Zavallı, dermansız, kocamış biri kılığına girip efsane kahramanının karşısına dikilen, gözyaşı döküp yalvaran, sırtına bindirip suyun karşı yakasına geçirmesini istiyen, dil döken kurnaz ecinli gibi sırtlarımıza yapışıp kalacaklar. Efsane kahramanı ecinlinin bu haline aldanır, sırtına bindirir. Bindirmesiyle ecinlinin dizlerini sımsıkı, bir daha kopmamacasına koltuk altlarına per-

çinlediğini görmesi bir olur. Ecinli onun sırtından hiç inmiyecektir artık.

Biz hepimiz şu an, iyi yürekli, saf, temiz, sessiz, çilekeş, oflayıp puflayan, inildeyen, nefes tüketen, sırtında sonsuzluğa dek bu çirkin, bu kıllı, bu kötü ruhlu kurnaz ecinliyi taşımaya Tanrılarca mahkûm edilmiş birer efsane kahramanıyız... Bir efsane kahramanları sürüsü. Önümdeki arkadaşın sırt çantasının ortasına bağlı karavana kabı demiştim. Bir ara kayışı gevşemiş olacak, kapağı tıntın etmeğe başlamıştı. Düzenli, biteviye, katı bir tıntın. Sol ayağın her ileri çıkışında tın diye duyuluyor. Durmadan, aynı düzende sürüp gidiyor bu tıntınlar. Değişmez, halden anlamaz, yorulmak bilmez, dinip durmaz bir düzende. Upuzun, ipince bir mıh kafamın içine dalıp dalıp çıkıyor, bir daha, bir daha saplanıp çıkıyor, çıkıp giriyor, çıkıp giriyor... Elimde olsa basbas bağıracağım, gırtlağımı gıdıklayan miğfer kayışını, tıntın öten karavana kabı kayışını, hatta buna sebep olan o sol ayağı kesesim geliyor. Ve de bu durum, bu işkence, en azından bir saat kadar daha sürecek. Düdükler çalınıp da «Duuur! Bir saat mola!» komutu verilene dek. Ancak o zaman arkadaşa karavana kabının kayışını sıkmasını söyliyebilirim. Tam bir saat sürdü bu işkence. Mutsuzluklarla yüklü, sonsuz bir saat. Yüzbaşımız düdük çalmış, takım komutanımız «Takıııım dur!» komutunu vermişti. Olduğum yere, sıcacık toprağa yüzükoyun uzanıverdim. Parmaklarımı toprağa gömdüm. Gözlerimden ağzıma doğru toz ve acı ter karışık yaşlar akıyor...

KÖRLER

Beylik beygirlerin sağrılarına kızgın demirle dağlanan numara ve damgalar gibi kafama nakşedilmiş silinmez izlenimlerden biri de şu:

Yemyeşil bir dere kıyısına kurulu bembeyaz bir çadır. Bir İtalyan seyyar hastanesi. Suyun kıyısına bir insan zinciri uzatılmış. Saydım. Tam otuz iki delikanlı. Körpe dallı, gümüş yapraklı, kuşların cıvıldaştığı, birbirleriyle tatlı söyleşilere dalmış kavakların gölgesinde, çimene oturmuş, hızla akan neşeli suya doğru ayaklarını sarkıtmışlardı. Üzerlerinde mavi hastane entarileri, gözlerinde siyah bantlar.

Sandallarının altından akıp giden suyun türküsünü, başlarının üstündeki kavakların ve kuşların söyleşilerini sessiz sessiz dinlemekte. Elleriyle çimenleri okşamakta, ya da kısa, acılı hareketlerle pipolarına tütün doldurmakta. İçlerinden biri kibrit çakıyor, ama öylesine dalgın ki, söndürmeyi unutuyor, parmaklarının ucunu haşlıyor. Yarı yanık çöpü dereye fırlatıyor şaşkın, sonra da yanan parmak uçlarını tükürüklüyor. Ara sıra dudakları da kıpırdıyor bu delikanlıların, ama sesleri duyulmuyor bulunduğumuz yerden. İçlerinden bir kaçı da gülümsüyor tatlı tatlı. İtalya'nın yakışıklı, esmer, siyah saçlı, taşbebek dudaklı evlâtları bunlar. Tümü de gözyaşartıcı gazdan kör olmuş. O cânım kara mürdüm eriği İtalyan gözleri bu uğursuz kara bantların altında bir daha canlanmamacasına ölüp gitmişler! Şimdi, şu an anlıyorum bu delikanlıların neden sustuklarını ya da bir tapınaktaymışçasına çok alçak sesle konuştuklarını. Şu an onlar tüm varlıklarıyla ve büyük bir istekle kendilerine ışıklar, sular, dereler, olgun meyvalar, ya da açmış güle benzeyen kadınlar, güneşler, ömürleri boyunca bir daha göremiyecekleri çiçekler üstüne söz eden yaşamın o tatlı, o esrarengiz fısıldamalarını dinlemekteler. Kör gözleriyle, bizim kör olmayan gözlerimizle henüz görüp seçemediğimiz bir gerçeği korkunç bir azap duyarak görmekteler.

Ey Tanrım!... Olanca gücümle gözlerimi açıyorum. Az sonra gözlerine mil çekilecek bir mahkûmunkine ben-

zer bir hırsla, tüm anlamını bir yudumda içime sindirmek amacıyla, önümde uzayıp giden doğanın güzelliklerine bakıyorum dopdolu bakışlarla...

KONSTANTİNOS PALEOLOGOS

Sonra, şu an, bir yüzbaşı geldi aklıma. Altıncı bölük komutanı. İrikıyım, sarışın, burma bıyık, parlak, yağlı, ince ve yukarı kalkık çengel burunlu, sulandırılmış rakı süt mavisi gözler. Adı da Konstantinos Paleologos. Bu tarihsel adından ötürü büyük kıvanç duyar. Bu ismi, ad ve soyadiyle birlikte evrakların ve mektupların altına büyük harflerle upuzun uzatıp sonra basardı imzayı. Bizans'ın son imparatoru kendisiydi sanki, ya da en azından bu koca imparatorun kürkünün eteğinin bir parçası! İmparator üstüne bölükte sık sık dersler verir, derslere hep o değişmez girişle başlardı: «İşte çocuklar, adaşım büyük imparator...» Subay arkadaşları ona Kosti diye seslendiklerinde bir şövalye gibi reverans yaparak son derece ciddî düzeltirdi:

«— Rica ederim, Konstantinos!»

Tüm bölüğün ona sonsuz hıncı vardı, kin beslerdi. Çevresindeki dalkavukların bile. Hırçın, şirret, kötü ruhlu, kötü huylunun biriydi. Yürüyüş bittikten sonra da tüm alayımız ona düşman kesildi. Ne edersin ki yüzbaşı, General Balafaras'ın öz yeğeni. Bu nedenle subaylar onunla iyi geçinmek zorundaydılar.

Silâh altına alınalı henüz bir kaç gün geçmişti. O günlerden birinde yüzbaşı koğuşu dolaşırken, Tarnanas adında Anadolu göçmeni yaşlıca bir erle karşılaşmıştı. Tarnanas zorla, yalvara yalvara gönüllü yazılabilmişti. Hayat hikâyesiyse hepimizce biliniyordu. Günün birinde Anado-

lu'daki köylerini eşkiyalar basmıştı, on üç on dördündeki kızına tecavüz etmişlerdi zorla gözlerinin önünde. Çelimsiz yavrunun üstünden tam on beş ızbandut, en azgın cinsel arzularını doyurmak için sırayla gelip geçmişlerdi. Tarnanas, kanlar içinde baygın yatan yavrunun canına kıymamaları için o azgın heriflere çılgınca yalvarıp yakarmış.

«— Aman beyim, aman paşam, kulunuz köleniz olayım, ayaklarınızı öpeyim, kurbanınız olayım. Aman yavaş! Pek çelimsizdir yavrucak!.. Ölüverir sonra!...»

Tarnanas yaşlı, koca ağzının kenarlarından sarkan kırçıl bıyıklı biri. Yüzbaşının:

«— Ulan sersem, ne dolanıp duruyorsun öyle koğuşun içinde?»

Demesiyle, «esas vaziyetine» geçip selâmı çaktıktan sonra alık alık sırıtmaya başlamıştı. Sonra da büyük bir şaşkınlıkla:

«— Evet yüzbaşım!» diye kekeliyebilmişti bıyıklarının uçları titrek.

«— Ben konuşurken karşımda maymun gibi sırıtma, anladın mı?»

«— Anladım yüzbaşım!»

«— Ulan sen nerelisin?»

«— Evet yüzbaşım!»

Tarnanas kendi havasında! Alık alık sırıtmakta.

Paleologos kudurmuşa dönmüştü. Fukara yaşlı gönüllüyü yakasından kavradığı gibi avluda ağaçlardan birine bağlamış, sonra da bir tüfek kayışıyla Allah yarattı demeden köpek dövercesine dövmüştü. Tarnanas bir çocuk gibi ağlıyordu, yüksek sesle, gülünç bir ağlamaydı onunkisi. Zavallının ağır işitir olduğu sonradan anlaşıldı. Çok dürüst, pek tedbirli olduğundan bölükte ona koğuş kıdemlisi görevi verilmişti.

Bölüğün tâlim dönüşlerinde yüzbaşımız pencerenin bi-

rinde bir kadın görmeyegörsün. Yolun ortasında, oracıkta, hiç gereksiz basardı korkunç komutu:

«— Bölüüük dur!»

«Rap-rap-rap!» Hep bildiğimiz o üç hareketin o kuru o düzenli şamatasıyla, kaldırım taşlarına çarpan iki yüz küsür dipçiğin o yırtıcı gürültüsü duyulurdu. «Rahat!» komutunu vermek için bölüğü öylece, esas vaziyette, kıpırdamadan uzunca süre bekletir, bu ara atının sırtından, hep bir eli belde, burun, bıyıklar havada, zafer bakışları yağdırırdı penceredeki dişilere. Şunları söylemek isterdi sanki onlara: «Kızlar, beni görüyorsunuz işte. Böyleyimdir ben. Şu gördüğünüz iki yüzü aşkın salak da avcumun içindedir, dilediğimi yaptırırım bunlara. Döverim, karşıma dikip taklak attırırım, saçlarını dibinden kazıtabilirim, şuracıkta, sokağın ortasında yüzükoyun yatırırım, marş marş verip deli divane koştururum. Ve de ben, Konstantinos Paleologos, dilersem eğer, salt bir komutla tümünü paskalya kuzuları gibi kanlar içinde çizmelerimin dibine serebilirim! İşte ben buyum, böyleyim!»

Kırala karşı yapılan ihtilâlin bir halk bayramı gibi geliştiği, hiç bir karşı direnimle engellenmediği, törenlerin, baloların, geçit resimlerinin gırla gittiği, kırallık armalarının asker keplerinden bando mızıka ile sökülüp atıldığı günlerde, yani bizler daha adamızdayken, bu yüzbaşının estirdiği kahramanlık havasını bir görmeliydin. Yoldan yürürken mahmuzlarının şıkırtısı savaşta kılıç şakırtılarına, bakışları tabanca atışlarına benziyordu. Hatta çaylarda, balolarda yaptığı beklenmedik, serî, güçlü reveranslar bile birer savaş nârası! «Değerli arkadaşlar! Şu anlamsız barış istekleriyle gerçek kahramanları için için küflenmeye mahkûm eden şu iğrenç kentlerden kendimi uzaklarda bulacağım günü sabırsızlıkla beklemekteyim. Dağlarda, bayırlarda kol gezmek, dört katlı telörgüleri kadayıf gibi kıvırıp yurmak acep bana ne zaman nasip olacak? Bur-

numun ucundan geçen mermilerin ateşiyle sigaramı ne zaman yakmak mutluluğuna erişeceğim?»

Ama gene de Konstantinos Paleologos'un eline şöyle halktan bir kancık geçmiyegörsün. İmparatorlara dek soyağacına boşverir, fırsatı hiç kaçırmaz. Hatta bir seferinde soylu şeceresinin yüksek geleneklerini mutfağa bile indirmişti.

Anlatacağım olay adamızın soylu bir ailesinin Generalin ve yüksek rütbeli bir kaç subayın şerefine verdiği bir çayda geçmişti. Konstantinos Paleologos bir ara, oldukça saf ve aptal, ama iri göğüslü bir hizmetçi kızı köşeye kıstırmış, memelerini sıkmaya başlamış. Kız da acıdan çığlığı basmış, evin hanımı da birden salonun perdesini aralayıvermişti. Konstantinos Paleologos, çimdik yiyen memesini oğuşturan hizmetçi kızın yamacında, evin hanımıyla bir kaç konuğun karşısında put kesilmişti. Evin hanımı bu görüntü karşısında dudaklarını ısırmış, sonra yelpazesinin ucuyla kahramanımıza dokunarak pek ince ve usturuplu bir gülücükle şunları söylemişti konuklarına:

«— Buyurun efendim! Konstantinos Paleologos'un mermer kesildiği söylentisine artık inanabilirsiniz!» (1)

Kısa boylu, tıknaz bir binbaşı da bakışlarını hizmetçi kızın iri göğüslerine dikip hafifçe kaşlarını çatmış, hemen peşinden şunları eklemişti:

«— Sayın bayan, İmparatorun halen Bizans surları üzerinde savaşmakta olduğu gerçeğini belirtmeyi unuttunuz!» (2)

Tüm bunlar böyle ama, kahramanımızın uzun yürü-

---

(1) Rivayete göre Bizans'ın son İmparatoru Konstantinos Poleologos, fetihten önceki en son Ayasofya âyininde mermerden bir heykel olmuş. (N. H.)

(2) Bizans'ın Yunanca karşılığı «Vizantion». Yeni Yunancada «vizi» meme demektir. Yazar kelime oyunuyla durumu daha etkili bir biçime sokuyor. (N. H.)

yüş başlar başlamaz durumunun değiştiği de bir gerçek. Bambaşka bir adam olup çıkmıştı yüzbaşımız. O «Küçük Napolyon» edasından hiç bir şey kalmamıştı kendisinde. Başımızın üstünden uçan uçakların gürültüsü duyulur duyulmaz yağlı, pırıl pırıl burnunu yukarı kaldırır, bir tazı heyecanıyla havayı ferma ederdi.

«— Bizimkiler mi dersiniz, ha?»

Korkular geçirir, önüne çıkan ilk kişiye, bu kişi kim olursa olsun, hemen bu soruyu yöneltirdi. Sıradan erlere bile! Sonra erlerin koro halinde: «Evet yüzbaşım, bizim uçaklar bunlar» karşılığının anlamından, erlerin gözlerinin pırıldamasından, kendisiyle alay edildiğinin farkına varır, basardı küfrü. Erlerin İsa Peygamberinden, Meryem Analarından başlar, en ağır, en yakası açılmadık küfürler yağdırırdı bütün gün...

Çok yorucu bir gündü, uzun sürmüştü yürüyüş. Bacaklarımız şişmiş, belkemiğimiz laçka olmuş, matralarımız boşalmıştı. Güneş dört bir yandan haşlamaktaydı topumuzu. Toprağın çatlaklarından alevler fışkırıyordu sanki. Diller kuru kösele parçaları, damaklara yapışık. Gırtlaklara doğru çekiliyor. Susuzluk o korkunç, o dayanılmaz işkencesine başlamış. Gözlerimizin önünde ateşten sinekler. Kırmızı, mavi sinekler. Kapağı açık unutulmuş şişeden uçup giden lokman ruhu gibi uçup gitmekte ruhumuz gövdemizden. Ağlamaklı oluyor insan, «ölsem de şu işkenceden kurtulsam» diye düşünüyor. Önümüzde bembeyaz, sonu gelmez bir yol. Bir sinek kanadının bile gölge bırakmadığı kuru, çatlak topraklı tarlalar.

Birden, bir dönemeci dönerken, gözlerimizin önüne, en güçlü ve en umulmadık bir hayalden bile daha güçlü ve daha beklenmedik bir gerçeğin görüntüsü seriliyor.

Koca bir çınar ağacı. Yemyeşil, capcanlı, sık yapraklı, mutlu bir koca çınar. Bir değil, iki koca çınar. Bu çınar-

ların arasında da pırıl pırıl sularını incecik bir dere boyu akıtan gür bir pınar!

Yaban öküzü böğürmesini andıran çılgınca, korkunç bir sevinç homurtusu yükseldi er saflarından. Yıldırım hızıyla çözülüverdi diziler. Su boyunca yüzükoyun uzandılar erler. Dehşetini ordular içre üfüren, üfürüp de sindiren korkunç bir panik bu durum. Dereciğin kıyısına ilk yatanlar başlarını suya sokuyor, cinsel isteklerini gideren hayvanların haz iniltilerine benzer mutluluk iniltileri çıkararak doyasıya, kanasıya içiyorlar soğuk sudan. Hıçkırıklar çıkararak suyu âdeta emiyorlar, boğuk boğuk yudumluyorlar. Üzerlerine yüklenen, gövdelerine basan, her yanlarını acıtan öteki arkadaşları umurlarında değil.

Altıncı Bölük komutanı olan yüzbaşı en önde gidiyordu. Bu durum karşısında atının başını çevirmesiyle bir hışım, bir âfet gibi su içenlere çullanması bir oldu. Erlerden bir kaçını atına çiğnetti, su başından kalkmak istemiyenleri de kırbaçtan geçirdi.

Tam o sıra pek acıklı bir olayın tanığı olduk. Yüzbaşı sığır sinirinden yapılma kırbacını rastgele sallıyor, dere boyunca uzanmış, suratlarını soğuk suya daldırmış erlerin sırtlarında dolaştırıyordu. Terli sırtlarda duyulan acılara karşın, bu ara su da bulandığı halde, hiç kimse başını sudan kaldırmak niyetinde görünmüyordu. Su içerken çıkardıkları mutluluk hıçkırıkları arasında seyrek de olsa acı iniltileri duyuluyordu. O kadar! Bu ara, bıyıksız, tüysüz, kız yüzlü, Ayvalıklı bir gönüllü, tam yüzünün orta yerine bir kırbaç yemişti. Gözünün altından çenesine doğru incecik, kıpkırmızı bir çizgi. Oğlan acıdan ağlıya ağlıya sırasına yönelmişti, koşuyordu. Gedikliler durmadan düdük çalıyor, küfür, lânet yağdırıyorlardı. Erler saflarına koşuşuyorlardı.

Göğsünde Balkan savaşlarında aldığı madalyalar, palabıyık, yaşlıca bir er, yediği çifteden ayağını sürüye to-

pallıya koşarken kısık, ıslık gibi, kin dolu bir sesle şöyle haykırmıştı:

«— Alacağın olsun kerata! İlk kurşunum alnına!»

Tüm bölük dönüp ona bakmıştı. Saflardan tehdit gibi bir homurtu.

Gedikliler sinirli bağrışıyor:

«— İleriii, marş!»

Yüzbaşı yaşlı erin söylediklerini duymazlıktan geliyor. Ama, içinden mutlaka «yüce azizlerin tüm kandillerine!» diye basıyordu küfürü. Atını mahmuzlayıp sürdü gitti...

GELİNCİKLİ TEPE

O kötü yürüyüş süresinde bir de mutlu günümüz olmuştu. Mavili kırmızılı, bahar yüklü, bahar göklü, mavi gözler, kırmızı kır çiçekleri ve ağır ağır söylenen kasvetli türküler dolu bir gün.

Kıpkırmızı, gelincik dolu bir tepecik.

Burada, cepheye giden bir Rus alayı mola vermiş dinlenmekte. Biz de aynı yerde mola verdik. Yeşillik alabildiğine, sular gani. Tüfek çatıp Ruslarla birlikte karavanaya oturduk. İri kıyım, sarışın, pembe yanaklı, uzun çizmeli, düğmesiz çocuk gömlekleri giyinmiş delikanlılar. Keplerinin güneşliği minnacık.

«— Griç?»

«— Griç.»

«— Kristian?»

«— Kristian.»

«— Ortodoks?»

«— Ortodoks.»

Çocuklar gibi sevinerek bizi karşıladılar. Salt gülü-

cük yüzleri. Biz de gülümsüyoruz. Konserveler, çakılar armağan ediyorlar bize. Koca koca elleriyle sırtımızı sıvazlıyorlar. Boyunlarında zincirlere takılı sedef ya da altın haçlar, muskalar. Çekip çıkarıyorlar, bize gösteriyorlar, sonra da dudaklarına getirip öpüyorlar, ortodoks biçimince ıstavroz çıkarıyorlar.

«— Ortodoks! Ortodoks!»

Beraber karavana yedik. Dillerimiz yabancıydı ama, uzun süre konuştuk ve de bir güzelce anlaştık. Sevgi diliyle Kin dili uluslararası ortak diller.

Gencecik bir subayla yarenlik ettik, çelimsiz, ince, yapılı, genç kız gibi, geniş çerçeveli gözlükleri var, güleç yüzlü, güleç dudaklı, okulda öğrendiği bir iki Yunanca sözcüğü çatlatarak konuşuyor bu genç subay.

«— Biz Rus ziyade sever Yunan. Odesa ziyade Yunan!»

Gayet ciddî bir edayla kuşdilini andırır anlaşılmaz bir kaç mısra okudu. Söylediğine göre Omeros'tan! Sonra kalabalık bir koro kurdular, Rus halk türküleri söylediler. İçlerinden bir kaçı upuzun balalaykalarla koroya eşlik ediyordu. Sözlerini anlamıyordum türkülerin. Ama hiç kuşkusuz karlı tepeciklerden, karla örtülü köylerden, köy evlerinin bacalarından çıkan dumanların günlük dumanı gibi dikine göklere yükselişini anlatıyor bu türküler. Altın saçları kalın örgülerle örülü, ak alınları donuk camlara dayalı sarışın kadınlar bu evlerde onları beklemekte. Parmacıklarıyla ağır ağır camdaki buzları eritiyorlar, uzaklara, çok uzaklara, çok uzaklarda sona eren sonsuz Rus steplerine dikiyorlar bakışlarını bu genç kadınlar. Ve de bu sonsuz düzlüğün orta göbeğinde, karla örtülü toprağın üstünde bir iz, bir kızak izi. Köy delikanlılarını alıp uzaklara, uzaklardan da ötelere götüren bir patika. Belki de yaşamdan da öteye götürecek bir iz...

Türkü söyleyenlerin yüzleri ciddî, o çocuksu Slav göz-

leri dolu dolu. Türkü bitince biz de onlarla birlikte uzunca süre sessiz, kıpırdamadan bekliyoruz. İnsancıl, ama ölesiye insancıl yürekleri birleştiren, kavuşturan müziğin kanatlarına binip uçuyoruz, uçuyoruz...

Yeniden yola koyulmak üzere dörderle kollara dizildiğimizde Ruslar yanımıza gelip tüfek namlularımıza gelincik buketleri koydular. Uçlarında evrenin en neşeli alevleri yanan bu çelik namlularla yapılan bir âyini andırıyor görüntümüz.

«— Yolunuz açık olsun! Güle güle!»

Güneş ışınlarının altında, çok hareketli, şeffaf, ekzotik bir yaratığı andıran genç Rus subayı kepini havaya fırlatıp haykırıyor:

«— Yunan!.. Ziyade merhaba! Ziyade merhaba!»

Şu gökkubbenin altında ne de bol sevgi varmış meğer! Susuz bir düzün bağrına akan engin bir ırmak!.. Gelincikli, al al, kıpkırmızı, çiçeklerini devşirmen için seni çağıran bir tepecik gibi çiçekli... Kişioğluna eğilip bu çiçekleri devşirmek görevi düşüyor sadece...

MİHAİLUS

Yürüyüş sürüp gidiyor. Şimdi tehlikeli kesimlerdeyiz artık. Düşman uçakları tepemizde bizi izlemekte, başımızın üstünde kartallar gibi dönüp dolanıyorlar. Tümenimiz tüm alayları, birlikleriyle gitgide Makedonya'nın içerliklerine doğru daha çok sokulmakta. Cepheye yaklaşmaktayız. Yorucu, kahredici gece yürüyüşleri. Yükümüz sırtımızda, akşamları karanlık basar basmaz yola koyuluyor, sabah gün ağarırken kuytularda, gözden ırak dereboylarında mola verip çadırlarımızı ağaç dallarıyla kamufle ediyoruz. Uçaklardan korunmamız gerek.

Buralarda bütün gün sırtüstü yatıp dinleniyoruz. Ya da tembel tembel, bezgin tüfek temizliyoruz, bit kırıyoruz, uyuyoruz. Ama, daha çok efkâra dalıyoruz. Uykuda olsun, uyanıkken olsun kendimize bir takım düşler yaratıyoruz. Adamızda, Midilli'mizde kumsalda bıraktığımız, bize kollarını açıp yalvaran o doludizgin yaşamış güçlü anılarıyla altüst olmuş ruhumuz. Bizler o yaşamı, gözler yaşlı, bize yalvarır, bizi geri çağırır durumda, üzüntümüzü erkekçe bir gülücükle dişlerimizin arasında sıkarak şileplere yüklenmek üzere filikalara bindirildiğimizde rıhtımda bıraktık. Bunu yapmayı da bir vatan borcu, heyecan verici bir görev saydık.

Şimdi, birden bırakıp gittiğimiz o tatlı yaşam, tüm o değerli, o önüne geçilmez çekiciliğini güçlü bir biçimde bizlere duyuruyor. Çam ve yaban fıstığı kamuflaj dallarını aralıyarak çadırlarımıza sızıyor, kapalı gözlerimizin önünde halay çekiyor. Bu anılardan yumuşak bir acı sızmakta. Bu yumuşak tatlı acı, onbinlerce bitkin, dermansız, yorgun genç insanın «Mukadderat» ve «Görev» denilen şeylerin kendileri için çizdiği yola çıkarken korkunç bir yüreklilikle, düşüncesizce geride bıraktıkları sevgili kişiler ve eşyalar için besledikleri o için için, yumuşacık, o günlük dumanı gibi tüten yakınmanın ta kendisi işte. Ey Tanrım! Şimdi sizler, sizler tüm kadınlar, erkekler, yaşlılar, kocamışlar, çocuklar, tüm dost ve de düşmanlar, sizler ki o sessiz evlerinizde, tertemiz yatak çarşaflarının altında, o tatlı döşeklerinizde, yaşamın o sayısız mini mini mutluluklarını tadarsınız, evet sizler, bilseniz şu an bizi ne kadar çok sevmeniz gerek? Ve de bizler, yüzleri demir maskelerle örtülü kişiler, «Mukadderat» ın çizdiği yolda yürümekteyiz...

Haksever kişilerseniz eğer, bizleri şu an çok ama pek çok düşünmüş olmanız gerek. Bizler ki sonsuz bir kıvançla her şeyimizi mutluluğunuz uğruna feda ettik. Bunu açık

seçik söylemek istemeyiz, ama sizlerden de bekleriz bunu büyük bir istekle. Topumuz, sessizce, sonsuz bir istekle...

Midilli kıyılarında güneşin ve ılık dalgaların altında pırıl pırıl yanan pembe deniz kabuğu, dinle beni. Sen ki, varlığından kimseciklerin, seni yaratan Tanrının bile haberi yoktur, beni dinle! Seni öylesine mutlu buluyorum ki bir bilsen! Ey kıyıların tuzlu goncası, Tanrının izniyle günün birinde sağ salim dönersem, gelip seni oracıkta, o bulunduğun yerde nasıl hasretle tutup öpeceğimi biliyor musun?

(Sevgilim, senden söz etmiyorum, çünkü tüm şu satırları senin için yazıyorum. Tek başıma, mutsuz, acılı, bir tespih tanesi gibi teker teker çekip saydığım, tadlarını çıkarmaya çalıştığım sıla özlemi dolu günlerimin derinliklerinde, hep bana bakan, kıpır kıpır kapaklarının uçlarından yaş incileri damlayan o düşünceli, o doku dolu elâ gözlerin yatıyor. Ve de bu gözlerin içinden, o sevimli pencereciklerden, tüm adamızı, danseden dalgaları, türkü çağıran çeşmeleri, pupa yelken giden kayıkları, uğuldayan çam korulukları, kutsal zeytinlikleri, Ceneviz surları, seninle birlikte adamızın kıyılarında yaşadıkları için sevdiğim her şeyi, ama her şeyi seyrediyorum... Sevgilim, avunmak amacıyla oturup sıraladığım tüm şu olayları, şu öyküleri, tatlı özlemiyle besleyen, bunlara can katan sensin!)

Mihal adında bir arkadaşımız var. (Erler onu Mihailus diye çağırırlar. Midilli ağzına uygun bu isim de böylece onun gerçek adı oldu. Subaylar bile o söz konusu edildiğinde, bu adı kullanırlar.)

İşte bu Mihailus Tümen Mutemedine emireri olarak yanaşmış ve de midye gibi yapışmıştı. Giriştiğimiz serüvenin geçen günlerle birlikte teker teker beliren tehlikeleri

onu zorlamıştı bunu yapmaya. Mihailus Midilli'deyken, saat tâmirciliği de yapan bir kuyumcunun yanında çıraktı. İlk göçte gelen bir Anadolu çocuğu, öksüz, sahipsiz.

Düşman uçağının tepemize hedefini iyice bulamıyan bombayı bıraktığı günden bu yana Mihailus artık «savaş görmüş» sayılır. O andan bu yana Mihailus ölüm korkuları içinde kıvranmakta. İrikıyım, çiçek bozuğu suratlı, hırçın, şirret bir adam olan Tümen Mutemedinin yanında hiç bir emireri barınamamıştı. Yüzbaşı olan Mutemet de Mihailus'u bölüğünden çekip almış, kök söktürmekte şimdi fukaraya. Çaresiz oğlan savaşın tersliklerinden sakınabilme pahasına katlanıyordu şimdi bu işkencelere.

Tüysüz, ürkek, temiz yüzlü bir oğlan. Mermi kovanlarını ustaca işleyip subaylara çiçek vazoları yapıyor cafcaflı. Aliminyum parçalarından yüzükler, bakırdan çakmaklar, daha neler de neler.

Esmer, sevimli bir surat, bu suratı ortasından ikiye bölen, güldüğünde kulak diplerine dek uzanan, esmer yüzü iki inci dizisini andıran bembeyaz dişleriyle aydınlatan kocaman bir ağız.

Mutemed, sayısız sandıklarıyla tümenimize son anda «iltihak» ettiğinden, bir rastlantı sonucu tanımıştım Mihailus'u yürüyüş sırasında. Sansür subayı hastalanmıştı, beni geçici olarak bu işle görevlendirmişlerdi, yanıma da okur yazar bir eri yardımcı vermişlerdi. Böylece erlerin memlekete postaladıkları mektupları okuyor, gereken satırları, casusların işine yarayabilecek bilgiler veren gelişigüzel yazılmış yerleri silip yokediyordum! Gözlerimi dört açmam gerekti. Hiç bir şeyi kaçırmamalıydım. Zamana, mekâna, yürüyüşe ilişkin tek bilgi bulunmamalıydı mektuplarda. Ne yakınma, ne özlem, ne sıla kuruntuları... Mihailus gecenin geç saatlerine dek Mutemedin pokerden ya da çilingir sofralarından bitik bir durumda gelerek zıbarmasını bekler, sonra da oturur aşk mektupları yazardı.

Hemen her gece bir nâme. Kondilenya adında bir kıza. Kız da ustasının, Midilli'deki saat tâmircisinin kızı. Mihailus bu kızı gerçekten büyük bir aşkla sevmesine karşın, doğuştan çekingen ve yüreksiz olduğundan sıladayken aşkını kıza açamamış. Ama, araya şimdi sıladan buncak uzaklık ve bize aşk bâbında daha çok haklar tanıyan savaş durumu girince işler değişmişti. Böylece Mihailus'un aşk serüveni, iyi niyetle izlediğim bir gönül işleri gevezeliği biçimini almıştı. Babasının dükkânına uğradığında yüzüne bile bakmak yürekliliğini gösteremediği bu kız için, sevgilisi için, neler düşündüğünü, kurduğu düşleri, elden geldiğince güzel bir biçimde yazdığı mektupların satırlarında canlandırıyordu şimdi. Mektup kâğıdının boş kenarları, türlü çeşitli süsler, beyitler, yürekleri delen oklarla bezeli. Yapraklar, yapraklar, sayfalar dolusu mektuplar. Kurduğu düşleri o saf, o çocuksu ayrıntılarıyla bir tamam sevgilisine açıklıyor:

«... Evlenince seni sinemaya da götürürüm. Sonra, benim sevgili güvercinim, Belediye Bahçesine de gideriz müzik dinlemeye, bira içmeye. Koluma girersin, şekerim, ben de seni yamacımda gördükçe kıvanç duyarım! Gezmelere gideriz. Eve dönünce de kapımızı çalarız. Çocuğumuzun dadısı (görüyorsun ya dadı bile tutacaklar doğacak çocuklarına!) elindeki lambanın fitilini yükseltip «Buyurun beyefendi!» diye kapıyı açar. Soframız hazırdır. Oğlumuz, Aleko'muz, elbet ona babanın adını takacağız, güvercinim benim. Evet, oğlumuz ellerini çırparak «gi, gi, giii!» diye sesler çıkararak meme emmek için hemen kucağına atılacak...»

Her mektubun sonunda da o erlere özgü «gül yanaklarından tatlı tatlı öperim» le birlikte sıradan bir beyit:

«Hâki giydim, nişan aldım»
«Göğsümden sızan kana baktım!»

Hamiş olarak da: «Ah Kondilenya'cığım, bana hiç acımıyorsun. Acı artık şu halime de bir mektupçuk sen de bana yaz güvercinim benim! Şu fanî dünyada benim kimim var avutacak senden başka? Tanrının günü mektubunu dört gözle bekliyorum!»

Bazen de sevgilisine aşkının nasıl başladığını yazar.

Kızı ilkin bir öğle vakti görmüş. Dükkânda işler furyasında. Kızın babası işe dalmış, yemeğe eve gitmeyi unutmuş. Sofrada yemekler soğur. İşte böyle bir öğle vakti ustasını çağırmak için dükkâna Kondilenya'yı yollamışlar evden. Mihailus o sıra tezgâh başında bir çift alyans yüzüğü perdahlamakta. Yüzüklerden birine «Vayiça», ötekine de «Orestis» isimleri kazınmış. Mihailus işinden başını kaldırır. Mavi entarisi içinde, siyah saçlarının bukleleri kaşlarının üstüne dökülmüş, kızı görür karşısında. Dizleri çözülür Mihailus'un işte o an. Yüreciği çarpar tatlı tatlı. Kondilenya o fidan, o kıvrak, o çevik ve de civelek endamıyla dükkânda bir aşağı, bir yukarı gidip gelmekte. Sonra tezgâhın yanına gelir, babasının sandalyesinin arkalığına dayanır, oradan şaşkın çırağa kaçamak bir bakış fırlatır. Sonra da birden arkasını dönüp kocaman bir çalar saatte Millî Marşı çalıp dinler. En sonunda bir kez daha çırağa döner, çok ciddî bir edayla, ıslık çalarcasına, ya da alay edercesine dudaklarını büzüp yüzüne bakar, çıkar gider. Uzaklaşmadan önce camlı dış kapının önünde durur, buzlu camın ardında daha yayvan, daha sarımsı görünen burnunu cama dayar, Mihailus'un gözlerinin içine baka baka babasına:

«— Babacığım, tamam değil mi?.. Anladın. Annem hemen gelsin dedi, çorba soğudu bile!»

Babası, sağ gözünde lupu, yüzünü buruşturmuş, başını önündeki sökük saatten kaldırmış, karşılık vermişti:

«— Tamam, tamam, anladık.»

Kondilenya kapı camında parmaklarıyla trampet çalmış, sonra da tez adımlarla uzaklaşmıştı.

Hepsi bu kadar. İşte o an Mihailus ustasının kızına vurulmuştu. Hem de ne aşk! Öksüz kaldığı günden bu yana yoksun olduğu tüm sevgileri bir araya toplayıp Kondilenya'ya armağan etmişti. Ne var ki bu armağanını, bu büyük aşkını, aradan bunca süre geçtiği halde, kendisiyle alay eder korkusuyla bir türlü açıklıyamamıştı kıza. Ama şimdi artık işler başkaydı, kız uzaklarda, hiç çekinmeden içini dökebilir, her şeyi, her şeyi birer birer ona açıklıyabilir. Örneğin, kızın dükkâna geldiği günler ellediği, fistanının eteğinin değdiği şeyleri, akşam dükkân kapanıp da yalnız kalınca nasıl dudaklarına götürüp öptüğünü... Bir gün kızın göğsündeki nar çiçeği yere düşmüştü, Kondilenya dükkândan ayrılır ayrılmaz nasıl yüreği çarparak yerden alıp dudaklarına götürdüğünü, yüreğinin üstüne bastırdığını, günlerce kutsal bir muska gibi nasıl sakladığını, şimdi ona rahatça yazabilir... Yeter gayri. Şimdi ondan karşılık bekliyor Mihailus. Günlerce, haftalarca bunu beklemekte. Yazsındı gayri. Burada geçen günleri bu mektubun gelmesi umuduyla besleniyor salt. Her Allahın günü bu böyle. Posta gelince Mihailus'un yüreği sudan çıkmış balık gibi, çırpınır durur. Acaba bana da mektup var mı?..

«Ah Kondilenya'cığım, yaz gayri bana, beklediğim o değerli mektubunu yazıver. Benimle alay etmediğini söyle!»

Mihailus Tanrının gecesi böyle mektuplar yazıyor sevgilisine ve de bunca geciken karşılığı bekliyor.

Onun bu öyküsünü tüm Tümende yalnız ben biliyorum. Mihailus bunun farkına varmış, öteki arkadaşlar gibi onu matrağa almadığımı görmüş, onun bu büyük derdini hoşgörüyle karşıladığımı anlamış. Gerçekten de bu böyleydi. Sırrını kimseciklere açmadım, hoşgördüm. Bu nedenle beni hoşnut etmek için, duyduğu şükran borcunu öde-

mek, beni çok sevdiğini belirtmek için elinden geleni esirgemiyor. Bana hoş görünmek için türlü tavırlar takınıyor, garip davranışlarda bulunuyor, bir takım hareketler yapıyor. Çadırının önünden geçerken hemen dışarı fırlıyor, esas vaziyet alıp koskoca ağzıyla, vişne çürüğü dudaklarıyla bana gülümsüyor. Çocuksu yanakları kıpkırmızı oluyor. Nefis bir kızarma bu —ancak esmerler böylesine kızarabilir—. Gözleri, o minnacık, o mürdüm eriği kara gözleri, bir ineğinkiler gibi içtenlikli, sessiz bağlılık pırıltıları saçarak yüzüme mıhlanıyor. Ara sıra bana o usta ellerinden çıkmış armağanlar da getiriyor. Sarıdan bir çiçek vazosu, kılıç biçiminde bir kitap açıcı, aliminyum bir yüzük. Öteberimi sık sık gözden geçiriyor, parlatılacakları parlatıyor, tüfeğimi siliyor, çamaşırlarımı subaylarınkiyle birlikte yıkamak için alıp dereye götürüyor.

Bu çocuğun durumu arkadaşlar arasında oldukça garip. Bu ufak tefek Anadolu çocuğunda, öbür erlerin kurnazlık, açıkgözlük saydıkları o bilinen, o sıradan beceriklilik davranışlarından, kişi için önemli bilinen o başkaları üzerinde egemenlik ve üstünlük sağlayıcı girginlik, işbilirlik denen şeylerden eser yok. Onda olan salt büyük bir istekle sevgiye susamışlık, sıcacık bir yürek, istihkâm yaşamı koşullarından korku, bir de beklediği tek şey: Sevgilisinden gelecek mektup umudu! Yolu yok, bu mektup mutlaka gelecek!

Bir özelliği daha var Mihailus'un. Yunancayı Anadolu ağzıyla konuşur. Sözcüklerin sonundaki «n» leri tınlatarak söyler, fiilleri tümcenin sonuna ekler. Demek istediğim ana dilleri Türkçe olanlar gibi konuşur Mihailus. Hele «d» lerle «b» leri hiç beceremez. İlkini «t», öbürünü «p» gibi söyler. Alay Mutemedi, Mihailus'un konuşmasını yaman taklit ediyor. Öbür subayların yanında Mihailus'u karşısına diker, saatlerce gevezelik eder, keyif çatar, arkadaşlarını güldürür, kırar geçirir.

İşte böylece herkes, en yakın arkadaşları bile, Mihailus'la konuşurken karagöz oynatır gibi ağız kullanmaya başlamıştır. Bu durum en önemli, en ciddî hallerde bile böyledir ve Mihailus artık tüm Alayın eğlencesi, soytarısı, Karagözü - Hacivatı.

Bir gün Mihailus çadırının kapısına süs olsun diye çok güzel bir gül dalı asmıştı. Aksilik bu ya, oradan geçen Alay Mutemedi de elini bu dalın dikenlerinden birine takıp kanatmıştı. Mihailus üzüntüden ve de korkudan kanı beynine vurmuş durumda koşup sıhhiye çadırından bir paket pamukla, bir şişe tentürdiyot getirmiş, komutanının yardımına koşmuştu. Yüzbaşının:

«— Ulan öküz, ne bunlar?» demesine karşılık, Mihailus:

«— Elinizi sarasınız diye ördek yavrusu getirdim Yüzbaşım!»

«— Ördek yavrusu ha, elimi sarmak için, öyle mi? Bir küçücük ördek ha? İyi ki bir dişi kaz getirmedin! Defol ulan, yıkıl karşımdan! (1)

Olayı seyredenler gülmekten kırılmıştı. «papaki» sözcüğü uzunca bir süre dillerden düşmedi.

Bir başka gün de Mihailus şaşkınlıktan ağzı bir karış nefes nefese karargâh odasına dalmış, çok acayip bir haber getirmişti. Ona göre «her birini dört atın çektiği üç arap» geçmişti şoseden!

«— Deme ulan! Gözlerinle mi gördün?»

«— Ben yalan söylemez. Meryem Ana çarpsın ki gözlerimle gördüm!»

Bunun üzerine Fransızlarla arası hiç de iyi olmayan bir teğmen, böyle bir olayın olağan sayılması gerektiğini, Fransızların kara derili sömürge erlerine verdikleri ceza

---

(1) Yeni Yunancada «bambaki» = pamuk, «papaki» = ördek yavrusu. (N. H.)

biçimlerinden birinin de bu olabileceği görüşünü ortaya atmıştı. Cezalı kara derili erlere ağustos güneşinde kaputlarını giydirirler, teçhizat kuşatırlar, sonra da marş marş verip ağaçların gölgesine dizdikleri gediklilere kırbaçlatırlar, uzun süre koştururlarmış Fransızlar bu teğmenin dediğine göre.

Ama çok geçmeden işin aslı anlaşıldı. Mihailus'un «her birini dört atın çektiği üç arap» ı basbayağı şu bildiğimiz at arabalarıymış meğer. İşin tek anlaşılmaz yanıysa, bu arabaların iki değil de dört beygir tarafından çekilmeleri. (1)

Fukara Mihailus bir kez daha alaya alınmış, ünlü «arapları» da günlerce dillerde dolaşmıştı. Alayın tüm bölüklerinde çalkalanmış, Mihailus'un her arz-ı-endam eylediği yerde amansız bir alay konusunun parolası olmuştu.

Böyle böyle bu Mihailus alayın soytarısı olup çıkmıştı. Mutemed, onun ölümden ne çok korktuğunun kokusunu almış, işret ve kumar masaları başında geçen gecelerin yorgunluğunu, uykusuzluktan harap, idaresi güç sinirlerini onun sırtında yatıştırmak, dinlendirmek olanağını çok insafsız bir biçimde ele geçirmişti. Önce işe yakası açılmadık küfürlerle başlamıştı, sonraları da fukara Mihailus'un «dayağı kabullendiğini» görünce tımara dökmüştü işi. Tekme - tokat korkunç gırla gidiyor, hele bir gün insafsızca, merhametsizce kırbaçlamıştı. Böyle durumlarda Mihailus bir köşeye siner, saatler boyu için için ağlar. Ara sıra «Git ulan» diyorum, «dön bölüğüne, bana dayak atıyor diye yakın, şikâyet et herifi!»

Benim bu ilgim, bu öfkem karşısında gözleri minnet ve şükranla parlıyor. Ama, gene de hıçkırıkları arasında, «Yok, yok, yapamam bunu, kovar sonra beni. İlk hatlara

---

(1) Yeni Yunancada «arab» ın çoğulu «arapades», «araba» nın çoğulu da «arabades». (N. H.)

gönderirler sonra, vurulup öleyim diye. Ölmek istemiyorum ben! Ben sılaya dönmek istiyorum.» diye yüzüme bakar anlamlı, sızlanır. Onun bu durumu ikimizin bildiği bir sır. Sonra koca ağzını açıp ekler:

«— Sılaya dönmek istiyorum ben...»

Elini yumruk yapıp öbür eliyle oğuşturur.

Mihailus, Mutemedin emirerliğinde, olur olmaz sudan nedenlerle hep dayak yemekte. Mutemed çadırından:

«— Lan hayvaaan!»

Diye gürlemiyegörsün. Mihailus yemekteyse, karavanasını devirir, elindeki ekmek dilimini bir yana fırlatır, ya da bir işle uğraşırken araçlarını, gereçlerini sağa sola saçar, yerinden fırladığı gibi can havliyle koşmaya başlar.

«— Buyur komutanım!»

«— Lan dürzü, bu ne biçim yumurta böyle, ha? Taş kesilmiş be!..»

«— Ama yüzbaşım...»

«— Yıkıl ulan karşımdan. Namussuz herif, itoğlu it!»

Yüzbaşının eline ne geçtiyse Mihailus'un kafasını bulmuştur bu ara. Boş mermi kovanları, kitaplar, hokkalar, çizmeler, postallar. Fukara Mihailus bu olaylardan sonra bile koşup öbür subayları bulur, Mutemedin kendisini kovmaması için aracılık etmelerini yalvarır. Mutemed hep onu bununla korkutmakta çünkü. Aybaşlarında maaş almaya Mutemede gelen subaylar arasında artık alışkanlık olmuştur:

«— Mutemed nerede acaba?»

«— Mutlaka bir yanda Mihailus'u pataklamakta!»

Bu koşullara alışmıştı artık Mihailus. Onun bu durumu kendince kaderin bir cilvesi, Tümenin soytarısı, alay konusu olmak için kader ona bu yolu seçmişti, ona da olağan, doğal gelmeğe başlamıştı bu durum. Evet, bu böyle olmalıydı, inanmıştı buna Mihailus. Bundan ötürü de büyük bir ciddiyetle işi soytarılığa dökmüştü zamanla...

Özellikle, bu hayat tiyatrosunun kulislerinde kişilerin oyunlarını yöneten bilinmez birinin var olduğuna, yarım yamalak, belirli belirsiz, karşı koymadan, kayıtsız şartsız inanır olduğu günden bu yana böylesine bir durum takınmak gereğine inandırmıştı kendisini.

Böyle olmalıydı bu. Beni görmeğe çadırıma geldiğinde içten, güzel sözlerle o paçavraya dönen onurunu onarmaya çabaladığımda, sessiz sessiz ağladığını görüyorum Mihailus'un. Yalnız kaldığı zamanlar da ağlıyordur kuşkusuz. Ama, gün ışığına çıkıp da kendini erlerin arasında buldu mu, hemen maskesini, yani Tümen soytarısı Mihailus'un maskesini takıyor, sonsuz bir sabırla rolünü oynuyor, kendisiyle matrak geçenlerle birlikte gülüyor, eğlenenlere bu bakımdan yardımcı oluyor:

«— Bre Mihailus, bomba de bakalım!»

«— Pompa!»

«— Baba, de baba.»

«— Papa!»

«— Dadı bebeği dövdü.»

«— Tatı pepeği tövtü!»

Kahkahalar, ense köküne inen tokatlar gırla, o da ötekilerle birlikte gülmekte, eğlenmekte...

Yürüyüş düzenli sürüp gidiyor. Bütün gece yürüyor, gün ışırken mola veriyoruz. Savaşta gece yürüyüşleri kasvetli, sessiz adımlar atmak demektir. Hele zifir karanlıkta bu kasvet mateme dönüşür, insanın göğsünü ezer insafsızca. Erler dörderle kol safların arasına sığınmış, konuşmadan yürürler. Koyun sürüsü. İşin asıl kötü yanı, bunun bir kör yürüyüş oluşu. Sessiz karanlıkta postalların çimenlerin üzerindeki hışırtısında bir heyecan gizlidir. Bu heyecan bazı anlar gece kuşlarının o Amerikan bezi cayır-

dine mal eden kara yokluğun bir parçası sanırsın ve de bu «tam ve su katılmamış gece» nin o korkunç hiçliğinin bir nebzeciği de sen olduğuna sarsılmaz bir güçle inanırsın. İşte böylece hepimiz bu korkunç karanlığın biteceği, ama yolu yok mutlaka biteceği yere doğru yönelmiş yürümekteyiz. Gün ışığı, gün ağarması artık bizim için zamanın akışı gereği doğal bir son ya da bir başlangıç değil, yürüyüşün tek amacı, tek hedefi. Bundan hepimiz sessiz, bıkkın yürümekteyiz, bir yerlerde unutulup bırakılmak korkusuyla, azıcık duraklamak, azıcık geride kalmak yüreklililiğini bile gösteremiyoruz. Ayakları şişenler bile bunu yapamıyor. Ara sıra karavana kaplarının miğferlerle tokuşması, kasaturaların küreklere çarpması, kauçuk gaz maskelerinin o uzun mavi boyalı teneke kutularının palaska kayışından sarkıp kalçalarımızı asap bozucu biçimde dövüşlerinin sesleri duyulmakta. Bazen öncülerimizin dalga geçmesi bizleri hayvan sürüleri gibi başıboş, insan ayağı değmemiş yerlere yöneltmekte, çıkmazlara sürüklemekte. O zaman bütün kol tersin geri etmek, aynı yolu saatlerce hem bu kez tersine yürümek zorunda. Bu da bir bezginlik, bir kendini kapıp koyverişlikle sessizce yapılmakta. İnsanın içinden küfretmek bile gelmez bu karanlıkta, küfretmek için güç kalmaz kişioğlunda. Değil mi ki kader sabaha dek yürümemizi gerekli kılmıştır, mesele yok. Yürüyüş yıldızlı gecelere rastlarsa, bir yığın korkunç araçlar taşıyan haramî sürüleri gibi sessiz, zamansız altından geçişimizi gökkubbe ciddî ve düşünceli seyreder. Mehtaplı gecelerdeyse bu durumun bir başka çeşidi olur. Hava koyu bir gümüş tozu dumanıyla doludur, insan bu parlak ayışığına karşın üç adımı ötesini göremez. Bir düş yürüyüşü sanki böyle gecelerin yürüyüşü. Yürürsün, beyin uyur, akıl körelir, uyuşur. Kafatasının içinde, sigara yakmak için mangal külünü karıştırdığında beliren kıvılcıma benzer bir düşünce kırıntısı uyanık durmada ancak. İşte bu kırın-

tı tüm yürüyüş süresince, ister gövden bir başına hareket halinde olsun, ister ayağın bir taşa çarpıp yere kapaklanmış olasın, her durumda, budalaca, bunakça, mantıkla, bu korkunç yürüyüşün asıl anlamıyla, niteliğiyle ilintisi bulunmayan bir takım çocuksu, önemsiz, değersiz, toyca düşüncelerle, konularla cebelleşir durur.

İşte böyle bir gece, sırtımda yüküm ayışığında yürürken, sanki dünya çapında önemli bir sorunmuş gibi, tam iki saat süreyle kafamın şu gülünç konu üzerinde durup cebelleştiğini keşfediverdim birden:

«Stavrula'ya giydirdiği çorabın teki kahverengi, teki beyazdı... Biri beyaz, öbürü kahverengi... Bir kahverengi, bir beyaz... Bir çorap beyaz, öbürü kahverengi...»

Hani o ayrılış gecesi küçük yeğenine çorap giydirmiştin ya, işte onlar gelmişti aklıma. Hatırladın değil mi sevgilim? Çantam sırtımda, tüfeğim bacaklarımın arasında, konuşma gücümü yitirmiş bir durumda, keyifsiz, neşesiz, sessiz, geçmiş karşına oturmuştum. Gözlerin yaşlıydı. Yanıbaşında, kanepede oturan yeğenin Stavrula'nın ellerini okşuyordun sinirli. Küçük kızın bacakları sarkıyordu kanepeden. Sadece sağ ayağında kahverengi bir çorap vardı. Sonra küçük ağlamaya başlamıştı nedensiz. İşte o zaman da sen —sanki küçük ayağı çorapsız da ondan ağlıyor— oracıktaki bir dikiş sepetinden bir çorap çekip almıştın. Beyazdı bu çorap. Onu büyük bir dikkat ve itinayla küçüğün o minnacık ayağına geçirmiştin!

İşte bu önemsiz konu beni tam iki buçuk saat uğraştırdı. Kafamda evirip çeviriyor, inceden-inceye, kılı kırk yararcasına üstünde duruyorum. Kafam tüm ciddiyetiyle bu konuyla uğraşıyor.

«Stavrula'ya bir kahverengi, bir beyaz çorap giydirmişti... Biri beyaz, biri kahverengi... Bir beyaz, bir kahverengi...»

Mihailus, tanrının gecesi, Mutemed uykuya dalar dalmaz soluğu benim çadırda alıyor, daha gelmemiş, ama yolu yok mutlaka gelecek olan mektuptan söz açıyor, sevgilisinin mektubundan. Yaşamanın tek gereği, tek amacı bu sorun, kafasına mıh gibi mıhlanıp kalmış. Posta dağıtımında, mektubu gelen mutluların adları okunurken, Mihailus koca ağzını, gözlerini dört açar, kulaklar kirişte, gövdesini öne eğip bekler.

Onun bu durumu hiç kaçmaz gözümden. Hep aynı durumda, tarifsiz bir yalvarışa, ruhunun sonsuz bir mutluluğa doğru yükselişi gibi bir durum bu, ben, onu hep bu durumda görüyorum. Ama her seferinde mutlular listesi okunur, bu listede Mihailus adı bulunmaz. O zaman, sanki levazım subayının listeyi okuduğu sürece hiç soluk almamış gibi, derinden bir solur, ölesiyle yorulmuşçasına dizlerini kırar, bir yumak, bir topaç gibi çöküverir yere. Ta ki Mutemedin o azgın sesi duyula:

«— Ulan hayvan oğlu hayvan, ne cehennemdesin be?»

Mihailus derin uykudan uyanırcasına sersem ve şaşkın, yay gibi fırlar olduğu yerden, korkular geçirir, bağırarak koşar:

«— Buyur yüzbaşım!»

Mihailus'un bu bağrışının derinliklerinde garip bir onay havası var. Buna karşılık tüm portatif çadırlardan binlerce elin birlikte indirdiği bir şamar gibi korkunç, şuursuz, çok sesli bir kahkaha yükselir...

İşte böyle sevgilim, yürüye yürüye Manastır denen kente yaklaştık.

C e p h e !

Erlerin daha şimdiden üstüne türlü korkunç öyküler uydurduğu kuru kafataslar ülkesi. Terfiyelilerle rütbeli-

ler yanlarında yokken yakınlığını dehşetle duydukları, nefretle adını andıkları korkunç belde. C e p h e ! Onun o tarifsiz, belirsiz, garip varlığının amansız baskısı ve etkisi altındayız. Soluğumuz, havadaki garip koku, onun o keskin soluğundan başka bir şey değil.

Gündüzleri mola yerlerinde sessizce vakit geçiriyoruz. Geceleriyse yürüyüşte sigara yakmak bile yasak, tehlikeli. Hava, bulutlar arasında uçan şimşek ve yıldırımlar yüklü uçakların gürültüsüyle titreşmekte. Ateşböcekleri karanlığın koyu kara perdesi üzerine tiz hareketleriyle kesik çizgili acayip yazılar yazmakta. Bu yazılar Tarih Babanın gece karanlıkları içinde yazdığı korkunç alâmetler.

Ara sıra takımlar ardarda gelip uzun yol boyunca dizili toza bulanmış kocaman kırkayak sürüleri gibi duraklamakta. Böyle anlarda erler tüm duyularıyla ve tam bir sessizlik içinde Cephe'yi görebilmekte. Karanlığın içinden ta uzaklardan gelen kahredici, kasvetli bir homurtu. Bu homurtu, görünmeyen sularını orman içindeki yatağında akıtıp götüren Manastır dolaylarının o büyük suyu, Dragora ırmağının homurtusu.

Bu capcanlı suyun çok uzaklardan gelen sesi, kişioğlunun ruhuyla hem acı, hem de tatlı bir biçimde konuşmakta. Erler bu sonu gelmez sesi, derin bir sessizlik içinde, kaşlarını çatıp dinlemekte, içlerinden biri olsun bu sesin ne demek istediğini kavradığını ve bundan da ne denli duygulandığını açıklamak yürekliliğini bulamamakta kendisinde. Aslında durumu kendisi de iyice kavramış, anlamış değildir.

Birden karanlıkta gözler kuvvetle açılır. Kollar ileriye gerilir. Kasvetli, hayranlık dolu ürkek sesler duyulur pesten:

«— Şuraya bak!»

Ta uzaklarda inci akı ışıklar parlamakta. Yerle gök arasından çıkmakta, bir yerden birden kopuveren, ağır ağır, nur saçarak ilerliyen yıldızlara, ekzotik panayır fenerlerine benzer bu ışıklar. Ağır ağır, nazlı nazlı, kapkara boşluğun oportasında ilerlemekte, sonra da rehavetle sönmekte, ya da ta uzaklardaki tepeciklerin ardına gizlenmekte, çok uzaklardaki bilinmez uçurumların içine saklanmakta. Ara sıra gökyüzünde, havada bu çeşit pek tatlı renkli savaş yıldızları pırıldamakta işte şimdi. Masmavi, şarap renginde yıldızlar. Yeşil kertenkeleler, yılanlar yavaş yavaş kıpırdamakta yükseklerde. Cehennemin ta kendisi burası. Buralarda korkunç bir tören var. Bazen bu korkunç sessizliğin içinden ağır bir homurtu duyulur, çevreye yayılır, dağlardaki inleri, mağaraları doldurur. Top sesleri bunlar. Gizli yatağında uyurken birden alacalı zürafa boynunu uzatıp yuvarlak ağzından homurtular saçarak alev kusan zincire vurulmuş bir canavar gibi ateş püskürtüp tepinen, doymak bilmez, anlaşılmaz öfkesini bir türlü yenemiyen topun ta kendisidir bu.

O sabah ırmak boyu uzayıp giden bir fundalıkta mola vermiştik.

Öğle karavanası yerine bize birer tayınla birer kutu et konservesi dağıttılar. Bu kösele gibi etlere midelerimizi alıştıramadık henüz. Çoğumuz konserve kutularını fırlatıp attık, ekmeğimizi toz şekere, kahveye banarak yedik. Yürüyüş sırasında karşımıza bir mısır tarlası, bir biber bahçesi çıkmaya görsün, dümdüz eder geçerdik.

O gün de su boyunca portatif çadırlarımızı iğreti kurmuş, yerleşmiştik. Karanlık basınca yola çıkacaktık. Benim çadır bodur bir akasyanın dibine pinekleyip kanatlarını germiş bir yarasa. Az ötede Dragora ırmağı, gayet res-

mî, yeşil yakamozlar saçıp akmakta. Dörtbir yanından ilkbahar suları fışkıran toprağın kokusu bir kadın vücudu kokusu kadar gıdıklayıcı. Akasya, çiçek salkımları yüklü dallarını çadırımın üstüne eğmiş; altın yaldızlı binlerce böcek, arılar, duydukları hazdan mest çiçeklerin balını emmekte. Yerde, otların arasında sayısız, aceleci ve hamarat çeşitli haşere bir aşağı, bir yukarı gidip gelmekte. Sigaramı içiyor, ırmağa çakıl atıyorum.

Alay Mutemedi çadırını epey uzakta, dallarını şemsiye gibi açmış bir ahladın altına kurdurmuş. Sıcak, sıkıcı bir gün. Gökyüzü bulutla kaplı, kaynamakta.

Öğleden sonra saat iki sularında birden hışımlı, düzensiz sağnaklarla birlikte bir lodos fırtınası. Topraktan keskin bir koku yayılıyor çevreye, uzaktaki ormandan ulu bir hışırtı geliyor. Irmağın yüzü kırışık. Dragora'nın sudan cildi soğuk bir ürpertiyle diken diken olmuş. İğreti kurulan çadırların kara kanatları yapraklanmada, dalgalanmada, uçlarından ip sarkan çadır kazıklarıyla oynaşmada. Tüm mola yerinden sevinçli, neşeli bir uğultu yükselmekte. Kazıklara vurulan taşların sesiyle gediklilerin verdiği komutlar birbirine karışıyor, çadır kazıklarının pekiştirilmesi, çadır çevresine hendekler açılması gerek. Telâşın biri bitmeden bir yenisi başlıyor.

«— İçtimaaa!.. Mektup dağıtılacak!»

Yürekler hızlı hızlı, tatlı tatlı çarpmaya başlamış, erler, analarının çevresine üşüşen civcivler gibi levazım çavuşunun ve mektup torbasını taşıyan yardımcısının çevresine koşuşmuşlardı.

Mihailus, ta uzaktaki ahlat ağacının ordan durumun kokusunu nasıl aldı şaşılacak şey, ilk koşup gelenlerden. Yanıbaşımda duruyor. Çocuksu yüzündeki anlam konuşuyor:

«— Geldi mi dersin?»

Bir gülücükle kulağının kirişte olması gerektiğini anlattım. Mutluların adları okunuyor.

Cephede mektup dağıtma işi büyük bir piyangonun çekilişi kadar heyecanlı olur.

Okunaksız yazılmış adresleri çavuş duraklıyarak, kekeliyerek okur. Bu ara erlerin heyecanı en yüksek noktasına ulaşır. Dışarıdan «müdahaleler» olur. İşte o zaman çavuş kaşının tekini kaldırıp önündeki uzun kelle dizisini gözden geçirir, sonra öfkeyle ayağını yere vurup gürler:

«— Susun lan, eşşoğulları!»

Birden hiç beklenmedik bir şey oldu.

Çavuş bir zarfın adresini okuyor: «Akindinos oğlu Mihal Kazoğlu!» Mihailus'un adı bu!

Dönüp ona bakıyorum.

Ölü gibi sararmış. Kafasıyla, ne söz, tüm gövdesiyle «Burda! Burda!» diye haykırıyor, sonra da büyük bir korkuyla yuvalarından fırlamış gözlerini açarak bana bakıyor:

«— Geldi işte... Bak geldi... Geldi, gördün mü?»

Sesi bir fısıltı. Çavuş yeniden okuyor zarftaki adresi:

«— Akindinos oğlu Mihal Kazoğlu!»

Emirerinin sesi bir feryad, yırtık bir ses:

«— Buyur komutanım!»

Sonra bir manda yavrusu gibi dirsekleriyle, kollarıyla çevresindeki er çemberine dalıp kendine yol açmış, çavuşun elinden mektubu kapmasiyle koşmaya başlaması bir olmuştu. Çavuş:

«— Ulan er dediğin mektubunu alırken esas vaziyetine geçer, selâm verir, soldan geri yapıp öyle gider!» diye bağırıp durduruyor Mihailus'u. O da geri dönüp esas vaziyete geçiyor, zarfı tutan elini selâm vermek için kepinin güneşliği hizasına kaldırıyor. Sonra da bunun farkına varıyor, yanlışını düzeltmek çabasıyla büsbütün gülünç duruma düşüyor fukara: Bu kez sol eliyle güneşlikteki sağ

elin tuttuğu mektubu tutup çekiyor. Çavuş kendini tutamamış, basmıştı kahkahayı, erler de geri kalır mı hiç, koyvermişlerdi makarayı, müthiş tiye almışlardı fukara Mihailus'u. Dağıtım bitince dağılmışlardı.

Mihailus mavi mektup zarfını iki elinde sıkarak yanıma geldi. Çok heyecanlıydı. Göz kapakları kelebek kanatları gibi pır pır açılıp kapanıyor. Sık soluyor, uzun süre koşup yorulmuş gibi, kesik kesik soluması.

«— Bakın, işte mektup!... Söylemiştim size... Geldi işte nihayet!»

Gerçekten de zarfın üstündeki adres mavi mürekkeple incecik, düzgün yazılmış kadın yazısı, belli. Adres de Mihailus'un adresi. Zarfın arkasındaki «Gönderen» de onun sevgilisi Kondilenya Fanaryoti.

Zarfı elinden bırakamıyor bir türlü, evirip çeviriyor, gözlerinin önüne, burnunun hizasına getirip inceliyor, kokluyor.

Bağırıp çıkıştım ona:

«— Hay şeytan dölü! Ulan açsana zarfı be! Böyle kedi gibi koklamak için mi bunca zaman bu mektubu bekledin, şeytan götüresice?»

Alık alık yüzüme bakıyor, fısıldıyor:

«— Kusura bakma. Bakmazsın benim kusuruma, ha? Mektubu bir başıma, kendim okumak istiyorum da... Düşün bir kez, biz ikimiz... O ve ben... Kusuruma bakmazsın, ha?»

Omzunu okşayıp itekledim.

Mihailus üç beş adım yürüdü. Sonra durdu, dolağının arasından keskin bir bıçak çıkardı, büyük bir dikkatle, yavaş yavaş zarfı açmaya başladı. Tam bu anda ahladın ordan yüzbaşının gür sesi duyuldu. Çadırdan dışarı fırlamış, dört bir yana kollarını sallıyor, ateş püskürüyor.

«— Ulan kerataaaa! Ulaaaan! Hangi cehennemlerdesin gene be... Ulan hayvaaan!»

Mihailus korkuyla yerinden zıplıyor. Zarf elinden kayıyor, mavi bir kuş gibi rüzgârda uçup havalanıyor, kanatlanıp gidiyor, beş altı adım ötede bir çalıya takılıyor. Mihailus hangi yana koşacağını şaşırmış, şimdi yüzbaşıdan yana, şimdi zarftan yana dönüyor, sonra yine öte yanda karar kılıyor, bocalayıp duruyor. Sonunda kesin kararı verip zarftan yana seyirtiyor. Tam elini uzatıp zarfı alacağı anda güçlü bir sağanak zarfı havalandırıyor, bir süre oynadıktan sonra az ötede akıp giden ırmağın orta göbeğine fırlatıp bırakıveriyor. Akan su başka bir sürü kâğıt parçası, çerçöp, ağaç dalları, boş konserve kutularıyla birlikte zarfı da alıp uzaklara, çok uzaklara sürüklüyor kayıtsız, acımasız... Uzaklara...

KENT - HAYALET

Manastır'a geceleyin girdik. Geceleyin çıktık Manastır'dan. Halkı Rum olan büyük bir Sırp kenti Manastır. Sokaklar ışıksız, evler lambasız. Bu kentin insanları hep alçak sesle, fısıltılar halinde konuşmakta, gece hırsızı gibi kuşkulu ve ürkek yürümekte, korkular içinde sık sık gökyüzüne bakmakta. Evlerinin bodrumlarına kazdıkları kuyularda yaşamakta. Bu kuyuların adı da «sığınak». Biz bu sözcüğü ilk buraya gelince duyduk, ama onun korkunç anlamının henüz farkında değiliz. Kente girmeden önce Fransız kılavuzlar gelip bize bir takım açıklamalarda bulundular. Burada bir Kent - Cephe'ymiş. Mermilerin yıktığı evleri, patlayınca parçalara bölünüp ayrı ayrı tutuşan söndürülmesi güç yangın bombalarının harap ettiği mahalleleri gösterdiler. Tek bir yangın bombası koca bir mahalleyi yakıp kül etmeye yetiyor da artıyormuş. Hem bu ateşten yağmur suyla da sönmezmiş, yağdığı yerde büyük yaralar bırakırmış.

Ayışığına belenmiş tenha bir sokak gördüm. Sağda solda sonsuz bir iskelet dizisini andıran yanmış evlerin çıplak duvarları göklere doğru sivrilmekte. Dev kadavralar. Savaşın öldürdüğü ve bir zamanların sevinç ve mutluluk dolu evleri. Bu kentin insanları gece gündüz boyunlarında gaz maskesiyle dolaşıyorlar. Biz buraya kamufle edilerek getirildik, hangi ulustan olduğumuz bilinmesinmiş. Fransız üniforması giyinmiş, Fransız teçhizatıyla donatılmıştık. Nasıl olmuştu da Yunanlı olduğumuzun kokusunu almışlardı, hayret. Şaşılacak şey! Köstebek yuvalarından çıkıp çevremizi almışlardı kadın, erkek, çoluk çocuk. Özellikle kadınlar. Ellerimizi öpüyorlar, tüfeklerimizi okşuyor, miğferlerimizi yokluyor, kaputlarımızın düğmelerini çözüp ilikliyorlar. Ağlıyorlar, hep ağlıyorlar. Ayışığı altında sessizce, doyasıya, kanasıya ağlıyorlar...

«— Demek gerçek ha? Siz geldiniz demek, kardeşlerimiz.»

«— Geldik ya, öyle işte...»

«— Tutsaklık yıllarımız boyunca hep siz kardeşlerimizi bekledik. Düşlerimizde hep sizleri yaşattık, sizler için türküler düzdük, dualar edip, âyinler düzenledik... Yakından tanımıyorduk sizleri... Şimdi yanımızdasınız, şükür Tanrıya... Kardeşler, bizi Sırpların elinden kurtarın, bırakmayın bizi. Rumuz diye bize türlü işkenceler ediyorlar...»

Yaşlıca biri bana şunları söylüyor:

«— Rumca konuştuğumuzu, kiliselerimizde Rumca âyin yaptığımızı görünce kırbaçlıyorlar bizi... Kadınlarımıza tecavüz ediyorlar... Tüm kadınlarımızı lekelediler... Geneleve döndü kentimiz... Yoksa Sırp subayları ekmek karnelerimizi kesiyorlar, vermiyorlar!...»

Hey Tanrım! Biz buralara Rumları korumak için Sırplarla çarpışmaya mı geldik, yoksa Almanlarla, Bulgarla boğuşup kendi kırallarının ihanetine uğrayan Sırp ulusunu mu kurtaracaktık? Çık çıkabilirsen bu işin altın-

dan! Büyük bir şaşkınlık içinde biz de bu zavallı ırkdaşlarımızla birlikte ağlıyoruz. Ufak tefek hediyeler veriyorlar, günlük yetersiz yiyeceklerinden artırıp bizlere bodrumlarında tatlı, çörek pişiriyorlar. Tüm bunları bizler için yapıyorlar... Bir küçük çocuk gurubu birliğimizin karşısında yer alıp alçak sesle ulusal Yunan marşını söylüyor. Gelen Fransız inzibat eri «gürültü yasak» diye çocukları dağıtıyor. Çocuklar hem marş söylüyor, hem ağlıyorlar.

Karalar giyinmiş bir kadın şöyle konuşuyor büyük bir ilgiyle:

«— Sakın maskesiz gezmeyin evlâtlarım. Geçende Bulgarların attığı bir gaz bombasından altı çocuğumuz boğulup öldüler. Yavrucaklar sığınağın bir kuytusunda masal anlatıyorlardı. Oracıkta boğulup kalıverdiler. Fransızlar yavrucakların cesetlerini alıp bütün gün kentin sokaklarında gezdirdiler, kaldırımda sıraya dizip resimlerini çektiler, filime aldılar, bunlardan kartpostal bile bastırdılar...»

Körpe selvi fidanı gibi kıvrak, uzun, siyah saçlı bir genç kız sırt çantama bir kutu çukulata sıkıştırıyor.

«— Bunları kabul et, et de bunları yerken ömründe bir daha hiç göremiyeceğin Manastırlı bir Rum kızını an... Siperde bu kutuyu açtığında...»

«— Hiç belli olmaz orası!..»

Başını sallıyor öfkeli; soru işareti gibi bir tutam saç düşüyor kaşlarının arasına.

«— Evet, biliyorum... Nerelisin kardeş sen?»

«— Lesbos'lu... Midilli adasından.»

«Lesbos!» Sonra gülümsüyor, öğrenci davranışı takınıyor, o tatlı, o yumuşacık hoş sesiyle ezbere okuyor: «Lesbos, Sapho'nun, Alkhaios'un, Arion'un, Pittakos'un, Theophrastos'un doğum yeri, şiir ve müziğin beşiği...»

Nefis bir durumdu bu; tüm bu ünlü adlar, bu genç kızın dilinden ukalâca dökülüveren bu isimler beni çok ama

pek çok içlendirdi. Şu an bu kızın bana çok yakın, pek cana yakın, pek sevimli bir yaratık olduğunu duyuyor ve onaylıyorum içimden. Eski Yunan'ın kadın ozanı Sapho'nun ateşli ruhu, Midilli'mizin kendisi, şimdi burada, Sırbistan'ın göbeğinde, bana bir kutu çukulata armağan etmek için bekleyen Midilli'mizin öz ruhu kadar sevimli ve cana yakın bu yaratık. Kızın elini avucuma alıyorum karanlıkta, dudaklarıma götürüp uzun uzun öpüyorum!

«— Tüm benliğimle, tüm varlığımla sana teşekkür ederim... Çok iyisin, çok da güzelsin. Bağışla bana adını, ömrüm boyunca şükranla anayım!»

Tam bu sıra, takım komutanımız bize yaklaşıyor.

«— Çabuk fırla, çavuşunu bul, mangayı toplasın, beş dakika sonra hareket ediyoruz!»

Manga komutanı çavuşu, yani kardeşimi bulmak için koşuyorum. Genç kız karanlıkta gözden yitiyor. Hareket ediyoruz.

Bulanık sularıyla kentin ortasından geçen ırmağın kıyısında iki sıra akasya ağacı arasında yürüyoruz. Kocaman, bembeyaz çiçek salkımları yüklü akasyalar. Pırıl pırıl, mis kokularıyla geceyi doldurmakta. Gürültüsüz, şamatasız, sigara yakmadan yürüyoruz. Yüreğimiz korku dolu. Uzunca bir süre, boyalı, mukavva ve çuvaldan yapılma panolar arasından geçiyoruz. Bunlar şoseyi düşmanın gözünden kaçıran «kamuflaj».

Gerçekten Cephe'deyiz artık. Bilinmez, sır dolu, korkular dolu Cephe'de. Ruhumuzun kapısını çalan, henüz tanımadığımız, ama yüreklerimizle benliğimizin varlığını duyduğu, beklenilen korkunç olayların habercisi, buz gibi bir korku çepeçevre sarmakta bizleri. Ruhumuz beklenilen korkunç olayların gelişini sezmiş, tepesine inen kartalın gölgesinde çırpınan bir kuş.

«Ölümün gölgesinde ve de karanlığında» yaşamaktayız! (1)

POLYPHEMOS'UN GÖZÜ (1)

Bu satıları sana, tutmak üzere görevli bulunduğumuz siperin duvarına oyulu bir kovukta yazıyorum. Savaş dediğimiz öylesine garip, öylesine acayip, çok karışık bir iştir ki, insan onun ayrıntılarını sırası geldikçe öğrenir. Şimdilik üçüncü hattayız. Gelişeceğiz, ilerliyeceğiz, işi bir güzel öğreneceğiz, terfi edeceğiz, sonra da ilk hatlara ulaşacağız. Subaylarımız, bu savaşın öyle Balkan Savaşlarına filân benzemediğini, hem de pek anlamlı bir biçimde, önceden bize anlatmışlardı. Coşkunluklara, şaha kalkmalara, şamataya, hurralara filân lüzum yok. Burada atılganlık, bir üstünlük sayılmazmış. Bu savaş bir yeraltı savaşıymış. Nice iyi gizlenirsen, o denli iyi bir er sayılırmışsın. Ne seslerini duyabilirsin, ne de kendilerini görebilirsin savaşçıların. Tümü yerin altında lâğım kazmakta. Yalnız, harıl harıl çalışan, ama sessizce iş gören makine gücünün varlığını duyabiliyoruz çevremizde. Bu kez tilki kurnazlığı, karınca çalışkanlığı, eşek sabrı ve de cenabet bir keçi inadı savaşçılar için en üstün nitelikler, yetenekler sayılmakta.

Şu istihkâmlara gelip yerleşinceye dek tepelerin böğrüne kazılmış derin hendekler içinde saatlerce yol aldık.

İşte şu an da kovuğumuzda kardeşimle ben yatmaktayız. Buysa benim için bir lüks, bir konforlu durum. Kardeşim çavuş, manga komutanı, bense sıradan bir onbaşı. İstihkâmın duvarlarında bizimkine benzer bir kaç kovuk

---

(1) İncil'in Yunanca metninden. (N. H.)

(1) Homeros'un «Odisya» adlı yapıtında adı geçen tek gözlü dev.

daha var. Bunları gediklilerle kıta çavuşları paylaşmışlar. Tüm öbür erler küme küme rastgele yerde yatmakta. Yorgun, bitkin, leş gibi. Kaşık kalıbı, balık istifi, üstüste, ölü gibi uyumakta. Yığın yığın. Horluyor, küfrediyor, kıpırdıyor, osuruyorlar.

Kardeşim de şu an uykuda.

Bu kovuk, bu insan ini, sert bir taş damarın bağrına oyulmuş. Bastığımız yer çukurlu, girintili çıkıntılı. Bu nedenle şimdi karşımda uyuyan delikanlının gövdesinin aldığı biçim hiç de doğal, hiç de olağan değil. Gövde, uzuvlarına rahat bir uzanabilme olanağı sağlamak çabasıyla iğrilip büğrülmüş, büzülmek zorunda kalmış. Ama, kardeşimin yüzü sâkin mi sâkin. Uykunun tadını doyasıya çıkarmakta, belli. Solunumları hafif, düzenli. Kasaturamın namlu ağzı çemberine oturtuyorum mumu. Kasatura yere dikine saplanınca kusursuz bir şamdan görevi yapıyor. Titrek mum ışığı, uyuyan delikanlının yüzüne vuruyor, kirpiklerinin, bıyığının gölgeleri de titreşiyor, oynuyor. Ara sıra bu nedenle o genç yüzün çok kötü kırıştığı kanısı uyanıyor birden bende. Temiz alnına sapsarı, kıvırcık bir tutam saç düşmüş. Mum alevinin titreşimleriyle bu saç tutamının gölgesi çengel bacaklı, iğrenç bir yengece benziyor, handiyse kovuğundan çıkacak sinsi sinsi, güçlü kıskaçlarını uyuyan delikanlının gözlerine doğru uzatacak oymak için. Sonra kıçın kıçın geriliyecek, yeniden saldırıya hazırlanacak... Bu gölge oyunlarının tüm önemsizliğine, tüm gülünçlüğüne karşın, gerçekten bir tehlike gizliyorlarmışçasına beni heyecanlandırdıklarını görüyorum. Delikanlının uzuvları uyumakta, pazuları, kasları da yorgun, uykuya yatmışlar. Bana öyle geliyor, tüm adaleleri. Kıpırdamadan uyuyorlar. Düşüp de bayılmış sanki kardeşim. Heyecanım durmadan büyüyor. Acımasam dürtüp uyandıracağım. Bir ara gülümsüyor uykusunda, derinden bir ah çekiyor. Rahat bir soluk alıyorum. Olduğum yerde daha da

büzülüyorum, onun rahat uyuyabilmesi için elden geldiğince az yer tutma çabasındayım. İşin asıl kötü yanı, sığınağımız derinlemesine çok az. Bu nedenle kardeşimin ayakları dizden aşağı istihkâm duvarından sarkmakta. Benimse, başımı tavana çarpmamak için eğilmekten boynum tutulmuş, ağrıyıp duruyor. Miğferimi de çıkarmadım bu yüzden. Tavan sipsivri granit çıkıntıları dolu.

Gülünç, asap bozucu, zavallılık ve pespayelik dolu bir çöreklenme benimkisi. Hiç kımıldamadan öylece pineklemekteyim. Kafam bulanıyor... karanlıklaşıyor. Bugüne dek geçen ömrümün tüm aşamaları birden yok oluyor, bana en yakın kişilerin bile anıları silinip gidiyor. Bunlarla birlikte şimdiki varlığımın o bilinçli açıklanması da yitiyor. Kendimi bu çöreklenmiş durumda, iki büklüm, Sırbistan dağlarının birinin içine oyulmuş şu kovukta yeniden bulmuş, sanki keşfetmiş gibi oluyorum.

Bu sıcak, bu sessiz gecenin içinde üniversite öğrencisi Andon Kostulas'ı yapayalnız, tek başına bırakılmış durumda, insanlardan uzakta buluveriyorum şu karanlık kovukta. İki büklüm, çelik şapkası başında, yumrukları gözlerinde, dirsekler dizlere dayalı, kayanın içinde pineklemekte. Acıyorum zavallıcığa, korkularım onun adına, onu kurtarmak istiyorum! Neden?... Neden be?... Neden?...

Yeter gayri. Bırakıyorum yazmayı, belki uyurum diye mumu söndürmek, karanlığın beni bir yorgan gibi sarmasını istiyorum. Tam bu sıra bir Fransız çavuşu, yerde yatanları çiğneye çiğneye, çiğnediklerinden, adamızın tüm lehçelerinden küfürler yiye yiye, el yordamıyla kendine yol açıyor, yanıma sokuluyor, mumu söndürmemi buyuruyor. Ona göre inimizin ağzı tam düşman hatlarının karşısında, ışığı görüp ateş etmeleri olanağı varmış. Hemen mumu üflüyorum. Çavuşun sesi duyuluyor karanlıkta. Salt burnu seçiliyor herifin. Bence çavuş, burnuyla konuşuyor. Karşımızda koca bir tepe var, diyor ve de bu tepede düşmanın

gözetleme yerleri var, diyor. Karşıdan bir çift göz bizleri gece gündüz gözetlemekteymiş. Portatif çadırımı inin ağzına germeme karşın ufacık bir delikten mum ışığı dışarı sızabilirmiş, gelişimizi düşmana haber verebilirmiş. Bu durumda da bir an gelirmiş ki, düşman topçusunun istihkâmı hallaç pamuğu gibi atması işten bile sayılmazmış. Bu istihkâm üç aydır boşmuş. Askerlik dilinde böylesine «ölü istihkâm» denirmiş. Bu nedenle Bulgarlarla, Almanlar çoktandır buraları topa tutmazlarmış. Onları bu kanılarında bırakmak gerekirmiş. Burada ancak geceleri yaşamalı, geceleri kıpırdamalıymış insan. Gürültüsüz, şamatasız, ışıksız, sigara yakmadan ya da sigaraları avuçların içinde saklıyaraktan, gelişimizi karşıdakilere haber verecek her şeyden sakınaraktan...

Bu istihkâmın bir de öyküsü varmış. Tüm ötekilerinki gibi kanlı, çamurlu bir öykü... Başlangıçta düşman elindeymiş, sonra burasını bizler —nous les Français— almışız. Değişiklikler yaparak yeni baştan örgütlemişiz, kendilerinden aldıklarımıza karşı kullanmaya başlamışız. Bu nedenle sığınaklar istihkâmın karşı duvarına kazılıp, sırtlarını düşmana vereceklerine, ters yöndeymişler, ağızları düşman tarafına bakarmış. Bu oyukları düşman açmışmış, sonra da savunulması görevini acemi bir İtalyan bölüğüne vermişler. Bu tazecik, körpecik, çarktan çıkma delikanlıcıklar, bu yeni kur'a erleri, şamataları, oyunlarıyla burasını bir panayır yerine çevirmişlermiş. Günün birinde de karşı taraftan öylesine bir ateş ve çelik yağmuruna tutulmuşlarmış ki, tam anlamıyla dümdüz, yerle bir oluvermişler. «— Vous savez mon vieux!» İçlerinden kırk kadarının cesedini istihkâmın içinde pelte halinde, taş toprakla harman durumda bulmuşlarmış... Ve de, «Oui, bonsoir mon vieux!»

Bu azgın burnun konuşmasını oturmuş dinliyorum. İstihkâm gecesinin karanlıkları içinden çıkan, bana kor-

kunç şeyler anlatan, yumuşacık, alaycı bir ses. Yerde yatanları çiğneyerek çekip gidiyor. Küfürler aynı şiddet ve aynı şivelerde yenileniyor. Eğilip, başımı inin ağzını örten çadır bezinden dışarı çıkarıyorum. Ateşli alnım karanlığa çıkınca azıcık serinliyor. Bakışlarımı karşı yöne dikiyorum. Görünmeyen düşmanı, onun «Gözetleme Yeri» ni görebilmek için bakışlarım karanlığı delmeye çabalıyor. Ama, bir yıldızdan, toprağa düşmeğe hazırlanan dopdolu bir damlacığa benzer minnacık bir yıldızdan başka bir şey göremiyorum. Yıldız yavaş yavaş büyüyor, yusyuvarlak, sert bakışlı, masmavi bir göz gibi. Odysseus'un arkadaşlarını parçalamak için kendi mağarasında onları fellik fellik arayan dev Polyphemos'un gözü gibi kocaman bir göz. Kendimi içeri çekiyorum. Kardeşimin yamacına büzülüyorum, uyumaya çalışıyorum. Ama, karşıdan, şu yarı harap siperimizi amansız bir kinle arayan o bakışı, Polyphemos'un gözünü bir türlü aklımdan çıkarıp atamıyorum. Kokumuzu almış, yerde it sürüleri gibi yatan erlerin uykulu gövdelerine değmişti o ürpertici, o masmavi bakışları teker teker. Bu, bizden çok uzakta duran, ama bize nişan alan gizli bir güç. Gecenin karanlığı içinde yayılan, uzayan, erleri görünce de sonsuz bir kinle, büyük bir dikkatle yoklayan ışıktan bir hortum. Erlerin inip kalkan göğüsleri üzerinden geçiyor, soluklarını sayıyor, parmaklarıyla teçhizatımızı yokluyor, palaskalarımızın arasına sokuluyor, sırt çantalarımızı karıştırıyor. Sonra kanat çırparcasına çarpan yüreklerimizin üzerinde dikkatle duruyor. Bu yüreklerin duracağı ânı bekliyor sanki. Sonunda ahtapot kolu gibi uzuyor, büyüyor, büzülüp çekiliyor. Şimdi tüm gördüklerini, tüm duyduklarını gidip topçulara haber verecek haince. Karşı tepelerin koynuna gizlenmiş, salt upuzun bir boyun, çelik canavarlara. Onlar da o uzun boyunlarını daha da uzatıp şu yarı virâne siperimizin içine ölüm saçacaklar, toprağını, tozunu, taşlarını bir kez daha kana bulayacak‹

lar. Ne var ki, gene de karşıdakileri kişi olarak tanıdığımız yok. Görüşmüşlüğümüz, konuşmuşluğumuz da yok. Tanışıklığımız.

Ortada bir tanışıklık, ortada bir kin, bir kişisel düşmanlık yokken nasıl öldürebiliriz birbirimizi?

LEŞLER

Tam üç hafta doldu buraya yerleşeli. Yaşam hep aynı biçimde ağır ağır akıp gidiyor. Bir tuhaf, ama hep aynı yaşam; hiç değişiklik yok. İşimiz gücümüz toprak kazmak, bu da yalnız geceleri. Gün boyunca siperlerin içinde yatmak, deliklerde, çukurlarda, kuytularda pineklemek zorundayız. Kendimize, eşyalarımıza, ıvır zıvırımıza olanaklarımızın oranında duvarların içine birer sığınak kazdık. Karavana yirmi dört saatte bir dağıtılıyor, o da geceleri. Bol bol verilen hep aynı yemekler. İnsanda iştah bırakmıyor. Makarna, pilâv ve berbat, kösele gibi et parçaları. Mutfak dumanları yerimizi belli etmesin diye yiyecek ikmalimiz üç mil kadar uzaktan yapılıyor. Karavana yolda soğuyor, çamur gibi, tiksinti veren bir görüntü, toz-toprak doluyor. Tayınımı alakoyup, karavanamı Mitrelis adında bir arkadaşla trampa ediyorum. O da bana sigara istihkakını veriyor karavanaya karşılık. Çelimsiz, raşitik, sapsarı, obur mu obur bir oğlan, ama gene de tüm oburluğuna karşın yarım okka bile kilo almaz. Yedikleri midesine değil de, doğruca kamburuna gidiyor; kamburu durmadan semirip serpiliyor, iyi besleniyor. Trampa işinin yüzüsuyu hürmetine çok önemli bir dertten de kurtulmuş oluyorum, karavana yıkamaktan. Burada, az ötedeki bir tümseğin eteğinden cılız bir kaynak sızmakta. Tüm siperler bu kaynaktan su almakta. Sırt çantalarımızdaki iç çamaşırları bir kaç

kez giyilip yeniden kirliye çıkarılmıştır. Yıkamak aklımızın köşesinden bile geçmiyor. Burada su, gülyağı değerinde. Matranı doldurabilmen için arkadaşlarınla gırtlak gırtlağa gelmen, boğuşman gerek. Siperimiz bazı noktalarında sığ ve açık olduğundan sık sık suya gitmek de tehlikeli. Buraya geldiğimiz gün kaynak başına bir de nöbet kondu. Bizimkiler Fransızlar gibi kendiliklerinden kuyruk yapmaya alışık olmadıklarından, sırayı bozup önce doldurmak istiyorlar. Korkunç bir itiş - kakıştır başlıyor, taşlar, matralar iniyor kafalara, rastgele sopalar savruluyor. (Burada geceleri güvenle yürüyebilmek için hepimiz birer sopa edindik). Bizimkiler bir seferinde bıçak bile çekmişler. Bir gün Plomari köyünden bir hemşerimiz, Normandiyalı bir Fransızın kaba etine sustalısını sapladığı için harp divanına verildi... Gene de bir matra su adama yirmi dört saat yetmiyor. Buraya geleli yüz yıkamaya da paydos dedik. Uykudan kalkınca ağzımıza bir yudum su alıp çalkalıyoruz, o kadar. Sonra da parmak uçlarımızı ıslatıp gözlerimizin çapaklarını siliyor, azıcık serinliyoruz.

Başlangıçta, alışırım elbet bu pasaklılığa, demiştim ama, günler geçtikçe bana daha da koydu; rahatsız oluyorum. Kirpiklerimdeki, kaşlarımdaki tozlar, uzadıkça uzayan sakalımın dibindeki toztopraktan çok tedirginim. Kaşınıyorum bayağı, tırnaklarımla yüzümü kaşıyorum. Uzamış sakalın kaşınması öylesine bir işkence ki, böyle olacağı ömrümde aklıma gelmemişti. Saçlarımın dibi toztoprak dolu. Gövdemdeki tüm mesamat tıkalı. Dokunduğum her yer toza bulanmış, parmaklarımın uçları ürperiyor. Şu son günlerde seyrek de olsa bite de alıştım. Bugün bunlardan biri tayınıma tırmanıyordu. Tozlarla bitler derimin altına, benliğime sızıyor gibi, öylesine bir ürperti kaplıyor her yanımı. Topumuz sinirli, tedirgin, huysuz kişiler olduk, durmadan hırlaşıyoruz. Selâm versen borçlu çıkıyorsun. Bizi korunmasız yakalayıp bütün gün kavuran,

sinek bulutları doğurtan güneşin altında çaresiz, leşler gibi yaşıyoruz. Güneş öylesine amansız ki, bizim bu halimizden, çektiğimiz işkenceden hoşnut sanki. İstihkâmda bir yerden bir yere gitmek için sürüngenler gibi sürünmek gerek. Uzun süre geceleri kazma kürek salladık ama siperimiz henüz sığ. Granit damarına rastlamışız, işlemiyor kazma kürek. Gün ağarınca başımızın üstüne portatif çadırlarımızı geriyor, kızgın güneşin altında sürü sürü uzanıyoruz.

Uyumak çabası boşuna. Terli gövdelerimizden dayanılmaz bir koku yayılıyor çevreye. Kir ve abazanlık kokusu. Bazılarımız yüzükoyun uzanıyor, başlarını kollarına dayıyor. Ara sıra derin derin soluyorlar, bacaklarının tekiyle ötekini kaşıyorlar, burunlarının dibindeki toprağa tükürüyorlar. Bir çoğunun pantalon cepleri delik. Bunlar sırtüstü dönüp ellerini bu deliklerden içeri sokuyorlar hayasızca. Bir an kaşları büyük bir acıyla çatılıyor, bacaklar titreşerek birbirine kenetleniyor, çeneler birden sıkılıp hırsla birbirine geçiyor. Sonra derinden bir inilti... Bacaklar felce uğramış gibi gevşiyor, alınlardaki sert kırışıklar yokoluyor, yüz çizgileri çirkin bir biçimde çözülüyor... Bazen bunlardan biri bir öykü anlatmaya başlar hayasız. Ötekiler sürünerek yanına sokulurlar, sonsuz bir cinsel hazla öyküyü dinlerler. Burada bu hayasızca şeylerden dem vurmak, sigara gibi, içki, kumar gibi bir illet, bir hastalık, olağan sayılıyor. Kişinin hayal gücünü acı bir noktaya dek kurcalar, dürtükler, ama aynı zamanda bir boşalma aracıdır bunlar. Bu nedenle burda hep böyle hayasızca konuşmalar olur. Kimi yüksek sesle, kavga ararcasına, kimimizse içimizden. Günlük tutanlar da var. Kimi, cezaevlerindeki tutukluların yazdığı mektuplara benzer mektuplar yazıyor, resimliyor bunları, cinaslı, anlamlı çizgilerle süslüyor. Yılanlar, okların delip geçtiği yürekler, adalet melekleri, cehennem kazanları, kara saplı bıçaklar, bu mektupların

kenarlarının süsleri. Bu mektupları belirli bir biçimde katlamayı başaranlar bir takım şifreli beyitleri rahatça okuyabilirler. Bölüğün posta kutusundan her gün böyle yüzlerce mektup çıkar, sansürce yırtılıp atılır.

Çoğumuz bir yandan vakit, öte yandan da bit öldürmekteyiz. Bu sonuncusu olağanüstü ciddilikte bir uğraşı. Bitler üçer - dörder palaskanın üstüne konur, bir tırnak vuruşuyla ezilir ustrupluca. Bunu yaparken dudaklar kinle büzülür. Bizi gün gün yiyip bitiren, canımıza okuyan, cansıkıntımızı eziyormuşuz gibi bir şey işte. Bitler çoğaldıkça da bitlenmek işi bir illet oluyor. Önce işe ceketten başlanır, fora edilir ceketler, sıra gömleklere gelir, en sonunda donlar da fora edilir. Bitlenme faslı saatlerce sürüp gider, tırnaklar kıpkırmızı olur kandan, gözler kırmızı, bakışlar yorgun... Ara sıra müstehçen öykü anlatanın sözleri, başka birisince daha da açık seçik tamamlanmak amacıyla kesilir. Sonra tüm sessizlik olur, herkes susanın yüzüne bakar bir şeyler sezinlemek amacıyla. Gözler yumulur, yarı kapanır, sigaralar yakılır, bir takım şeyler, kimbilir neler düşünülmeye başlanır. Yarıda kesilen öyküyü izleyen bu toplu susukluk pek tehlikelidir. Bizleri sarıp gizlice boğmak için dörtbir yandan saldırır. Bilincine varamıyoruz, ama, tümümüz varlığının farkındayız. Bu ise aramızdan birinin sinirli sinirli konuşmaya başlamasıyla belirginleşir. Arkadaş dayanamamış, bu tehlikeli susukluğu bozmakta acele etmiştir. Kesilen sesin yeniden başlamasını sağlamaya çalışmıştır. Bizse, onun bu davranışından hoşnutuz, minnettarız ona, pırıl pırıl gözlerle ona bakmaktayız. Varsın dünyanın en saçma, en anlamsız, en kötü sözünü etmiş olsun! (Ruhumuz yalnızlıktan acep neden korkar olur? Sessizlik içinde duymaktan kaçındığı ne ola ki? Sakın kendisi, özü olmasın?) İki saatte bir, birimiz siper hendeğinde sürünür. Tam teçhizattır, kasaturası taşlara çarpar. Bu sürünen nöbetçi onbaşısıdır. Sürünerek

gelir, er kümelerinin birinin yanında durur, koynundan bir kâğıt çıkarır, yüksek sesle bir isim okur. Önce baba adı, sonra göbek adı, sonra da soyadı. Erlerden biri sızıldanır, sonra ağır ağır giyinir, postallarını geçirir ayaklarına, tüfeğini alır. Nöbet değiştiren yeni gözcüdür o. Uluyan çakallar gibi ağzını açıp esner, iç geçirir, kümeden ayrılır, sürünerek gider.

Sonra ağır ağır karanlık basar...

Aşağılardan gelmektedir bu karanlık. Bizi karşı tepeden ayıran dereden yükselip gelir. Bu tümsek çifte doruklu, mahrutî bir toprak kümesidir. Bir devler kalesi gibi yükselir karşımızda. Bir an gelecek ya biz bu kaleyi yıkacağız, ya da o bizim canımıza okuyacak. Bunun böyle olacağını o da, biz de bir güzelce bilmekteyiz. Karanlık, mavi, koyu, fırtına yüklü bir bulut gibi durmadan yükselmekte. Yüzler bir tülle örtülür yavaş yavaş, yüz çizgileri belirsizleşir, uzaktaki ağaçlar silikleşir. Karşımızdaki tepe o zaman dimdik, simsiyah bir yığındır. Karanlık ve sessizlikten yapılma korkunç bir ehram şimdi bu tepe. Hacminden çok sessizliği ruhumuzu baskı altına almıştır. Üzerinde ne bir ışık vardır, ne de o yandan bir ses gelir. Ne de bir yaşam belirtisi. Ama biz orada olup da göremediklerimizi içimizde güçlü bir biçimde duymaktayız. Bu tepenin adı «Güvercin Tepe». Evcil adlı, ama yaban ruhlu bir tepe. Orada, kapkara bir ehramın damarlarında capcanlı, dalga dalga, uyku nedir bilmez bir ruh ateşli devirlerini dönmektedir. Çok yanlı, kurnaz, oynak, kalleş, hareketli, çok uyanık, kuşkulu bir ruh. Bu tepe, hareket halinde, görünmeden gören onbinlerce gözle dolu. Gece gündüz bizden yana dikili, derinlemesine sızma yeteneği korkunç onbinlerce göz. Bu tepenin kinle çarpan, günlerimizi sayan, ömrümüzü ölçen onbinlerce yüreği var. Bu tepenin her çukuru, her taşı, her kuytusu, her ağacının, yokedici bir kinle dolu yüreği, nişan almak için insan eti arayan iki gözü vardır. Bu göz-

ler bizleri «yükseklik ölçme âletinin gezinden», «dinleme âletinin arpacığından» bakarak görmektedir. Bu tepenin her çukurunda alaca boyunlu bir top, bir dişi kaplan pusuda yatmakta. Alaca boynunu insan kokusu almak için sağa sola uzatan bir dişi kaplan. Bu sayısız, bu dayanılmaz kertede dikkatli gözler, gözle görünmez, solumamızı zorlaştıran bir ağ gibi bakışlarıyla siperimizi örtmekte...

KAZMA - KÜREK

Günler tıpkı tıpkısına, ağır, yorucu, akıp gitmekte. Gövdelerimizi küfleten, düşüncelerimizi hasta eden, şifasız bir cansıkıntısı dolu günler. Cansıkıntısı! Ruhum verem hastalığı! İnce hastalık! Gecelerimiz kazma - kürek başında geçmekte. Bitmez tükenmez bir angarya. Bu beklenmedık, bu savaş gereği angaryayı arkadaşlar zoraki, keyifsiz yapıyorlar. Karanlık basınca ikişerle kolda, suratsız bir Fransız erinin kazma - kürek dağıttığı yeraltı deppoyunun yolunu tutuyorlar. Uzanıp kimi kürek, kimi kazma alıyor, sessizce çekip gidiyorlar. Böylece yavaş yavaş çift sıralı kuyruk tükeniyor. Deppoycu durmadan araç dağıtıyor, dua okuyan bir papaz gibi aynı şeyi düzenli bir biçimde yapıyor:

«— Pelle, pioche... Pelle, pioche... Pelle, pioche...»

Ekipler siper tabanını önceden kapsanıp buyrulan derinlikte kazmakla yükümlü. Götürü iş. Bir kaç santim kadar bir derinlik. İş bitince herkes ertesi akşama dek dilediğince dinlenmekte özgür.

Kaz - kürek yığınını bir asetilen lambası aydınlatıyor. Lambanın tepesinde ışığı maskeleyen bir de siper var. Işık, kazma - kürek verip alan ellerle oynaşmada.

«— Pelle, pioche... Pelle, pioche...»

Bu kazma - kürek işini bizimkiler bir türlü sindiremiyorlar. Biz buraya savaşa geldik, diyorlar. Almanların, Bulgarların karşısında Sırplara, Fransızlara yardıma geldik. Devirdiğimiz kırala inad! Kazma - kürek sallamaya değil. Yoksa köylerimizde kalır babalarımızın zeytinliklerini bellerdik, Sırbistan dağlarını değil.

Subaylarla, Fransızlar işin hiç de böyle olmadığını, tersine bu işi kendi güvenlikleri, kendi yaşamları, kendi korunmaları ve kurtuluşları bakımından yapmaları gerektiğini anlatmak için boşuna dil döküyorlar, kafalarına sokmak istiyorlar. Durumu, bir yüzbaşımız çok güzel belirtiyor:

«Siper kazmıyan, kendi çukurunu kazar!..»

Ara sıra savaşın şenliği de ta uzaklardan bize dek ulaşıyor. Havayı yırtarak sık sık patlayan mermilerin gümbürtüsü. Dikiş makinesi gibi tıkır da tıkır işleyen makineli tüfeklerin takırtısı. Sonra gene sessizlik. Sonra yeniden gümbürtü. Yeniden sessizlik. Boşlukta birden ekzotik bir çiçek gibi açılıveren, yavaş yavaş ilerliyen, sonra ağır ağır sönüp soluveren, ya da derelere sokulup gözden yiten aydınlatma fişeklerinin şavkı...

Erlerin bir türlü vazgeçemediği bir şey daha var: Şamata. Siperi havraya çeviriyorlar. Efkârlanıp yârenliğe başlıyorlar, abuk sabuk konuşuyor, küfürleşiyorlar. Fransızlar da çileden çıkıyor bu durumda.

Fransuva adında bir kılavuzumuz var. Çavuş kendisi. Tüm boş zamanlarını Vatikanın görüşlerini yansıtan »Croix» gazetesini okumakla geçiriyor. Katolik, kıralcı, emekli bir evkaf memuru kadar «muhafazakâr», gerici, ukalânın biri. Yunanlı olaydı dil konusunda eski Yunancadan yana, orucu, ibadeti tam ve düzenli, din kitaplarını koltuğunun altından eksik etmeyen bir yurttaşımız olurdu mutlaka. Bu çavuş bizim bu hallerimiz karşısında:

«— İkisinden biri, diye söylenir hep, ya delirmişsiniz de buraya intihar etmek için gelmişsiniz, ya da gerçekten salak kişilersiniz! Makinelilerin burnu dibinde bunca şamata akıl harcı değil yoksa!»

Bunun üzerine bizimkiler hemen suspus olurlar, ya da alçak sesle konuşurlar. Sonra, çok geçmez, yeniden gürültü, kıyamet. Bu kez Fransuva, İsa'ya, ya da Meryem Anaya küfretmemek için, «köpek», «pipo» gibi günahsız varlıklara yakası açılmadık küfürler yağdırır. Dindar kişilere özgü, katolikçe küfürler onunkisi...

Amma ve lâkin dünden beri ve de hiç beklenmedik bir biçimde savaşın karşısında susmayı bir güzelce belledik...

Kazdıkları yerde sert bir damara rastlayan bir ekip işi adamakıllı sermişti. Araçları bir yana bırakmışlar, sırtüstü uzanmışlar, bacaklarını duvara dayayıp sigaraları tellendirmişlerdi. Başlarında otoritesi sıfır bir onbaşı adayı.

«Tamam işte, çalışmıyoruz! Ne yapacaklarsa yapsınlar, vız gelir! Kodese mi tıkarlar, katıksız mı verirler? Hiç durmasınlar, hemen şimdi!»

Bu sıra oradan geçen Fransız kontrol görevlisi, bizimkileri bu durumda görünce çıkışır:

«— Allons! Travaillez!.. Travaillez!..»

Bizimkiler:

«— Non travaillez!» diye diretirler.

İçlerinden bir kaçı hemen grek kurnazlığına başvurur. Ceplerinden iki onbaşı terfiyesi çıkarıp kancalı iğneyle kollarına iliştirirler, sokarlar Fransızın burnunun dibine..

«— Moi caporal! Non travailler!»

Bu «moi caporal» öylesine gırla gider ki ekipte «caporal» olmayan bir tek kişi kalır. Başlarındaki onbaşı adayı. Fransız:

«C'est vrais mon Dieu!» diyerek terfiyeleri dikkatle inceledikten sonra alır da başını gider. Durumu bizim bölük komutanına iletir. Bölükte, başından geçeni ona bir güzelce anlatırlar. Fransız geri döner, küplere binmiştir. Küfürler gırla. Birini yakasından kavrayıp kaldırmaya yeltenir. Böğrüne zorlu bir tekme yemesi bir olur. Siperi şamataya boğan yaman bir «Fransız - Yunan» çatışmasıdır başlar. Tam da o anda birden bir ıslık, peşinden de bir patlama. Erler yerle bir olmuş, karanlık gece hayret ve korkularla dolmuştur.

Mermi «caporal» ler ekibinin bir kaç metre ilersinde, siperin tam orta yerinde patlamıştı. Yattığımız yerde taş kesilmiş kımıldamadan duruyor, tirtir titriyoruz. Canımızı dişlerimize takmış yutkunuyoruz. İkinci mermiyi bekliyoruz. Sessizlik. Tek bir mermiymiş bize gönderilen. Yüreğimizin, göğsümüzde tepindiğini duyuyoruz. Evreni tüm canlı yaratıklardan âzad eden korkunç bir sessizlik çevrede. Sonra karşıdan, «Güvercin Tepe» nin bir yamacından kopup bize doğru süzülen ışık hüzmesinin bulunduğumuz yeri dikkatle yaladığını görüyoruz. Her yanı yokluyor, araştırıyor. İstemiye istemiye, üstüste «Polyphemos'un gözü... Polyphemos'un gözü» diye mırıldanmaya başlamışım içimden. Üst üste, dua edercesine! «Tanrı uludur!... Tanrı uludur!...» Bana öyle gelir ki, karşı tepeden kopup gelen bu şavklı kol bana değer değmez ölüvereceğim, ya da bu kol beni bir hortum gibi emerek götürecek, «Güvercin Tepe» ye teslim edecek. Şükür. Yattığım kovuğa sokulamadı. Bir başka noktada azcık durakladı. O noktada, bizim tepenin boyun kısmına bir ur gibi yapışmış boşlukta duran bir kaya vardır. Işıklı kol, kayayı kılı kırk yararcasına arayıp inceledikten sonra az öteye yer değiştirdi. Sonra yine kayadan yana dönerek üzerinde düşünceli durdu, sonra da yavaş yavaş inceldi, içeri çekilen dil gibi büzülerek karşı tepenin koynunda gizlendi.

Toparlanıp rahat soluk aldığımızda merminin karavana gittiğini sandık. Ne bir ses, ne bir inilti. Ama az sonra... Bir kör atış sonucu burada patlayan mermi, Üçüncü Takımdan altı kişilik bir ekibin tam tepesinde kayaya çarpıp patlamış, altısını birden öldürmüş. Ölenlerin dördü adamızın Mesotopos köyünden, ikisi Ayassos bucağından. Altısı da pelte. Birinin karnına gömülü bir miğfer bulduk. Delip sokuluvermiş yumuşak karına. Bir kazma sapında da düzenli dolanmış barsaklar. Hızla bir sırığa dolanan kırbaç gibi. Pelteleşmiş cesetleri görüp de heyecanlanmasınlar diye erlere göstermeden portatif çadırlara sarıp çabucak oralardan uzaklaştırdılar. Yerdeki çukurlara biriken, sonra da pıhtılaşıp karaciğer gibi olan kanları da, üstüne toprak atıp örttüler. Sabahleyin ordan geçerken siper duvarına yapışık bir tutam saçla, tırnak arası kapkara bir parmak gördüm. Parmak duvara öylesine girip yapışmış ki!.. Duvarın ardında biri var da, delip bu yana geçmek istiyor, öylesine işte. Hem de tek parmağıyla duvarı delmeyi başarmış. Sopamla dokunuverdim. Ölü bir tırtıl gibi yere düştü. Sigara dumanından ucu kiremit renginde. Parmağı iyice bir yere gömdüm.

Savaş bize adamakıllı yaklaştı artık.

Siperimizde dökülen bu kan, erlerin o günahsız, o anlaşılmaz ruhunda, ta derinlerden, sarsıcı, çalkalayıcı bir fırtına kopardı. Sonra fırtına dinip onun yerine ondan daha da korkunç bir sessizlik çöktü. Ruhumuzda ölüm pençesinin izlerini görüyoruz.

General Balafaras, alaca karanlıkta yatağından fırlamış, koşup bölük yazıhanesine gelmişti.

«— İşte böyle yüzbaşı. Vaftiz şerefine ilk sizler nâil olmuş bulunuyorsunuz! Bölüğünüzü kutlar, tebrik ederim.

Vatan uğruna düşenlerinizi şerefle yadedeceğiz. Aile efradına birer savaş madalyasıyla birer güzel mektup yollanmasını emrettim. Ben kendi bakımımdan, Tümenimizin bu biçimde azcık tırmalanmış bulunmasından memnunum. Bu olay kanımızı kaynatacak, yiğit erlerimizi coşturacak, savaşın esas niteliğinin belirginleşmesine yardımcı olacaktır!»

Generalin bu sözlerini dinleyen erler, şimdi fırsat düştükçe onu taklit ediyorlar. Hiç gülmeden, buz gibi bir alay biçiminde:

«... Tümenimin tırmalanmış olmasından memnunum!.. Güzel bir de mektup yollıyacağım!.. Savaşın niteliğini belirginleştirecektir!..»

Ama şimdi herkes pek dikkatli, pek düşünceli, pek az konuşur oldu. Kavgalara paydos, bağırıp çağırma, şamata yok. Çalışma, çalışma, gene çalışma. Gündüzleri bile gizlice kazıyorlar siperleri. Duvarların içine iğreti yuvalar, delikler açıyorlar sessizce. Ara sıra gözlerinden ufak çapta korku şimşekleri çakıyor. Çakıp çakıp sönüyor. Herkes başını sokmak için bir delik açmak çabasında şimdi. Uzaklarda duyulan her ıslık sesiyle omuzlar silkiniyor sinirli, konuşmalar yarıda kesiliyor, yüz hatları çirkinleşiyor. Yaşam çok daha acılı şimdi. Savaşın tadını tattık çünkü topumuz. Kan tadı damağımızda. Ama, başlarımızı sallıyarak «evet, evet» diye dinlediğimiz tüm bu konudaki inandırıcı açıklamalar, kurallara karşın, içimizde şöyle bir sorunun karşılıksız kaldığını görüyoruz:

«Niye böyle buraya mıhlanmış bekliyoruz, ölüyoruz da gerçekten, adam gibi savaşmıyoruz?»

HAYVANLAR

Savaşta hayvanlar!

Sabahtan beri hep bu konu kafamda. Hadi biz insan-

lar neyse. Görülecek hesaplar var aramızda, ideolojik, erek, amaç ayrıntılarımız, zıtlıklarımız, coşkunluklarımız, kaçıklıklarımız, kendimizi beğenmişliklerimiz, şan, şeref düşkünlüklerimiz, daha da başka musibetlerimiz. Tüm bunlar yüzünden bir güzel savaşılabilir, boğuşulabilir... Sıkıştığımızda da başımızı kurtaracak çarelerimiz, araçlarımız, kurnazlıklarımız, açıkgözlüklerimiz de var. İstihkâmlarımız, siperlerimiz, sığınaklarımız, hastanelerimiz. Gerekirse askerden kaçabiliriz de! Ama bizimle birlikte seferber edilen, seferber ettiğimiz şu zavallı hayvancıkların nesi var?

Bana öyle gelir ki, gün erişip insanoğlu sık sık aklını altüst eden o toptan ölmek ya da öldürmek sar'asından kurtulduğunda, salt şu nedenle ömürleri boyu utanç duysalar yeridir: Hayvanları savaşa sokmak!.. Bu, bence, İnsanlık Tarihinin en kara sayfalarından biri olmaya aday.

Adadan yola çıkarken bir de «Mekkâre Birliği» eklenmişti Tümenimize. Defterlerde böyle yazılı. «Katır Mekkâre Birliği» yazılıydı ama defterlerde birlik eşeklerden kuruluydu. İnatçı hayvanları gemilere bindirene dek akla karayı seçmiştik. Selânik'te karaya çıkarana dek de bir o kadar. Vinçler öfkeyle homurdanıp eşekleri havaya kaldırıyor. Buysa hayvanları deliye döndürüyor. Gözlerinden şaşkınlık pırıltıları dökülüyor. Havada çifte atıyor, burunları duman salıyor, gözler fıldır fıldır. Korkudan derileri kırış kırış... Sonra da cephane sandıklarını sırtlarına vurup bizimle beraber tüm Makedonya'yı bir baştan öbür başa aşıyorlar. Onların da Almanlarla, Bulgarlarla, İtalyanlarla görülecek hesapları var zahir. Biz siperlere yerleşip «mevzi» tuttuğumuzda, «birlik» lerini cephe gerisinde, topçu atışlarıyla yerle bir edilmiş Kupa adında bir köye yerleştirmişlerdi. Burada «Ekmekçi Kolu» ndan bir kaç Fransız erinden başka kimsecikler yok. İşte Tümenimizin bu «Mekkâre Birliği» kazıklarını bu köyün nefis bir dereboyuna çakmıştı.

Hayvanlar bir kaç gün bir güzel dinlenmişler, uzun yürüyüşün şaşkınlığını üzerlerinden silip atmışlar, kahredici yorgunluklarını almışlardı. Bolca da ot bulup beslenmişler, semirmişlerdi. O zaman da ilkbahar olduğunu görmüşler, Aşk'ın böceğinden tut da çiçeğine dek sonsuz üreme gerdeğine sokmak için tüm yaratıkları dürtüklemeye, iğnelemeye başladığının farkına varmışlardı. Merkepler bu yüce çağrıya kulaklarını kabartmışlar, aşk borularıyla «Buyur» havaları çalıp karşılık vermişlerdi. Tüm öbür hayvanlar gibi uysal, saf, masum. Dereboyu eşeklerin biteviye, kakafonik aşk nâraları ve gerdek anırmalarıyla çınçın çınlamıştı. Kıyamet! İlkbahar Aşk Ayaklanması. Tümen kurmay kurulunun hesaba katmadığı bir «içtima»!..

Ne var ki, tam bu sıra karşıdan bir uçak gelir uğuldayaraktan. Dereboyunda bir kaç tur atar. Eşekler kendi havalarında. Sonra bizim yandan uçaksavar bataryalarının attığı, çevreyi apak koyun sürüsü gibi saran mermi dumanlarının panayırı içinde süzülüp geldikleri yönde gözden yitmişlerdi uçaklar.

Eşekler uçak nedir bilmezler ki. Sonra onlar şu anlarda yaşamın mutluluğuna, ilkbaharın çağrısına öylesine kaptırmışlardı ki kendilerini, gökleri delip gelen bu çelik kuşları görecek halleri yok. Böylece bir anda bu nefis dereboyu bir sıra patlamayla hallaç pamuğu gibi atılmış, ıslıklara boğulmuştu. Gerçek bir kıyım. Bir masumlar kıyımı! Zavallı hayvancıkların bağırsakları dışarı fırlamış, cinsel sevinçlerinin sarhoşluğunda neye uğradıklarını anlamadan katılıp kalıvermişlerdi. Tıpkı insan gibi inildiyorlardı geberirken. Yere yuvarlanmış, bacak aralarından sarkan canlı yılanlar gibi kıpırdayan barsaklarına baka baka ölüyorlardı. Koca kafalarını sağa sola sallıyorlar şaşkın, burunları titreşiyor, apak dişlerini gösterip sırıtıyorlar, ürperiyorlar, cançekişiyorlar. Kırık ayaklarını sürte sürte

yürümeye çabalıyorlar. Ölürken kır çiçeklerini kanlarıyla suluyor, iri iri gözlerinden şaşkınlık ve acı akıyor. Belkemiği kırılan bir sıpa, ön ayakları üzerinde üç beş adım kadar sürünebilmişti. Sonra iki büklüm olmuş, canı çıkıncaya dek başını döndürüp yarasına baka baka beklemişti öylece.

Bir mekkâreci, bombalar yağmaya başlarken yularından tuttuğu eşeğini sürükleyerek kaçmak istemişti. Koşarak Fransız ekmekçi kolunun barındığı sığınağa dar atmıştı kendini. Fransızların hurralarıyla karşılanıp ardına bakmayı akıl ettiğinde de, yularından kopuk bir eşek kafası sürüklediğinin farkına varabilmişti ancak...

ORMANDA

Bil bakalım sevgilim, şu an nerden geliyorum?

Hım! Hiç sanmam! Bilemezsin bunu!... Ormandan geliyorum, sevgilim, ormandan!... Evet, bir ormandan! Hâlâ şaşkınlık içindeyim. Öylesine şaşırmışım ki... Bak işte, hemen sırt çantamı dizlerime alıp yazmaya başlıyorum. Çantamın kenarlarında da yemyeşil otlar salkım saçak. Battaniyemi daha dikenlerden temizlemedim. Tepeden tırnağa orman kokuyorum. gövdem bu kokuyu doyasıya soluyor, içine sindiriyor. Gözlerimi yumuyorum, ormanın iniltilerini, esintilerini, seslerini dinliyorum şu an. Sayısız hançereli bir dev gibi kükremekte orman. Karavana kabımın içinde bir demet kır çiçekleri. Adlarını bilemiyorum bunların, ama hepsi teker teker hayran olunacak, tapınılacak şeyler! Yüksek kavaklardan, meşelerden saçlarıma şebnemler damlamış, çiğler yağmış; çamsakızı, kekik ve yaban nânesi kokuyor sığınağım... Ama ne yazık ki tüm bunların arasından bir facia, bir insan kanı kokusu da sız-

makta. Bir çırpıda bir sürü şeyden bahsetmek istiyorum sana, salt bunların etkisinden, baskısından kurtulayım diye. Ama, gene de bu işi olayları bir sıraya, bir düzene koyup anlatarak yapmam gerekecek. Yoksa, içimde bir derya gibi çalkalanan, türlü sesler, iniltiler çıkaran o yeşil boşlukta seni de şaşkına çevirmiş olurum.

Gece yarısına doğru uyandırdılar bizi. Yirmi erlik bir ekip, başlarında da ben. Yüzbaşımız beni sığınağına çağırtmış, bir istihkâm onbaşısını tanıtmış, şu komutu vermişti:

«— Erleri alıp bu onbaşıyı izliyeceksin. Bir ormana götürecek sizi. Bir kaç ağaç keseceksiniz. Telörgülerle sığınaklar için kazıklar gerek. Levazımcıdan bir günlük kumanya alırsınız. Geceleyin geri döneceksiniz. Balta ve başka araçları gittiğiniz yerde bulacaksınız...»

Sonra da gülerek eklemişti:

«— Hani pek öyle hoşa gitmiyecek bir görev de değil, ha ne dersin?»

Sevinçten uçuyordum. İçimden yakıcı bir dalga kopmuş, boğazıma doğru yükselmekte. Kulaklarımın ucu ateş mübarek. Başkaları olmasaydı sığınakta yüzbaşımın ellerine sarılıp şapur şupur öpecektim. Anlamsız bir iki sözcük mırıldandım. Yüzbaşı içimdeki şükran duygusunun farkında.

Böylece koca bir gün için istihkâm hayatından kurtulmuş oldum. Kır ışınları, ağaç gölgeleri, renkler, sular, çiçeklerle dolu koca bir gün. Gökkübbe altında geçen koca bir gün. Öylesine yüksek, öylesine sonsuz bir gökkubbe ki, yıldızlara dek, sonsuzluğa dek koskoca bir kucak gibi açılmakta. Kafanı granit duvarına çarpıp yarmak, ya da bir kertenkele gibi sürünmekten bıkıp başını kaldırmaya yeltendiğin bir anda beklenmedik bir merminin hedefi olmak korkusu olmadan, insana dilediğince gerinmek, dimdik yürümek olanaklarını bağışlayan bir gökkubbe.

Siperin labirentlerinden çıkıp açık arazide yarım saatlik bir yürüyüşten sonra Tanrının bakışları altında gövdemin tüm katlarını açıverdim. Siperde iki büklüm olmaktan kurumuş, yağsız kalmış paslı makine dirseklerini andıran mafsallarım kütür kütür ediyor. Burada, mutfakların olduğu yerde derince bir kuytu var. Adına pilâv dedikleri o içinde Avusturalya ormanlarının mandalarının etinden koca koca, çiğnenmesi mümkünsüz parçalar bulunan yapı harcını bize her gün buradan taşıyıp getirirler. Bir sıra geçitlerden, yarlardan aşıp dümdüz, damdazlak bir düzlüğe ulaştık. Milyonlarca yıldız gökyüzünde seyrana çıkmış barış günlerindeki gibi. Pırıl pırıl, bakışları titreşimli, kıvılcımlar saçıyor. Şenlik, bayram günü, donanma. Bu göksel töreni iyice seyredebilmek için bir çift değil, binlerce gözün olmalı. Bu Tanrısal ışık bayramını doyasıya seyredip ferahlamak için. Tanrının dünyayı yarattığı o ilk gece, altı günde kotarılan bu yapıtın «genel provası» için göksel sahnenin tüm ışıkları yandığında ancak bunca ihtişam, bunca sevinç olmuştur gibime gelir... Konuşmadan, sigara yakmadan, sırtımızdaki takım taklavatın tıngırdamaması için elden geldiğince çaba harcıyarak yürüyoruz. Tam anlamıyla sessiz bir yürüyüş bizimkisi. Bir ara bir hava fişeği bizi ürkütür olmuştu, o kadar. Ak ışığı üstümüzden çekilene dek, yere uzanıp Pompei heykelleri gibi taş kesilmiştik. Karanlık, bu aydınlatıcı gözü eritince ayağa kalkmıştık. İstihkâm onbaşısının peşinden yürüdük. Düzlük, üzerinden tırmık geçirmişler, öylesine dümdüz. Ve de birden orman karşımıza çıkıverdi! Karşımızdaki kara çizgi ta kendisi. Gün ağarırken vardık yanına. Dimdik ağaçları, bağrından kopup gelen gizli sesleriyle öylece karşımıza çıkıverişi bir tuhaf olmuştu ormanın.

Bizim oralarda böyle şeylere pek rastlanılmaz. Sessiz, ıssız, kupkuru, yürüdükçe önünde bir top halı gibi açılan bir düzlük. Sonra da kendisini müjdeleyen, topografya ba-

kımından hiç bir işaret vermeden habersizce karşına çıkıveren korkunç bir orman... Gökyüzüne saldırıya geçmiş bir yaprak seli, bağrından gelen seslerin inildediği, insanı ürküten, sessiz, hareketsiz, olduğu yere mıhlanmış bir yeşillik denizi.

Ölüm sessizliğinden kurtulmuştuk. Koşuşan, titreşen, ta yükseklerde birbirine giren, başımızın üstünde kıpırdaşan, gittikçe daha da öfkelenip birbiriyle boğuşan seslerden kurulu bir denizin dibinde bulduk kendimizi. Tüm bu sesler, rutubetli havada, kuş ötüşleri, ıslık, şamata, homurtu, uluma, böğürme, hışırtı, gözle görünmez kavalların ince ve keskin nağmelerinden örülü bir hayal ağı. Tepemizde gerili. Durmadan sallanan, örülüp sökülen, bir daha örülüp bir daha sökülen, dalgalanan, başımızın üstünde yapraklanan bir ses ağı. Yüzlerce deli düşün. Tımarhaneden tüymüşler. Soluklarının var gücüyle üfleyerek sokak ortasında bir nefesli sazlar konseri veriyorlar. Bir de milyonlarca yırtıcı kuşun, tüm kuşların, böceklerin, haşerelerin, sürüngenlerin, yabani hayvanların kavgasını, boğuşmasını, korkunç haykırışlarını, ulumalarını düşün... Bundan başka, yerin dibinden gelen, otların içine gizli, düzenli tiktaklarla zamanı saniyelere bölen saatinkine benzer madenî sesler de duyulmakta bu ara.

Denizin dibinde bulduk kendimizi dedim yukarıda. Ormana girer girmez böyle bir duyguya kapıldık da ondan. Gerçekten de inciltiler, yankılar dolu, uğuldayan koyu yeşil bir uçurumun tâ dibindeydim. Bu uçurum da ormanın kendisi. Adamızda böyle bir durum tüm olanaksız. Orada tüm doğa varlıkları insanoğlu yaşamına paralel bir düzen kurmak, insanoğluyla sevimli bir kaynaşma sağlamak amacıyla belirli ve ölçülü bir gelişme halindedir; derinliğine ve genişliğine sınırları vardır bunların hacim bakımından. Adamızın ormanlarında kişioğlu, ağaç dallarını, ot kaplamış eski tapınaklara çelenk koyarak, mavi kurdele-

ler takarak, ufak çapta, minicik, sevimli tanrılara tapabilir ancak. Oysa bu azılı ormanda, insan kurban verilince gönlü hoş edilebilecek sivri dişli, kırışık yüzlü, şehvet damlayan hortum burunlu bir dev tanrı çöreklenip oturmuştur...

Yeryuvarlağın ilk çağlarındaki o sokak çocukları kadar bol, insan ayağı basmamış, sık, zengin, yemyeşil bir orman içine girdiğimiz şu orman. Kendimizi **içinde** bulduğumuz an, boyutları altında pek acıklı bir biçimde eziliverdik. Her şey öylesine büyük, öylesine kocaman, öylesine yüce, öylesine zaptolunmaz, öylesine ele avuca gelmez... Ağaçlar öylesine yüksek, öylesine sık, öylesine birbirine girmiş ki, dorukların, diplerde dolaşan bizleri görmesi mümkünsüz. Sarmaşıklar çiçekli urganlarını kulaç kulaç uzatmış, bir ağaçtan öbürüne çiçekli salıncaklar, hamaklar; taklar, girlantlar kurmuş. Koyu mavi, vişne çürüğü salkımlar, boru biçimi çiçeklerle bezeli sarmaşıklar. Bu mucize karşısında tüm araçlarımız, tüm teçhizatımızla beraber donakalmış, taş kesilmiştik. İlk anlarda büyük bir tehlike karşısındaymışız gibi, farkına varmadan birbirimize sokulup bekleştik.

Sonra da içimizden biri mırıldanmıştı:

«— Şu azamete bak be!»

Bir parolaydı sanki bu söz. Topumuz konuşmaya, ellerimizi kollarımızı sallamaya, zıpırlıklara, şamataya başladık. Ama nafile, pek acınacak şeyler bunlar. Cılız seslerimiz, doruklarda cıvıldaşan, şakıyıp kıyametler koparan kuşların sesleri arasında belirsiz, falsolu bir fısıltı gibi yitip gitti. Birden cüceleşip gülünç olduk. Elimizdeki baltalar çocuk oyuncağı. Bölüğün en iri, en uzun boylu eri Angeletos bir ağacın doruğuna bakmak için kafasını kaldırdığında, miğferi başından düşüyor. Koca meşenin dibinde bu iri delikanlı, Noel ağacı dibine konmuş yüksük boyunda bir kurşun asker.

Ormanın bağımsız, tam ve bütünleşmiş, soluk alan, yaşayan, haykıran, kendine özgü ölümsüz değişmez sesiyle konuşan bir bitki - hayvan olduğunu ta derinden görüp içimizde duyduk. Korkunç böğüren dev bir yaratık. Yemyeşil kanı, koca ağaçların damarlarından gençlik iksiri akıtan bir fıskiye gibi dolanmakta. Bu korkunç, bu çok renkli, çok yanlı, denizinki gibi güçlü ama ondan bambaşka, ömrümde ilk kez duyduğum bu ses, ormanın sesi, içinde insanoğluna yakın hiç bir şey taşımıyan, korkunç, dayanılmaz bir haykırış. Bir korkudur sarıyor benliğimi sinsi sinsi...

Ormanın ruhu farkımıza bile varmamış. Ne tek bir kuşun ötüşü yarıda kesiliyor, ne bir ses, bu sesler fırtınasında hızını azaltıyor, ne bir böcek yönünü değiştiriyor.

Bizler, rezil insancıklar, elimizdeki baltalarla bir kaç ağaç yavrusunu devirdiğimizde, taze yaralardan yaşam usarelerinin zemzem suyu gibi aktığını, fışkırdığını görüyoruz. Yine de orman orada oluşumuzun farkında değil, hiç bozulmuyor düzeni. Onun o muazzam yapısı için bu gibi olaylar ufak tefek ayrıntılar, devede kulak. Toprağın bağrından fışkıran o ele avuca sığmaz hayat kaynağı, bu mucize, her öldürülen ağacın yerine yepyeni, taptaze filizler sürdürecek.

Dipleri baltalarla oyulunca ağaçlar hafif sallanır. O zaman, daha önceden doruklara bağlanan urganları erler bir kaç adım öteden çekerler. Ağaç acılar içinde kökünden inilder, sonra da ağır ağır, onurlu, vakur, muhteşem, eğilir, eğilirken rastladığı dalları kıra kıra yere uzanır. Dallarındaki sincaplar, bu harika kuyruklu yaratıklar, oyunlarını yarıda keser, başlarını bir tuhaf yana büker, ağaç katili erlere şöyle bir bakar, sonra da kuş gibi, tüyden yumaklar gibi bitişik ağacın dallarına sıçrarlar. Orada bizleri hiç umursamadan, yarıda kestikleri oyunla-

rını sürdürürler. İçlerinden bir kaçının alçaklara indiği de olur, yanımıza sokulurlar. İstihkâm onbaşısı sincaplardan birine uzun uzun nişan aldı. Hayvancık hiç kıpırdamıyor, ürkmüyor, yalnız başını sağa sola çeviriyor, gözlerinin parlak boncuklarıyla onbaşıya bakıyor. Sonunda, ormanın sonsuz sesleri içinde hemen eriyip giden tüfek sesi duyulur duyulmaz, zavallı yaratık, başına gelen bu beklenmedik felâketin şaşkınlığında, ayaklarımızın dibine düşüyor cansız.

Ormana daldığımız anda duyduğum, şimdi bile etkisinden kurtulamadığım duyu, tüm benliğimi kaplayan o acayip hayvanlaşma duyusu. Düzlüğün bitiminde ezelden pusu kurmuş bekleyen bir hayal âleminin bu dev yaratığının yeşil postu üstünde bütün gün yuvarlanıp durmuşum; öyle geliyor şimdi bana. Dağ gibi gövdesiyle düzlüğün bir yanını kaplıyan, sayısız kalın bacakları toprağa gömülü ölümsüz bir YARATIK. Yüzü yukarı dönük, bulutlar içinde, yemyeşil diliyle gökyüzünü yalamakta. Dalga dalga korkunç bir sesi, orman kokan kocaman gövdesi var. Bu gövdenin giysilerime sinen kokusu hâlâ burnumda. Bu koku, ağaçların o ağır abazanlık kokusu.

Bu güçlü hayvanlaşma havası ormanın dörtbir yanından esmekte, rutubetli havaya zehirli bir soluk gibi sinmekte. Daha güçlü bir biçimde egemenlik kurmakta üzerimize. Bizim kendi varlığımızın izleri yok oluyor, bir anda varlığını duyduğumuz bu yeni niteliği tüm arkadaşlar yavaş yavaş kabulleniyor. Birer lokma gibi yutuvermesi için kendilerini bu koca yeşil deve teslim ediyorlar. Ormanın sonsuz midesi içinde rahatlıkla kıpırdamaya başladılar. Bu koca mide bizleri, bana mısın demeden, kayıtsızca sindirip eritecek güçte.

Arkadaşlar önce en yakın aralıklardan bile seslerini birbirine duyurabilmek için tıpkı kuşlar gibi olanca güçleriyle yüksek sesle konuşuyorlar. Sonra da, yavaş yavaş,

gizlice, kaçınılmaz bir biçimde, çevrelerini saran, tüm canlı ve cansız yaratıkların en belirsiz zerreciklerine bile hükmeden o cinsel içgüdüyle mest oluyorlar. Ormanın geniş kalçalarından bir tütsü gibi yükselen o keskin koku hepimizi esrar çekmişe çevirmiş, mastor etmişti. Ormanın ruhu, kıvrık dev dirsekleriyle kucaklaşmış ağaçlardan, gerçek âşıklar gibi sarmaş dolaş, binlerce çiftleşmiş, hazlar içinde yüzen, ötüşen böcekler, kuşlarla yüklü dallardan, cinsel guddelerden sızan usareler gibi damla damla erlerin üstüne damlıyor. Bunun farkında değiller belki, ama bu yeşil yaratığın ruhunun etkisine çoktan kendilerini kapıp koyvermişlerdi. Çekmişlerdi teslim bayrağını. Bu ruh şimdi onları, etkisi altına aldığı tüm öbür yaratıklar gibi, dilediği biçimde, istediği gibi kullanıyor, ulu varlığını sürdürebilmek amacıyla cinsel hazlar kasırgasının içine fırlatıp atıyor.

İşte tam bu an bir ağızdan hayasızca konuşmaya, yırtıcı kuşlar gibi sesler çıkarmaya, kaba el şakaları yapmaya başlıyorlar. Böyle hiç görmedimdi onları. Siperlerde bir hastalık salgını haline gelen şehvet düşkünlüğü, gizli tutulması gerekli suçlu bir sır. Buysa belki o dayanılmaz ölüm gölgesi yüzünden, belki de sessizce yaşama zorunluğunun uygulanmasından, hareketsizliktendi. Ama burada, ormanda, baskı altındaki bir yığın içgüdüsel eğilimler birden başıboş bırakılmıştı. Erler oyunlar oynuyor, yerlerde yuvarlanıyorlar. Kıllı suratlarını, otlamak ister gibi çimenlere sürtüyorlar. Huylanmış cinler gibi boğuşuyorlar. Biri yere yatırılıyor, belden aşağısı soyuluyor, apışaralarına ısırgan otu sürülüyor. O da bu haline gülüyor, kızıyor, ellerini ısırıyor, hayvanca sesler çıkarıyor, boşluğu tekmeliyor. Yere bırakılınca oracıkta, donu düşük uzun süre kıpırdamadan kalıyor. Gözler kapalı, kalın dudaklar geniş bir gülümsemeyle açık. Sonra birden zemberek gibi yerinden fırlıyor. Bacaklarını açıp mahrem yer-

lerini gösteriycr, hazlar içinde göbek atıyor, kalça kıvıra kıvıra oynuyor! Hem söylüyor, hem oynuyor!..

Öğle yemeğinden sonra yorgun argın, ikişer üçer, çimenlere uzandık. Sigara içerek söyleşiyoruz. Tepemizdeki dalların arasından gökyüzünün açılıp kapanan mavi gözlerini seyre dalıyoruz. Yanıbaşımızda onbaşı adayı Bilios'un ekibi. Sıkılgan, ağırbaşlı, utangaç bir çocuk, bölükte kimseciğe zararı dokunmaz, kendi halinde bir delikanlı Bilios. Ama, bu kez altımızdan girip üstümüzden çıkmıştı.

Bu ekipte Angeletos ile bir kaç kişi daha var. Bilios'la Angeletos canciğer kuzu sarması. İkisi de uzun boylu, bölüğün ilk sırasında yanyana dururlar hep. İyice tanışıp arkadaş olmuşlar, ölçüp biçmişlerdi biribirlerini, ne mal olduklarını bilirlerdi. Bunu ikisi de onaylamış, cephe hayatının acılarını, sevinçlerini paylaşmaya başlamışlardı arkadaşça. Görevde birbirlerine yardımcı olurlar, karavanalarını tek kaptan yerler, bir kupadan su içerler, aynı delikte pineklerler.

Bir ara, onların yanına uzanmış yatan istihkâm onbaşısı Stefanis it gibi ağzını açıp esneyerek:

«— Vakit öldürmek için birşeyler anlatsak, ha ne dersiniz?»

Dedi. Şu bizim sıska Mitrelis, hani bölüğün tüm artıklarını ziftlenir, bir gram kilo almaz, işte o sümüklü, sarı kulaklı er:

«— Buldum bile ne anlatılacağını ben.» diye karşılık verdi. «Şey yani, herkes bir kadınla geçirdiği en güzel geceyi anlatsın sırayla!»

«— Hey be! Bin yaşa... Varol!...»

Alkış. Stefanis:

«— Hadi Angeletos, ilk sen başla.»

Teklifi, Bilios da hafifçe doğrulup omzunu okşayarak destekledi:

«— Anlat, anlat. Bölüğün en yakışıklı erisin, epey serüvenlerin olmuştur!»

Angeletos serçe parmağıyla tepesini kaşıdı, yüzünü buruşturdu komik. Sonra bıyıklarına baktı anlamlı, ipek uçlarını kıvırıp söze başladı cakalı:

«— Bu anlatacağım olay bıldır geçtiydi başımdan. Balkan Savaşında Midilli Alayını alıp Makedonya'ya götüren seferberlik benim kurayı tutmadıydı. O kışı köyde geçirmek nasipmiş. Doğrusunu isterseniz hani pek de kıyak oldu böylesi, kıyak da ne söz, şekerli ballı bir kış geçirdim o yıl. Köylerde zeytin devşirme işinde «sırıkçı» kıtlığı vardı, ağıra alıp pahalıya satıyorduk özümüzü. Zeytin dalı dövüp profesör maaşı alıyorduk anlıyacağınız. Kakurellis adında bir doktorun zeytinliğinde çalışıyorduk. Adam doktor! Böyle doktorluğa can kurban hani. Herifçioğlu yılda üç bin küpün üstünde yağ kaldırıyor. Reçete karalamak ne söz. Üstelik presi de var tıkırında, tüm köylünün mahsulü de bu preste işlenir. Hesap et! Neyse. Ama, herifçioğlu sıkı mı sıkı. İnsafsız mı insafsız. Hain Juda gibi para canlısı.

Zeytinlik köyden bir saat kadar ötede. Yemeğimizi de orada kotarıp yapıyoruz kayıntıyı. Zeytinlikte bir de bağ evi var, bir kulübe. Doktorun işçilerinin çoğu avrat, her yaştan, yerli - yabancı otuz kadar kancık. Havalar da yağışlı o yıl. Rutubet bacaklarımızı çürütecek. Kasım ayında başladıydık işe. Üç gün üstüste yağmursuz geçti mi, hava güzel oldu mu mucize sayıyoruz. «Devşirici» kadınlar küfelerini yere değdirir, yağmur da peşinden çiseler, giderek sicim mübarek, adamın suratını kamçılar ki sorma. Doktor ağanın buyruğu: Yağsın yağmasın mahsül devşirilecek. Öğle kayıntısı için kısa bir paydos, sonra akşam paydosuna dek devşirme.

«— Ama, ağam, yağmur yağıyor!»

«— N'olacakmış yani? Yağmur yağınca ekmek yemez misiniz?»

«— Ya kadınlar? Bu fukaralar ne yapsın?»

«— Kadınlar tezek mi ki eriyip dağılsın. Öğle paydosunda kulübede ateş yakarlar, kurururlar. Zeytin dalından bol ne var, kütük bile var. Kuruturlar çullarını.»

Kadınlar yağmur altında iki büklüm, çömelip habre zeytin toplamada. Islak tavuklar gibi anlıyacağınız. Yağmur suyu yaşmaklarında gölcükler yapar, sonra enselerinden içeri sızıp kollarından yere akar sular. Öğle paydosunda ringa balığı kızartmak için kulübeye koşuşurlar. Yedikleri tuzlu ringa hep. Fukara aşı. Doktor, işçilerine çok seyrek kazan kaynatır. Fukaralar daha çok çullarını kurutmaya koşarlar kulübeye. Odun bol. İçerden güzelce sürmelerler kapıyı, geçerler ocağın karşısına, bir yandan entarilerini, iç çamaşırlarını kuruturlar, bir yandan iliklerini ısıtırlar.

Benim muşambam vardı. Islanmazdım. Kulübenin tam karşısına düşen «mağara» dediğimiz bir kovuğa sığınırdım öğle paydoslarında. Dağarcığımı açar, kayıntımı yapar, sigaramı tellendirirdim. Sonra da kulübenin bacasından tüten dumanı seyre dalar, kancıkların içerden gelen kahkahalarına kulak verirdim. Aklım fikrim kulübede. Bu kancıkların içerde neler yaptığını gör diye şeytan dürtüklüyor sanki beni. Bir gün sık sarmaşıkla örtülü kulübe duvarında bir delik keşfettim. Genişletip yapraklarla «kamufle» ettim. Bir gün de usulcacık sarmaşığa tırmanıp yapıştırdım duvara gövdemi, içeriyi dikiz ettim.

Allah sizi inandırsın çocuklar, içerisi bir âlem. Anlatılmaz gördüklerim, seyredilir. Tüm «devşirici» karılar, ben yarı çıplak diyeyim, siz üryan deyin, ateşin karşısına çömelmiş gömleklerini, donlarını kurutmada. İnsan deliye dönüyor Allah sizi inandırsın. Eh, içlerinde bir iki kocakarı da yok değil hani! Vücutları, rezalet, tüh! Allah kahret-

sin. Çıplak bir kocakarıdan daha çirkin bir görüntü yoktur şu dünyada çocuklar! Neyse. Ama, içlerinde öyle piliçler de var ki, görür görmez şaşkınlıktan ve de hayranlıktan küçük dilimi yuttum hani! Ateşin şavkında gül yaprağı gibi kızaran bir vücut, ekmek ayvası, dolu dolu memeler, ellenmemiş körpecik kızlar. İçlerinde Ayassos'lu pembe yanaklı, sarı saçlarının örgüleri arkadan sarkıp kalça oyuğunu gıdıklayan biri vardı ki, sorma gitsin. Uzun boylu, hemen de ben boyda. Bu yaman kancık tüm giysilerini fora eder, çırılçıplak, anadan doğma geçerdi ateşin karşısına. Sonra kollarını çaprazlama göğsüne kavuşturup iri memelerini avuçlar, birer birer ateşe tutardı. Kızıl şavkın karşısında bunlar kızarıp da nar gibi olmaz mı?.

Bir de sivri memeli körpecik bir yavru vardı ki, kendinden büyük iki arkadaşı şakadan memelerini çimdiklemek için kulübenin içinde dört döndürürlerdi zavallıyı. Bir an gelir yavrucak yaygarayı basar, başlardı ağlamaya! Ama asıl çıplaklığı beni çileden çıkaran bir başka karı vardı. Gencecik, körpecik bir dul. Çok acayip, çok çekici gözleri, kütür kütür kiraz dudakları. Ne vardı bu kancıkta da vücuduyla, nazlarıyla beni deliye divâneye döndürmüştü bilinmez. Onu çıplak olarak ilk gördüğüm gün aklım başımdan gitmişti, hayalimden, düşümden silinmez olmuştu. Kadın vücudu değildi onunkisi. Cehennem ateşinin ta kendisi. Bu karı kendi memleketlisi bir kocakarıyla birlikte gelmişti köye. Doktorun zeytinliğinde iş tutmuştu. Kocakarı ırgatların azık torbası gibi yağlı, pörsük bir yaratık. Ama gene de yüzünü boyar, saçlarına kına çalar.

Bir gün kocakarıyı yanıma çağırdım, sepetine yünlü bir giysi sokuşturdum.

«— Kanelyo teyze, dedim, Allah nazardan saklasın ne güzellik o ondaki, Allah sahibine bağışlasın! Senin badem gözlün yaktı beni de kül etti Allah seni inandırsın!»

Kocakarı hemen çaktı dalgayı, yünlüyü sepetten çıkarıp koynuna soktu:

«— Eh evlât, senin güzelliğin de yabana atılır cinsten değil hani! Diye karşılık verdi. Beğendiğini fısıldarım kulacığına, bak nasıl onun da yüreciği hop hop eder! Hiç meraklanma sen!»

Bre çocuklar, pezevenk karı dediğini yapmaz mı?

O günden sonra şen dul küfesinden başını kaldırıp kaldırıp bana bakar olduydu. Bırakmadım kocakarının peşini. Karıyı doldurduğu belli. Sonunda, canımsın, ciğerimsin, girdik kancığın gözüne. Bana kaçamak bakışlar fırlatırken ilk zamanlar yalnız yanakları kızarır, gözleri pırıldardı. Oysa, artık tek dikkat ettiği, bana baktığını öteki karıların çakmaması. Ben zeytin ağacının doruğunda cinaslı bir türkü tutturdum mu, usulca başını kaldırıp bana bakar gülümserdi. «Anladık aslanım, anladık. Tüm bunlar bize, özümüze.» demek ister domuz. Baygın bakışları türkümü dilimin ucunda keserdi, elimdeki sırık gelişigüzel sağa sola savrulur, zeytin yerine yaprak dökülürdü yere! Bir akşam ona kocakarıyla bir bilezikle bir yaşmak yolladım. Aldı armağanlarımı. Ben de o günden sonra durmadan fırsat kolladım. Bilirsiniz. Köylük yerlerde bu işler öyle kolay olmaz. Ne beklediğin fırsat çıkar çabucak, ne de yer bulunur kolay kolay. Tüm pencerelerde komşu evlere girip çıkanları gözetliyen birer çift göz bulunur hep pusuda. Neyse, günün birinde kör talih bize güler oldu. Öğle paydosu verilmiş, kadınlar kulübeye gitmişlerdi. Seninki hâlâ zeytin devşirmede. Kanelyo kadın o sıra öteki kadınların duyacağı biçimde şöyle konuşmuştu:

«— Kız, sepeti neta etmeden işi bırakırsan tüh olsun sana. Gözükme gözüme. Yutturmaca yok, yanındayım bak!»

«— Meraklanma Kanelyo teyze, dolduracam sepeti.

Başı dizlerine eğik işine devam etmişti dul. Kadınlar kulübeye girince de kocakarı bizi yalnız bırakmıştı.

«— Sen bakma onun dediklerine, dedim. Az uzakta duran yarılanmış küfeyi gösterip, hadi; sepetini boşalt da ısınmana bak!» diye ekledim.

Küfe, zeytinliğin kıyısında eski bir yapının önündeydi. Burada eski zamanlarda köy gözcüleri bekler, açık denizden gelecek korsanları gözetlermiş. Bizim «mağara» da dört yanı kapalı, zından gibi karanlık bu kovuk da o eski yapının yamacında. Karıyı bu deliğe sokmamla yere yatırıp yumulmam bir oldu, çocuklar. İlkin nazlandı zifaf gecesinin gelini gibi: «Yapma Angeletto, olmaz! Uslu dur, görüverirler!» Ama sonra kuru saman gibi alevlendiydi. Kızgın, azgın bir dişi hayvan gibi inildiyordu. Böylesine kudurmuş karıya ömrümde rastlamadım. Sonraları işler daha da kolaylaştı. Çalışmadığımız büyük bayram günlerinde kocakarıyla radikya toplamaya giderlerdi. Sepetini kacakarıya bırakır, soluğu «mağara» da alırdı. Bütün gün orada kalırdık. Kulübeye gidip ocağı fayrap ederdim, karıyı anadan doğma soyar geçirirdim ateşin karşısına, seyrederdim hayran. İnanın çocuklar, böylesine bir vücut Tanrının elinden çok az çıkar! Her kadın bir kez dişidir; buysa yüz kez! Tepeden tırnağa dişi. Şimdi gözümün önünde, şuracığında, sağ budunda kahverengi bir de beni vardı büyücek. Anlattığına bakılırsa, anası ona hamileyken Aziz Symnios yortusunda tava kullanmışmış ocakta. İşlediği günahın farkına varınca da kir parmağını buduna silmişmiş, parmağın izi böylece karnındaki bebenin buduna da bulaşmış, ben olmuş. Bu parmak izi yok mu hani beni deli ediyordu desem...»

Tam bu noktada yüzükoyun çimenlere uzanmış öyküyü dinleyen, öykü gelişip tatlılaştıkça da hazlar içinde tırnaklarını toprağa gömen Bilios boğuk bir sesle sordu:

«— Angeletto, neydi adı budunda beni olan o orospunun?»

«— İstilyanula.»

Angeletto'nun ağzından bu adın çıkmasiyle Bilios'un deli gibi ayağa fırlaması bir oldu. Gözle kaş arasında yerden baltayı kaptığı gibi canciğer arkadaşının kafasına doğru sallamıştı. Sakalından otlar sarkıyordu, gözleri yuvalarından fırlamıştı. Şükür ki, Angeletto o anda azcık yana kaymış, balta sol omzunu tehlikesiz sıyırıp geçmişti. Öbür erler şaşkınlıktan neye uğradıklarını anlıyamadılar. İkinci kez indirmek için baltayı kaldıran Bilios'u zorbela tutabildiler, namlu temizleme ipleriyle sıkıca bağladılar. Bilios kuduz köpek gibi dişlerini gıcırdatıyor. Korkudan şaşkına dönmüştük. Hepimizden de çok Angeletto. Oğlan neye uğradığını anlıyamamıştı. Sapsarı olmuştu. «Sıhhiye paketleri» mizi açıp yarasını sararken yakınmalı sesiyle mırıldanıyordu:

«— Bre Bilios, bana ha, bana salladın baltayı ha?... Bana, öyle mi?...»

Bilios terter tepiniyor, deli gibi köpürüyor, ağlıyor, yalvarıyor:

«— Bırakın beni, kanını emeyim şu namussuzun! Bırakın beni be!»

Yaralıdan öteye alıp uzaklaştırıyoruz. Yeşil gölgeler koyulaşıyor, ağaçlar daha da sıklaşıyor, giderek bize yaklaşıyorlar, yoğun yığınlar halinde çevremizi sarıyorlar. Gecenin karanlığı sürünerek ormanın bağrından kopuyor, evreni kaplamaya başlıyor. Yaralıyı en yakın sahra hastanesine yolladım. Arkadaşlara, geçen olaydan bölükte bahsetmemelerini tenbih ettim. Bilios gibi iyi bir arkadaşın harp divanına verilmesine gönlüm razı değil. Hepimiz severiz onu, arkadaşlar ricamı kabulleniyorlar. Yaralıyı savdıktan sonra Bilios'u çözdürdüm. Yanıma oturttum. Bu konuyu bir daha kurcalamıyacağına dair kendisinden söz

almaya çalıştım. Ama o, bitik bir durumda, başı dizlerine düşmüş, uyuşuk bileklerini oğuyor, şu karşılığı veriyor:

«— Yapamam bunu onbaşım. Gelmez elimden. Bu mesele gayri bitmiş sayılır. Yolu yok mutlaka vuracağım onu. Ama bugün, ama yarın, gelecek yıl, daha da sonra. Ama mutlaka. İlk fırsatta. Meğer o daha atik davranır da beni vurur. Bu iş başka türlü çözülmez... Dal bu gece Bulgar siperine de bana, daha iyi edersin. Hatırını kırmam, dalarım...»

«— Öyleyse ben bölükte kaldıkça böyle bir şey yapmıyacağına bana söz ver. Dostluğumuz adına, sana olan sevgim adına bunu istiyorum senden. Bilios, bu benim için çok önemli.»

Bir süre sessiz bekledi. Ormanın sesi duyuluyordu ancak. Ciddî, alımlı, derinlerden gelen bir sesti bu. Sonra Bilios başını kaldırdı, miğferini çıkardı, konuştu. Yumuşak, yumuşacık bir sesi var, karanlığın içinde yaylanır gibi:

«— Bu... bu olur işte... Söz.»

Elimi omzuna koydum:

«— Erkek sözü, namusun üzerine veriyorsun, tamam mı?»

Yüzünde acı bir gülümseme, omzu avucumda titremekte.

«— İşin aslı zaten bunda... Kalmadı ki bizde namus... Anlıyorsun değil mi? Bugün böyle beceriksizce başladığım işi bitiremezsem, erkek demezler sonra bana...»

Koca kıllı elini avucumda sıkarak:

«— Ne olursa olsun,» dedim, «şunu iyice bellemeni isterim. Sen benim indimde namuslu, şerefli, alnı açık, temiz bir arkadaşsın, gerçek bir dostsun. Hele bugün, içini yiyen büyük bir derdin olduğunu öğrendikten sonra, seni daha da çok sevdim Bilios. Kardeşin bil beni.»

«— Sağol!» diye mırıldandı boğuk bir sesle.

Karanlıkta elimin üzerine sıcacık bir gözyaşı damladı.

Yükseklerde, ta doruklarda, ağaç yapraklarının göğe değdiği yerde yaman bir rüzgâr esiyor. Oysa, bizim olduğumuz yerde yaprak kımıldamıyor. Aşağıdan yukarı dalgalanıp, yapraklanıyor rüzgâr. Dalların arasından bir avuç yıldız görünüp yitiyor gözden. Gece karanlığı sarıyor ormanı yavaş yavaş. Karanlıkta tatlı ışıklı binlerce böcek harmanlanmakta. Birbirine girmekte. Binlerce görünmez el bir hayal - tezgâhta mekik sallayıp ateşten bezler dokumada. Ara sıra öylesine sıklaşıyor, öylesine pırıldıyor ki bu böcekler. Işık damlacıkları yağdıran bir fırtına, bir boran! Ormanın derinliklerinden karma bir uğultu gelmekte. Sanki milyonlarca insan heyecanla solumakta. Dayanılmaz bir acıyla tüm evren inim inim inildemekte...

Miğferlerimizi giyip sessiz, iki büklüm siperimize dönmek üzere yola çıkıyoruz. Ormandan uzaklaşıp sesini bir deniz uğultusu gibi uzaktan duyduğumuzda rahat bir soluk aldık. O ağır, o amansız vahşî gölgesinin omuzlarımızdan kalktığını anladık. Uçurumun ta dibinden gün ışığına çıkmıştık...

Sipere dönünce olup bitenleri yüzbaşımıza anlattım. İkisinden birini bir başka bölüğe, hatta mümkünse bir başka alaya yollamasını rica ettim, söz verdi bana. Daha düne dek canciğer, ama dünden bu yana amansız düşman kesilen bu iki arkadaşın ayrılmasından hepimiz hoşnutuz. Karşılaşmaları olanağı azalmıştı. Sığınağımıza gidip yattım. Kafamda bir takım garip düşünceler vınlıyor arı oğu-

lu gibi, ormandaki ateşböcekleri gibi içiçe giriyor, belirli bir biçime sokamıyorlar kendilerini. Hatta bu düşüncelerden bazıları daha pırıldamadan sönüveriyorlar, bazılarıysa iğrenç bir biçim alıyor. Su yılanları gibi ruhumda kıpırdanışlarını korku ve iğrençlikle seyrediyorum. Korkunç görüntülerinin anlamını daha iyice kavrıyamadığım bu orman, yaşadığımız ve hâlâ da etkisi altında bulunduğumuz, benliğime egemen olan dünkü günün geçen kanlı olayı olağanmış gibi kendine bir güzel yakıştırmış. Ama gene de ormanda güpegündüz topumuzun gözü önünde havalanarak öldürücü darbesini indiren o baltanın keskin ağzından şekli ve sureti yansıyan o civelek kadının hayat öyküsünü öğrenmek isteği içimi sarmış. Önüne geçilmez bir istek bu. Şu an, şu satıları karalarken utanıyorum kendimden. Çünkü bu önüne geçilmez isteğin içinde onbaşı adayı Bilios'a duyduğum sıradan ilgiden çok, obur, iğrenç bir tecessüs yatıyor. İçimi kemiriyor acı acı, gece yarıları beni yerimden kaldırıp Bilios'un kovuğuna sürüklüyor. Derdine ortak olmak amacıyla gidiyorum oraya sözümona, bir arkadaş olarak! Bunun bir takım kişisel nedenlere dayanan bir mürailik olduğunu pek güzel biliyorum. Oraya salt birşeyler öğrenmek, bilgi edinmek için gidiyorum. İçimi zor doyurulur bir merak sarmış, hastalık gibi, açlık gibi bir şey. Bu açlığı ben paramparça bir yürekten koparacağım nefis parçalarla doyuracağım. (Arzularımızın, zaaflarımızın karşısında ne denli cüceyiz! Başkaları için ne denli kayıtsız, ne denli katı yürekli oluyoruz!)

Bilios ormandan döndüğü gibi uzanmış. Miğferiyle, teçhizatıyla. Kaldırıp dışarı çıkardım. (Bilsen ne büyük bir şefkatle!) Kesim tam sessizlik içinde. Bizimkiler de, düşman da sessiz. Gökyüzü tüm yıldızlarını yakmış mutlu kişilerin yaşadığı bir saray gibi. Salt, içinde yaşıyanlar için donanmış, şölen verilen bir saray. Yeryüzünde de ışıklı

çiçekler parlayıp sönmekte tektük. Işıklı Cephe Çiçekleri. Aydınlatma fişekleri.

Serüvenini tüm ayrıntılarıyla bana anlatmasını istiyorum Bilios'tan. Önemsiz ayrıntıları tazelemesine, sondan bir önceki sahnesini seyrettiğim dramın tüm öbür bölümlerini, kişilerini sırasıyla inceleyip açıklamasına yardımcı oluyorum ustalıkla. (Hem öyle büyük bir ustalıkla ki, şaşarsın sevgilim!) Mutsuz delikanlı bana içini bir kitap gibi açıyor. (Bak, gene okuma hastalığı!) Ben de bu açılan kitapta tüm o korkunç sırları satır satır, doyasıya okuyorum. Şimdi merak dediğim o açlığı doyurdum gayri. Ama öte yandan da pişmanım buna. Başkasının gizli mektuplarını okumak amacıyla çekmecesini açıyorum maymuncukla, böyle bir şey işte. Ama gene de rahatım. Aslında ruhsal huzur bakımından çok önemli ve pek gerekli olan şey de (değil mi ya?) şu: Rahat olmak!

Bilios kasabalı bir delikanlı. Ayvalık göçmeni Istilyanula ile tanışmadan önce kendi demirci dükkânında çalışır, gül gibi geçinip gidermiş. Istilyanula ile aynı mahallede otururlarmış. Civelek, süs düşkünü, erkek delisi güzel bir kız Istilyanula. Kızın güzelliği Bilios'un göğsüne bıçak gibi saplanır. Bu nedenle de havailiğine, hoppalığına, züppeliğine, fakirliğine, göçmenliğine bakmadan evlenir kızla. Apar topar nikâhlanmaları da bu nedenle. Günün her saatinde cilveli davranışlarıyla sokaktan geçerken başlarını kaldırıp o bol kirpikli badem gözlerinin içine baygın baygın bakan delikanlıları çileden çıkarır kız. İşte bu kızı pencere önlerinden bir an önce uzaklaştırmayı düşünmüş Bilios. İçinde şeytanların cirit attığı bir kız İstilyanula. Güzelliğinin değerini kavramış, ölüm oyunları oynuyor keskin bıçakla oynarcasına güzelliğiyle. Üstelik öylesine çocuksu, öylesine masum halleri de var ki sorma. Bunlarla hayretler içinde bırakabiliyor cilveleriyle ağına düşürdüğü delikanlıları. Hem de öyle ustaca yapıyor ki bu yapmacık dav-

ranışları. Az önce, «tamam işte, kafesledik enayiyi» kanısına varan delikanlı, hemen peşinden «amma da çürük tahtaya bastık ha! Yahu bu kız masumun biri! Nasıl oldu da bunu anlıyamadık!» diye hayretler içinde kalır. Ama, gene de Bilios kızla evlenir. Bilios, demiri eriten, çelikleri yumuşatıp kıvır kıvır kıvıran güçlü bir yiğit! «Fakirhane» sine alır kızı, bütün gün elinden kireç kovaları, badana fırçaları eksik olmıyan o eski Midilli ev kadınlarının tipik bir örneği olan anacığının yamacına oturtur. İstilyanula sağlıklı, kıvrak, rakı kokusu gibi sarhoş edici kokulu, çok tatlı, boyuposu yerinde, içinde cehennem ateşleri yanan bir dişi. Gene de pek güzel anlaşmışlar, Bilios karısını baş tacı etmiş. Onu güçlü kollarına alıp havaya kaldırır, İstilyanula da yaygarayı basar, kahkahalar atıp boşluğu tekmeler, kulağını ısırır kocasının. Derken günün birinde 915 seferberliği gelip çatar. Midilli Alayı —Bilios da tabi— kalkıp Makedonya dağlarına gider. Demirci ustası yüreği dolu dolu sırt çantasını takar. Fukaralık yüzünden genç karısına döl bırakamadığına üzgün, onun hoppalığından, civelek oluşundan kuşkulu, ezik yürekle yola çıkmıştır Bilios. Görüyorsun işte, Bilios hiç de haksız değil.

Savaş durumu sürüp gider. Kış da girer araya, kirli çıkındaki paralar da çeker suyunu, bakkal veresiyeyi keser, demirci dükkânındaki araçlar peşpeşe satılır, günün birinde İstilyanula yaşlı kaynanasına:

«— Ana, dayanamıyorum gayri! Açlıktan nefesimiz kokacak nerdeyse! Çalışmaya, zeytin devşirmeye gideceğim ben!»

Fukara ana direnir ama faydasız, vazgeçiremez gelinini bu kararından. Günden güne artan sefaletleri de daha çok direnmesine elvermez. Böyle olur işte İstilyanula'nın zeytin devşirme işçiliği. Bütün bir kışı köylerde geçirir.

Bilios tezkere alıp sevinçli, heyecanlı sılaya döndüğünde, daha evinin eşiğinden adımını içeri atar atmaz, de-

ğişikliğin kokusunu alır. Soluduğu havada, çok sevdiği bu iki kadının yüzlerinde, davranışlarında bambaşka bir şey vardır. Kadınlar onun gözlerinin içine bakamaz durumdalar. Bir takım gölgeler, bir takım korkular cirit oynamakta bu gözlerin içinde. Bilios bunları ilk zamanlar görmek, düşünmek, kabullenmek istemez. Sonraları evde bir garip telâştır gider, bir takım acayip konuşmalar, anlıyamadığı bir takım fısıldaşmalar. Anasıyla karısı arasında çok önemli, çok gizli bir takım dolaplar dönmüş olacak ki, Bilios ortalıkta görünür görünmez hemen lâfı değiştiriyorlar, konuşmalarını beceriksizce başka konulara aktarıyorlar. Bir gün İstilyanula ağlıyormuş, anasıyla dalaştıklarını sanmış Bilios. Evin huzursuzluğu günden güne artmakta; kurşun gibi ağırlaşmakta, dayanılmaz olmakta. Bu huzursuzluk birşeyler gizliyor, belli. Böyle saklandığına göre çok kötü bir şey olmalı bu gizli şey.

Bilios akşamları işten yüzü gözü kapkara, el dükkânında balyoz sallamaktan bitkin döner evine.

«— Çıldırtacak beni bu halleriniz yahu. Neler mırıldanıp duruyorsunuz öyle?... Bitireceksiniz beni de, mahvedeceksiniz!...»

Diye parlar, kuşkulu bakışlarla bir anasına, bir karısına bakar. Anası:

«— Evlâdım, sana neler oluyor? Askerden döneli sana birşeyler olmuş!»

Diye karşılık verir. Karısı kelebek kanatları gibi gözkapaklarını açıp kapar, kuşkulu sorar:

«— Yoksa içinde bir kurt mu var senin?»

Kadınlar gülümsemeye yeltenirler, ama gülücük yerine, yüzlerinde bir acayip, acınacak bir takım çizgiler belirir. Bütün bu anlaşılmaz durum genç adamı giderek daha çok üzmeye başlar. Bir gün eve akşam erken döner. Kapıdan siyah yaşmaklı yaşlı bir kadın çıkmaktadır. Kadın,

Bilios'u görünce ürküp duraklar, onun bu hali Bilios'un gözünden kaçmaz. Kadın hızlı hızlı yürüyüp dönemeci döner, yitip gider.

Genç adam bu garip ziyaretin aile ocağının hayrına olmadığını sezer. Uzun bacaklarını açıp merdivenleri dörder dörder çıkar, anasına soruyu mıhlar:

«— Kimdi o demin evden çıkan yaşlı kadın? İlk kez görüyorum onu bu evde.»

İhtiyar ana kekeler:

«— Ha... o mu?... Şey. Ayvalıklı. İstilyanula'mızın anasının tanışı, görmeğe gelmiş de... Bu kadıncağız büyütmüş İstilyanula'yı, anası sayılırmış...»

İstilyanula da betbeniz kükürt gibi destekler:

«— Evet, Uranya teyze... Anamın ahpabı... Kahve falına da bakar...»

Bilios:

«— Hiç hoşlanmam falcı karılardan! Bir daha bu eve ayak basarsa, kötü fala bakar sonra karışmam ha!»

O akşam da, her akşam olduğu gibi yemeğe oturulduğunda terslikler gırla. Bu seferki çok daha kötü. İstilyanula daha ilk lokmasında feryadı basar:

«— Of anacığım!... Anaaaaa!...»

Karnında korkunç bir sancı, kıvır kıvır kıvranmakta. Sonra da kusmalar. Ciğerleri sökülüyor sanki. Yaşlı ana afallamış, mum gibi sararmış. Bir o yana, bir bu yana koşuşmakta şaşkın, birşeyler yapmak ister. Ama boşuna.

Demirci ustası da telâşlanır durumdan.

«— Lan karı, ne oldu sana böyle? Nen var ha?»

İstilyanula, sancılar sürüp giderken derince bir solur, sonra da:

«— Cadı karı beni zehirledi, zehirledi beni!» diye mırıldanır. Gözleri Azrailin kanatlarının gölgesinde faltaşı gibi açılmış.

Bilios birden her şeyi anlamıştır.

Karısını saçlarından kavradığı gibi kaldırmış, yerden ayaklarını kesip suratını suratına yapıştırmış, duvarda asılı gaz lâmbasının yanına getirip dikkatle bakmıştı bu yüze. Gözlerinin içinde, o korkunç gözlerin içinde gerçeği araştırıyor Bilios.

Genç kadının yüzüne çok yakından uzunca süre öylece bakar. Bakışları kadına bıçak gibi saplanır. Faltaşı gibi açılmış bu gözlerin içinde aranan gerçek, bir şimşek gibi çakıp Bilios'un kafasını aydınlatır, yakıp da bitirir fukarayı.

«— Lan!» diye kükrer. «Piçini düşürmek için kocakarı sana ilâç içirdi ha, öyle mi?... Ulan konuşsana!.. Ha, öyle mi?... Ben cephedeyken mi peydahladın piçini?...»

Karısının başını duvara dayar:

«— Demek anam olacak o karı da sana pezevenklik etti ha?... Namussuz, konuşsana alçak!»

Kadın karnındaki korkunç sancıdan iki büklüm, kocasının güçlü pençesinde kıvranır bir paçavra gibi.

«— Bağışla beni... Affet beni, yalvarırım...»

«— Kimden edindin ulan piçini? Namussuz karı! Kimden? Söylesene... Söyle diyorum sana, söyle, söyle!»

Karısını duvara dayalı tutuyor, kafasını üstüste duvara vuruyor, ayağının burnuyla karnını tekmeliyor.

Kadın direnemez, bağıramaz oluyor. Sessiz, aralıksız, yakınmalı, çocuksu bir ağlamaya benzer bir inilti tutturmuştur. İnleyip durmakta. Kafası arkadan yarılmış kanamakta. Akan kan yeni badanalı duvarı kızıla boyamakta.

Bir an kadının bu sessiz ağlaması da diner. Gövdesi bütün ağırlığıyla erkeğin ellerinden sarkar, kollar sağa sola sallanır, gözler, o acayip, o çekici, o güzel gözler ters dönüp apak olur, sönüp katılaşır.

Bilios durmadan duvara çarptığı bu gövdenin cansız bir külçeden başka bir şey olmadığını, İstilyanula'nın ölüsünü duvara çarptığını anladığında, içindeki öfke cehenneminin birden söndüğünü görmüştü. Barsaklarına bağlanan bir pamuk ipliği sanki içinde bu yavaş yavaş eriyen şey.

Kandan ve terden yapışmış saçları bırakıverdi Bilios. Kadının cansız gövdesi yerdeki alacalı bir kilimin üstüne yığılıverdi. Pırıl pırıl alnı ocak taşına çarpıp şak diye şakladı. İki katı cismin çatışmasının şakırtısı. Ayaklarının dibinde yatan cansız gövdeyi bir süre seyretti Bilios şuursuz.

«— Katil köpek, öldürdün kızı! Öldürdün zavallıyı!..»

Yaşlı ana feryadı basıp yerde yatan cesedin üstüne kapanmıştı.

İşte o an Bilios bu güzel kadını ne çok sevdiğini anladı. Ona ne çok muhtaç olduğunu görmüş, onun o çekici gözleriyle birlikte ömrünün mutluluğunun ve sevincinin de sönüp gittiğini anlamış, gözyaşları dökmüş. Hâlâ da dökmekte.

Bilios, o gün bugündür göğsünde bir mezartaşı taşımakta. Bu mezarın başucunda bir kandil var sonsuzluğa dek yanacak. Kızıl minnacık bir alev. Yaralı bir yüreğin bir avuç taze kan gibi içmek istediği öcalma duygusu bu, öcalma umudu. Bilinmez, belki günün birinde alacağı öc için beslediği umut. Bir gün tüm benliği, tüm varlığıyla, içine sindire sindire, balıklamasına içine dalacağı öcalmanın umudu!

Öc alacağı, nefret ettiği, hiç tanımadığı o insan hiç beklenmedik bir anda karşısına çıkıvermişti bugün ormanda. Ve de bu insan, kendisiyle her Allahın günü lokmasını bölüştüğü canciğer arkadaşı... Bu arkadaş şimdi mutlaka ölmesi gereken biri. Günleri sayılı...

KLEPSİDRA (1)

Beklenmedik bir değişiklik oldu bugün.

Bu gece siper kazmaya gitmiyeceğiz. Tamteçhizat komut bekliyeceğiz. Karanlık iyice basınca bölük çavuşlarını yazıhaneye çağırdılar. Çavuşlar daha sonra mangalarının başına dönünce siperler fısıltı, kıpırdayan gölgeler, aceleci fiskoslarla dolup taştı. «Çanta dür!» komutundan sonra sessizce, tamteçhizat siperlerin içinde birerle kol düzenine girdik. Kıpırdamadan, sessiz bekliyoruz. Gedikliler sürtünerek yanımızdan geçiyor, fısıltılarla aldıkları komutları açıklıyorlar. «Karavana kapları tıkırdamasın. Sigara kesin olarak yasak. Allah korusun, sakın yakayım demeyin. Küreklerinize dikkat edin, maske kutularına çarpmasın. Demir takım taklavatınıza mukayyet olun, şakırdamasınlar...»

Sonu gelmez bir «irtibat siperi» içinde birerle kolda yürüyüşe çıkıyoruz. Yılankavi dönemeçler, kesintilerle tepeye doğru tırmanan dar bir hendek içinde bir kör yürüyüş. Nereye gittiğimizi kimse bilmiyor. Ama «Güvercin Tepe» ye daha da yaklaştığımızı görüyoruz. Bu açık seçik belli.

Esinti yok ama gökyüzü hareketli. Öyle görünüyor. Soluk, sapsarı, fukara bir ay parçası aksi yönde koşuşan aceleci bulutlar arasında seyirtip duruyor. Bulutlar dağınık saçlı, sessiz, hareketli, soluk almadan, ardlarında olup bitenleri görmek için olsun başlarını çevirmeden koşuşmakta. Ardlarında olup bitenleri ya da olup bitecek olanları, belki de bu çok kötü olayları görmek istemezcesine birbirine sokulmuş, hırsızlar gibi ayak uçlarına basa basa koşuşuyorlar bulutlar. Ufuklarda patlayıverip korkunç

---

(1) Eski Yunan'da kullanılan su saati. (N. H.)

gürültüleriyle gökyüzünün bu kuşkulu sessizliğini binbir parçaya bölecek olan âfetten çok uzaklara kaçmak, ırak durmak istiyor bulutlar. Böylece biz de, karşı konulması mümkünsüz bir güçle itilip kakılarak yürüyoruz. Sessiz, bir şey sormadan. Yürüdüğümüz hendek bazı noktalarda öyle dar ki, dizlerimiz sivri kaya çıkıntılarına çarpıp yırtılıyor. İçimizden biri tökezleyip düşünce (gürültü olacak diye yüreğimiz ağzımıza geliyor) tüm kol onun ardında duraklamak zorunda. Hiç birimiz niye durduk, ne zaman hareket edeceğiz diye sormuyor. Karanlıkta önümüzdekinin kımıldamasını bekliyoruz. Bu oldu mu, biz de aynı şeyi yapıyoruz, ardımızdaki de bizi izliyor. Bu irtibat siperinin dönemeçlerinde beyaz levhalar var. Yanlarından geçerken rumuzları okuyoruz: A1, A2, A3, A4. Bunlar ana cadde ve sokak isimleri gibi bir şey. Filânca cadde, falanca sokak. Ara sıra sığınakların önünden geçiyoruz. Bunlardan birinde bir Fransız eri piposunu çekiştiriyor. Pipo, koca burnunun dibinde minnacık bir mangal. Tütün kokusu burnumuza çalınıyor. Fransız, ayak seslerimizi duymuş, gözlerini kısıp bizi görmeye çalışıyor, sığınağından dışarı bakıyor. Ama çenesinin dibindeki o garip ışıklı mumun aydınlattığı çevreden ötesini göremediği meydanda.

Gene bir yerde duruyoruz ve duruşumuz kimseyi şaşırtmıyor. Durmayabilirdik de. Durumu açıklıyorlar şimdi bize. Burası bizim yeni siperlerimiz. İkinci hat burası. Şimdi «canlı» bir siperdeyiz. Burada örneğin «soğuk var» filân der gibi rahatça «savaş var» diyebiliriz...

Bölüğümüz bir Fransız bölüğünü değiştiriyor. Fransızlar teker teker tüm görevleri bize devrediyorlar. Sabırlı, acele etmeden açıklamalar yapıyorlar, aydınlatıyorlar bizi her bakımdan, hem de pek kibarca! Gösterdikleri bu şefkatli ilgi o an duydukları büyük mutluluktan besbelli! Okuldan paydos etmiş öğrencilerinkine benziyor tüm davranışları. Dudaklarında bir sevinç çığlığı kilitlenmiş. Az mı

bu, adamlar paydos ediyor. Şimdi ters yönde gidecekler. Geriye doğru. «Güvercin Tepe» den uzaklara. Savaştan çok uzak bir yere. Bir dinlenme kampına. Mevzileri, nöbet yerlerini, bombardıman sığınaklarını, el bombası yuvalarını, geçitleri, «deniz kestanesi» denilen demir kazıklara sarılı dikenli tel yumaklarla giriş yerleri kapalı telörgüleri gösteriyorlar bize büyük bir dikkatle. Uzun uzun açıklamalarda bulunuyorlar. Nöbetçilerimizi dikip sabaha dek uyuduk.

Bu siper, geldiğimiz siperden daha derin, daha düzenli, daha derli toplu. Bazı yerlerinde dışardan görünmek korkusu olmadan dimdik yürünebiliyor. Adam boyundan daha derin. «Meskûn» bir siper burası. En önemlisi, kimse açıkta kalmamacasına pinekliyecek sağlam, düzenli, tehlikesiz, hazır delikler de bulduk burada. Ben gene kardeşimle beraberim. Yeni sığınağımız bambaşka, acayip bir yer.

Yerin dibine doğru dört basamaklı tahta bir merdivenle iniliyor. Bir kişi için epey geniş, iki kişi için epey dar, karanlık bir mezar çukuru. Sonsuz bir sabırla kaya damarına oyulmuş. Canımızı koruyacak bir kovuk, granit damara kalemle oyulmuş. Öğlen olmuş, ama ben gene de çevremi görebilmek için mum yakmak zorundayım. Mum alevini duvarlara, tavana yaklaştırıyorum. Her yerde demir kalemin kazıntı izleri. Şu an kellemizi güven altında tutan bu yapıtın kaç günde, kaç kişi tarafından kotarıldığını merak ediyorum. Bu ustalara minnettarlığımız sonsuz. İster dost, ister düşman, sağsalar eğer, Tanrım o güzel parmakçıklarını korusun. Ölmüşlerse eğer Tanrım elceğizlerini ebedî istirahata kavuştursun! Âmin!..

Önemli bir nokta daha: Sığınağın tabanı yağlı boyayla yeşile boyanmış üç parça tahtayla döşeli. Tahtalar bir kapıdan sökülüp alınmış. Hangi harap yuva bu yüzden gözyaşları dökmekte ola? Tahtalardan birinde köy işi kaba tokmağın izi var. Savaş söküp atmadan önce bu tok-

mak kim bilir nice sevinçli, barışçıl eller tarafından çalışmıştır... Tahtalar tabana aralıklı, ızgara gibi konulmuş. Toprağa değmiyorlar. Altta büyücek bir çukur, bir kuyu. Nedenini çabucak anladım. Yeraltındaki taş damarın gizli gözlerinden sızan su damlalarının birikmesi için kazmışlar bu çukuru. Kenarları buğulu, ıslak...

İşe yarar bir kaç öteberi de buldum sığınakta. Mumları ya da konserve kutularından uydurulmuş kandilleri oturtmak için mermi kovanlarından yapılıp duvara mıhlanmış altlıklar. Rutubetten çürümeye yüz tutmuş bir kaç kinin paketi. İki kutu kibrit, sağlam bir tahta kutu, dört adet çivi, bir paket pipo tütünü, yarılanmış, kalınca bir mum. Bulduğum her şey beni öylesine sevindiriyor ki, bana bunca armağan bırakıp giden halefime can-ı gönülden «teşekkür ederim dostum!» diyorum. Battaniyemi serdim, mumu yaktım, döşemeye sırtüstü uzandım. Evet sevgilim, buna rahat rahat döşeme diyebilirsin.) Kardeşim yorgunluktan baygın uyumakta. Sırtı bana dönük. Hava sıcak, ceketini çıkarmış. Gömleğinin kolları koltuk altlarına dek sıvalı. Bu sağlam, apak kollar, çıplak uzanmakta. Onlar da yorgunluklarını almış uyumakta. Sarı tüyleri mum ışığında altın sarısı, pırıl pırıl. Dirsek mafsalının iç tarafındaki damar hızlı hızlı atmakta. Bileğin kalbi sanki bu damar. Küçükken yapılan çiçek aşısı izini bir metelik gibi taşıyan bu kardeş kolunu mum nefis bir biçimde aydınlatıyor. Aynı iz, aynı yerde, benim de kolumda var. İşte. Kollarımı başımın altına alıyorum. Gözlerimi yumup çocukluk günlerimizi yaşıyorum. Çekişirdik hep kardeşimle, pataklardım onu. Anılarım bir takım tatlı ama hemen hemen unutulmuş izlenimlerin durgun denizinde yüzmekte. Renkler, kokular, biçimler. Zamanın kalın defterinin yaprakları arasında ezilmiş, renkleri uçmuş çiçeklere benzeyen ufacık ufacık sevinçler, mutluluklar, üzüntüler. İnsan bunları yeniden yaşayabilmek için her şeyini vermeğe hazır-

dır. Düşler, hayaller, olaylar, okunmuş kitaplardan kalan izlenimler. Hepsi, ama hepsi, arap saçı gibi, deli saraylının saçları gibi, birbirine girmiş, karma karışık. Bu tılsımlı, alacalı bulacalı, bu kördüğüm olmuş yumağı çözmek olanaksız. İstemiyorum da bunu. Çocukluk çağının tatlı anıları ki, kokularını ruhumuza sindirip sönüp gitmişler. Kurumuş fesliğen dalı gibi mis mis kokan eski anılar. İşte, düşüncelerimin bu coşkun anında, kaya damarının çiçekbozuğu yanaklarından sızarak uzunca aralıklarla yavaş yavaş damlayan su damlacıklarının farkına varıyorum ilk kez. Başımın üstünden, bir hayat Klepsidrasından damlarcasına suya su damlamakta. «Dokuz... on... on bir» diye sayarken yakalıyorum kendimi! Hiç farkında olmadan çok önceden saymaya başlamışım, besbelli. Döşemenin altında belirli aralıklarla duyulan bu soğuk ses beni üzüntülere boğuyor. Azrailin şuracıkta, yanıbaşımda, sabırlı, gelecek olaylar bakımından güvenli, beklemekte olduğunu düşünüyorum. Çenesini yumruğuna dayamış, gözlerini Klepsidraya dikmiş. Ömrümüzü ölçüyor benim ve kardeşimin. Bir an gelecek bu su saatinden son damla damlayıverecek. Su üstüne su. Şııp!.. Noktalama gibi. İkimizden biri hemen ölecek. Belki de ikimiz birden. Bu daha da akla yakın.

Köyde bıraktığımız iki ihtiyarın bundan haberi olmayacak. Ta ki General Balafaras'ın o «güzel mektupları» nı, kahramanlık madalyalarını alsınlar! Evet, evet, biliyorum bunu.

Babamız köy meydanındaki kır kahvesinin defne dallarıyla örülü çardağının altındaki yerine daha yeni oturmuştur. Akşam üstüdür, tarladan yeni dönmüştür yorgun argın. Büyük akasya ağacının yanındaki o hep oturduğu yere oturmuş, «terini soğutmaktadır». Az şekerli yorgunluk kahvesini höpürdetmektedir kısa kısa yudumlarla. Meşin çantası omuzuna çaprazlama asılı, eşeğinin yularından

çeke çeke gelmektedir karşıdan kır postacısı Barba Dimitro. «Hoşgeldin, safalar getirdin Barba Dimitro nâralarına kulak asmadan hayvanın yularını bir halkaya geçirmiştir. Suratı kemali resmiyetle asıktır. Kendi değerini çok iyi bilir, çok iyi tartar «memuriyeti»nin niteliğini! Ama gene de pek can adamdır Barba Dimitro. Onun böyle davranması başında taşıdığı kasket yüzündendir, daha doğrusu kasketindeki arma yüzünden. Çantadan iri bir zarf çıkarıp uzatmıştır babamıza. «Barba Todori, bu senin!» diye komuştur önüne. Babam, «Allah selâmet versin, çocuklardan olacak!» diye heyecandan titreyen parmaklarıyla tutup almıştır kalın zarfı. «Ha, öyle mi dersin?» diye Barba Dimitro'ya bir gülücük atmıştır. Tümen mührünün koca izini, çeşitli sahra postalarının izlerini taşıyan zarfı evirip çevirmektedir ellerinde. «Öyle mi dersin, ha?» Babam, biri kendisine seslenince hep böyle karşılık verir. «Ha, öyle mi dersin?» Şimdi babam, Barba Dimitro'ya, kendisine «gözün aydın, Tanrı evlâtlarını korusun» diyen herkese kahve ısmarlamaktadır...

1912'de okuldan gönüllü yazılıp Balkan Savaşına gittiğimde de Sarantos'un kahvesindeki tüm müşterilere kahve ısmarlamıştı babam. Bacağıma değen bir Bulgar kurşunu yüzünden Selânik'te hastaneden bir mektup yazmıştım kendisine. Koca mavi renkli mendiliyle gözyaşlarını silip seslenmiş kahveciye:

«— Gazi oğlumun şerefine tüm müşterilere benden birer kahve!» diye seslenmiş.

Şu an kapalı gözlerimin önüden, Balafaras'ın güzel mektubu okunduktan sonra evimizde olup bitecekler geçit resmi yapıyor. En ince ayrıntılarına dek öylesine canlı, öylesine açık seçik ki bunlar, gerçek olayların canlılığı, anlamı ve gerçek niteliğiyle içimde yaşıyor. Özellikle anamın acılar içinde kıvranışı gözlerimin önünde. (Garibi o ki, sevgilim, senin böyle bir kara haberi alabileceğin aklımın kö-

şesinden bile geçmiyor nedense!) Anamın o uzun, o sonsuz feryatları kulaklarımı çınlatıyor. Bir yırtıcı kuşunki gibi canhıraş: «Yavrularıııım!... Evlâtçıklarım beniiiim!...» Tüm çırpınışlarını görüyor, o büyük, o sonsuz acısının derinliğinin bilincine varıyorum. Kollarını uzatmış, yalvarıyor, azarlıyor, okşuyor, haykırıyor, bize sesleniyor. Bana ve kardeşime. O eski okşayıcı, şımartıcı sözlerini yeniliyor: «Kıvırcık saçlım benim!... Kiraz dudaklım!... Paşam benim, ağam benim... Canımın içi... Badem gözlüm!..» Yeşil sandığında sakladığı çocukluk giysilerimizi çıkarıyor, yüzüne sürüyor, göğsüne bastırıp çırpınıyor, kendinden geçiyor, bize bebekken söylediği ninnileri söylüyor ağıt yakarcasına:

«Uyku gel de şunu al,
Al da bebeyi gezdir,
Kent kasaba dolaştır
Onu bana geri getir!
Ninniiiii..............»

Ve bizler, pelteleşmiş, ezilip tokmakla dövülmüş, portatif çadır bezine sarılmış kanlı et ve kemik yığınıyız. Saçlarımız sığınağın granit duvarlarına yapışmış. Parmaklarımız... Hayretle, şefkatle parmaklarıma bakıyorum. Anam için, ölen bizler için öylesine bir acı çökmüş ki içime... Anamla beraber, onun feryatları kulaklarımda, için için, hıçkıra hıçkıra ağlıyorum. Bu beni çok ferahlatıyor. Tuhaf, acı bir haz, şehvet gibi bir şey. Böyle bir haz duyarak çömeliyorum, kaderimle başbaşayım. Kendim için, kardeşim için, anam için ağlıyorum. Yaşlar sakalımdan sızıyor yavaş yavaş, bileklerimin hizasında vücudumu gıdıklıyor, koluma süzülüyor...

Burnumu çekip, gözyaşlarımı içime sindiriyorum.

Kardeşim uyanmış, bu halimi görünce ürkmüş. Yüzünü yüzüme yaklaştırıyor:

«— Hayrola? Ağlıyorsun sen?»

Durumun tüm gülünçlüğünü kavrıyorum. Utancımdan gülümsemeye çabalıyorum. Bir düş ürünü olan bu gülünç içlenmemi ondan saklamak istiyorum:

«— Hiç, diyorum, kötü bir düş gördüm de... Ağlamışım zahir...»

«— Bana da olur bazen... Kâbus...»

Kardeşim düşünceli, bir sigara yakıyor.

Sığınakta bulduğum kutudan bir kibrit çakıyorum. Almıyor. Bir daha çakıyorum, bir daha. Gene almıyor. Rutubetten olacak. Islanmış, işe yaramaz duruma gelmişler. Kardeşim sigarasını mum alevinde yakıyor. Yumuşacık ipek saçları yüz çevresinde yaldızlı alevcikler gibi. Sigaranın ucu, erimiş muma değiyor, yağlanıyor. İlk nefesi çekince yüzü buruşuyor kardeşimin tiksintiden.

«— Eyvah orucum bozuldu!» diye bağırıyor sözde korkmuş. Sonra ekliyor: «Sigaram böyle yağlanınca aklıma hep insafsız bir tefecinin öyküsü gelir. Paskalya Haftasının Büyük Cumasıdır, İsa'nın çarmıha gerildiği gün. Fukaranın biri gider tefecinin kapısına, derdini anlatır. O sıra tefeci, cimriliğinden, kibrit yakmamak için sigarasını duvardaki İsa ikonunun kandilinden yakarken ucu yağlanır sigaranın, tıpkı demin bana olduğu gibi. Çeker yağlı dumanı içine tefeci, tıpkı demin benim yaptığım gibi. Çekmesiyle de sigarayı yere atıp papazın evine koşması bir olur. Dövünerek rahibin önüne diz çöker:

«— Günahım büyük papaz efendi. Cehennem ateşinden kurtulmam mümkünsüz muhterem peder. Çok büyük işlediğim günah. Tanrı beni bağışlamaz!»

«— Hayırdır evlât, neymiş o büyük günahın?»

«— Şu kutsal günde orucumu bozdum. Ölseydim de bozmaz olaydım. Günahım çok büyük aziz peder!»

İşe bak yahu! Sigarasına bulaşan zeytinyağından herifin orucu bozulmuş!.

Öyküye kendisi de gülüyor.

Ellerini ellerime alıp okşuyorum.

O, benden küçük ama benim ellerim onunkilerden çok daha beyaz, çok daha ince derili, kız elleri onunkilerin yanında. Küçüklüğümüzden beri bu böyle. Yarım saat kürek çeksem avcumun içi kabarcık dolar. Hep utanırım bu halimden.

Kardeşim usulcacık elini avucumdan çekiyor.

Kesin sessizlik. Sigarasının dumanı halka halka yükseliyor. Birden altımızda suyun suya damlayışını duyuyorum bir daha:

«Şıp!»

Her yanım diken diken.

«— Kardeş, diyorum. Haberin ola. «Sofradan ve yataktan ayrı düşmemiz gerek!» (1)

«— Sığınakta moralin bozuldu besbelli, diyor. Doğrusunu istersen uyurken epey yer kaplıyorum. Ama tüm siperde bundan daha elverişli, daha sağlam bir kovuk bulamazsın. Kulak ver sözüme. Hepsini birer birer dolaşmışımdır.»

Ayrılmak isteyişimin nedeninin bu olmadığını, sığınağımızın bir kaleden farksız olduğunu, bir başka bölüğe, hatta elverirse bir başka birliğe nakletmek isteyişimin nedeninin Klepsidra'dan son damla damladığında beraber olmamak düşüncesinden ileri geldiğini anlatmak istiyorum ona. Ama, bu kara düşüncemi açıklama gücünden yoksunum. Çifte felâketin kara haberini alınca acılar içinde dövünen anam için bir daha, bir daha, üstüste ağlamak geliyor içimden, hazırım buna...

---

(1) İncil'in Yunanca metninden. (N. H.)

Düşlerle ömür tüketen gülünç bir hayalciden başka bir şey değilim ben!...

ŞEHVET KEŞİŞLERİ

Sığınağın duvarlarını alıcı gözle incelerken özenilerek kamufle edilmiş bir delik daha buldum bugün. Gerçek bir dolap bu kovuk. İçinde unutulmuş iki puro, bir kaç kinin hapı (Frenkler ne de çok kinin yutarlarmış meğer), bir de Fransızca kitap.

Bilsen nasıl bir heyecanla kitabı elime aldım!

Aylardır kitap yüzü gördüğüm yok. Bilim maskesi altında gençliğe seslenen, erginlik çağındaki çocuklara cinsel hayatın en hayasız, en çirkin, en olmadık yönlerini öğreten, cinsel içgüdünün en korkunç kaymalarını açık seçik inceleyen o pornograif paçavralardan biri bu kitap. Tüm Fransız erlerinin, tüm dünya erlerinin, siperlerde tıpkı bizim yaptığımız gibi, boş vakitlerini hayasızca konuşarak geçirmelerinin nedeni bu kitaptır kanısına varıyorum. Milyonlarca erin. Bu erler toprak içinde köstebekler gibi, pis, mundar, pasaklı, saç sakal karışmış, bitli ve iğrenç, oturmuşlar kadın sayıklamakta!..

Kitabı bulunca duyduğum sevinç yüzünden şimdi öyle utanıyorum ki... Ama gene de kitabı okumaktan kendimi alamıyorum, bir daha bir daha, doyasıya, kanasıya okuyorum, hiç bıkmıyorum. İlk anlarda kendimi aldatmaya yelteniyorum. Ne olursa olsun bu bir kitap, diyorum. «Basılı düşün ürünü». Bunca süre yoksun kaldığım, susadığım bir varlık. Ama şimdi anlıyorum ki bu, kitaba duyulan açlıktan bambaşka bir şey. Bu kokmuş kemik parçasını sevinçle kapıp kemirmeye başlıyan bu açlık hiç de öyle kitap açlığı filân değil. Bu, dişi eti açlığı düpedüz. Hayasız söyleşilerle körüklediğimiz cinsel ihtirasın ta ken-

disi. İşkenceler içinde kıvranan gövdemize gömülmeye hazırlanan aç bir içgüdünün o fettan, o şirret hayal gücümüzle dürtülenip körüklenerek ateş alması, coşması, kızıl alevlerini göklere yükseltmesi... Yoklukta kendi kendini yiyerek gelişen bir ihtiras...

Komşu tepedeki Fransız siperlerini gezmeğe giden subaylar, gedikliler, erler, oradan dönüşlerinde koltuklarının altında tomar tomar renkli resimlerle dönerler. Paris dergilerinden kesilen bu resimleri kovuklarının duvarlarına asıyorlar. Yemekten önce, yatağa girmeden önce, yarı ciddî, yarı şaka, güya matrak olsun diye, karşılarına geçip ıstavroz çıkarıyorlar, dudaklarını uzatıp çıplak kadın göğüslerini, karınları, apışaralarını öpüyorlar aziz ikonları öper gibi. Süreli, salyalı öpücükler. Onlar bu «şaka» ları yaparken gözlerini nasıl bir hazla yumdukları gözümden kaçmıyor. Hatta kendimi bile kaç kez bir bahane uydurup başçavuşun sığınağına gitmek isterken suçüstü yakaladım. Gidip duvara asılı o müstehçen resimleri kaçamak bakışlarla seyretmek. Özellikle de bunlardan birini.

Yüzümüzde şehvet ve acı çizgileri, ölümün gölgesinde yerlerde sürünmekte, yılan gibi kıvranmaktayız. Koyu bir ölüm gölgesinin siperlerimizi örtmekte olduğunu duyuyoruz. Hiç görünmeden boşlukta dolaşmakta, soluk alırken göğsümüzü doldurmakta bu gölge. Başımızın üstünde kıpırdamadan duran, hışmını sarkıtan, güneş tanrısıyla aramıza girmiş kopkoyu, kaskatı bir bulut gibi. Bulutun gölgesi gövdemize değmekte. Çevremizi saran ölüm gölgesi. Bu gölgenin tutsağıyız biz. Ülkesinde kalıp yaşamamıza lütfen izin vermiştir. Dilediği anda yeraltı inlerimize buz gibi soğuk soluğunu üfleyebilir. İşte o zaman aşk çılgınlıklarıyla kıvranan, çırpınan bu genç ama çelimsiz gövdeler birden sapsarı kesilip odun gibi katılaşacak. Gövdenin ölüm karşısında alacağı o kaçınılmaz «esas vaziyet» e geçecek.

Parmaklar kaskatı, bükülmez, çeneler sarkık, gözler donuk... Ve de bundan sonra ne bir istekleri, ne bir erekleri olacak...

SAVAŞ SARMAŞIĞI

Şu hiç değişmeyen durum, şu biteviyelik, buradaki yaşamın son ve kesin biçimi. Yaşam bundan böyle hep bu biçimde sürüp gidecek. Bugüne benziyen yarınlar, dünün tıpkısı bugünler. Bu tekrarlanmanın derinliğinde insanı mutsuz kılan o hareketsiz sonsuzluğun özünü taşımakta. Belki de bu durum böylece yıllar boyu sürüp gidecek. Umutsuz bir sabırla durmadan usancımızı çiğneyip dürtüklüyoruz. Böyle bekliyerekten kocayabilir, ölebiliriz de. Ne mi bekliyoruz? Her ıslık sesinde çevresine kaçamak bakışlarla bakıp sinirli sinirli omuz silken herkesin beklediğini bekliyoruz. Kaderimizi de yanında taşıyan merminin gelişini! Geçende böyle bir mermi sığınaklardan birinin tepesine inip üç erimizi öldürdü. Bunlardan ikisi tonlarca toprağın altında kalıp boğulmuşlar, üçüncüsünün de başına sığınağın tavanındaki kalas düşmüştü. Kafası pestil fukaranın. Bereket bizim sığınak «onbuçukluk» lara bile dayanacak sağlamlıkta. Bunu bana kesimin denetçisi bir Fransız subayı söyledi. Ama, gene de gövdem her ihtimale karşı hazırol durumunda **b e k l e m e k t e**... Tüm uzuvları, sinir sistemi, lifleri, göz yummadan aralıksız beklemekte. Kitap okurken bile. Sığınakta kazara bir karavana kabı yuvarlanmayagörsün. Hemen tüm gövdemde «silâh başına» borusu çalınır: «Dikaaaat! Hazıııır ol!» Demek kafamın uykuya dalıp dinlendiği anlarda gövdem nöbet tutmakta. Salt kulak kesilmiş, kuşkulu beklemekte.

İnsanı deli eder böyle bir durum.

Bütün gün inlerimizde kapalı yaşıyoruz. Suratlarımızı görebilmek için mum yakmak zorundayız. Hava ıslak. Solunum zor. Çevre karanlık, kirli, rutubet ve küf kokuyor. Ve de dışarısı güneşli. Yeryüzünü ışığa boğan, topraktan kıvılcımlar fışkırtan bir temmuz güneşi. (Bu mevsim, Midilli'de denizde balıklar, kurulu zemberek gibi cambalak yaparlar su yüzüne fırlayıp neşeli. Işın, denizin yüzünde mavi ve gümüşî pırıltılar bırakarak oynaşır). Sığınağın tavanı alçak. İnsan rahat hareket edemiyor. Bu nedenle çelik miğferlerimiz başımızda hep. Yoksa, paslı bakıra benzeyen, kaygan, yeşil bir küfle örtülü o keskin, o sivri granit çıkıntılarında başımız yarılabilir.

O ilk günlerin coşkunluğunun ne olduğu, nerelere gidip gizlendiği kafamı kurcalıyor. Usancından mı ölüp gitti, yoksa Konstantin Paleologos'un kırbacı altında mı can verdi? Biri bana şöyle demişti bir gün: «Coşkunluk midye gibidir, tazeyken işe yarar.» Doğru söz. Boyut sorunu. İtici güç. Koca çark harekete geçinceye dek... Sonra yerini Somut Zorunluk'a bırakır. Alır kırbacı eline «bu sana, bu ona, bu bana» adamı bir güzel ıslatıverir. İşin kötü yanı biz Yunanlılar coşmadan savaşmayı öğrenememişiz daha. Bu bakımdan burası bir âlem! Savaş burada uzmanlık işi. Savaşçı kürek mahkûmuna benzer. Habre toprak kazmakta, habre günlerini saymakta. Toprak kazacaksın, telörgüler çekeceksin, payına düşen merminin gelmesini bekliyeceksin. Binlerce kangal dikenli tel. Her Allahın günü bunlardan bir kaç düzinesi buraya taşınmakta, tepe tepe yığınlar. Açılıp sarılırlar, ama gene de ardı arkası kesilmez. Her gece onbinlerce, milyonlarca insan inlerinden çıkıp telörgüler çekiyor. Dağlar, tepeler, düzlükler bunlarla bağlanıyor birbirine. Yeryuvarlak bir dikenli tel kangalı. Kocaman.

Dikenli tel. Savaş tarlasında biten, evreni saran böğürtlen dikeni. Demirden bir yılan otu. Yapraksız bir sar-

maşık. Taze insan kanıyla sulanan, kudurmuşçasına gelişip serpilen, büyüyen, halka halka dörtbir yanı saran yapraksız, dikenli tırnaklı, pençeli, kancalı bir sarmaşık. Yalnız geceleri dalbudak salar, korkunç kancalarıyla tutunarak sarılır, sarılır. Yeryuvarlağı sarmış, gezegenimizin «dikenli çelengi» olmuştur İsa'nın başındaki gibi. Telörgülerin bittiği yerde çiçekler solar, ağaçların yaprakları dökülür, çiçekteki elma ağaçları buruşur, nar ağaçları sararır. Verimli tarlaları kıraçlaştıran, insanoğlu yüreğini kısırlaştıran bir dikendir bu köklerini salan. Bizler, binlerce, onbinlerce, milyonlarca emekçi, bu savaş sarmaşığının gelişmesi, dalbudak salması için geceler boyu toprağı kazıyor, yüreklerimizin kanıyla suluyoruz. Demir dişli, demir tırnaklı sarmaşığı.

Bunlar çok garip şeyler, ha sevgilim?

Ama bu böyle işte... Bu bir gerçek...

ÖLÜM SAYIKLAMASI

Dünden beri arkadaşların yüzünde mistik bir kendini kapıpkoyverme belirtileri. Hiç biri insanın gözünün içine bakamıyor. Acınacak durumda, küme küme, düşünceli, yarı çıplak, kirli, leş, inlerinde pinekliyor, gizli gizli konuşuyorlar aralarında. Tozlu gözkapakları yere mıhlanmış. Çok alçak sesle konuşuyorlar, kalın tırnaklarıyla toprağı eşeliyorlar. Yanlarına terfiyeli ya da rütbeli biri yanaştı mı da hemen lâfı değiştiriyorlar ya da susup kendi içlerine kapanıyorlar inatçı. Dertli ruhları oracıkta kapanıp pusuya yatıyor, buzlu camdan iki pencere deliğine benzeyen gözleri geleni dikkatle izliyor. Oldukları yerden adamı kuşkulu kuşkulu süzüyorlar. Hemen de düşmanca, kinli. Siperin bu fukara er toplumunu güçlü bir biçimde he-

yecanlandıran bir olay olmuştu. Manastır'a görevli giden bir ekip geri dönmemişti. Başlarındaki onbaşıyla tam sekiz er. Eski Yunanistan'a kaçmışlar, oradaki güçlü kıralcı siyasal parti onları sevinçle karşılamış, sivil gibi çalışıp para kazanmalarına izin vermişler. İşin zor yanı İhtilâlcilerin kontrolu altındaki bölgeleri atlatabilmekteymiş.

Kesin karara varılarak korkusuzca başarılan bu toplu firar olayı erleri düşündürmeye başlamıştı adamakıllı. Hep bu olay üstüne konuşuluyor, tartışılıyor, kanılar ileri sürülüyor, olayın olumlu ve olumsuz yanları üstüne fikir yürütüp, durum saptanıyor. Söylenenleri kendi kulaklarımla duymamıştım ama onların neler düşündüğünü iyice anlamıştım. Beni iyi arkadaş olarak bilirler ama, gene de çekinmeleri olağan. Kolumda terfiyem var. Sonra kardeşim de çavuş. Muhafazakâr, koyu milliyetçi, görev uğruna kardeşlik bağlarını bile hiçe sayacak nitelikte bir subay adayı kardeşim.

Tam bu hengâmede Mihal Yigantes beni yanına çağırdı. Diyecekleri varmış.

Onu belki sen de tanırsın. Hani ablanın evinin karşısında, Madam Terapiya'nın pansiyonunda zayıf, çelimsiz, ufak tefek, uçuk benizli bir genç kalırdı ya, işte o. Millî Banka memuruydu. Midilli gazetelerinde yayınlanan o acı taşlama dolu şiirlerinden sana söz etmiştim. İnce ruhlu bir oğlan. Arkadaşlar ona «yarım porsiyon» derler. Şimdi eskisinden daha çelimsiz, daha zayıf. Saçları uzamış, simsiyah, parlak. Bir deri, bir kemik gövdesinin tüm usareleri bu saçlarda toplanmış sanki, öylesine gür saçlı. Umutsuzluk, yorgunluk akan harika kara gözleri, şeffaf, soluk cildiyle hâlâ yakışıklı bir genç. Dikkati en çok çeken yanı elleri. İki romantik matmazel eli bunlar. Tertemiz, apak, tornadan çıkmışçasına kusursuz. Şu su kıtlığında bunu nasıl başarır bilinmez! Memlekette onu çok az tanırdım. Ama, burada içtenlikli, sıcak bir dostlukla birbirimize bağlan-

dık. Çok sempatik, çok acayip, onurlu, hayalci, kendini iradesizliğine kaptırmış, bocalayan bir çocuk. Elverdikçe gidip inini yokluyorum sık sık. Kardeşim var diye kendisi bana gelemiyor. Tabiatlarımızın uyuşmazlığına karşın iyi vakit geçiriyoruz birlikte. En iyi onunla geçiyor boş zamanlarım.

Girginlik, atılganlık, beceriklilik isteyen her işte olduğu gibi, sığınma işinde de kendine mezar genişliğinde bir çukurdan öte bir şey uyduramamış. Germiş bu çukurun üstüne portatif çadırını, sığınmış içine. Hepsi bu kadar. Sağa sola dönmeye, yer değiştirmeye elvermeyen bu çukurun içinde geçirir gününü. Toprak altındaki solucanlar gibi. Gün boyunca, görevli olmadığı zamanlar hep bu çukurun içindedir. Sırtüstü uzanır, gözlerini çukurun bezden tavanına diker, piposunu çekiştirir. O mistik, o teslimiyet örneği davranışlarıyla ölümü beklemesi ifrit ediyor beni bazı bazı. Çadır bezinin deliklerinden piposunun dumanı günlük dumanı gibi yayılır havaya.

«— Yahu, dedim bir gün, başını bir sığınağa sokamadın gitti herkes gibi.»

«— Denedim bunu. Eşyalarımı sağlam tavanlı bir sığınağa bile yerleştirdim. Ama ızbandudun biri gelip arkadaşıyla bu sığınağı daha önce tuttuklarını söyledi. Yumruğu yiyince kendimi dışarda buldum. Ne gelir elden? Sağlık olsun! Ve... «Yunanistan uğruna öleceksek eğer, kutsaldır defne çelengi - İnsan bir kez ölür!» (1)

«— Korkmuyor musun bu bezin altında?»

«— Soruya bak!» diye karşılık veriyor.

Bir süre susuyor, piposunu çıkarıyor ağzından, gölgeli bakışlarla beni süzüyor rahat, ciddî. Sonra ağır ağır, olağan ve sıradan konuşan ama ne söylediğini iyi bilenlere özgü bir davranışla sıralıyor:

---

(1) Çağdaş Yunanlı bir ozanın şiirinden. (N. H.)

«— Her şey bir alışkanlık. İyi biliyorum öleceğimi. Günün birinde tepemde bir «ihtiraklı» olmuş nar gibi açılıverecek. Çelik parçacıkları tentemin üstüne yağacak. Üstümden bir uçak geçecek, başıma o gümbürtülü kutularından birini güvercin tersi gibi bırakıverecek. Daha da korkuncunu yapacak. Çivi yağdıracak tepeme. Bilirsin bu çivileri. Bir gün, gün ışırken nöbetten dönüyordum. İki Fransız erini taşıyorlardı sedyelerde. Bu çivilerden saplanmıştı sırtlarına. Çivilerden biri birisinin tam ense köküne, nah şurasına saplanmıştı. Sen görmeden mi onları?»

«— Yok, ilk senden duyuyorum.»

«— Ben gözlerimle gördüm. Ölümden de beter bir görüntü. Alman uçaklarının er kümeleri üzerine serptikleri çelik okçuklar bunlar. Korkunç bir hızla inip adamın sırtına ya da kafasına dikine saplanıyorlar. Zengin sofralarında kızarmış sütdomuzlarının sırtındaki çatallar gibi. Anlarsın ya! Benim en büyük işkencem bu işte! Belkemiğime ya da kafatasıma saplanan bir çatalla geberip gidivermek!...»

Daracık omuzları titriyor.

Piposundan bir nefes çekiyor. Dumanı ağız dolusu üflüyor.

«... Sonra şarapneller de cabası. Bazen yüz adım kadar ötede bir patlama. Mermi gövdesinden kopan kıymıklar buralara dek saçılıyor. Üstümden bas gitar notaları gibi geçiyorlar: Fırrrrnnnn! Az ötede hışımla toprağı dişliyorlar. Elime alıp bakıyorum, Daha soğumamış, keskin çelik parçacıklar. Bir gün şu gördüğün kovuğa da bunlardan bir tanesi sokulup ustura gibi biçiverecek beni. İnancım bir tamam. Bunu hemen de rahatlıkla bekliyorum...»

«— Rahatlıkla?»

«— Öyle, huzuru kalple. İlk zamanlar dayanılmaz bir heyecan duyardım. Bir mermi vınıltısı, bir uçak uğultusu, zemberek gibi fırlatırdı beni yerimden. Çenelerim çarpar,

donmuş bir kuş gibi titrerdim. Karnımda, belkemiğimde soğuk dalgaları. İliklerime, kemiklerimin özüne değin tirtir titrerdim. Gözlerimi sıkıca kapar, başımı kollarımın arasına alır, iki büklüm olmaya çalışırdım elden geldiğince. Masallardaki fakir kızların fındık kabuğuna sığan giysilerini bilirsin. İşte, uyuşan benliğimi böyle bir fındık kabuğuna sığdırmaya çalışırdım. Ama gene de gövdemin çok yer tuttuğunu görür, iğne deliğinden geçen karıncalara imrenirdim. Bu böylece bir, iki üç, dört, on, belki de yüz kez sürüp gitti. Sonra... Eh sonra alıştık gayri. Şimdi portatif çadır bezi tavanımın üstünde Azrail günde bir kaç kez geçit resmi yapıyor. Uygun adım. Daha çok bir böceğe, kıvrılıp giden bir kırkayağa benzer birini alıp götürmeyi küçümsüyor besbelli. Bilinmez. Belki de inimi dolu bir mezar çukuru sanıyor da ondandır. Öyle rahat bekliyorum ki onu.»

Kısa süre dinleniyor. Sonra parmağını kaldırıp ekliyor:

«— Ama bir gün Azrail buraya da gelecek. Belki eskaza, yanlışlıkla, belki de nezaketsiz bir ziyareçi gibi kapıyı bile vurmadan. «Tık, tık, tık... Müsaade buyrulur mu beyefendi?» diye gelişini haber vermeden!»

«— Bu Karagözün kulübesine benzeyen sığınakta herşey olabilir, dedim. Ama boşver. Burda kader egemenliğini sürdürüyor. Nice sağlam sığınakların çöktüğünü, içindekilerin pelteye döndüğünü gördük. Oysa sen, bak, yaşayıp gidiyorsun işte tentenin altında ve de bal gibi de felsefe yapıyorsun! Ölüm burada piyango dostum. Hem barış günlerinkinden daha piyango. İşi ciddiye almak yanlış bence. Aldırma. Boşver!»

Bir an gözlerimin içine bakıyor. Sesinde, bakışlarında bir şaşkınlık var. Kesin konuşuyor:

«— Yok, pek öyle değil... Anlamadın beni. Beni teselli edesin diye söylemedim bunları. Midilli'ye dönemiye-

ceğim ben, arkadaş. Bunu gayet iyi biliyorum! Kesinlikle. Nasıl söylesem sana. Şey işte, ben ölmeğe hazır, olgun, bir duruma gelmişim. Olgun, hem de ballanmaya, şekerlenmeye başlamış incir gibi. Ruhça hazır durumdayım yani. Yalnız bu durumu gövdem bir türlü kabullenmek istemiyor, diretiyor. Her an ölümü beklemekteyim. Her geçen günüm kumarda kazanç. Şu gerçeği tüm varlığımla duymaktayım: Hesabı görülmüş, vadesi dolmuşun biriyim ben. Sonra...»

«— E, sonra?»

«— Şey... nah, bazen düşünüyordum da... Burda böyle yaşamaktansa geberip gitsem diyorum. Ama boşver. Üst tarafı kendimi hiç de kahramanlar hamurundan yuğrulmuş saymıyorum. Madem ki günün birinde ölüm kapımı çalacak, zamanı bence önemli değil. Ha burda olmuş, ha memlekette, hiç farketmez. Hiç olmazsa burda kanımı emen kendi bitlerim, kokladığım kendi ayak kokum. Amma ve lâkin şu açlık, şu pislik, şu yalnızlık, ve de hepsinden beteri şu bezginlik yok mu, mahvediyor adamı! İnan bana, bunlar mermilerden önce öldürecekler beni. Bak, üç gündür ağzıma lokma komadım. Daha doğrusu yiyemiyorum, karavanayı toz şekere, kahveye banıp çiğniyebiliyorum. Bugün bunları da kusup çıkardım. Almıyor midem. Sudan başka hiç bir şey istemiyorum. Sarnıçlar dolusu buz gibi bir su. İçine dalıp bir daha çıkmamak üzere. Fıskıyeler, şadırvanlar, dereler giriyor hep düşlerime, engin, cam gibi, pırıl pırıl bir deniz. Adamızın denizi. Öylesine pırıl pırıl, öylesine cam gibi ki, hava gibi bir şey. Dipte yeşil yosunların, mavi çakılların kıpırdadığı bir deniz...»

Sesi sıcacık, düzenli, rahat, yakınmalı, bas bir ses. Büyük bir heyecanın titreşimlerini taşıyor.

Elinin ayasını yukarı uzatıyor. Çadır bezinin aralığından uzun tırnaklı ince elin üstüne bir ışık demeti düşüyor. Huzme bu pembe tüle benzeyen eli bir yandan öbü-

rüne delip geçiyor. Şaşıyorum buna. Oğlan ateşler içinde yanmakta da haberi yok. Yüzde yüz verem bu çocuk! Kulaklarına bakıyorum. Bunlar da pembe sigara kağıdı gibi incecik, şeffaf. Çok üzülüyorum, öylesine üzülüyorum ki...

Yeniden başlıyor konuşmaya:

«— Sonra, bir de buradaki koşulların korkunçluğu bitiriyor beni. Geceleri nöbete, göreve giderken dizlerim çözülüyor, sanki pamuktan mübarekler. Gözlerim kararıyor. Sarhoş gibi, bir ot demeti gibi yığılıveriyorum yere, yuvarlanıyorum. Korkunç bir başdönmesi. Adımlarımı rastgele atıyorum, bir uçuruma doğru belki...»

«— İyi ama, neden viziteye çıkmıyorsun?»

«— Yapamam bunu. Olmaz. Ötekiler gibi «sağlam» çıkıp da tiye alınır, alay konusu olursam ölürüm utancımdan. Gülünç yaşamaktansa korkudan ölmek yeğdir... Sana anlatıyorum bunları yalnız, rahat ediyorum, ferahlıyorum çünkü. Göğüslerimi ezen bir takım düşüncelerden kurtuluyorum böylece. Geceleri devriye gezerken, telörgülerin dışındaki gözetleme yerine nöbete giderken müthiş korkuyorum. Ama hiç bir subay, hiç bir terfiyeli bunu bilmiyor, bilmiyecektir... En ufak bir çıtırtıyla yay gibi gerilip ürperen gövdeme bazen yüreklilik aşılamaya çalışıyorum. Yürürken ardımdan bir fundalığın hışırtısı, uzaklarda bir çakal uluması, karanlıkta bir taşın yuvarlanması, kalbimi durdurmaya yetip de artacak...»

«— Aynı şeyler bizler için de böyle...»

«— Olamaz. Senin için, öteki arkadaşlar için bu böyle olamaz. Tepemde bir aydınlatma fişeği yanmıyagörsün, ışığını derimde buzlu su gibi duyarım ben. Işık acımasız, acı acı gövdeme sızıyor. Kulaklarımı, gözlerimi, ağzımı, burun deliklerimi, tüm mesamatımı sımsıkı kapıyorum, tıkıyorum. O soğuk, o bembeyaz ışık içime sızmasın. Yüreğim çarpmaya başlıyor düzensiz, hızlı hızlı. Beklenmedik korkular yüklü karanlık yeniden çökünceye dek öylece ölü-

mü bekliyorum. Kendi nöbetçilerimizin ta uzaklarda kıpırdamadan duran karaltılarından bile korkuyorum. Karanlıkta, karanlıklardan da daha kara, tüfekleri ellerinde, parmakları el bombalarının halkalarında beklediklerini biliyorum. Biliyorum bizimkiler olduğunu bu gölgelerin. «Ulan korkak, tabansız, bizimkiler işte bunlar!» diye ayıplıyorum kendimi. «Ne var bunda korkacak? Nah, şu gördüğün bizim Zarifis, öbürü de Zurelis!» Boşuna. Kıpırdamadan duran o sessiz gölgeler korkunç... Ama insan bir kez ölünce tüm bunlardan kurtulur. Kurtulur bu işkenceden. Göreceksin bak, pek yakında mortoyu çekeceğim. Kaçınılmaz bir gerçek bu benim için. Yavaş yavaş kendimi inandırdım buna. Bir ölüm sayıklaması bu. Ben de bunu olduğu gibi kabullendim işte. Ha, ne dersin?»

Oğlanın çektiği işkencenin bir tamam bilincine vardım. Bu çocuk «ölüm gölgesinde» yaşayan mutsuz yaratıkların en mutsuzu. Ölüm sayıklamasına tutulmuş...

Yaşamın salt içgüdüyle kader gücünün gölgesinde sürüp gittiği bu olağanüstü çevrede insan özellikle bir takım garip düşüncelerin etkisine kendini kolay kaptırıyor. Ben bile yavaş yavaş Yigantis adlı bu çocuğun gerçekten bir ölüm adayı olduğuna inanmaya başladım! Sığınaktayken bir patlama duyunca, yazık diyorum, oğlan hâlâ yaşıyor. Vicdan azabı duyuyorum bundan! Aklım panik halinde bu zavallı arkadaşın yanına koşuyor hemen. Onun mezara benzeyen çukuruna sürünerek, emekliyerek, el yordamıyla her gidişimde yüreğim hızlı hızlı çarpar. Galiba bu son gelişim buraya diyorum kendi kendime. Bu kez burada beni onun ölüsü karşılıyacak. Şimdi, şu an, delikanlının gözleri, o kara iri iri gözleri, portatif çadır bezinden tavana mıhlanmış, karanlık yuvalarında katılaşmış; delikanlı alaycı, rahat, halinden hoşnut, benimle konuşuyor sanki: «Bak işte dostum, haklı değil miymişim? İşte, ölüm gelip beni yakaladı...»

Delikanlıyı canlı bulunca da rahatlıyorum.

Bazen mezarına sokulmadan önce içeri kolumu uzatıp yokluyorum heyecanlı. Parmaklarım o sıcacık, ateşler içinde yanan gövdesine değince de zoraki gülümsüyorum:

«— Daha ölmedin mi be?»;

Yarı şaka; yarı ciddiye ediyorum bu lâfı. Oğlan bendeki anormalliğin farkında. Rahat ve alaycı karşılık veriyor kovuğundan:

«— Buyur onbaşım, korkma. «Evlât bugün de sizinle beraberim gene!» (1)

İçeri dalıp yanına oturuyorum. Gerçek anlamıyla ikimizi de huzursuz kılan bu ziyaretler bir tuhaf. Mezarın içinde birbirimize sokulmuş durumda, burun buruna konuşuyoruz. Gülümsüyor:

«— Bak, diyor, Fransızların telatet dedikleri bu işte, başbaşayız tam anlamda!»

Gerçekten de toprağın altında barışık yatan iki yılana benziyoruz. Dün bütün gün çalışıp bu mezarı daha rahat yatılabilir bir hale sokmak için uğraştım durdum. Ama, yaptığım bu iş felâket ihtimalini iki kat artırıyor. Hedefin yüzeyi iki kat genişlemiş oluyor böylece. Bu tehlikeli ziyaretlerimden arkadaşım pek hoşnut. Şakacı, alaycı:

«— Hiç iyi etmiyorsun doğrusu, diyor. Rahatını, konforunu bırakıp buraya geliyor, kendini tehlikeye sokuyorsun!»

«— Hayrola, yoksa «O» buraya geldiğinde beni de yanında bulacağından mı korkuyorsun?»

Karşılık vermiyor, sevgiyle gülümsüyor.

«— Üzme cancağızını, diye sürdürüyorum, muskam var benim. Bana kurşun işlemez. General Balafaras'ın muskası gibi bir muska...»

---

(1) Çarmıha gerilmeden önce Havarilerden birinin sorusuna İsa'nın verdiği karşılık. İncil'in Yunanca metninden. (N. H.)

Yeniden gülümsüyor, soruyor:

«— Yoksa, Kutsal Ağaç mı taşıyorsun üzerinde? (1) Bahse girerim ki, Kutsal Ağaçtan yapılma bir haç. Buraya hareketimizden önce anacığın onu ceket astarının içine dikivermiştir. Sonra da gözyaşlarıyla karışık bir kaç ateşli öpücük, bir yığın öğüt: «Aman evlâdım mukayyet ol kendine, üşütme sakın!» Tabi bu sıradan sözler insanı ölümden korumaz ama, ruhları yalnızlıktan kurtarır, için için eriyip tükenmelerini önler. Müşkül anlarında yanıbaşında Sevgi'nin beklediğini görürsün. Oysa, benim anam bile olmadı kendimi bildim bileli...»

Uzun kirpikleri akmaya hazırlanan bir yaş damlasına engel olmak amacıyla pırpır ediyor. Özel yaşamı üstüne benimle ilk konuşması. Sevgilim, bana isim günümde armağan ettiğin madalyonu çıkarıyorum sarılı olduğu kâğıdı açıp. Bir saç buklesi de çıkıyor ortaya. Senin saçlarından.

«— Ya, demek bir genç kız ha?» Gülümsüyor. «Demek sevgilin. Çok daha ilginç! Çok daha güzel!»

«— Çok daha güzel... Çok güzel. Ana sevgisinden de önemli bu. Geleceğe seslenen, içinde yaratıcı tohumlar taşıyan bir sevgi. Oysa, öteki hep geçmiş zaman üstüne söz eder.»

Bana dönüyor, çok ciddî:

«— Ama, diyor, asıl bu genç kızı düşünerek buralara gelmemen gerekirdi bence. Çok kötü bir iş yapmışsın dostum.»

«— Sen kendi işine bak arkadaş! Ben ölmek niyetiyle gelmedim savaş alanına. Adamıza döneceğim, evleneceğim, dizlerimde bebeler hoplatacağım, buna inancım var benim. Ama sen, söylesene bana, yaşamış olmanın değerini anlatan bir çift göze rastladın mı hiç ömründe. Salt kadını

---

(1) İsa'nın gerildiği çarmıhın ağacı sözkonusu. (N. H.)

yarattığı için Tanrıya şükretsek yeridir. Evet, hamdüsenâ eyleyip doyumsuz yaşam içre özümüzü kapıp koyvermek gerek. Oburcasına!»

«— Oburcasına! Güzel dedin bunu. Sen yaşama konusunda tüm haklara sahipsin. Ama ben, senin demin söylediğin o büyük sözü edecek kadar hiç bir kadına yakın bulmadım kendimi ömrüm boyunca. Ne güzel söz o öyle: «Onu seviyorum ve onunla evleneceğim!» Kendi bakımından senin kadın dediğin nefis körletmek için sıradan bir araçtan başka bir şey olamadı benim için. Günün birinde gövdesinden öte başka bir yanını da sevebileceğim bir kadın çıkarsa karşıma, bu benim için mutlu bir şaşkınlık olacak. Sen bu kadını bulmuşsun bak...»

«— Orası öyle, diyorum gülerek. Ama, meraklanma, sen de bulursun. Her kılıcın bir kını vardır evlât. Ve de her erkek için biçilmiş kaftan bir kadın şu fâni dünyada.»

Yigantis'i çok değişmiş buldum bugün. Şeffaf cildinin altında bir ateştir yanıp duruyor, gözleri heyecanlı beni arıyor. Yüzünü yüzüme yaklaştırdı. Sıcak, yakıcı soluğunu yanağımda duydum. Ateşli bakışlarını uzun uzun bana dikti, kollarımı sıka sıka, çabuk çabuk konuşuyor:

«— Beni dinle, sana çok önemli bir sır açıklıyacağım. Dün bir kaç arkadaş konuştuk. Bir takım konuları tartıştık. Bir karara vardım... Gayri buradan gitmek niyetindeyim? Yarın kumanya için gidecek görevli ekipte ben de varım. Her şey hazır. Bizi Eski Yunanistan'a (1) götürecek kılavuz bile hazır. İşe yarar bir de harita edindik.

Omuz silktim:

---

(1) Balkan Savaşından önceki sınırlar içinde kalan Yunan toprakları. (N. H.)

«— Yani firar!» dedim.

Karşılık veriyor, konuştukça öfkesi artıyor.

«— Ben sana bir kardeş gibi sesleniyorum, oysa sen bana bir onbaşı gibi karşılık veriyorsun. «Firar!..» Nasıl istersen öyle olsun. Ama yaşamak istiyorum ben. Gökkubbe altında, şu ot gibi, şu böcek gibi yaşamak istiyorum. Tüm canlı yaratıklar gibi. Anladın mı? Ölürsem, ölümüm rahat olsun, doğal bir ölüm olsun. Yıkanmış, tıraş olmuş öleyim. Bitsiz. Sonra, öleceksem bir kez öleyim, oysa burada günde yüz kez, bin kez ölüyorum. Tüm ruhum, tüm gövdem, tüm kafam ayaklanmış durumda. Omzunu kaldırıyor inatçı, daha da kışkırtıcı. Zaten konuyu ayrıntılarıyla inceledik. Kararı da aldık. Gidiyorum.»

«— Güzel. Yolun açık olsun. Ancak, bunu yapmadan önce azcık düşünmen gerektiğini söylemek isterim sana. Buradan sıvışmak demek, gerçek bir savaş serüvenine atılmak demektir. Sırbistan'dan Yunanistan'ın Olimpos dağının eteklerine ulaşıncaya dek sürüp gidecek bir serüven. Amansız çarpışmalar, daha da amansız bir kovalamaca. Müfrezeler, jandarmalar, eşkiyalar, gerillacılar, müttefik takip kollarının insafsızca kovalaması. Özellikle bu sonuncular. Yiğitlik cesaret ister. Buradan kaçanların hepsi yaşam içgüdüsünün kendilerini en çılgınca, en cüretli yiğitliklere doğru ittiği, korkaklıklarının kendilerine bir arslan gücü verdiği, sağlıklı, zor durumlara dayanıklı köylü çocukları. Kaçabilirsen ne âlâ, kaç. Kurtulursun. Gövdeni kurtaramasan bile ruhunu kurtarmış olursun. Hadi, yolun açık olsun.»

Gözleri yere mıhlanıyor. Pörsük yanakları ateşli, kıpkırmızı, yer yer yamalı.

«— Başarılar dilerim.»

İçtenlikle öpüşüyoruz. Ayrılışımızın gerçekten içtenlikli olup olmadığını anlamak amacıyla beni iyice üzüyor.

Kimseye açmadım bu firar planından, çok da memnu-

num bundan. Varsın arkadaşlarının önerisiyle kaçma kararına varmış olsun. Ama, Yigantis buradan bir yere kıpırdayamaz.

Öyle de oldu.

Kumanya görevlilerinin firar olayı açıklandığında kaçanların listesinde Yigantis'in adı yoktu.

Fukara çocuk! Çok kötü etmişim. Onu bu derece küçük düşürmemeliydim. Mezarına da uzunca bir süre uğrayamadım... Utanıyordum.

ONİKİ BİN CAN

Konstantin Paleologos dedikleri o babayiğit geliyor gözümün önüne. Bildin değil mi onu? Bugün altıncı bölükten bir onbaşı geldi bize, bu yüzbaşı üstüne çok matrak şeyler anlattı.

Paleologos'un bölüğü ardımızdaki sıra tepelerin ötesinde, mutfakların olduğu yerde dere boyuna yerleşmiş, ilk hatlara gelme sırasını bekliyor. Yüzbaşı konaklama yerinde çadırını erlerinkinden uzaklara kurdurmuş. Alman uçaklarının korkusundan. Bunlardan biri, Tanrı korusun, aklına eser de gelip çadırların tepesine bir bomba filân bırakacak olursa, tehlikeden uzak olmak gerek. Bütün gün dürbünü burnunda gökyüzünü tarıyor, hatlarımız üzerinde uçan uçakların hangi tarafın olduğunu anlamak istiyor. Sırası gelip de bölüğünü «mevzi» e soktuğunda kale gibi bir sığınak seçip yerleşmiş, burnunu bile çıkarmıyormuş dışarı. Erlerin anlattığına bakılırsa yüzbaşının emireri sığınağa boyuna konserve kutuları taşıyormuş. İlkin herkes yüzbaşımızın amma da iştahı açıldı diyormuş, ama sonradan çakmışlar dalgayı. Yüzbaşı bu kutuları bölük helâlarına zahmet buyurmamak için taşıtırmış, kutular boş gelir, lebalep çıkarmış aslanın sığınağından!..

Öbürüne gelince, yani haşmetli General Balafaras hazretlerine, o hiç değişmemiştir. Tümende özel görevle bir ay kadar kalan bir Fransız subayı, generalimiz üstüne bana şu özlü sözleri söylediydi: «Onu o muazzam gövdesiyle insan karşısında görünce farkına varmadan içinden işte gerçek bir general demekten kendisini alamaz! Ama, onunla iki çift lâf edince de, işte sana dünyanın en irikıyım gevezesi, dersin!»

Generalin şu son günlerde garip bir hevese kapıldığını haber aldık. Tümen bandosunu en ileri hatlara sokup Bulgarların burnu dibinde en çok hoşlandığı havayı çaldırmayı tasarlıyormuş.

«Bağımızın bacısıyım
Bağa giderim...

Bu halk türküsüne bayılıyormuş general. Bando habre bu havayı çalıyormuş. General bu havayı Tümene uğrayan her yabancı subaya bir tamam belletmek sevdasındaymış. Kaçıklık işte. Türküyü şu son günlerde Bulgarlara da belleteceğim diye tutturmuşmuş. Bu kararını bir akşam yemeğinde subaylarına da açıklamış:

«— Gidip bu türküyü bando mızıka burunlarının dibinde çalalım! Evet, burunlarının dibinde!...»

Sıkıysa tersini söyle. Subaylar bir an yemeği bırakıp bakışmışlar aralarında. Bando şefinin lokması boğazında kalmış, betbeniz uçuk şöyle mırıldanmak yürekliliğini göstermiş:

«— Ama sayın generalim... Buna müsaade edilir mi dersiniz?»

Balafaras başını ağır ağır bando şefine çevirmiş, yaman da bir bakış bakmış:

«— Ne dediniz, anlamadım? diye çıkışmış. Ne demek müsaade ederler mi? Ben emredince, emrettim demektir.

Benim emrettiklerime müsaade edilir, etmediklerime edilmez! Sanırım anlaşıldı!»

Bando şefi o akşam yediklerini zor sindirmiş. Ama asıl trajedi, bu haber bandocular arasında yayılınca oynanmaya başlamış. Bandocuların çoğunluğu adada «Yüksek İskele Gazinosunda» çalgı çalan, düğünlerde karşılama, çiftetelli döktüren, konuklardan bahşiş toplayan türden «sanatçı» lar söz aramızda. Çoğu da yaşını başını almış. Ne Bulgarlarla, ne Kıral Konstantin'le, ne de Almanlarla görülecek hesapları var. Midilli'de ihtilâlin patlak verdiği sıralarda fukaraların işi zaten kesat. İhtilâlin peşinden gelen seferberlik de tüm karşılama ve kasap oyunu oynıyanları silâh altına almış, onlarla birlikte «bahşişler» de mafiş. Bu durumda, içlerinden en becériklisi, şimdiki bando şefimiz —hani yazları Belediye Bahçesindeki konserlerde viyolonsel çalan biri vardı ya işte o— meslekdaşlarını toplayıp Tümende «di contino» iş teklif etmiş kendilerine. Giysi, ayakkabı, yemek, maaş, keká. Çukulatası da caba. Selânik'teyken sınavdan da geçip kollarına şeritler takmışlardı. Yakalarına müzisyen sınıfının işaretlerini. Harp denilen sazı. Asteğmen olmuştu şefleri, sonraları teğmenliğe terfi etti. En yaşlıları klarnetçi Barba Yakumis. Bizim arkadaşlar ona «Çavuş Barba» diyorlar. Miğferi sol kaşının üstüne yıkılıdır. Bir zamanlar beresini de öyle yıkardı sol kaşının üstüne. Alışkanlık... İşte tüm bu fukaralar, General Balafaras'ın kendilerine «Bağa giderim» i hatlarda çaldırmak istediğini duyunca feryadı basmışlar, başlarına bu püsküllü belâyı saran Bando Şefini linç etmeye kalkışmışlar! Ne var ki şansları yâver olmuş, generalin bu kararı gizlice Fransız Ordu Komutanlığı Karargâhına uçurulmuş, böylece bandomuz bu ölüm konserini vermek şerefine nâil olamamıştı...

Geçende generalimiz yeni bir taşla kendi başını yarmıştı. Durup dururken Tümen birliklerinin tuttuğu mevzi-

lerin adlarını değiştirmeğe kalkışmış. Yunanca isimler koymak istemiş. Yunan ordusunun kahraman çocukları «Cardillateur - Ravain des İtalienes - Arbre Noir - Pointe O.» gibi şeytan götüresice isimli mevzileri savunmak için kan dökemezdi elbet! Eski Yunan'dan, Bizans'tan, 1921 Ayaklanmasından, Balkan Savaşlarından bunca kahramanlıklarımız, menkıbelerimiz vardı. Generali bu kararından caydırıncayadek akla karayı seçmişlerdi. Bu olunca, tüm Müttefik Ordu haritalarının altüst edilmesi, tüm isimlerin değişmesi için yeni yeni emirler verilmesi filân falan kaçınılmaz olacaktı. Listeler tüm değişmeliydi. Bunu generale zor anlatmışlardı.

Bir gün Tümen karargâhında ulusal bir bayramımızla ilgili bir tören tertip edilmişti. Kesim komutanı Fransız generali, kısa boylu, göbekli, cin gibi bir ihtiyar, kurmaylarıyla birlikte kutlamaya gelecekti. Balafaras bandoyu seferber etmiş, «Bağa giderim» havasını çaldırıp konuklarını karşılamıştı. Bir yandan da Fransızlara bu havanın derin anlamını anlatmaya çalışıyordu:

«— C'est un air populair, vous savez!»

Sonra, içki Tümen buyruğuyla yasaklanmış olduğu halde, subayların maaşından keserek bedelini ödettiği şampanya şişelerinin patlatılmasını buyurmuştu.

«— C'est une chode excellante, vous savez!»

Tümen mutemedi, subay maaşlarından hatırı sayılır bir «kıstelyum» yapmış, sorun tatlıya bağlanmıştı.

Fransız subayları dolu şampanya kadehleri ellerinde ayakta duruyor, generallerinin beylik kutlama söylevini dinliyorlardı. General sözünü bitirince, böyle durumlarda âdet olduğu üzere, kadehini dudaklarına değdirip masaya bırakmıştı. O an Balafaras, koruyucu bir davranışla elini yabancı generalin omzuna koymuş, şu nefis lâfı etmişti:

«— Tien! Tien! Tien! Bouvez mon Général, nous en avons bocoup!»

Bu olay bana adamızın güzel bir atasözünü andırdı: «Sağdıcım doyur karnını, yarın oruç başlıyor!»

Bu adamın avucunun içinde oniki bin can olduğunu düşünüyorum da soğuk terler döküyorum!

Aklı başında birer subay olan Kurmay Başkanımızla yardımcısını ve Fransız Ordu Komutanlığını Tanrı başımızdan eksik etmesin. Yoksa günün birinde, Bando Şefi Yakumis en başta, Balafaras kır atının sırtında en önde, üç alayımızın üç şanlı sancağı havada, bu oniki bin canı peşine takıp «Güvercin Tepe» yi zaptetmeye kalkışması işten değil generalimizin. Kalkışır mı kalkışır.

Aklına esmeyegörsün!

TOPÇU DÜELLOSU

Kişioğlu zamanla her şeye alışıveriyor. Hep dikkat etmişimdir buna: İçimizde alışma gücüyle doldurulmuş bir depo vardır. Bu depo bizi çeşitli tehlikelerden korur. Özellikle de çıldırmak tehlikesinden. Buradaki yaşam artık bize pek olağan, pek doğal geliyor. Bazen düşünür de derim ki, eğer sonsuz cehennem azapları bir gerçekse bunlara kişioğlu bir güzel alışabilir. Kaynar katran kuyularında kendi işkence aleviyle sigarasını yakıp bir güzel tellendirebilir. Gündüzleri karanlık sığınaklarımızda bacaklarımızı gerip oturmaktayız. Ya da mum yakıp iskambil çeviriyor, söyleşiyoruz. Ama, söyleşiler pek seyrek. Hiç birimizde keyif kalmamış söyleşecek. Görev gereği konuşuyoruz birbirimizle. Bir de küfrederken, ayıp şeyler anlatırken hayasızca. Sonra uyku da gelip bastırıveriyor adamı buralarda bir hastalık gibi. Yorgunluk, kâbuslar, hafakanlar, şehvet yüklü bir uyku. Ter ve bir takım ifrazattan sırılsıklam uyuyoruz.

Geceleri karanlık basar basmaz millet ayakta. Canlanıyor yeniden, ellerde kazma - kürek ya da başka bir araç, birerle kolda, ikibüklüm, kambur, dar siper hendeklerinde yürüyoruz açık araziye doğru. Bu iş elden geldiğince gürültüsüz, sigara yakmadan, ağır, aheste yapılmalı. Birer otomat, birer robot gibi toprak kazmaya, telörgü çekmeye, dinleme ve gözetleme yerlerine nöbete gidiyoruz. Pusu kurmaya, devriye gezmeye. Giden ekipler bazen eksilmiş gelir geriye. O zaman bölüğün günlük emri yazılır, geri dönmiyenler «kuvveden düşürülür», General Balafaras o «güzel mektuplar» ını yollamak için memleketteki adresleri istetir tümen karargâhına.

Karanlıkta «Güvercin Tepe» nin piramidi kendi esrarına bürünmüş, çok daha kara, çok daha korkunç. Yüksek, doruğu gökyüzünde. Bu silâhlandırılmış tepeden kopup gelen sessizlik, binlerce topun birden ateş açmasından daha korkunç...

Birden tepenin yamacından ipince, kızılımtırak bir çizgi yay gibi fırlar. Erler oldukları yerde «tam siper» yatarlar. Az sonra sönmeğe başlayan bu ışın koçanının ucunda çok parlak, pırıl pırıl, nefis bir çiçek açar. Minnacık bir güneş yavrusu. Aydınlatma fişeği. Yükseklerde yanmış, boşlukta sinir bozucu pırıltısıyla yalpalamış, sonra da kayıp süzülmeğe başlamıştır dikkatli. «Güvercin Tepe» nin tavşan uykusundaki gözüdür bu. Birden kapaklarını açacak, kuşkulu, ikircikli, nerede olduğunuzu, karanlıkta neler çevirdiğinizi araştıracaktır. Bu fener kilometre karelerce bir yüzeyi gündüz gibi aydınlatmakta. Görünmez bir dev el tarafından kumanda edilircesine, yavaş, dikkatli hareketlerle yeryüzünü taramakta. Sonra tembel tembel toprağa yaklaşır, bir noktada gözden yiter. Bu süre kimse yerinden kıpırdamaz. Soluk bile almaz.. Az sonra bir başkası, daha da yaman bir başkası yanar bu fenerlerin. Karşılıklı iki yandan, üstüste. Savaşta olduğunu bilmese insan, tepe-

leri gündüz gibi aydınlatan bu ışıkları festival geceleri yakılan birer iyilik, barış ve mutluluk maytabı sanır. Evvelki gece Bulgarlarla aramızda kalan boşaltılmış bir köye bu fişeklerden biri düşmüştü. Çatılardan birine rastlayıp yangın çıkarmıştı. Üç ev yanmıştı. Sonra yangın kendiliğinden sönmüştü. Karanlık evlerin açık pencereleriyle bu köy bir tuhaf aydınlanmıştı. Bu fişeklerden bazıları kuru otların, biçilmeye hazır boşuna bekleyen buğday tarlalarının arasına düşüyor. Orakçılar arabaları ve türküleriyle gelmiyecekler artık bu tarlalara. Başaklar bıkıncaya dek, usanıncaya dek yanıyorlar için için, kanasıya. Bazen düşman mevzilerine ufak çapta baskınlar, keşif girişimleri, frenklerin deyimiyle «coup de main» yapıyoruz. Görüntü harika oluyor. Aydınlatma fişeklerinin beyazlarından başka, yeşilleri de var, kırmızıları, sarıları, vişne çürükleri. Renkli tırtıllar ya da ışıktan taralı yılanlar gibi yıldızların arasında kıvrıla büzüle yaylanıp gidiyorlar. Birden bir noktadan yaban zeytini dalı gibi kıvrık yeşil bir yay fırlıyor. Yayın tam ucunda bir patlama oluyor. Gökyüzüne yıldızlar saçan bir şadırvan çıkıyor ortaya. Yıldızlar yavaş yavaş alçalıp sönüyorlar. Bunlar çeşitli topçu atışları için önceden saptanmış işaretler.

Toplar kükremeye başlamıştır. «Güvercin Tepe» den, bizim yandan. Bazen her iki yandan birden. «Topçu düellosu» deniyor buna. Başlangıcı pek korkunç, pek güzeldir. Evet «güzel» demekten kendimi alamıyorum. Ömrümde tanık olduğum en güzel görüntülerden biri bu. Mevziimiz «tesir dışı» kaldığı zamanlar sığınaktan çıkıp suratımı siperin kenarına yapıştırıyorum. Bu acayip evrenin içine dalan bir çift göz, bir çift kulak kesiliyorum. Titreşim dalgacıklarının saldırısına uğrayan tek bir ruh oluyorum.

Tepeciklerin etekleri parlayıp sönen elmas taşlarından birer kolye. Çepeçevre. Ateş saçan sıra bataryalar bunlar. Kuytular, dereboyları inildemeğe başlıyor. Ağla-

makta. Yankıları, yalvarış haykırışları, uluma, uzun kükremeler. Az önceki kesin sessizlik bir kıyamet sahnesine dönüşmüş. Boşluğun şıpır şıpır eden dilleri, kudurmuşçasına ıslık çalan parmakları var. Boşluktaki hava yığını birden yer değiştiriyor. Amerikan bezi gibi boydan boya yırtılıyor boşluk. Gözle görünmeyen oklar vınlıyarak geçiyor. Öfkeli engerek yılanları yaylanıp fırlıyor deliklerden. Yüzlerce, binlerce, milyonlarca kırbaç dövüyor tepeleri amansız, acımasız. Eğilmiş, büzülmüş, kamburlaşmış ağlaşmakta tepeler. Yerin dibine batıp kurtulmak için çabalıyorlar sanki. İnler, mağaralar acı acı inildiyor, homurdanıyor. Binlerce dev kükremekte, parmaklarını ısırıp nâralar atmakta umutsuz. Bu anlarda hava bir tuhaf titreşir. Korkudan, dehşetten. Kişioğlunun yüreği de kavak yapracığı, pırpır 'da pırpır.

Geçip giden mermiler görünmez. Ama, gövdelerimiz bunların nerede olduklarını, nasıl ve nerelere gittiklerini çok iyi biliyorlar. Bazıları bir gölün yüzeyini yırtarcasına geçmekte, hışıltılı, serin bir ses çıkarmakta. Bazıları korkunç gümbürdemekte. «Güvercin Tepe» ile aramıza bir asma köprü kurmuşlar, üzerinden hurda demir yüklü hantal vagonlar geçmekte. Bazıları da mermiler ıslık çalar keyifli. Arkadaşlar bunlara «bülbül» diyorlar. Kafesinden kaçmış, özgürlük türküleri şakıyan, yükseklere doğru ok gibi giden kuşlar bunlar gerçekten. Bu cehennem konserinde gecenin çılgın haykırışları arasında patlamaların insanı şaşırtan uğultuları da duyuluyor.

Patlayan her mermi kinli bir öfkeyle uğulduyor. Salt burun bunlar. Demir dişleriyle kendi gövdesini kemirmek amacıyla Toprak Ana'nın bağrına sokulan canlı bir canavar. Milyonlarca emekçi bunların kapkara karınlarını öfke doldurup rastladıklarını ısırsınlar diye salıvermişler meydanlara. Bir Makine - Hayvan. Patlayınca karnındaki öfkeler, bu çelik rahmin içinde yatan milyonlarca kin, bir

dişi köpek sürüsü gibi dışarı fırlar korkunç, kendilerine özgü o acayip, o karmaşık, o korkunç havlayışlarıyla saldırıya geçerler.

Her patlamada insan şöyle bir duyunun etkisinde kalıyor: Bu gürültü, bu hengâmede insan sesleri de var. İnan bana sevgilim. Öfkeli insan sesleri. Ağızlar köpüklü, dişler gıcırtılı, avaz avaz insan sesleri. Karasaplı hançerlerini insan etine daldıran katillerin sesleri duyulur bu patlamalar arasında. Düşmanın sol memesinin dibine bıçağını kökünedek saplayan birinin sanki haykırışını duyarsın. Bıçağın sapı avucun içinde, kıvıra kıvıra yaradan çekmekte bıçağını. Yaralı düşman onun güçlü dizleri dibinde çırpınmakta, kanıyla birlikte canını da kusmakta. Oysa katil, düşmanın çektiği acıdan şevke gelmiştir. Kanmış, doymuş, kinini yatıştırmış, şehvet iniltileri çıkarmakta...

Mermiler siperlerimizi dövmeğe başlayınca sığınaklara kapanıp komut bekliyoruz. Dışarıda yalnız nöbetçiler kalıyor. Bunlar da sık değişirler.

Bombardıman insanın zor alışabileceği pek güçlü bir duygudur. Siper hendeğinde ya da sığınağında yüzükoyun uzanmışsındır. Yüreğinde engin bir korku, titreşimli bir üzüntü, pek fukaraca bir kendini toparlama çabası, tarifsiz, büyük bir kaygı. İkibüklüm olursun kendi içinde, varlığının özüne sığmaya çalışırsın, varlığının özünün, çekirdeğinin kiraz çekirdeği gibi küçücük, bir elmas gibi sert olmasını istersin. Dize gelmiştir ruhun. Hayranlıkla karışık tanrısal bir korku içindedir. Ateşte yanmakta, dualar mırıldanmakta, yalvarmakta. Hiç anlamadığın, hiç duymadığın bir dille, varlığını aklından bile geçirmediğin bir tanrıya yalvarmakta. Ruhum şimdi bir mum alevi, fitilinden sıyrılıp kurtulmak isteyen cılız, kıpır kıpır bir alevcik. Sıyrılmak, obur boşlukça yukarılara çekilip yutulmak için çırpınmakta.

Bombardıman insanlık dışı bir olay. Korkunçtur olup bitenler. Kişioğlu vuruşlarıyla Toprak Ana'yı titreten bir dev olur. Engelados (1) olur. Typhon (2) olur. Dağları yerinden oynatır. Ufacık parmaklarıyla yıldırımlarla oynar, ele avuca sığmaz doğa güçlerini pataklanan kedi yavrusu gibi miyavlatır.

(Her topçu düellosunda Yehova (3) gökteki sarayının penceresinden, patlamalar, gürlemelerle kıvranan yeryuvarlağını seyretmek için diker bakışlarını yeryüzüne. Yapılan kin törenini görünce de, koca yeryuvarlağı böyle inim inim inletebilen, küçük parmağının belirsiz bir kımıldamasıyla dağları ateşe verebilen insanoğlunun, en kâmil yaratığının, bu başarıları karşısında duyduğu hayranlıkla gözleri faltaşı gibi açılır muhakkak. Öfkeli ama kıvançlı homurdanır Koca Tanrı: «Bak hele şu hınzırın becerdiklerine! Şu hınzırın çevirdiği işlere bak hele!»...)

DE PROFUNDİS

Günler boyu sığınaktayım, hiç dışarı çıkmadan. Geceleri de göreve gitmiyorum çoğunlukla. Balkan Savaşında bacağımdan aldığım o eski yara başıma iş açtı. Rutubetten mi desem; hareketsizlikten mi desem, bilemiyorum. Ara sıra bacağım ta kalçama dek tutuluyor, kaskatı kesiliyor, korkunç bir sancı iliklerime işliyor.

Başımın üzerindeki kayadan durmadan su damlıyor. Dün taban tahtalarından birini kaldırıp birikmiş suyu konserve kutularıyla boşalttık. Çürük, pis, simsiyah bir su. Kışın sahipsiz mezar çukurlarında biriken sular gibi. Küf, sönük pipo, izmarit kokuyor. Suyu boşalttık ama rutubet-

(1) Deprem Tanrısı. (2) Fırtına Tanrısı. (3) İbranice = Tanrı. (N. H.)

ten kurtulamadık. Bu koca delikte kardeşimle birlikte soluduğum hava da ıslak. Bayat, tatsız bir su gibi içimize sindirdiğimiz kullanılmış, kirli, kopkoyu bir hava. Ele gelecek sanki. Arada bir bacağımın sızısı diner gibi oluyor. Bazen de acıyla kıvranıyorum. Yüzbaşım (sivil hayatta tanıdığım eski bir dost) çokluk beni üzen, disiplin ve rütbe farkı sınırlarının ötesinde bir sevgi ve ilgi gösteriyor bana. Bacağımın serüvenini anlattım kendisine, ilgiyle karşıladı. Viziteye yazılmamı söyledi. Hemen, buna benzer bir önerimi kabullenmeyen Yigantis geldi aklıma. Yüzbaşı buna razı olmadığımı görünce, o bilinen, belki de yüz kez yenilediği önerisini bir kez daha ileri sürdü. Beni bölük kalemine levazım yazıcısı yapıp daha insanca bir barınakta, daha rutubetsiz bir yerde oturtmak istiyor. Öneri epey düşündürdü beni, ama gene de işime gelmedi. Bütün gün subayların burnu dibinde olmak, o anlamsız defterlere tayın toplamları yapmak, sonu gelmez bir işkence benim için. Gönüllü bir er gidip de bakkal defterleri tutacak, olur iş mi bu! Sonra kardeşimi de yalnız bırakmak istemiyorum. Burada, yamacında olmak, devriyeden, pusudan dönüşlerinde onu sapsağlam karşımda görmek istiyorum. Sonra manga arkadaşlarımın söyleşilerinden, sevgilerinden yoksun olmak da fenama gidiyor. Ortak cansıkıntısı, barbarca bir sevgi ve yakınlık bağlarıyla bağlamış ruhlarımızı. Onları bırakıp gitmek bence firar etmekten farksız. Bu nedenle yüzbaşıma ilgisinden ötürü teşekkür ettim, şimdilik rahatımın iyi olduğunu söyledim. Bakalım bacağımın durumu nice olacaktı. Sancılarım tutunca göreve çıkarmasınlar, yeterdi şimdilik. Yüzbaşım buna peki dedi. Sonra da çay kaynatıp içeyim diye bir kutu şekerle irice bir kuru alkol parçası verdi, bacağımı oğmam için de bir şişe gazyağı gönderdi daha sonra.

Canlı cenaze gibi, kaskatı durumda taban tahtalarına uzanıp bitmez tükenmez zamanı öldürmeğe çalışıyorum.

Bir yığın acılı düşünce ruhumu baskı altında tutuyor, âdeta istilâ ediyor. Yavaş yavaş oluyor bu. İlkin minnacık bir düşüncenin ucundan bir yumak ipliğin ucunu tutarcasına tutunuyorum. Kafam boşalmaya başlıyor, boşalıyor, boşalıyor. Bir an oluyor ki, kendimi bir acı düşünceler ağının içinde buluyorum. Ağa takılmış balık gibi çırpınmaktayım umutsuz. Hele yalnızken bu durum bir başka beter oluyor. O zaman kafamın bu ateşli işlemesini durdurmak umuduyla gözlerimi kapıyorum ya da ışığı söndürüyorum. Fakat bu da beterin beteri. Düşünceler karasinek sürüleri gibi kafamın içinde vınlamakta. Kafatasım boş ve geniş bir küp. Sinek vınıltısıyla bir sürü düşünce dolmuş kafatasım. Bir ara vınıltı diniyor. Bu rahatlamam için olmuyor, hayır. Sinekler iğne inceliğindeki hortumlarını beynime saplamak için yapıyorlar bunu... Ve de bir zamanlar okuyup kuramlarının hayranı olduğum bilgelerden medet umuyorum. Düşü gövdemden, bilinci sinirlerimden, ruhumu maddesel acılardan uzak tutmaya çalışıyorum. Ama, bakıyorum tüm bunlar sağlıklı iri salaklara özgü aptal, yararsız şeyler. Kocakarı ilâçları sürmeye yeltenen bu mürailerin, bu eşek heriflerin dişlerini dökesi geliyor insanın sunturlu bir yumrukla! Maddesel acılar, gövde acıları! Ruhla düşünü mutsuz kılma bakımından bunlardan daha baskın ne olabilir. İşin aslı gövdeyle başlar. Gövde acı çekerse herşey bitmiş sayılır. Gövde sağlam, sağlıklı olduğu zamanlar cümle evren güzel, insanlar şefkatli, temiz yürekli, mutlu, eşyalar değerli olabilir ancak. Evren gövdeyle varlığını duyurur ve sürdürür!

Yanıbaşımda müraice, sessizce uzanmış yatan tüfeğime bakıp lânet okuyorum. Kasaturası kınında paslanıyor, insan kanıyla temizleneceği günü bekliyor. Sıraya girmiş

bekliyor uzun, daracık, kana susamış bir dil gibi. Sivri, keskin bir dişe benzeyen ucunu kaya aralığına sokup kırmak geliyor içimden... Düşünüyorum: Geceler, gündüzler sığınağımın dışında, yeryuvarlağın üzerinden gelip geçmekte. Sıra sıra, mavi - beyaz kuş sürüleri. Ufuklara doğru uçup gözden yiten turna filosu. Granit kabuğumun dışında gelip geçen bu günlerle geceler benim kendi ömrümün günleri, yaşamımın o olağanüstü güzel günleri, geceleri. Ve de ben şuracıkta, karanlığın orta göbeğinde, yirmi beş yaşımla başbaşa, sırtüstü uzanmış yatıyorum. Kirli, pasaklı, örümcek bağlamış, acılar içinde kıvranan sakat bir gövde. O olağanüstü güzel kuşlarım, turnalarım, uçuşup yokluğa doğru gitmekte. Bir daha geri dönmemek üzere ölü geçmişe doğru kanat çırpmada. Beceriksiz herif, onlara engel olmak için elimi bile oynatamıyorum, uzatamıyorum. Mezarımdan çıkıp kurtulacağım güne dek o amansız uçuşlarını kesip beni beklemeleri için ellerimi kaldırıp duaya bile duramıyorum. Yazık! Bu uçup giden gün ve gecelerimin hiç biri geri dönmiyecek! Tek tek, bir bir, tüm bunlar benim kendi günlerim gecelerim... Şimdi anlıyorum bunların değerini. Kalkmak istiyorum. İnimin içinde dirseklerime dayana dayana, karnımla sürüne sürüne ilerlemek istiyorum. Çıkış deliğinin oraya gitmek, başımı dışarı uzatıp güneşe vermek istiyorum. Başımı siperin dışına çıkarıp güneş ışınlarının altın sular gibi kulaklarımın ardından süzülüp sırtıma doğru akışını duymak istiyorum. Saçlarıma sokulmalarını, çökmüş yanaklarımı okşamalarını istiyorum dost elleri gibi. İstiyorum ama yapamıyorum bunu. Bacağımdaki ağrı engel buna... Diz mafsalımda bir burgu boyuna işlemekte. Sancı dinince de gövdemde dört dönen bitlerin işkencesi başlıyor. Kirli gövdemde inatçı, şehvetli dolanıyorlar, upuzun, kapkara tırnaklarımla kaşınıp gözyaşları döküyorum. Kaşınmaktan yorulup elimi çektiğimde de tırnaklarımın kana bulandığını görüyorum.

Azıp irin bağlayan tırnak yaraları yüzünden bir çok arkadaşım hastanelik oldu. Bacaklarda, kalçalarda, sırtlarda, göğüslerde ince ince tırnak yaraları. Sırtlar harbilerle, kasatura uçlarıyla kazınmaktan açılıp yara olmuş. Buralara elle ulaşmak olanaksız. Yaşlıca bir gönüllü var aramızda. İstanbullu. Gövdesini bir tamam bitlere teslim etmiş. Berbat bir yenilgiye uğrayıp beyaz bayrak çekmiş. Bitler fukarayı canlı bir leş gibi yiyip tüketmekte. Ne edeceğini bilemiyor zavallı. Aptallaşmış. Donuk, ölü gözlerle bakınıyor çevresine, hep uyuyor kanısını veren gölgeli bakışları süzgün. Palaskasındaki kör delikler bit sirkesinden bembeyaz olmuş.

Yüzbaşım olağanüstü nitelikte bir kişi. çok seviyorum onu. Yakından tanıyıp hiç düşünmeden sevip saydığım tek muvazzaf subay. Ama gene de düşün dünyasıyla ilgisi pek az. Bir kız gibi temiz, masum, sıradan bir vatandaş tipi. Arada bir Girit adasının yetiştirdiği ruhça dosdoğru, bedence sapsağlam, dimdik durabilen erkeklerden biri. Mesleğine inancı, güvenci tam, kuşkusuz, ikirciksiz bir inanç. Bu içtenliğinden ötürü onu seviyor, sayıyor, onun o tek yanlı ruhsal yapısına imreniyorum. O da kardeşim gibi savaş ve üniforma âşığı. (Ben de böyleydim bir zamanlar).

Yüzbaşım da beni seviyor, işkence dolu günlerimi daha az sıkıntılı geçirebilmem için elden geldiğince bana yardımcı oluyor. Sık sık beni kendi sığınağına çağırıyor. Bacağımın durumu iyi gittiği zamanlar siper duvarlarına tutuna tutuna gidiyorum oraya. Kusursuz bir sığınak. İnsan içinde ayakta durabiliyor. Çay içip lüks sigaralar tellendirebiliyor. Söyleşiyoruz yüzbaşımla. Yanımızda başka subaylar olmayınca her konu üzerinde rahatça konuşabiliyo-

ruz. Bu saatler benim için gerçekten bir mutluluk. Bir gün yüzbaşıma gökten düşercesine: «Hiç düşündünüz mü yüzbaşım, dedim, hani bizleri şu cehenneme getirip tıkayan tüm o ideal dediğimiz şeyin ne boş, ne değersiz, sürekli hiç bir niteliği olmayan şişirilmiş barsaklar olduğunu?» Sonra da bir zamanlar insanların bir takım dinsel nedenlerle birbirlerini yediklerini hatırlatarak ekledim: «Bizans'ta, dedim, çeşitli tarikattan bir yığın insan gece karanlığında gerçek düşmanlar gibi birbirini boğazlarlarmış entipüften nedenlerle, bilirsiniz. Bunların bir bölümü «Oğul'un Baba'nın kendisi», bir kısmı da «Oğul'un, Baba'nın benzeri» olduğunu ileri sürüyor, durmadan bıçak sallarlarmış karanlıkta! (1)»

Tüm kalbiyle, tüm o badem içi bembeyaz dişlerini göstere göstere gülümsüyor. Sürdürüyorum konuşmamı: «Bizden sonraki kuşaklar bizim bu boğuşmalarımızla alay edecekler. Belki de bugün anladığımız milliyetçiliğe tam aykırı ilkelere bağlanacaklar, belki bu ilkeler uğruna onlar da tıpkı bizim bugün yaptığımız gibi birbirlerini yiyecekler. Yine tanrısal bir kinle hem de «Savaşı yeryüzünden kaldıracağız!» nâralarıyla birbirlerinin karınlarını deşecekler. Onların bu haline tıpkı bizden sonrakilerin bize güldükleri gibi, onlardan sonraki kuşaklar kahkahalarla gülecek...»

Önündeki tayın diliminden dişiyle bir parça kopardı, karşımızdaki Bulgar siperlerinin ayrıntılı bir krokisine kırmızı kalemle bir çizgi çekip karşılık verdi:

«— Kıralı ve çevresindeki it sürülerini Atina'dan, Bulgarları da Makedonya'mızdan bir kovalım hele de bunları sonra düşünelim, bir çözüm arayalım. Meyva mevsiminde yenir. Yak bakalım bir sigara!»

---

(1) Oğul = İsa, Baba = Tanrı. Bu anlaşmazlık yüzünden Bizans'ta çok kan dökülmüştür.

Bu genç adam Tanrı indinde masum bir çocuk kadar günahsız, inanıyorum buna. Varsın dağlar boyu insan cesedi üstünden geçmiş olsun! Tüm ideallerin, tüm o günahsız taraftarları, idealist katilleri de onun gibidir. İnanç denilen şeyin bir mucizesi bu durum. Benim de inancım vardı bir zamanlar. Balkan Savaşına inanmıştım, hiç yakınmadım bu savaş yüzünden. Bu inancım bir kaç ay öncesine dek sürüp gitmişti. Ama, işte şimdi şu an başımdan geçen bir olayın anısıyla yerin dibine batıyorum utancımdan. Daha o zamanlar henüz tüysüz bir delikanlıydım, cepheden sılaya küstah bir anı, bir armağan olarak siyah, sarı tokalı, ayyıldızlı bir süvari manevra kayışı postalamıştım. Kayışı bir Türk süvari eri çaprazlamasına kuşanmıştı. İlk öldürdüğüm, hem de sevinçle, masumca öldürdüğüm ilk insan bu Türk süvarisi... Onun da, benim de hiç beklemediğimiz bir anda namlumun ucunda bitivermişti. Özengilerinde yaylanmış, çevreyi inceliyordu. Göğsündeki sarı düğmelerden biri güneş ışınında pırıl pırıl. Vakit yitirmeden nişanlayıp tetiğe bastım. Kollarını dizginle birlikte havaya kaldırdı. Sonra ağıldı, attan aşağı düştü. Çizmesi özengiye takılı kaldı. Hayvan ürkmüş, ölü binicisini epeyce sürüklemişti. Yaklaştım. Yüreğim çarpıyor. Sarışın, tıpkı kardeşim gibi sarı bir genç. At sürüklerken başı taşlara çarpıp yer yer yarılmış. Burnundan, ağzından sıcacık kan geliyor. Şakaklarım zonkluyor. Ama, içim sevinçli. Ulusumun Türk ulusuna beslediği intikamın bir nebzeciğini olsun almıştım... Manevra kayışını sılaya postaladım. Karşılığında okul öğretmenimiz Bay Anağnostu'dan harika bir mektup aldım. Mektubu kıvançla, göğsüm kabara kabara okudum. Bu saygıdeğer kişi okulda, o kalın tahtadan sıraların üstünde ufacık yumruklarımızın sıkılmasını sağlayan söylevler verirdi «Megalo-İdea» üstüne. Kapıları, pencereleri bir iyice kapatır da öyle konuşurdu... Ama geçmiş ola! Şimdi ne inanç, ne «idea»...

Savaşta erlere düşünebilmek için zaman kalmıyor. Çok kötü bir şey bu. Çok düşünen er çabuk yitirirmiş inancını. İşin korkunç yanı da bu aslında. İnançsız savaşmak! Üstüne üstlük bu inançsızlığın seni karşı kıyıya selâmetle çıkaracak güçte de değil... Sadece savaşa karşı olmak: Ya ondan ötesi? Ne çıkarsa bahtına!..

İşte böyle sevgilim. Şu an tüm inançlarım fena bocalar durumda. Telgraf direğinin doruğuna bağlanmış bir paçavra gibi yapraklanmakta. İkircik yellerince insafsız şamarlanmakta. «İyi» olan nedir? «Kötülük» nerden başlar? Tanrı huzuruna çıkmak isterim. Bana inancımı geri vermesi için yalvaracağım. Bir inanç, herhangi bir inanç. Heyecanım sığınakta hüngür hüngür ağlayıp yakarıyor: «Tanrım, ey Ulu Tanrım. İnançsızlığımda bana yardımcı ol!»

Tanrı bana inanç vermiyecekse, bari inançsızlığımı pekiştirsin.

KARARSIZLIK en korkunç ruh hastalığı.

AVCI BARBA STELYO

Sabahtan beri Avcı Barba Stelyo diye biri takıldı kafama, bir türlü çıkıp gitmez. Sen tanımazsın onu. Lepetimnos bucağının bir dağ köyünden. Geçimi avcılıktan. Poturlu, iri yapılı, kalın kemikli, keçiboynuzu gibi kupkuru, belinde silâhlığı, silâhlığında sapları oymalı, çeşit çeşit ağızlıklar, sabır işi, ince kalem işi. Garip bir ihtiyar. Kiraz, gül, çamfıstığı, yasemin dalından yapılma çeşitli ağızlıklar. Tütün torbası, çakmak kılıfı, herşeyi, silâhlığın içinde, yerli yerinde, düzenli. Dağ güneşi derisini bakır rengine boyamış. Yırtık poturu, yaz kış yakası açık gömleğinin örttüğü gövdesi safi sinir, safi kas, pazu, kavruk derisinin

altında yılan gibi kıvrım kıvrım damarlar. Karı marı, çocuk mocuk hak getire. Bekâr bir babalık. Tek tutkusu, biricik zenaatı avcılık. Gövdesi zeytin kütüğü gibi kırışık, budaklı. Bu dağ adamının su içmekte olan hayvanlara büyük zaafı var. Özünden daha çok mukayyet olduğu, evlât gibi sevdiği dört de köpeği. Bir gün bunlardan birinin sağ ön ayağına çiftesiyle veryansın etmiş Barba Stelyo. Hayvan az ötede, dereboyunda su içip serinleyen bir keklik sürüsünü ferma etmiş. Ateş etmesi bundan. Av kuşları su içerken Barba Stelyo'nun çiftesinin namlusu yere dönük olur hep. Kendilerini bekleyen tehlikeden habersiz, gökkubbenin altında tanrının suyunu içen canlar bu kuşlar. Bu olağan, ama olağan olduğu kadar da kutsal görüntü, bu dağ adamının yüreğinin yağını eritmeye yeter. Bir acımadır sarar benliğini. Ona göre kuşlar tüm öteki hayvanlardan daha kutsaldır. Çünkü su içerken her yudumda başlarını yukarı kaldırıp onlara bağışladığı armağanlardan ötürü tanrıya şükrederler çünkü.

Şimdi böyle durup dururken Avcı Barba Stelyo da nerden geldi aklıma diyeceksin! Hiç de öyle değil işte, hiç de gelişigüzel olmadı bu. Bak dinle:

Siperden çıkıp da sağdan «B1» işareti yönünde ilerleyince, işaret tabelâlarını geride bırakıp «B14» kesimine ulaşırsın. Burası dağ eteğinde bir kuytu. Bundan sonrası açık arazi. Burada siper de yok. Kayalık. Kazma işlemiyor. Solundaki tümsek de burayı «Güvercin Tepe» nin gözetleme yerlerindeki gözlerinden gizler.

Sonra bu kuytu öylesine derin ki, subaylar burayı «tesir dışı», «ölü nokta» gibi tanımlamalarla belirlemişler. Buysa şu demektir: Düşman bu noktayı hedef alacak olursa atacağı mermilerin hedefi bulabilmesi için önce bir eğri çizmeleri, sonra da birden dikine yön değiştirmeleri gerek. Fizik kurallarına aykırı bir durum. Bu durumsa, bizim için gerçekten bir mutluluk. Bu kuytunun dibindeki mer-

mer damarından kalem inceliğinde pırlanta gibi bir su akmaktadır. Bizim üç bölüğümüzle bir Fransız bölüğü bu kaynaktan suyunu almaktadır.

Bu sayede her gün sığınağımızda bir matra su bulundurabiliyoruz. Bir kaç kişi de bu su işini kendilerine meslek edinmişler. Tehlikeyi göze alıp bir kaç kuruşluk bedel karşılığında başkalarının da matralarını dolduruyorlar buradan güpegündüz. Yer yer çok sığ olan siperlerimizin 14 sokağını, diyelim, aşarak güpegündüz buraya ulaşmak bence çılgınlık. Karşıdan görülüp bir mermiye hedef olmak işten bile değil...

Bu sakalardan biri de bizim takımdan Dimitri Svingos. İyi tanırsın onu. Hani cumartesileri tahta silmeye gelen Paraskevi kadın var ya, işte onun kocası. Hani romatizmasından yakınırdı hep. Dimitri gözüpek bir adam sayılmaz. Ama, matra başına aldığı kuruşlarla karısına her ay hatırı sayılır bir para postalıyor buradan. Bu da bir şey elbet...

Bu sabah ben de topal bacağımı sürüyerek kaynağa gittim. Bunu, daha çok küflenmeye yüz tutmuş ciğerlerimi temizlemek için yaptım. Ortalık henüz ağarmamıştı, ayışığı vardı. Erler görevden yeni dönüyorlardı. Bu nedenle kaynağın müşterisi sayılıydı. Bunlardan biri de bizim takımdan dostum Yigantes. Beni görünce kuyruktaki yerini kaptırmamak için uzaktan elini sallayıp selâm verdi. Sıra Fransız emirerlerindeydi. Yeni gelenler kuyruğa ekleniyordu. Çevre sessizlik içinde. Tüm «kesim» ler susmakta. Toplar gizleme sarmaşıkları altında tavşan uykusunda. Yalnız uzaklarda, çok uzaklarda makinelinin biri boşluğu tıkırtılarıyla gevezece taramakta... İşte bu sessizlikte «Güvercin Tepe» den merminin biri yola çıkar. Enik havlamasını andıran sesinden ötürü arkadaşların enik dedikleri orta çaplı bir mermi. Kaynağın tam iki metre kadar yanına düşünceye dek kimse farkında değildir bunun. Şaşkın,

korkular içinde yattığım yerden kalktığımda sağ kulağımın tıkandığını anladım. Karnımda korkunç bir sancı. Yigantes yere çömelmiş, başını dizlerine dayamış, kolları birer kırık kanat, sarkık. Sedef parmaklarının birine matrası takılı, sarkıyor. Yara almadan ölüp gitmiş. Uyumuş da kalmış oracıkta sanki. Singos adında bir arkadaşımız, ölmemişti ama yüzünde büyükçe bir yara vardı, burnu, gözleri berbat durumda. Bu gözlerin yeniden görebileceklerini hiç sanmam.

Barsakları dökülenler on kişi kadar. Sarışın, başak sakallı, iriyarı bir Fransız eri oracıkta bağdaş kurmuş, hiç inlemeden, içinden kur'an okuyan bir hafız gibi belden yukarısı biteviye sallanıyor. Sağ elinin işaret parmağıyla başındaki bir deliği bulmaya çalışıyor. Delikten kanlı bir beyin parçacığı fırlamış dışarı...

Su içerken kuşlara ateş etmeyen Avcı Barba Stelyo geliyor da aklıma...

SİPERDE MEHTAP

Bu gece mehtap nefis. Yalnızım sığınakta. Ben ve gölgem yalnızız. Kandil ışığının duvara titrek resim gibi çizdiği gölgemle ben. Siperden sığınağa hiç ses gelmiyor. Sabahleyin çok sızlayan bacağımın ağrısı ikindiye doğru biraz hafiflemişti. Öteberimi bile birazcık temizleyip düzene koyabildim böylece. Yastık yerine kullandığım sırt çantama ellediğimde, baktım ki kayışlar ve başka deri kısımlar küflenmiş. Parmakla silinince yeşil bir iz bırakan, küle, çürük kuştüyüne benzer bir küf bağlamış. Kayışları temizleyip, bitkisel bir yağla yağladım. Tüfeğimin namlusu karıncalanmaya başlamış. Kasaturamı zorla çekebildim kınından. Tüm bu işler yarım günümü aldı.

Sığınak deliğine doğru süründüm, buradan mehtabın siper hendeğine akıttığı ışıktan su kanalını seyrettim. Hani bir kız varmış da bir yandan çehiz düzer, bir yandan da nişanlısı kaptanın gemisinin yelkenlerini seyretmek için pencereden bakarmış. İşte bu kızın öyküsü geliyor şimdi aklıma. Konserve kutusundan yapılma kandili üfleyip siper hendeğine çıkıyorum sürünerek. Boş bir nöbet kulübesine yerleşip mehtap seyrediyorum.

Kutsal bir sessizlik!

Çevre, ayışığına batmış. Hatlar, cisimler, gölgeler, gökyüzündeki musluktan akan ışık seli altında yavaş yavaş erimekte. Bu sel gürültüsüz akmakta, evreni kaplamakta, dört bir yandan taşmakta. Gürültüsüz, makineli tıkırtıları, top sesleri, aydınlatma roketi yok...

Bu gece herşey gökkubbe altında iyi yürekli, sevimli, hayran, dinlenmekte. Durgun havada kayıp giden ayışığında rahat rahat solumakta, bu ayışığını ciğerlerine sindirmekte. Siperlerin üstünden karşı sıra tepeler tüm ayrıntılarıyla, her zamankinden daha da açık seçik; daha da alçak görünmekte. Güneşin yakıp kavurduğu, çakıllar ve dikenlerle dolu sırtçıklar bunlar. Bu sivri çakıllar, bu dikenler, güneşin kavurup kuruttuğu kır çiçeklerinin iskeletleri.

Adım başında derin kuyular, bilinmez hayvancıkların doğum yapmak amacıyla burunlarıyla kazdıkları çukurlar bunlar.

Bazı noktalarda bu çukurlar öyle sık ki, ürünü yeni devşirilmiş patates tarlasına dönmüş açık arazi. Aylardır çevremize yağan mermilerin açtığı çukurlar bunlar. Gökyüzünün sırlarına ağızlarını açmış, aynı şefkatli sevinciyle dolmuş bal küpleri. Ayışığının dolduramadığı bazı çukurlarda keskin gölge dilimleri var. Mehtap bu inci akı karanlıkta telörgülerin uzayıp giden çift sıralarına da nurlu sessizliğini ve barışını yağdırıyor. Nura boğuyor bunları

da üzüm asmaları gibi. Deminden dişler, tırnaklar gibi bekleşen çengellerine ışık salkımları asıyor. Uzaklarda, karanlıkta gözden silinen düzlük, daha ötelerde Dragoras suyu. Nehir görünmüyor. Ama, siper kenarına yanağını dayayıp dinliyecek olursan zafer uğultularıyla akıp gittiğini anlarsın. Su yüzüyle o değerli özgürlüğünü evrene haykırdığını duyarsın. Hareket edebilmenin verdiği kutsal mutluluğunu, insanı çileden çıkaran kışkırtıcı bir biçimde haykırmakta bu su! Uzun, neşeli, ağırbaşlı bir türkü onunkisi... Karşımızda «Güvercin Tepe» nin dilsiz, sır dolu piramidi kapkara sivrilmekte. Çevrede herşey bu mutlu suyun türküsünü dinlemekte, kulak kesilmiş de dinlemekte. Su da düzlükte akıp gitmekte özgür, ufak çağlayanlar yaparak, o bembeyaz, o sudan dillerini çıkarmakta, boyunu, endamını gösterip yüksek perdeden kahkahalar salıvermekte. Kayalıklardan geçmekte, yeşil, kadife yosunları sulamakta. Gemini koparan tay gibi devrilmiş kütüklerin üstünden aşmakta, köpükler saçmakta, başını göğe kaldırıp kişnemekte, soluyarak o kesin özgürlüğünün tadını çıkarmakta, dört bir yana haykırmakta...

Düşünüyorum da.

Elbet bir gün gelecek insanlar boğuşmaktan bıkacak. Savaş sona erecek, siperler boşalacak. Sığınaklarda ayılar yavrulayacak, telörgülerde yaban sarmaşıkları çiçekli kollarını açıp saracak.

Bir gün gelecek şu an durduğum yerde Ağustos mehtabını seyre dalacak bir ayı. Kutsal gecede, masum, saf, kulak verip suyun uzaklardan gelen türküsünü dinliyecek. Dilini sarkıtmış rehavet içinde solumakta bu ayı. Yaşamından hoşnut. Bizler savaşla birlikte buralardan çekip gittiğimizde şu karşı dağlar gene eskisi gibi sağlam, oturaklı, yeryuvarlağın sırtında duracaklar. Sonsuzluk içre, rahat, sessiz, kaygusuz...

Şu milyon ağızlı, milyon gözlü doğanın şimdi tenezzül edip de bizlere bakmayan, kendi bağrında oynanan bu beşerî dramın farkında bile olmayan, daha doğrusu bu dramı insafsızca, kayıtsızca, acımasızca seyreden doğanın hep aynı doğa olduğunu düşünüyorum. Şu boş nöbetçi kulübesinde yüreği sevgiyle dolu bir kişioğlunun kendini ve tüm öbür insanları düşünmesiyle, bir hayvanın dilini sarkıtıp soluması arasında hiç bir ayrım yoktur doğa için.

Bir kaç yıl sonra şu tepelerin yüzeyi insan kemikleriyle apak kesilecek. «Ulusların Özgürlüğü ve Bağımsızlığı» uğruna ölen insanların. (Bu anlamsız, ama anlamsız olduğu kadar da iri sözün içine her türlü ilke, her çeşit bayrak ve bir o kadar da savaş sığdırılabilir bir güzel).

Hayretle ağızları açılmış duran o binlerce kahraman kafatasının içinde o zaman böcekler, kurtlar, kırkayaklar, kertenkeleler, sürüngenler yuva yapacak. Bir zamanlar yüksek düşün ve ilkelerin kaynaştığı bu kafataslarının içinde o iğrenç yaratıklar tam komforlu bir ömür sürecekler. Mehtap elbet o zaman da aynı göksel kayıtsızlıkla bu kafataslarının boş göz yuvaları içine sokulacak, salyangoz hazretleri bu kafataslarından ünlüce birinin balkonunda «az şekerli» sini höpürdetip, akşam keyfi yapacak. Ve de tüm şu karşı tepeler, tıpkı bu geceki gibi sessiz, rahat, yorgunluğunu almış, çevreyi kuşatacaklar, kamburlarını Ağustos mehtabına verip geleceği bekliyecekler sabırlı...

Ey Tanrım, herşeyi bilgelik içre yarattın!..

GELİNCİK

Bu gece bacağım daha iyi.

Nöbetçi kulübesinden çıkıp siper hendeğinde sessizce dolaşmak istiyorum. Bu ışık denizinde siperin hoş bir görüntüsü var. Gün gibi aydınlık, ama tehlike hemen de hiç

yok. Ayışığında uzaktan hiç bir şey görünmez metalik yüzeylerden gayri. Gümüşî bir karartı gibi çevreyi örten bu tül ışığın altında korkusuzca dolaşabilirsin. Bir an kendimi kesinkes bir yalnızlıkta bulmak istiyorum. Tüm arkadaşlar çekip gitmişler de burada yapayalnız kalmışım, işte böyle bir istek. Bir ürperti delip geçiyor yüreğimi keskin bıçak gibi. Düşman da olsalar çevremde insan bulunsun şu an, yeter bana. Bölüğümüzün payına düşen siperin öbür ucuna dek yürüdüm. Telörgünün «kapı» sı önünde durdum. Bu noktada tel sarılı koca bir mekikle kapalı bir geçit var. Arazi burada sarp ve kayalık olduğundan siper hendeği sağlı sollu kum torbaları konularak uzatılmış. Torbalar aylarca üstüste istifli durumda. Yağmurun karın, rüzgârın, güneşin, rutubetin etkisinde. Bu nedenle de torbalar çürümüş. Parmakla dokununca erimiş çuval bezi çöküveriyor. Bunlardan bir kaçı da ilk dolduruldukları zamanki gibi, hiç bozulmamış, boşalmamış. Bazıları yarılanmış, pörsük. Barsakları deşilip üstüste atılmış köpek leşlerini andırıyorlar uzaktan. Mehtabı burdan seyretmek güzel olur diye düşündüm.

Şimdi görünmeyen yatağında akan ırmağın sesi daha iyi duyuluyor. Başımı siperden dışarı uzatıp daha uzakları görmek istiyorum. Becerebilirsem eğer siperi aşmak niyetindeyim. Bastonumu duvara dayayıp sağlam bacağımdaki postalın burnunda yükselerek üstteki kum torbalarından birine geçiriyorum parmaklarımı kanca gibi. Çürük torba deşiliyor, kum sel gibi üzerime akıyor birden. İşte, beklenmedik mucize de o anda oluyor. Boşalıp pörsüyen torbanın kamburu ufalmış, gözlerimin önüne minnacık bir mutluluk serilivermiş. Öyle sevindiriyor, öylesine mutlu kılıyor ki beni bu durum, handiyse bir sevinç çığlığı koyvereceğim. Bir çiçek var oracıkta! Düşün bir kez. Oracıkta, çürük kum torbasının aralığında bir çiçek, sahici bir çiçek. Bu çiek, bu mucizeler gecesinin gümüş karanlığından çıkıp dikiliver-

miş karşıma. Donup kalmışım. Bir bebek yanağına dokunurcasına yüreğim hoplıya hoplıya çiçeğe dokunuyorum. Bir gelincik bu. Kadife bir avuç gibi açılmış, kocaman, sağlıklı bir gelincik çiçeği. Gündüz olsa insan onun kıpkırmızı rengini, yaprakları arasındaki haçını güzelce görebilir. Besili, neşeli, renkli, sağlıklı bir çiçek. Koçanı dimdik, tüylü. Daha açılmamış bir de koncası var. Yeşil kundak bezlelerine sıkıca sarılı, sırasını beklemekte. Hem de tez açılacak. İşte o zaman da bir değil, iki çiçek olacak! Siperde iki çiçek! «Güvercin Tepe» nin tam da karşısında. Ölüm bahçelerinde! Birden öyle tarifsiz içleniyorum ki, öylesine duygulanıyorum ki, ruhumun derinliklerine dek.

Siper duvarına yaslanıyorum. Korkunç kertede yorgunum sanki. İçimden kurtuluş gözyaşları geliyor. Başım toztoprak içinde, öylece siper duvarına dayanmış uzun süre duruyorum. Büyük bir dikkatle, parmaklarımla okşuyorum gelinciği belli belirsiz. Birden huzurum kaçıyor, korkunç üzülüyorum. Bu gece Tanrının karşıma diktiği şu çiçeğin geleceği bakımından tüm korkum. Hemen bir kum torbasını kaldırıp sipere yerleştiriyorum. (Bacağım birden sızlıyor, dişlerimi sıkıyorum). Gelinciğin önüne oturtuyorum torbayı dikkatli. Bu gece onu benden başka kimse göremez diyorum kendi kendime. Sonra yeniden kolumu siperin üstünden aşırıp elimi uzatıyorum. Parmaklarım çiçeğe değiyor! Mutluluktan ürperiyorum. Parmaklarımın ucunda körpe yumuşaklığını duyuyorum yapraklarının. Bu yumuşaklıktan, bu değişin peşinden kolum boyunca bir ürpertinin ilerlediğini, ensemden belkemiğime indiğini duyuyorum. Cildimde bir çift kadın kirpiği pırpır geziniyor, açılıp açılıp kapanıyor. Parmak uçlarımı öpüp mırıldanıyorum:

«— Hoşça kal!.. İyi geceler!.. Mutluluğunda daim olasın!»

Çabuk çabuk sığınağa dönüyorum. Elimden gelse bir fener alayı düzenliyeceğim... Bir donanma düzenleyip dört bir yana bayraklar astıracağım... Kandili yakıyorum. Bu daracık kovuğa bunca yüce bir sevinci sığdırabildiğimden hoşnutum. Ruhum kocaman bir kelebek olmuş da kanat çırpıp dansediyor boşlukta. Sırtüstü uzanıyorum. Şarkılar geliyor içimden, birileri türkü tutturmuşlar. Birden karşıma çıkıveren bu kır çiçeği beni nice sevindirdi anlatamam... Birden Yigantes geliyor aklıma, göğsüm dolu dolu oluyor. Sağ olaydı, bu büyük sırrımı öğrenecek tek insan o olurdu. Sevgili dostum! Bu çiçeği koparıp, teneke kutuya su doldurur koyardım içine, portatif çadır bezi damlı kovuğuna götürürdüm armağan. Fukara dostum. Yeter ki yaşasaydı. Sevinç doluyum. Üzüntü doluyum. Ağlıyorum sevincimden. Üzüntümden ağlıyorum. Ve de yüreğimi dolduran tatlı bir sırrım var benim. Ey Tanrım, çürük bir kum torbasının aralığında salt benim için çiçek açtırdığın bir gelincik fidanım var. Bir iskeletin ağzından kopup gelen bir «Yaşşşa!» bir «Varol» gürlemesi bu... Oracıkta, B1 rumuzlu tabelânın yanında, siper hendeğimizin öbür ucunda, telörgü «kapı» mızın yanında bir yerde. Şu an salt onu düşünüyorum. Doludizgin yaşanılması gerekli bir yaşamın bana işaret veren kırmızı filaması. Bir vaad! Hayırlı bir haber. Ey Tanrım. Senin erguvan harmaninden bir parçacık. Bu mutluluğu daha da uzunca sürdürmek amaciyle battaniyemi başıma çekiyorum. Yüreğim sevinçten çarpıyor. Şefkatle, üzüntüyle çarpıyor kalbim. Yigantes'in ölümünün anlamını daha iyi kavrıyorum bu gece. Acı gözyaşları döküyorum. Ama, gene de ruhum gizlice, anlamlıca gülümsemekte. Tatlı bir sırrı var ruhumun. Ruhum yaşamakta!...

Bir kez daha başımı sessizce dışarı çıkarıyorum kovuğumdan. Telörgülerin «kapı» sından yana bir kez daha bakıyorum. Oracıkta mutlu bir randevum var beni bekli-

yen. Ama bu gece gitmiyeceğim artık. Ama, her gece oraya gidip sevgilimle başbaşa bir kaç saat geçireceğim. Öbür arkadaşlarla oradan nöbete, göreve gitmek üzere geçerken içimden gülümsiyeceğim tatlı tatlı. Arkadaşlarım yaşamın bana hayırlı bir haber gibi gönderdiği bu kırmızı çiçeğin varlığından habersiz. Bense usturupluca dönüp onun olduğu yere bakacağım sevinçli, mutlu, gizlice. İçimden bir «merhaba» uçuracağım ona. «Ya, senin oracıkta beklediğini —seni hınzır seni!—, sırtımda kaldırıp önüne siper ettiğim kum torbasının ardında gizlenmiş beni beklediğini yalnız ben bileceğim.»

Uyumak istiyorum şimdi, mutlu bir uyku istiyorum. Bir müzik seli içimde. Sevinç müziği mi, keder müziği mi? Belli değil. Bu gece Tanrının parmağı değdi yüreğime, tatlı tatlı çarpmaya başladı yüreğim. Bu sonsuz mutluluktan ötürü diz çöküp bir gececik olsun birilerine şükretmek geliyor içimden, bir gececik olsun «Tanrı Hikmetine» inanasım geliyor. Sağlam gövdemi ayışığında parlayan bir mum gibi dimdik tutarak üzerimde Tanrının tatlı bakışlarını duymak istiyorum. Küçükken bize öğrettikleri, ama anlamını bilmediğimiz Eski Yunanca dualardan birini mırıldanarak hamdüsena etmek istiyorum. Anlamını bilmediğimiz, ama tek sözcüğünü eksik söylemekten korktuğumuz o dualardan birini. Bunların Tanrı dili olduğunu çok iyi bilirdik, kullarına armağan ettiği bambaşka bir dildir bu. İşte bu gece böyle anlamını bilmediğim bir dua okumak istiyorum. Ancak böylelikle, Musa'nın âsasını vurup kayadan fışkırttığı sular gibi içimden taşan o anlamsız duygularımı sıradan bir duanın metnine sığdırabileceğimi umuyorum. Ruhum bu gece gür, zengin, neşeli, cıvıl cıvıl bir su kaynağı. Suları, türküleri taşıp da çoşmuş...

Tanrıyı çok yakından gördüm ama bu gece, gene de onunla söyleşmek nasip olmadı...

YAKO

Hastalık ve mermilerin açtığı yaraları kapatmamız için bu hafta bize takviye gönderdiler. Öbür alaylarda kayıpların daha büyük olduğu anlaşılıyor. Anlattıklarına göre, 4. Alayın sığınaklarından birine düşen bir mermi, başlarında çavuşları olmak üzere tam on iki kişilik bir mangayı yoketmiş. Tek kişi kurtulamamış bu sığınakta. Burası kocaman bir havan, tepemizden havanelinin inip bizi ezmesini bekliyoruz. Bu toplu kıyım karşısında takınmak zorunda kaldığımız tavır bizi hepten berbat ediyor. Maneviyat diye bir şey bırakmıyor. Firar olaylarına yol açan ruhsal nedenler ortada. Ya genel terhise gidilsin, ya da namusluca, mertçe bir meydan savaşı verilsin. Bir çözüm yolu bulunsun.

Yeni gelenler arasında bir museviyle Serez Tümeninden bir er de var. Bu sonuncu —adı Dimitratos— yaman bir tip. Geveze mi geveze, pişkin mi pişkin. Bitirim bir Selânikli. Museviyse —Midilli Alayına hangi yel onu attı, şaşılacak şey— uzun boylu, ince yapılı, ufacık gözlü —kahve çekirdeği büyüklükte, kahverengi gözler— ateş kızılı kıvırcık saçlı bir delikanlı. Onu ilk gördüğümde «Çıfıt» geldi aklıma, hani şu bizim Patlakçı Konstantin hazırlar da mahalle çocukları ateşlerlerdi Büyük Cuma geceleri bu saman doldurulmuş korkuluğu, gizli yerlerine usturuplu yerleştirilmiş maytaplar, fişekler, çatpatlar ateş alırdı. Çocukları asıl keyiflendiren de Patlakçının «çıfıt» ın kıçına gizlediği fişeğin ateş alması... Yako'ya arkadan ilk baktığımda istemiye istemiye bu fişeğin beyaz fitilini görmek umuduyla bacaklarının arasında uzun süre durdurdum bakışlarımı! Beyaz yüzü kırmızı çillerle kaplı. Elleri de öyle. Sigara kâğıdı gibi ipince elleri aşınmış, azmış da cılk yara olmuş kanısını uyandırıyor. Çizilir de oğlanın canı yanar

korkusuyla insan bu ellere parmağıyla bile dokunmaktan çekiniyor. Fukara, beceriksiz, uysal, kendi halinde, disipline saygılı bir er. En netameli görevlere bile seve seve koşmaya teşne. Ama gene de ona bir türlü ısındıramıyorum kendimi! Bazı itici tipler vardır ki ne yapsan, ne denli çabalasan, ne denli kendini zorlasan yaklaşamazsın bunlara, ısınamazsın. Benliğin, Hintyağı gibi kusar bunları. Bu nedenle, açıklamam zor ama, Yako'nun, Yorgalas adında bir erden (bu matrak oğlandan sana ilerde bahsedeceğim) eşek sudan gelinceye dek dayak yediğini öğrenince bayağı hoşuma gitmişti. O gün göreve gitmişler erzak taşımaya, mutfakların olduğu dereboyuna. Fransız kantininde bir iyice kafayı bulan Yorgalas, fukara Yako'yu bir güzel ıslatmış. Pek sevinmiştim buna. İsrailoğullarına karşı özel hiç bir katı yanım yoktur. Onları ilkin Selânik'teyken tanımıştım yakından. Hatta kızlarının güzelliğine de hayran kalmıştım. Genç Yahudi kızlarının güzelliği, yaşlı Yahudi karılarının o korkunç çirkinliğiyle çelişkili. Neyse. İşte bu uzun Yako'nun dayak yemesi olayı beni hoşnut etmişti. Olayın ayrıntılarını sorup iyice öğrendim. Merak bu ya. (Şu an Yako geliyor da gözümün önüne, onu bana bu kerte antipatik kılan yanının o fıldır fıldır dönüp velfecri okuyan gözleri, kurnaz bakışlarıdır belki diyorum.) Antipatik davranışları, Yunancayı konuşması, o sıradan çilli derisi içinde torbalanmış varlığıyla aramızdaki acınacak durumunu gözönüne getiriyorum da bu fukara yaratığın çektiği azabın derecesini kavramaya çalışıyorum. Ama, gene de bu adama karşı içimde bir acıma, bir yakınlık duygusu var. Beş duyum birden topluca onu itmekte. Öbür arkadaşlar da böyle, görüyorum bunu açıkça...

Yorgalas, davranışlarıyla bu açıklıyamadığım antipatinin toptan temsilcisi olmuş. Mutfakların bulunduğu dereboyunda Yako'yu omuzlarından kavramış. Sol elinin dört parmağıyla (beşinci parmağını, balık avlarken dinamit

uçurmuş) mengene gibi sıkmış. Kıllı suratını Yahudinin un akı kupkuru burnunun dibine sokmuş:

«— Vire Yako, demiş, vire Yako, İsa'mızı çarmıha gerersiniz ha? Demek bir eşkiya gibi öyle mi?»

Burnuna çalınan şarap kokusundan, bir sarhoş karşısında bulunduğunu anlıyan Yako, bu zor durumdan kurtulmanın yolunu bir kahkaha salıvermekte aramış.

«— Ha, ha, ha, haaa... Ya, ha, ha, haaaa!..»

Yorgalas'ın şakası yok. Pırtlak gözlerini Yahudinin o minnacık kahverengi gözlerine dikerek bir kez daha sarsmış fukarayı:

«— Gülmeyi bırak da söyle bana ulan! De bana. İsa'mızı niye gerdiniz çarmıha ha? Niye ha?.. Lan çıfıt, O, size ne yaptı ki?..»

Yako korkusundan zangır zangır:

«— Şey... ben... ben germedim ki onu çarmıha! diye kekeler, masal bunlar hep, hikâye, bakma onlara sen...»

Yorgalas ifrit olur. Duyduğu Tanrısal öfkeyle gözleri yuvalarından fırlar, bıyıkları deniz kestanesi dikenleri gibi dikilir.

«— Masal mı dediiiin? Ulan, İncil'in yazdıkları masal ha? İncil tüm masal öyle mi? Ulan Juda!»

Yako'yu yere yıkar, küreğin sapıyla bir güzel ıslatır.

Yahudiyi berbat durumda bölüğe getirdiler. Yüzbaşıya çıkıp bir başka birliğe naklini istedi. Yüzbaşı elden geldiğince teselli etti, Yorgalas'ı ağır biçimde cezalandıracağını söyledi. Ne? Ceza mı? Yako başına geleceklerin korkusundan umutsuzluğa kapılıyor. Yok, bunu istemiyor Yako. Yorgalas'a ceza verilerek gönlünün alınmasına razı değil. Bunu yapma diye yalvarıyor yüzbaşıya. Asıl o zaman Yorgalas'tan çekecekleri var. Gözyaşları döküp yalvarıyor yüzbaşıya yapma bunu diye. Sonunda yüzbaşı peki, diyor. Yorgalas'ı çağırtıyor. Elleri ardında, çenesi yukarıda

bir aşağı, bir yukarı arşınlıyor sığınağı. Sonra birden Yorgalas'ın karşısına geçip soruyor sert:

«— Niye dövdün Yako'yu?»

Yorgalas henüz ayılmamış. Sağ elini miğferinin kenarına getirip esas vaziyete geçmek istiyor. Koca gövdesi sağa sola yalpaladığından, denge kuramıyor. Geçemiyor esas vaziyetine. Sonra da dayanamıyor daha çok, tüm sarhoşların yaptığı gibi hüngür hüngür ağlamaya başlıyor:

«— Sayın komutanım... Yani... müsaadenizle... muhterem yüzbaşım... Yani, İsa'mız onlara ne yaptı ki, gerdiler fukarayı çarmıha?... Ha, değil mi ya?... Evet yüzbaşım... Sorarım size... Neydi zavallının kabahati?... Onları hastalıktan kurtaran o... Şeytanlardan koruyan gene o... Ölülerini dirilten... Ha, değil mi sayın komutanım... Niye kıydılar ona ha?... Niye yani... Niye?...»

GENERAL BALAFARAS İLK HATLARDA

Bugün saat on sularında, sıcağın en civcivli bir vaktinde, tatsız bir ziyarete katlanmak zorunda kaldık.

Aklına esmiş, kurmaylarını peşine takmış, kesimimizi ziyarete çıkagelmiş Balafaras. Yanında Kondulis adında bir istihkâm binbaşısı, Politis adında bir tercüman, bir de kesimimizde görevli bir Fransız subayı vardı. Bizim yüzbaşı kafilenin en ardından gidiyor. General Balafaras bu gözüpeklik gösterilerini miğfer giymeden, omuzlarındaki ve kepindeki tüm yaldızlı sırmalarla yapardı hep. Kafasına esti mi, «gidip bakalım çocuklar ne âlemde» deyip, güpegündüz yollara düşer, siperleri dolaşır. Bu zırdelinin ölüm karşısındaki o gösterişli kayıtsızlığı görülecek şey, bir âlem. Kale burcu gibi iri ve dimdik gövdesiyle tam bir huzur içinde siper hendeklerini dolaşır, kafası siperleri aşar, geçit resmindeymiş gibi hiç eğilmeden yürür. Hangi

yanına hayran olacağını insan şaşırır. Çılgınlığına mı, yoksa yiğitliğine mi, kestiremez. Peşinden sürüklediği subaylar onun bu «çılgınlık» larına gık diyemezler tabiî. Peşinden giderler, onlar da generalleri gibi kelle koltukta, «Güvercin Tepe» nin namluları karşısında dimdik, çıta gibi yürümek zorundalar. Kesimin Fransız subayı onun bu çılgınlıkları karşısında küplere biniyor, onun bu olumsuz hallerinin sonuçları bizim başımıza patlıyor çünkü. Karşı tarafın gözcüleri, Balafaras'ın kasketindeki pırıltıları görür görmez hemen bataryalarına telefon ediyor, o zaman da panayır başlıyor. Siperler «dişi domuz» ların patlamasıyla cehenneme dönüyor. Ve de Balafaras bu hengâmede elinin tersiyle bıyıklarının sarkık uçlarını düzelterek yoluna devam ediyor, yayvan yayvan, tüm hecelere vurgu vurarak konuşuyor vekarlı:

«— Yok bir şey! diyor. Uluslararası nezaket kuralıdır. Düşman, generalin onuruna kurusıkı atıyor!»

Yanındakiler bu lâtifelere gülümsemek zorundalar ama, sen onu kendilerine sor. Sonra yiğitlikte generalden geri kalmadıklarını da göstermek gerek. Korkudan üçbuçuk atarlarmış, bu başka konu! İşin mucize sayılacak yanı, bugüne dek generalin bu vizitelerde hiç yaralanmamış olması. Kılına dokunulamamıştır, ne tüfek, ne top. Şanslı olduğundan mı, yoksa hep yürüdüğü için «muharrik hedef» teşkil ettiğinden mi, bilinmez. Kendisi bu bakımdan «muafiyet» i olduğunu söyler. Balkan Savaşında komuta ettiği bir efzun taburunu Bizans'da süngü hücumuna kaldırıp korkunç kayıplar verdirdiğinde bile kendisi yaralanmamış.

«— Azrail kendinden korkanları kovalar hep! Kendilerinden kaçan beceriksiz delikanlıları kovalayan fahişelere benzer ölüm!»

Generalin fetvası böyle işte.

Bugün de generalin vizitesi yüzünden gene «onur kurusıkıları» nın yağmuruna tutulduk. Karşıdan generalin kokusunu almışlar, fukara siperlerimizi dövmeğe başlamışlardı. Vıızzz, brang... vıııızzzz, brang. Yüzbaşımız uzaktan generalin geldiğini görünce erlere sığınaklarına girme komutu vermişti. Bir ara generalin bulunduğu siperin önünde bir mermi patladı. Çelik tanelerden biri kum torbasını delmiş, Balafaras'ın kasketi kum yağmuruna tutulmuştu. Yanındaki subayların yüzü patiska, bembeyaz. Balafaras şöyle bir duraklamış, karşı tarafa bakıp ağır ağır konuşmuştu:

«— Aaa, bak, oldu mu ya! Doğru mu ya bu yaptığınız? Üstlere saygısızlık değil mi bu sizinkisi?»

Kasketini çıkarıp silkmiş, üflemiş, yaldızlı şeritlerin arasına giren kumları tırnaklarıyla temizlemiş, hiç bir şey olmamış gibi yaverine dönüp alçak sesle şöyle konuşmuştu:

«— Yaver bey, benden daha genç ve dolayısiyle daha çevik olmanız hasebiyle sizden siper hendiğini aşıp şuradaki mermi parçasını lütfetmenizi rica etsem... Bakalım şu bizimki ne çapında!»

Çılgınlığın daniskası buna denir işte.

Subaylar dona kaldılar, umutsuzca bakıştılar, fukara yaver Romalı gladyatörler gibi selâm verip hendeği aşmaya hazırlandı. Bereket, şansı varmış. Fransız subayi ileri çıkıp kibar ama kesin bir dille böyle bir hareketin doğru olmıyacağını, bu gibi davranışların Ordu Komutanlığınca kesin olarak yasaklandığını, bu yapılırsa maalesef üst makamları haberdar etmek zorunda kalacağını belirtti. Muhariplerin hayatı anlamsız nedenlerle tehlikeye atılamazdı.

Balafaras koca eliyle Fransızın sırtını okşadı koruyucu bir davranışla, sonra da konuştu:

«— Oh, mon camarade!... Öfkelenmeyin. Gönüller hoş olsun!»

Korkudan yüzünün çizgileri allak bullak olmuş tercümana dönerek dediklerini Fransıza aynen nakletmesini buyurdu. Bir yandan da kendisi el hareketleriyle yardımcı oluyordu tercümana:

«— Evlâdım, söyle şuna. Biz Yunanlılarla şu karşıdaki babayiğitler çok eski ahpaplarızdır. Hoşgörürüz birbirimizi! Pek öyle ayrımız gayrımız da yoktur hani, nasıl? Eski arkadaşlar, «des ancienes connaissances, comment!»

Balafaras'ın bu vizitesinde şükür telefat vermedik. Yalnız bir arkadaşımız, bir patlama sonucu bir kaya kıymığıyla gözünden hafif yaralandı. Ama topçu ateşi bütün gün sürüp gitti. Geceleyin de erler Balafaras'ın tâ on dördüncü kuşaktan başlayıp tüm sülâlesine küfrederek yıkıkları onardılar, hendekleri temizlediler, sabahı iple çektiler...

Atış süresince yüreğim gizli gizli çarpıyordu. Akşam olunca ben de arkadaşlarla göreve çıktım bacağımı sürüye sürüye. Siper hendeğinin öbür ucuna dek yürüdüm. «Deniz Kestanesi» nin kapadığı telörgülerin gizli kapısından yana. El yordamıyla kúm torbasının olduğu yeri aradım. Hani gelincik çiçeğini bulup parmaklarımın ucuyla yapraklarını okşadığım, postallarımın burnunda yükselerek onu seyrettiğim o geceki yere. Evet, oraya. Siper bu noktada berbat bir durumda. Kum torbaları delik deşik. Bir kasırga geçmiş sanki buradan da herşeyi altüst etmiş. Gelinciğimden bir iz bile kalmamış.. Savaş onu da bulup tüm gaddarlığıyla ezip yoketmiş. Sığınağa dönüp ağladım.

Kimin için, neden ağladığımı da bilemiyorum. Arkadaşım Yigantes için mi, yoksa «Güvercin Tepe» nin bataryaları karşısında, siperin kum torbaları arasında biten zavallı, körpecik, kıpkırmızı bir çiçek için mi?

Oysa, Balafaras altın yaldızlı sırmalarıyla kılına bile dokunulmadan ortalarda dolaşmakta. Mutlu, göbekli, kurşun geçmez...

BÜYÜK HABER

Yaşamın talihsizlikleri arasında gizli bir takım umulmadık yücelikte mutluluklar da oluyor. Dün yüzbaşım benim için büyük bir haberin müjdecisi oldu. Ve de bu haber beni altüst etti. Yarın akşam siperleri bırakıyoruz! Gerilerde bir köye çekiliyoruz. Bir «dinlenme kampı» na. Firar olayları, verdiğimiz büyük kayıplar, alışık olmadığımız bitkisel yağlarla konserve etlerinin sebep olduğu dizanteri olayları, iyice Tümenimizin maneviyatını bozmuştu. Biraz dinlenmek, kendimize gelmek, yeniden örgütlenmek amacıyla cephe gerisine çekiliyoruz. Büyük haber bu işte. Şimdilik kimseye söylemiyeceğime söz verdim yüzbaşıma. Bu söz verişse, bu büyük mutluluğu dayanılmaz kıldı. Gözüme uyku, ağzıma lokma girmiyor.

Arkadaşların yorgunluktan, pislikten buğulanmış gözlerine bakıyorum. Birer birer kucaklamak, kulaklarına eğilip onları diriltecek olan bu büyük haberi fısıldamak geliyor içimden. Söz vermişim bir kez, yapamıyorum. Yarın akşama dek bizi dinlenme kampından, bu cennetlerin en güzelinden ırak tutan zamanın saniyelerini sayacağım teker teker. Gerçek bir heyecan bu benimkisi. Bereket bacağımın durumu daha iyi. Gazyağıyla kalçalarıma dek oğuyorum bacağımı. Kaslarımı geriyor, dizimi büküyorum. Yeni yağlanmış, tüm mafsallarının düzenli çalışması gerekli bir makine gibi deniyorum bacağımı. Mutlaka yüzümü ak çıkarması gerek bu bacağın.

ÜÇ GECE

Üç gece sürdü yürüyüş. Tam üç gece... Ömrümde böylesine bir işkence çekmedim. Başlangıçta bacağımın bu işin üstesinden geleceğini ummuştum. Yüzbaşım, çantamı nakliye kollarından birine teslim etmemi söylemişti. Benim pek işime gelirdi bu. Gelmesine gelirdi ya, yüzbaşı bu teklifi yaparken yanımızda başçavuş da vardı. Yüzbaşının benden karşılık beklediği sürece, başçavuş gözlerini kısmış yüzüme bakıyordu alaycı, küçümser. Tek amacı omuzlarına demir, yıldız takmak olan suratsız, ters bir gedikli tipi. Bu içgüdü sonucu tüm okumuş erlere karşı kini var. Selânik'te, Yigantis'i boyuna helâ nöbetine dikerdi. Onun o pis bakışlarından şu anlamı çıkarıyorum: «Hımmm. Gönüllü Andon Kostulas, üniversiteli Kostulas. İşte bak, çantasını bile taşımaktan âciz! Hımm, iyi bilirim ben sizi, mahallebi çocukları! Lüks erler! İyi tanırım sizleri!...»

Bu nedenle yüzbaşıma teşekkür edip çantamı kendim taşıyacağımı söyledim. O başçavuş olacak eşeğe, bacağımda Balkan Savaşından kalma bir yara olduğunu anlatacak hiç bir davranışta bulunmadım. İnadımdan ve onurumdan. Tam teçhizat, herkesle aynı koşullar altında yürüyüşe çıktım. Ama, boyumdan büyük bir işe giriştiğimi anlamakta gecikmedim. Daha ilk geçe sıralarından çıkıp gerilerde kalanların arasındaydım. Sonra onları da birer birer yitirdim, tek başıma kaldım dereboyunda. Karanlık adamakıllı bastırdı, yolumu yitirmekten korkuyorum. Böyle bir durum bana pek pahalıya mal olur, biliyorum. Her adım atışta bacağımda korkunç bir iğneleme. Beynime işliyor duyduğum acı. Uygun bir yer bulup geceyi orada geçirmeyi düşünüyorum. Sık bir dal kümesi ardında yuvarlakça bir yapı kalıntısı görüyorum. Pinekleyip azıcık dinlenmek amacıyla o yana yürüyorum.

Birden incecik bir ses beni olduğum yere mıhlıyor.

«— Dur!...»

Bu bildiğimiz bayağı bir «dur» değil. İğne gibi incecik, sipsivri, gece karanlığında sıkılan bir kurşun. Amansız ve korkunç. Dereboyu bu sesi alıp biçimini değiştiriyor, yeniden ünlüyor alaycı. Durup bekliyorum umutsuz. Bu tek hece gürültüler, yankılar arasından yeniden duyuluyor. Dereboyu bu sesi kendisi akşamın rutubeti içine tükürüyor gibi.

Bekliyorum. Yüreğim çarpıyor. Çıt yok. Kımıldamadan bir süre daha bekliyorum. Gene ses yok. Sonra, bana seslendiği anlaşılan bu hece bir kez daha duyuluyor yapı yıkıntısı yönünden. Bu bir insan sesi değil, «kelâm» olmaya yeltenen bir horoz gaklaması. Yabancı bir dilde «kim o?» diye sorulduğunu düşünerek karşılık verdim:

«— Un ami!»

Kurşun süren mekanizmanın bilinen o kuru sesi duyuluyor. Sonra karanlıkta biçimlenmeye başlayan bir karaltının yavaş yavaş, ikircikli, bana doğru geldiğini görüyorum. On adım kadar kala duruyor. Kısa boylu, cüce bir er. Sırtında koyun pöstekisinden bir gocuk var, belinden palaskayla sıkılmış. Süngülü tüfeği bana yönelmiş. Cebinden bir elektrik feneri çıkarıyor. Silâhımı yere bırakıp «uzun künyemi» okudum Fransızca. İyice yanıma sokuluyor. Süngüsü gövdeme değince de silâhını aşağı indiriyor. Bir yandan el feneriyle yol gösteriyor, bir yandan da tavuk gibi gıdaklıyor, yıkıntıya doğru gidiyoruz. Bana yardım ediyor. İçeri girince bir mum yakıyor. Birbirimizi süzüyoruz rahatça. Çift atlı bir arabası var bu erin. Çinli bir nakliye kolu eri. Atlar oracıkta otluyor. Göremiyorum atları ama, otları koparıp çiğnediklerini hışırtılardan anlıyorum. Bir çift minyatür çekik göz. Gocuğun kolundan parmakları sarkan ufacık eller. Her şeyi çocuksu. Boyu ancak omuzlarım hizasında. Yıkıntıysa top mermileri, uçak bom-

balarıyla bu duruma sokulmuş bir değirmen. Değirmenden yalnız döşemesi, bir de yarım çember biçiminde yıkık bir duvar kalmış geriye sağlam olarak. Teçhizatımı bir yana bırakıyorum, acılar içinde kıvranarak bir köşeye uzanıyorum...

Çinli benimle ilgileniyor, matrasını, ekmek çantasını gösterip bir şeyler mırıldanıyor. Sesi gene insan gibi konuşmaya yeltenen bir horoz gıdaklaması. Acıkmamışım, verdiği bir kupa şarabı dikiyorum. Çok iyi geliyor şarap. Karşımdaki insan müsveddesi bir iki beylik Fransızcadan başka bir dil de bilmiyor. Pandomim oynarcasına anlaşmaya çalışıyoruz. Alayımızın dinleneceği köyün adı Veluzina.

Portatif çadırımın kazıklarını alıp yere çakar gibi yapıyorum:

«— Veluzina! Veluzina!» diyorum.

Çinli hiç bir şey anlamıyor, dikkatle yüzüme bakıyor, gülümsüyor. Birden o cin gözlerinde bir zekâ şimşeği çakıyor. Anlıyor nihayet. Anlaşma yolundaki bu gelişmeyi bir tek heceler seli ve maymunca hareketlerle kutluyor. Durumdan ikimiz de hoşnutuz. Anlaşmaya başlamıştık artık. Sonra da işaretle konuşacak başka bir şeyimiz kalmadığından düşünmeye başladık. O, kendi kuşdilinden bir şeyler gıdakladı, ben Fransızcamla «pas compris» lerden çok omuzlarımı, başımı oynatarak karşılık verdim. «Anlamadım dostum, hiç mi hiç anlamadım.» Bu kez ben kendi sıramı kullanıp yolumu yitirdiğimi söyledim ona, bana yardım etmesini rica ettim. Ama Çinli de «pas compris!»...

Tüm yüreğimizle gülüştük. Çinli bir tuhaf, hıçkırık tutmuş gibi gülüyor. Anlaşma işine ara verdik.

Şimdi sigara içiyoruz. Kalın kıyılmış çöplü tütünden kötü kalite «Caporal» sigarası sunuyor bana. Karşılığında ona yüzbaşımızın içtiği lüks Yunan sigaralarından bir tane veriyorum. Çok seviniyor. Dumanı içine çekiyor, ciğerlerinde uzunca süre dinlendiriyor, sonra da kahkahalarıyla

birlikte burnundan koyveriyor dumanı. Sonra susuyor. Gülümsüyoruz karşılıklı, dostça.

Çinli bir ara koynundan bir cüzdan çıkarıyor, içinden bir resim çekip alıyor. Bir Çinli kadınla iki çocuk alçak iskemlelere kurulmuşlar. Tıpkı kahve fincanlarındaki resimlere benziyorlar. Üçü de karşımda duran erin şıp demiş de burnundan düşmüşler. Tüm Çinlilerde olduğu gibi. Kadın onun karısı, çocuklarsa kendi çocukları. Bunu bana anlatabilmek için karısiyle cinsel ilişkilerini işaretlerle tarif ediyor, böyle yapmak zorunda kalıyor. Olmuyor başka türlüsü. Onu da savaş Hint'ten, Maçin'den alıp şu uğultulu Makedonya dereboyuna fırlatıp atıvermiş.

Ve de şu an, şu zavallı yaratığın ruhu sevinç dolu. Hiç tanımadığı biriyle, çatra patra da olsa, ateşinden yandığı aşkı üstüne konuşabiliyor. Dertleşebiliyor. Bu duygusal coşkusu beni pek içlendiriyor. Senin resmini gösteriyorum kendisine. Karım olup olmadığını yukarıda anlattığım yoldan bana soruyor. «Fik fik?» diyor! Şimdi düşünüyorum da onun bu davranışını hiç de «müstehcen» bulmuyorum. Zaten bunu yapınca da hiç kızmamıştım Çinliye.

Bir iki saat kadar sırtüstü uzanıp dinlendikten sonra Çinli bana eşyalarımı gösteriyor. Hazırlan demek istiyor. Hayvanları arabaya koşuyor, binmem için işaret ediyor.

«— Allon?»

«— Allon!»

«— Veluzina?»

«— Veluzina!»

Biniyorum arabaya, battaniye yükünün üstüne iyice yerleştiğimi görünce dizginleri sallıyor, dilini şaklatıp hayvanları dehliyor. Arabanın dayanılmaz sarsıntısına rağmen bacağım daha az sızlıyor.

Gökte sadece bir iki sönük yıldız. Tekerleklerin askerî şose üzerinde çıkardığı gürültüden başka ses duyulmuyor. İlk hatların bulunduğu sıra tepelere bakıyorum dö-

nüp dönüp. Arada sırada aydınlatma fişekleri tepelerin boyunu aşıyor, ağır ağır kımıldıyor, sonra kasvetli yıldızlar gibi sönüyor, ya da alçaklarda sırtların ardından gözden yokoluyorlar. Bazıları inci gibi parlıyor, ancak sezilebiliyor uzaktan. Arada bir aynı noktadan peşpeşe tam dört yeşil işaret fişeği yükseliyor. Hemen peşinden bir iki dakika süreli aceleci seri top atışları oluyor. Bunlar şimdi benim için nice uzaklarda! Çinli bana dönüyor:

«— Camarade!»

Dirseklerimde doğrulup ne istediğini soruyorum. Elimdeki sigarayı gösteriyor, sonra da:

«— Non tabac!» diyor.

Sigara istediğini sanıp bir tane uzatıyorum. Elimi itiyor.

«— Non, non tabac!»

Sigaramı söndürüyorum. Şose bu noktada yarım dairelik bir virajdan sonra beyaz bir kurdelâ gibi uzayıp gidiyor.

Çinli atları kamçılıyor, virajı alıyoruz hızlı. Korkuyla çevreye bakıyorum. Arabadan dışarı fırlamamak için sıkıca tutunuyorum kenarına. Yol mermi çukurları dolu. Patlamamış mermileri yol kenarına dizmişler. Ak tozun üstüne kara gölgeleri düşen hayvan leşleri gibi yatıyorlar. Bu geçidi karşı taraftan iyi bellemiş olsalar gerek. Burada bir kımıldama, bir gürültü sezdiler mi yaylım ateşine tutsalar gerek amansız. Bellenmiş nokta şu demektir: Hedef gündüz tesbit edilir. Böylece atılan mermiler hep «tam isabet» kaydeder.

Bir iki saat sonra gökte, bir köşecikte, hırpalanmış, güçsüz, varlığı anlamsız bir ay beliriyor. Kuşluk vaktine yakın, Çinli arabasını bir kavşakta durduruyor. Yol çatalının sağ kanadını kolunun genişçe bir hareketiyle gösterip parmağını siyah bir tabelâya uzatıyor:

«— Allon... Veluzina...»

Eliyle göğsüne bastırıp bu kez çatalın sol kanadını gösteriyor. Kendisi o yönde gidecek. Arabadan inmem gerek. Elini avucuma alıp öylece uzun süre sıktım. Yunanca «teşekkür ederim» dedim. Tam üç kez. Gülüyor. Kesik kesik, kısık kısık, sık sık hıçkırıklar duyuyorum sanki. Gıdaklıyarak birşeyler söylüyor, kim bilir neler. Şeffaf gecenin karanlığında uzaklaşmasını seyrediyorum acılı, üzüntülü. Öne eğilmiş, dizleri kıvrık, hayvanları dehliyor. Sonra birden «ssss» diye dizginleri kasıyor, hayvanları durduruyor. Dönüp bir kez daha sesleniyor bana:

«— Camarade!»

Yaklaşıyorum. Doğruluyor olduğu yerde, oturağın kapağını açıp içinden bir ayva çıkarıyor, elime sıkıştırıyor. Sonra sırt çantama hafifçe vurup dayandığım arabadan uzaklaşmamı işaret ediyor, hayvanları yeniden dehliyor.

O, gözden kayboluyor, bense hâlâ olduğum yerdeyim, tekerleklerin gürültüsü geliyor karanlığın içinden...

Ertesi gece yürüyüşü daha da zorlaştıran inatçı, ince bir yağmur başladı. Her adım atışımda bacağım daha çok sancıdığından tüfeğimi koltuk değneği gibi kullanıyorum. Ama, gene de bütün varlığımla inatçı, umutsuz bir karara vardım. İlerliyeceğim! Çinlinin verdiği ayva —adamızdan ayrılalı meyve yüzü görmedim— üç gündür aldığım tek besi.

Başım dönüyor, gövdemi ateş sarmış. Bu kez kendimi şu çamurların içine çöküp bırakıverirsem eğer, bunu bir daha kalkmamak üzere yapacağımı çok iyi biliyorum. Bu nedenle tüm gücümü toplayıp yürümeğe çalışıyorum. Attığım her adım kemiklerime çakılan bir mıh. Gene de bu acıları içime sindiriyor, bir adım daha atıyorum. Gece zifirî karanlık. Acılarım bir kat daha artıyor. Portatif çadırlarını bürünmüş şekilsiz gölgeler halinde yanımdan er kümeleri gelip geçiyor sık sık. Tabelâları gözden kaçırmamak için hep yolun sağından gidiyorum. Bunlardan birin-

de «Veluzina» sözcüğü yazılıdır, benim de o yana sapmam gerek, bunu iyi biliyorum. Karanlık, tabelâ yazılarını seçmeme engel. Kibrit çakıp bakıyorum, kutu nerdeyse boşalacak. Bundan rastladığım her tabelânın dibinde dinleniyorum, biri gelip kibrit çaksın diye. Uzun, yorucu aralıklarla bu kazıkların dibinde beklediğim oluyor. Battaniyeler yağmur suyu içip kurşun gibi ağırlaşmış sırtımda. Dişlerimi sıkıyorum inatçı, çatlak sesim karanlıkta bir yabancının sesiymiş gibi geliyor bana. Bu ses her gördüğüm karaltıya seslenmekte:

«Alt! Ecoutez mon camarade!.. Ecoutez!...»

Karanlıkta bu sesi duyanların çoğu silâhına sarılıyor, davranıyorlar. Bazıları da hiç aldırış etmeden çekip gidiyorlar. Bir çoğu öfkelenip basıyor küfürü yabancı bir dilde. Yazısını okumadan hiç bir tabelâ kazığının dibinden ayrılmıyorum. «Veluzina» yazılı tabelâyı geçecek olursam Manastır'dan başlayıp Florina'da biten o uzun askerî şose boyunca bu köyü bulamadan sonsuz bir yürüyüş yapmam gerekecek.

Alay karargâhına vardığımda kardeşimin çadırının dibine yığılıp kalmışım. Tam o saatte gün ağarıyordu.

Tam iki gün iki gece geçirdim bu durumda kardeşimin çadırında. Ne kımıldanabiliyor, ne bir şeyler yiyebiliyor, ne de düşünebiliyorum. Öldüresiye acıların ve yorgunluğun doğurduğu bir kurtuluş durumu, tam bir hayvanlaşma durumu. Çadırın önünden gelip geçen erler benim için yabancı, hiç tanımadığım bir evrenin yaratıkları sanki. Böylesine bir kayıtsızlıkla bakıyorum onlara. Kardeşim yanına onbaşı adayı Dimitratos'u almış. Bu arkadaş gönülden çabalıyarak tüm isteklerimi yerine getiriyor, işlerimi görüyor. Bir hizmetçi gibi, ama onurundan hiç bir

şey yitirmeden onun bu işleri nasıl kotardığına şaşıyorum. Yarı baygın yattığım bu süre gerçek bir hemşire ustalığıyla tüm ihtiyaçlarımı o sağlamış, işlerimi hep o görmüştü. O kocaman alaycı burnu, zengin kaşlarının altındaki kurnaz gözleri, yüzünden önce çarpıyor gözüme. Sabahın serinliğinde battaniyemi pekleştirdiğini, kardeşimin elindeki karavana kabı kapağına parmaklarının ucunu batırıp ıslattığını, sonra da bacağımı oğduğunu görmüyorum da duyuyorum gibi. Bu güçlü ellerin sıkmasıyla bacağımda pek tatlı, pek dinlendirici bir acı duyuyorum. Dişlerimi sıkıp bu oğma faslı boyunca acıya dayanmaya çalışıyorum. Sonra da tüm duyularımı uyuşturan o tatlı, yarı baygın duruma kendimi bırakıveriyorum. Gürültüleri, bu durumda çok uzaktan geliyormuşcasına duyabiliyorum. Böyle anlarda yaşama gücümün, rastgele bir kıyıda bitivermiş ve her an postallarımızın altında ezilmesi olağan bir bitkinin yaşama gücü kadar önemsiz, bir hiç olduğunun farkına varıyorum. Çiğner ezeriz bu bitkiyi, bitki bizim bu davranışımız karşısında hiç bir savunma tepkisi gösteremez, göstermez.

Yalnız, kulağıma hastaneye kaldırılmam lâfları çalınınca korkunç bir karşı koyma gücü beliriyor benliğimde.

Böylece bir kaç gün daha geçmiş, yorgunluğum azalmış, bacağımın sancısı diner gibi olmuştu. Yaşamak duygusu yeni, yepyeni bir tazelikle selâma duruyordu karşımda. Selâmını ilkin bir öğle vakti aldım, baygınlık halinin hafakanlarından kurtuluverdim. Bu selâm bana gülücükler yolluyor, kımıldanma, uzan şöyle diye itekliyor, gıdıklıyor. Kanıma karışmış, kanımla birlikte dolanım yapan, giderek minik habbecikler bırakan keskin bir şarap gibi gövdemde kaynaştığını duyuyorum bu selâmın. Kardeşimle Dimitratos karavana almaya gittiler. Yalnızım çadırda. Gözlerimi açıp sırtüstü dönüyorum. Battaniyemi ayağım-

la itiyorum. Birden tüm duyularımı acıkmış, uyanık, istekli buluveriyorum.

Çadırlara yapraklı dallar asıp, uçaklara karşı maskelemişler. Güneş ışınları dikine düşüyor. Yapraklı, sevimli dalların gölgeleri buzlu cama benzeyen çadır bezinin iç tarafına yaprakları, sapları, budakları, çiçekleri ve lifleriyle olduğu gibi yansıyor. Gerili bez üzerine çizilmiş bir süsleme şaheseri bu. Bu büyük sanat yapıtının tüm güzelliklerini en ufak ayrıntılarına varıncaya dek hazla, sevinçle inceliyorum. Doyasıya seyrediyorum. Dallardan ve yapraklardan meydana gelmiş, acayip, orijinal, desen desen, uzun incelemeler sonucu, özünde bilgi ve bilinç yatan, bir dağınıklık, ustaca bir serpiklik dolu süsleme örgüleri. Gelişigüzel poz veren bir kaç daldan, bir avuç güneş ışığından doğan bu gölgelerin o nefis örgüsü, çoktandır yoksun kaldığım sanat sevincimi birden bana geri getirmişti. «Güzel» kavramının o korkunç dalgası birden benliğimi sarıyor. Koynumda, sırtımda dolaşıyor, nişanlı genç bir kız gibi ruhuma seslenen bir türkü tutturmuş. Yaşamın çağrısını yeniden duymama yetip de artmıştı bu. Yüreğim de sevinç dolu bir sesle bu çağrıya karşılık verdi.

Oh!... Yirmi beş yaşında olmak, sapasağlam, sağlıklı, siper hendeklerinde dolaşmak, âşık olmak ve tüm varlığınla Midilli adasını yaşamak! Ne güzel şey! Yaşamak, doyumsuzca yaşamak! Sonsuz güzel bu! Onun büyük değerini bir iyice ölçüp evrene haykırabilirim. Bilge bir ayyaş gibi yudum yudum tadını çıkarabilirim. Gelip geçen her ânın, her demin ne denli değerli olduğunu tâ içimden duyuyorum. Bu anları, bu saniyeleri durdurup, kulaklarına eğilip şöyle fısıldamak geliyor içimden: «Geç bakalım, sen de geç. Ama, şunu iyi bil ki, geçişinin farkındayım ben. Duyuyorum seni, mutluluk veriyorsun bana. Hakettim bu mutluluğu, bu nedenle sana çok, ama çok minnettarım!»

Benliğimin en ufacık zerresine dek sevinç ve duygu-

luluk doluyum. Pek garip bir hal bu. Tüm varlığım çok sesli, soylu bir saz. Korkunç hassas. Gövdemde binlerce, yüzbinlerce incecik teller son akortlarına dek gerili. Sapsarı tüyler gibi. Sevinçli bir duygusallıkla titreşmekte bu teller, tatlı notalar çıkarmakta. Sazın içinde milyonlarca mikroskopik haşere kanat çırparak oynaşmakta, tatlı bir melodi yayılmakta çevreye. Çeşit çeşit, milyonlarca böcek. Yüzbinlerce telin titreşimi, neşeli, kederli kımıldanışı, sonsuz güzel, nefis bir uğultu. Tek bir söz, tek bir mısra, bir bakış, bir gülüş, sarı bir kelebek, bir nebze toprak, bir avuç güneş ve çadırımın üstüne gelişigüzel asılmış bir iki dal, işte bu sazın türkü söylemesine, neşeli gözyaşları dökmesine yetmiş. Tırnaklarımın avucuma gömülüşünü duyana dek yumruklarımı sıkıyorum. Bu soylu, bu ince, bu hassas saz ben kendim. Yaşımın bilincindeyim ben ve yaşamaya hak kazanmışımdır. Ağlıyorum, evet ağlıyorum. Ama, bunun nedeni, insan ömrünün acınılacak günlerinin bir avuç gümüş kavak yaprağı gibi boşluğa serpilip heder oluşu. Göz açıp kapatıncaya dek pırıltılarının yitip gitmiş olması. Kumsalda parçalanan dalgaların köpüğü gibi bir anda doğup ve bu ânın bir nebzeciği süresinde güneşi benliklerinde yansıtıp sönüvermeleri bu günlerin. Ama, bu da bir şey. Ömürleri pek kısa oluyor ama, her biri ayrı o koca güneşi, o yüce, o ölümsüz güneşi içine sığdırabiliyor...

Siper koşullarını tanımadan önce yaşamın bu denli değerli olabileceğini hiç düşünmemiştim. Ama, bundan böyle her an onun tadını çıkarmaya bakacağım. Şimdi ben ömrümü kuruş kuruş, kıskanarak, sakınarak harcıyan bir yaşam cimrisiyim. Günlerimiz sıla iznine giden erinkiler gibi kesin olarak sayılı. Ey yaşam! Ben senin yayının çirişinden kopmuş bir okum ve seyir eğrimi hızla alıyorum. Yüce bir dalganın köpüklü burun deliklerinden kopup o sonsuz enginler uçurumunun ta dibine doğru inen bir damlacığım ben ey yaşam! Oh!. Durup da seni doyasıya, ka-

nasıya yaşamayı hak etmişim ben, yaşam! Bir kök gibi, bir sürüngen gibi kıvrılıp sürünerek, insana yokluktan gün ışığına çıkma olanağını bağışlayan o virajlı yolda ilerlemeye başladığım andan sonra yok olacağım o âna kadar seni doludizgin yaşamayı hak etmişim ben yaşam! Açılmamak üzere kapanacak göz kapakların ben olayım! Senin son varlığın benim kendi varlığım olsun... Klepsidranın son damlası ben olayım. Ve de ben, adamızın altın kumsallarına gömülü bir deniz kabuğu olayım...

Şu tarla yüzde yüz ekili bir tarla olmak gerek. Yerde, olmuş biber yüklü kuru kökler var. Biberler derisi yüzülmüş et renginde, kıpkırmızı, biçimleri o çirkin köpek çiftleşmelerini andırıyor. Bir Kâbe böceği konuyor elime. Yakalıyorum onu. Baktım çadırın içi bu sevimli böceklerle dolu. Parlak, cilâlı, kırmızı, vişne çürüğü, kahverengi, siyah benekli kümbet sırtları var. Bu güzel böceği avucumda ters yatırıyorum. Korkular içinde ipince bacaklarını kısıyor. Ölü numarası yapıyor. Beni tongaya bastıracak sözüm ona! Yeniden yüzüstü çeviriyorum. Bir süre kıpırdamadan öylece duruyor. Mine işli yüzük taşına benziyor öylece. Sonra da bacaklarını çıkarıp yollanıyor ikircikli. Yolunu kesip geri çeviriyorum. Bu kez yönünü şaşırıyor, avucumun içinde fırdönüyor. Koşup orta parmağımın ucuna geliyor. Usulcacık alaca bohçasından tül kanatlarını çıkarıp boy veriyor. Alkış tutuyorum!

Çadır kapısının üçgen deliğinden dışarıyı seyrediyorum. Gözlerim yeni biçilmiş tavlı, sıcacık ekin tarlaları boyunca alabildiğine gidiyor.

Az önce acemice kırkılmış sarışın bir oğlan başı yeryüzü. Karıncalar hemen şuracıkta, çok hızlı, çok çalışkan emekçiler, buğday taneleri, yumuşak saman çöpleri taşı-

makta. Savaş ilânından bir kaç gün önce iaşe ikmali için çalışan erler gibi durup dinlenmeden, sessiz, aceleci, gidip gelmekte...

Yemyeşil, minnacık bir kertenkele —birden canlanmış da yürümeye başlamış bir bamya— çadır direğine asılı gaz maskesinin mavi kutusuna tırmanıyor. Oracıkta durup kıpırdıyor sevimli, oracıktan, yükseklerden dünyayı seyretmekten hoşnut. Sık soluyor, gözlerinin mavi boncuklarıyla yüzüme bakıyor bir tuhaf. Gerdanı «Yardımsever Derneği» üyesi bayanlarınki gibi, katmerli. Kıpırdamadan ona bakıyorum ben de. Hayranım baştan başa «assoertie» giyinişine. Birden bir gülmedir alıyor beni. Tüm yüreğimle, kahkahalarla, sarsıla sarsıla gülüyorum. Ürküyor kertenkele benim bu halimden, ardına bakmadan tüyüp gidiyor!

Ellerimi enseme kenetliyorum. Geriniyorum tembel tembel. Küflü mafsallarım kütürdüyor. Haz duyuyorum. Güç birikimi yapmış pazularım lâstik gibi yaylanıyor. Bacağımın sancısı epey azalmış. Gençlik, önüne geçilmez bir dalga gibi benliğimi sarıyor.

Güneşin o sıcacık ellerini omuzlarımda, parmaklarını saçlarımın arasında duymak amacıyla sürünerek dışarı çıkıyorum.

Kardeşimle Dimitratos geliyorlar karşıdan, ellerinde ağzına dek dolu üç karavana kabı. Yemek dökülmesin diye kapların kulplarına kaşıkları geçirmişler, öyle dikkatli, öylesine önemli bir iş yapıyor halleri var ki görülecek şey. Aman yemeğin bir damlacığı bile dökülmesin.

Beni görünce durup haykırıyorlar sevinçli. Kardeşim gülümsüyor, kolunu kaldırıyor güneşe doğru bir zafer bandırası gibi.

Ben de bağırarak karşılık veriyorum:

«— Heeeey! Heeeeey!...»

Domatesli, kırmızı biberli nefis bir kurufasulye getir-

dikleri. Pişkin bir tayından koca bir parça koparıp doğruyorum içine, veryansın ediyorum kaşığı!...

Lokmalarıyla birlikte söylediklerini de çiğneyen Dimitratos:

«— Ekmek torbamda hastamıza başka şeyler de var, diyor. Bak neler getirdim sana!»

Elini torbaya daldırıp bir avuç körpe, taptaze yeşil biber çıkarıyor. Bir daha daldırıyor, bu kez soyulmuş, sütlü bir mısır somağı çıkıyor. Öylece, çiğ çiğ dişliyorum mısır somağını... Tüm dişlerimle gülümsüyorum!..

Ölmek ya da öldürmek acep niye bunca gerekli ola? Kime sorsam dersin, sevgilim?

İYİLİĞİN EVİNDE

Büyük bir olay bu. Bu olayın niteliğini giderek daha iyi anlamaktayım.

Dün öğleden bu yana bir çatı altındayım. Bacağımdaki sancının geçmesi için toprağın ve çadırın rutubetinden uzak kalmam gerektiğini önerdi doktor. Hastaneye gitmeyi kabullenmem zor olduğundan, yüzbaşımız beni burada bir köy evine yerleştirdi. Alay kalkana dek burada kalacağım. Ne zaman kalkar alay? Düşünmek bile istemiyorum bunu.

Şimdilik talihim yaver, hoşnutum durumdan. İyi yararlanmalıyım. Tüm vaktimi kalın tavan tahtalarına bakarak geçiriyorum hemen de. Evet, gerçek bir çatı altındayım. «Kiremitli» bir çatı altında. Kiremit. Bu sözcüğü arkadaşlar bir parola gibi kullanırlar. Bir seferinde Bala-

faras'ın ardından bu sözcüğü haykırmışlardı: «Ki-re-mit!» General «Ne oluyor çocuklar» gibilerden dönüp bakmıştı. Yanında giden yaveri de «Yok bir şey generalim. Çocuklar zatıâlinizi teşçi ediyorlar!» gibi bir şeyler mırıldanmıştı...

İçimden civelek, işveli, geveze bir sevinç kırlangıç gibi cıvıldıyor. Bir kırlangıç kuşu yüreğim. Kanat çırpıp ötüyor. Pek hoş, ama pek hoş bir ruhsal tedirginlik içindeyim sürekli.

İyi yürekli köylüler gerçek bir içtenlikle, kendilerine özgü o sade davranışlarıyla beni karşılayıp benimsiyorlar. Yalnız kaldığımızda bir ağızdan, pek hoşuma giden, ama hiç anlamadığım dillerinde bana sorular yağdırıyorlar.

İkisi yaşlı, biri genç dört beş kadın, bir sürü de çocuk! Genişçe, üstü kapalı bir hayatla birbirine bağlı iki evde oturuyorlar. Benimle pek heyecanlı, pek candan bir konuşuşları var. Gülümsüyorlar hep. Konuştuklarından hiç bir şey anlamadığımı görünce de:

«— Ne znays... Ne znays...»

«— Ne znays?»

Diye söyleniyorlar, «Anlamadı... anlamadı mı?...»

Kendi aralarında konuşuyorlar artık. Benim üstüme, benim hesabıma az önceki sorularının karşılıklarını kendileri veriyorlar. Dönüp dönüp bana bakıyorlar. Ben de onlara bakıyorum. Alık alık gülümsüyorum. O zaman onlar da gülümsüyorlar:

«— Ne znays...»

Çok iyi anlıyorum. Tüm bu insanlar pek ilkel, pek çalışkan, pek çilekeş bir ortamın çocukları. Dobra dobra bir evrenin. Sözleri de yedikleri ekmek gibi temiz, riyasız, mis kokulu, ilgi ve sevgi dolu sözler. Çevremi sarıp iyilik dolu çenebazlıklarıyla bana seslendiklerinde bu nedenle gözlerim dolmuş, uzatılan, o dostça uzatılan sert, nasırlı, o meşe kabuğu gibi hışır ellerini gönülden sıkmıştım.

Evin kadını Anşho'nun iki küçük kızı üstüme tırmanıp sırt çantamı, kaputumun o dipsiz ceplerini karıştırmaya başlayınca da tatlı bir gülümsemeyle ürpermiştim. «Amma çok cebi var!» dediklerini anlıyor, şaşkınlık içinde başka cepler de keşfettiklerini görüyordum. Bu ikizler aynı kalıptan çıkma taşbebekler gibi birbirinin tıpkısı. Pembe yanaklı, mavi gözlü, sarı saçlı. Kuru mısır yaprağı rengindeki örgüleri, Anşho kırmızı ve mavi bezlerden kestiği kurdelâlarla örmüş. Yerlerinde duramıyorlar, yaramaz mı yaramaz. Suratçıkları kemirdikleri kızarmış mısır somağından kapkara olmuş.

Anaları tezgâhta çalışıyor. İri, beyaz bacakları bir aşağı, bir yukarı inip kalkıyor. Arada bir yaramaz küçük dostlarımı azarlamak için elinde mekik duraklıyor. Kasketimdeki armadan hangi ulustan olduğumu anlamaya çalışıyor küçükler. Yüksek sesle konuyu tartışıyorlar ciddî. «Grrrç» miyim, yoksa «Srrrp» mı? Yunanlı mıyım, Sırp mıyım? Sorun bu. Galiba anaları onlara bir Yunanlı olduğumu, bir «dobro ortodoks kristian» olduğumu ve sancıyan bacağıma dikkat etmelerini söylüyor.

Ama ben gerçekte şu an ne Yunanlıyım, ne de Sırp. Ben salt sıla özlemi ve arzuları dolu bir kişioğluyum. İyi bir Tanrının şu karşımda duran güzel, tertemiz, iyi yürekli yaratıklarına kıvançla bakıp imrenen, bitkin ama mutlu bir insanım. Sıska bir delikanlı bir yana, doğru yoldan sapmadıkları zamanki insanlara benzeyen tüm bu sağlam, iri yapılı, uzun boylu, ilkel, sıradan yaratıklar karşısında hayranlık duyuyorum. Topu da Tanrıya ve Toprak'a yakın kişiler. Daha ilk bakışta belli oluyor bu. Evleri, giysileri, ekmekleri, karasabanları, eşyaları, kendileri, her şeyleri, onların becerikli ve hamarat ellerinden çıkma. Burada her şey bu nasırlı ellerin ilkel maddelerle olan savaşının yengi armağanları. Bundan bu eller böyle yanık derili, nasırlı, tahta gibi kupkuru...

Pide, kırmızı biber, buğday ekmeği, biberli un çorbası, baklagiller, kavun gibi dilimleyip yedikleri fırında pişmiş balkabağı, bilebildikleri besinler. Buz gibi suları içip toprağı işliyorlar. Ve de toprak onların bu emeğine karşılık, o sürekli mutluluğu kendilerine armağan ediyor. Sonra, çokça kocayınca da o kocaman, çilekeş gövdelerini yere uzatıp Toprak Ana'ya geri dönüyorlar. Orada dedelerinin gövdelerinin yanında sessizlik ve huzur içre erimeye başlıyorlar. Altın başaklar boyveriyor üstlerinde, mısır kökleri hışır hışır hışırdıyor geceleri...

Ruhları, varsa eğer böyle bir şey, toprak çanaklarda yakılan günlük dumanı gibi göklere yükseliyor...

Akşamları dirseklerini yere dayayıp dinleniyorlar. Sabırla sarıp, tükrükle yapıştırdıkları kalın sigaralarını kaba işlenmiş ağızlıklara takıp tellendiriyorlar. Tavana doğru yükselen dumanı kayıtsız, dalgın seyre dalıyorlar. Dumanın süt rengi kurdelâsı doğruca, ya da yılan gibi kıvrıla kıvrıla, sigaraların ucundan başlayıp tavana dek yükseliyor, yeni biçilmiş başak, taze soyulmuş mısır somağı gibi keskin kokulu.

İşte, bunun da böyle olması gerekiyorsa eğer, ruhları da Tanrı katına aynı biçimde yükselip ulaşıyor. Uzun süre sessizce oturup sigara içiyorlar. Belki düşüncelere de dalıyorlar. Belki de yorgunluktan hiç konuşmuyorlar.

Arada bir parola gibi iki sözcük çıkıyor ağızlarından. Sonra yine sessizlik. Hiç bir şey düşünmüyorlar desem yanlış olmaz. Topluca tam dinlenme sıradan insanlara özgüdür çünkü. Düşünmek onlar için bir zorunluk, Bir iş, bir hastalık değildir. Mutlu olduklarını bilmezler. Yeni vardılar bunun farkına. Yeryuvarlağın dörtbir yanından kopup gelen, tarlalarını, mezarlıklarını ve o farkına varmadıkları mutluluklarını postalı altında çiğneyen barbar ordularıyla karşılaştıktan sonra. Şu an bu insanlar büyük büyük

ıstavrozlar çıkarıyor, onları o eski sessizliklerine, o eski huzurlarına kavuşturması için Tanrıya yalvarıyorlar...

Hayat tavanının orta direğini bundan bir kaç ay önce bir top mermisi marul biçer gibi biçivermiş. Savaş çok ağır yaralamış bu Barış Evi'ni. Bir yaz günü olmuş bu iş. Biçilmiş tavan direğinin ucunda bir kırlangıç yuvası var. Gönül ister ki, şimdi şu satırları karaladığım yere, bir yolunu bulup tüm o savaştan yana olan kişiler gele de şu köy evi hayatı döşemesine diz çöke ve kırık tavan direğinin hizasındaki mermi yarasından, bu iyi evin kırlangıç yuvalarını bozan merminin açtığı delikten, şöyle bir baka. Bu delikten öfkeli bir Tanrının, gazaba gelmiş bir Tanrının o masmavi gözlerini göreler.

Belki, diyorum, işte o zaman savaşı durdururlar.

Böylesine ulu bir huzuru, böylesine yüce bir iyiliği gölgesinde barındıran şu yaralı çatıya sonsuz bir saygım var. Beni kiremitleri altında barındırıp, çilekeş gövdemi koruyan bu kutsal yuvayı Tanrım takdis eyleye. Tanrım bu çatıya lâyık olduğu armağanı bağışlaya, kovulan kırlangıçlarını geri getire. Âmin!...

Bu evin tüm eşyalarından keskin ve avutucu bir duygusallık taşıyor. Kabarmış, köpüklü süt dolu toprak kâseye heyecanla, güvenle dudaklarımı uzatıp öpücükler yağdırdım. Üç fitilli büyücek bir de kandilleri var. Akşam olunca yakıyorlar. Titrek şavkında kadınlar örgü örüp, dikiş dikiyor, yama yapıyorlar. Bu üç alev bazen nazlı nazlı kısalıyor, sonra yine yükselip çiçek gibi açıyor. Uykuları gelmiş sayıklayıp süzülen, sonra da birden açılıp parlayan üç altın renkli göz. Kadınlar ışık altında söyleşerek ya da susarak çalışıyorlar. Arada bir alçak sesle konuşuyor, gevrek kahkahalar atıp sessizliği bozuyorlar. Neşeli bir kahkaha. Def zilleri sanki bu kahkahalar. Şakrak. Kıyıda çatlayıp geri çekilen dalgaların sürüklediği çakılları andırıyor.

Anşho, portatif çadırın iki kanadını birleştirip dikmiş, içine mısır yaprağı doldurmuş. Bu rahat yatakta yatıyorum şimdi sırtüstü. Sağa sola dönerken pek hışırdıyor ama, içine gömülünce haz duyuyor insan. İki iri kütük üstüne oturtulmuş genişçe bir kapı da karyola görevi yapıyor bana. «Dobro!». Herşeyim rahat, sevimli, dostça... Çocuklar yıkandı, dualarını yaptılar, uyuyorlar şimdi. Biri kıçına bir de şaplak yedi yatmadan. Hıçkıra hıçkıra yatağına girdi ama hemen de uyudu. Kısa sürdü yakınması. Yaşlılar sigara içiyorlar. Biteni papuçlarının burnuna yapıştırıyorlar, yenisini sarıp eskisinin ateşinden yakıyorlar. Kadınlar yün eğiriyor. Kandilin çevresinde kümelenmiş kuş gibi cıvıldıyorlar. Arada bir içlerinden biri benden açıyor konuyu. O zaman hep birden yattığım loş köşeye doğru dönüp gözlerini kısıp bakıyorlar. Kadınlar bol bol gülüyor, kızlar daha sıkılgan, dirsekleşerek fısıldaşıyorlar. On beş on altısındaki bir kızın dışında hepsi beyaz tenli, mavi gözlü. Onlara benzemeyen kızsa esmer, cildi hafifçe tüylü, kiraz dalı gibi ince ve kıvrak endamlı. Teni bal renginde, bana her selâm verişinde gelincik gibi kızarıyor. Kulakları, gerdanı da kızarıyor. Elâ gözlerinin kadife kirpikleri oynuyor. Güldüğündeyse, biraz büyücek ama çizgileri düzenli sağlıklı ağzı bir gül gibi açılıyor. Etli, kocayemiş kırmızısı dudakları var. Dişleri güneş ışınlarında pırıl pırıl, yüzü aydınlık. Güneş vurunca buruşturuyor yüzünü. Aşka gelmiş, ısırmaya hazırlanan yabani bir hayvancık.

Givezo diye çağırıyorlar bu kızı.

Sesinin tonu benliğiyle uyuşumlu. Geçtiği yerlere ılık ve tatlı bir koku bırakıyor çiçek açmış gül fidanı gibi. Ancak böyle bir ad takılabilirdi bu kıza diyorum.

G i v e z o !..

TANRI KATINDA

Tıraşlı, bitsiz, sabun ve ütü kokan temiz çamaşırlar giyinmiş olmak büyük mutluluk. Binbir Gece Masallarındaki o büyücü karılardan biri beni büyülemişti sanki. İnsan cismimden çıkarıp, pis bir domuz cismine sokmuştu. Ruhum bu mundar gövdenin içinde kodesteymişçesine pinekliyor, bu kirli giysiyi çıkarıp atarak ondan kurtulamıyordu bir türlü. Şimdiyse, gene Binbir Gece Masallarındaki gibi, yoluma çıkan bu iyi kadınlar büyüyü bozup, eski insanlığıma kavuşturdular beni. Yıkandım, arındım, paklandım, yamandım, çamaşır değiştirdim. İnsan oldum yenibaştan. Hele tıraş olunca yepyeni, taptaze bir ciltle yeniden doğmuş sandım kendimi. Yeni doğan bebeğinki gibi yumuşacık, kadife bir cilt. Yanaklarımı, bu yumuşacık kadife yanaklarımı avucuma almaktan büyük bir haz duyuyorum. Berber gidince Givezo gelip aynasını getirdi bana büyük bir ilgiyle ve gizlice. Buralarda ayna kullanmak ayıp sayılıyor. Bunca zaman sonra ilk kez yüzümü seyrediyorum hoşnut. Uzun süre görmediğim eski bir tanışık gibi bakıyorum kendi yüzüme, selâm veriyorum içimden yüksek sesle: «Merhaba!». Böyle temiz pak hiç de çirkin değilim hani! Saçlarım simsiyah, kıvırcık, budanıp seyreltilmemiş funda dalları gibi karmaşık, yüzüm soluk, beyaz, mat. Ucuz aynasına bakıp kendi kendime selâm verişimi seyrediyor Givezo gözucuyla. Onu aynadan görüyorum, durumdan hoşnut olduğu belli. Aynanın ardında bir zenci suratı. Ayna usturuplu sallanınca minnacık beş boncuk, zencinin ağzındaki deliklere gelip giriyor. Arap dişlek, kötü kötü bakıyor işte o zaman adama.

«— Bak işte, ben de böyleydim buraya geldiğimde.»

Givezo kızarıyor, direniyor ateşli. «Yok, yok. Hayır!» Sonra birşeyler söylemek istiyor, ağzını açıyor, ama vaz-

geçiyor, kızarıyor bir daha, kuş gibi uçup gidiyor. İncecik endamı hep çiçek açmış kiraz dalı gibi kıvrak...

Sol şakağımda iki beyaz kıl keşfediyorum! Bunlar ilk ağaran saç tellerim. Bu buluş canımı sıkmadı desem yalan söylemiş olurum. Can sıkıntım akşama dek sürüp gitti. Şu an şu satırları karalarken bile bu kötü haberin etkisindeyim... Şimdiden?... Bu kadar erken?...

Hey gidi gençlik çağı hey!.. Güneşsiz lâğımlarda, örümcekli inlerde kötü bir ölüme kavuşan gençlik hey! Kırmızı tatlı karpuz göbeği gençlik hey!.. Gençlik yılları...

İşin şaka yanını bir yana itersek öyle sanıyorum ki, «Yeryuvarlağın ve de gökkubbenin bilinir bilinmez tüm canlılarının yaratıcısı» (1) Efendimizin, bizi yoktan var eden Ulu Tanrının katına vardığımızda bize şöyle seslenecek O:

«Sizler ki, kambur ve de sakat karşımda dinelirsiniz. Sizler ki, gözleriniz kör, dudaklarınız yarık. Sizler ki, çeneler çarpık, nüzullü, verem, tutuk, bir deri bir kemik. Sizler ki, otuzbir çekmekten dermansız düşmüş kötü askerler! Sizler ki, koltuk değnekli, camdan şaşı gözlü, hantal, çirkin, berbat, göğüsleri teneke parçalarıyla süslü insan müsveddeleri! Söyleyin bakalım bana, nerelerden gelip, nerelere gidersiniz? Size verdiğim «Armağan» ı ne yaptınız? Hani nerde o aşk pırıltılarıyla parlayan gözleriniz? Kara üzüm salkımından daha kara saçlarınız? Nerde o lâstik toplar gibi oynak gövdeleriniz, o balıkçı zıpkını gibi civan endamınız? O çelik kollarınız yaratma eylemine doyasıya, kanasıya sarıldı mı? Açabildiniz mi yepyeni mutluluk yolları? Kollarınızda al yanaklı, sarı saçlı oğullar, kızlar hoplattınız mı? O erkek avuçlarınızda saban sapları, katı kadın memeleri sıktınız mı? Dudaklarınız mutluluk türküsüne, pembe öpücüklere kandı mı? Sağlam bacaklarınızla

---

(1) İncil'in Yunanca metninden. (N. H.)

yaşam vadilerinde koştunuz mu? Halay meydanlarında zıpladınız mı? Dizlerinizin o çelik mengenesine dişiyi alıp sıktınız mı? Dişinin Haz ve Yaratıcılık dolu kalçalarının derinliklerine yepyeni tohumlar ektiniz mi?... Söyleyin bana, size bağışladığım o «Armağan» ı nasıl kullandınız, nasıl harcadınız?...»

Ve de bizler, elden geldiğince kusursuz bir «esas vaziyet» e geçip, «Efendimiz ve de Toprak ve Gökyüzü Hâkimi» nin bu sözlerini dinledikten sonra, Alay içtimalarında olduğu gibi selâma durup herkes kendince, ama topumuz birden, tüm kitaplara geçen gerçek kahramanların o yapmacık alçakgönüllülüğüyle, «saygıyla vaziyetimizi arzedeceğiz»:

«Efendimiz, Efendimiz. Bizler o bize sorduklarından çok daha önemli işler yaptık. Şu çeşitli kurdelâlarımıza, nişanlarımıza, yaralarımıza, şu üç köşe gümüş madalyalarımıza bak! Herbiri altı aylık siper hayatına karşılık! Şu günlük emir bölümlerine, şu taktirnâmelere bak, şu yüce mucizelere bak! Tüm bunlar bizim belgelerimiz... Efendimiz, «Ulusların Kurtuluşu ve Bağımsızlığı» uğruna dövüştüğümüzü ispatlayan belgeler! Gençlik mi?... Ha, bak onu filân rakımlı, filânca tepenin bir sığınağı içine fırlatıverdik. Gençlik çağımızı yeraltında, hendek içinde, sırtımızda bir katır yükü takım taklavat, savaş araçları, iki büklüm yerlerde sürünerek harcadık. Bak işte, belkemiğimizi Sana bir yay gibi eğrilmiş olarak getirdik. İnlerde sırtüstü yatmaktan her yanımız yaralar içinde. Bacaklarımızı mermiler doğradı, romatizma, siyatik harap etti. Gözlerimiz en inanılmaz, en korkunç olaylara tanık oldu. Korkudan tirtir titreyen tazılar gibi gizlenmek için tırnaklarımızla çukurlar açtık. Mezar çukurları, binlerce çukur. Helâ çukurları da açtık. Cümlemiz ateş ve bıçakla birbirimizi telef eyledik, yokettik. Avuçlarımız bâkire göğüslerinden de katı elbombaları sıktı. Bak işte. Parmaklarımızın arasında

yeni donmuş kana bulanmış duruyorlar hâlâ bu bombalar... Kadın tanımadık, çocuk doğurtmadık. Nişanlımız vatan, çocuğumuz tüfek. Yaratıcı tohumlarımızı kanımızla birlikte toprağa akıttık. Buğday ekmedik, ama taşlık, kıraç tepeleri sürdük. Yeryuvarlağı bobin yapıp telörgüler sardık. Gençlik çağında «şerefle» öldük. Tartışmasız, kuşkusuz birer gerçek kahramanız bizler. Bunu bize general Balafaras söyledi. Tümenimizin o «güzel mektupları» cebimizde. «Yarı Tanrı» larız biz. Bu bakımdan bizleri gerek merkezde, gerekse taşrada çıkan tüm gazeteler uzun başyazılar döktürüp bir tamam inandırdı. Efendimiz, Tümen Başrahibinin bizlere vadettiği üzre bu «emeklerimizin karşılığı» nı Sizden saygıyla talep ederiz!...»

İşte o zaman Efendimiz açık elinin kutsal ayasını suratımıza uzatıp şöyle buyuracak:

«— Nah ulan size, pis yaratıklar! Değerli «Armağan» ımı heba ettiniz! Uğursuzlar sizi! Haram olsun size!.. Defolun karşımdan. Yıkılın! Gidip en derin denizlerin en karanlık diplerine girin de görmesin sizleri gözlerim! Sizi birer sünger yapıp ebediyen oralarda süründüreceğim! Ta ki sizden daha berbat, sizden daha salak, daha budala ve de ahmak bir kuşak gele yeryüzüne!... Marş! Defolun karşımdan!... Yıkılın... Marşmaaaaarş!»

Topumuz, cümlemiz oracıkta, elden geldiğince düzgün bir selâm vaziyetinde, «sağ el parmakları yapışık, el ayası yere paralel» miğferlerimizin kenarında, «dirsek, omuz hizasında, sol el sol kalçaya sıkıca yapışık, orta parmak pantalon dikişinde, dirsek hafifçe öne çıkık», Tanrının karşılığını dinlerken, kendimizi birden, ah iki gözüm, en karanlık, en derin denizlerin bilinç ve ışından yoksun diplerinde sünger olmuş buluvereceğiz! Bir süngerler evreni!.. Sonsuz, kapkaranlık bir deniz mer'ası birden üstünde bitiveren milyonlarca kahraman süngerle doluverecek. Sümüklü, kaygan gövdelerimiz, düzen ve disiplin kulları

gereği, bir sağa, bir sola habre sallanmaya başlıyacak bulanık, çamurlu suların akış yönüne bağlı...

«— Bir-ki! Bir-ki! Sol-sa!.. Böööölük duuur!»

Ve de bu durum sonsuzluğa dek sürüp gidecek. Âmin!.

ZAVALİ MAYKO (1)

Bir haftadır bu barış evinde günlerim çimenler arasında akan bir su şeridi gibi durgun, sessiz akıp gitmekte. Günler de akıp gidiyor ve ben bu ilkel insanlarla ruhsal bir ilişki kurma çabasındayım güçlü ve derinden. Bu nedenle misafirleri olduğum bu iyi insanların dilini öğrenmeyi kurdum kafamda daha ilk gününden.

Bir dil kılavuz defteri tutuyorum. Her geçen gün ekler, değişiklikler yapıyorum bu deftere. Zamanla daha da gelişip genişliyecek. Sayısız Türkçe ve Yunanca sözcükler dolu bir dil, bir Slav lehçesi konuştukları. Bu dilin o erkekçe, o gürbüz kullanılış özelliği iyi duygularımı perçinliyor. Çok az sesli harf var bu dilde. Bunların o yumuşak dişiliği, dinç ve sert bir çok sesin şamatasında yitip gidiyor. Onlar konuşurken sanki Dragoras suyunun çakılları yuvarlanıyor. Bazı sözcükler pek canlı şeyler, yaşam ve ses gürültülerinin bir taklidi olan ilkel dillerin o olağanüstü anlatım gücü var bunlarda. «Kuş uçtu» tümcesindeki «uçtu» sözcüğü bu dilde şöyle: «prrrlıç»!

Hiç bir dilde bir kuşun bunca canlı bir biçimde uçurulduğunu duymadım.

Dil çalışmalarımda epey gelişme var. Derlediğim sözcüklerle, birbirine çatarak, güç belâ tümceler kurabiliyorum. Dinliyenleri kahkahalarla güldürüyorum. Çoğu kez

---

(1) Makedonca = Zavallı ana. (N. H.)

gülünç dil gafları yapmış olacağım ki, yaşlı kadınlar bunları kahkahalarla karşılıyor, genç kızlarsa, kızarıp bozararak dudaklarını ısırıyorlar... Ama gene de onlara söylemek istediğim sıradan şeyleri başarıyla anlatabiliyorum. Bu başarım daha çok onların zekâsının, anlama, kavrama yeteneklerinin güçlü oluşunun sonucu.

İşte bu dil çorbası, bu panayır gırla gidiyor. Düşün bir kez. Bizim «ohi» nin karşılığı bu dilde «ne». Yani bizim evet, onların hayırı biçiminde. Burası böyle ama, gene de bir Robenson gibi tek başıma kotardığım bu yetersiz dil kılavuzu yüzüsuyu hürmetine bir gerçek hazine keşfediyorum. İnsana insan olmanın kıvancını bağışlayan insan ruhunun gerçek bir hazinesi.

Evin kadını Anşho'dan bahsetmek amacım.

Mısır yaprağı dolu yatağımı her sabah kabartıp tazeler. Sonra bana toprak kâse içinde taze süt getirir. Ben sütü içerken ellerini önüne kavuşturup dinelir karşımda, çok ciddî, çok tatlı bakışlarıyla süzer beni. Hasta bir çocuğa bakarcasına ilgilenir benimle. Bu ilgi sade olduğu oranda bilinçli, tedbirli, başarılı bir ilgi. Anşho bu ilgisini bazen pek resmî, âdeta ruhanî bir biçime dönüşen alçakgönüllü bir sadelikle gösterir. Ve de bu beyaz, bu ciddî yüzlü, tertemiz, yalnayak, beline kıl urgan bağlı ana bir başka ulustan, bir başka ırktan. Onu tanıyalı da henüz on gün olmuş. Ama, gene de kendisi için daha düne dek yabancı olan o ufak tefek gereksinmelerimi şaşılacak bir kolaylıkla sezebilmekte. Sanki eskiden de bunlara alışıkmış gibi, ana şefkatinin kadınlarda geliştirdiği belirli bir içgüdünün yardımıyla, bunların hemen kokusunu alıveriyor. İçtenlikle, çok ciddî, çok iyi yürekli karşılıyor bunları. Öylesine ciddî, öylesine iyi yürekli ki, bir kez olsun kendisine «teşekkür ederim» demek gücünü bulamadım kendimde. Bu beylik, bu basmakalıp iki sözcükle küfretmiş olurum ona diye korktum. Uygarlığın bu biçim uzlaşmacı sıradan

davranışlarıyla, Tanrı avuçlarından dökülürcesine doğal bir biçimde yamacımda akıp giden bu olağanüstü, bu tertemiz, bu berrak iyi yüreklilik kaynağını bulandıracağımdan korkuyorum. Böylesine bir falso korkunç olur. Hem de pek gülünç olur. Bu evde her dakika, her an, bana yapılan iyilikler karşılığında sabahtan akşama dek durmadan «spollat gospodina» nakaratını yenilemem gerekir. Bense ancak, sâkin, sessiz, sonsuz, dengeli bir şükran deryasının içimi doldurmuş olmasıyla yetiniyorum. Yüreğim kapalı bir şişe. İçinde gülyağı. Kokusundan hiç bir şey yitirmiyor. Böyle bir durumdayım işte.

Ve de bugün Anşho'nun silâh altında iki oğlu olduğunu öğrendim. Hem de bunlar «Güvercin Tepe» deki siperlerden birinde, aylardır karşılarında beklediğimiz düşmanların arasında! İşte bu tertemiz, ayak basmamış kar gibi akpak köylü ruhunu kurcalayıp sözünü ettiğim hazineyi buldum bugün.

Burada konuşulan dili Sırplar da, Bulgarlar da anlıyorlar. Bu köyün insanları Sırplara kin besliyor, çünkü kendilerine Bulgar diye kötü davranıyorlar, işkence ediyorlar. Bulgarlara da kinli, çünkü gelip çocuklarını askere götürüyorlar. Biz Yunanlılarıysa, kendilerince «Büyük Patrik» in, Fener Patriğinin has sürüsünden olduğumuzdan, meraklı bir hoşgörüyle karşılıyorlar. Patrikhâne, ideali garip bir sofuluk ve mistiklik tülüne bürünmüş, bu ilkel hıristiyan toplumunda sürüp gitmekte. Sonra köyün ileri gelenleriyle papazlarının mezar taşlarında, Bizans azizlerinin hışımlı, kuru suratlı ikonlarında, sararmış İncil ciltlerinde her Allahın günü gördükleri o esrarengiz Yunanca yazılar da var işin içinde. Tüm bunlar onlar indinde imtiyazlı bir ulus sayılmamızı sağlamış. Ama, onlar gene de kendilerini ne «Srrrp», ne «Bulgar», ne de Grrrç» saymazlar. Onlar salt «Makedon Ortodoks».

Bu nedenler yüzünden Anşho, oğullarının askere alınmasını bir felâket, bir Tanrı gazabı saymakta. Elleri önlüğüne kavuşmuş, bu karşı durulmaz felâketi kabullenmiş, sabırlı, kadere boyun eğmiş beklemekte. Salt dua ve yakarış. Beni de aynı âfetin bir kurbanı saymakta. Elimdeki cinayet aracıyla aylarca çocuklarının karşısında beklemiş olmama, belki de onlardan birini ya da ikisini birden öldürmüş bulunmama karşın. Şefkati, ilgisi, gökyüzünden inen yağmur damlaları gibi tertemiz, riyasız, yakınmasız hep üzerimde. Onca, ben de bir «asker» im, «zavallı bir asker», mutsuz bir er. Bir karanlık gece yarısı, iki taraf devriyelerinin körükörüne birbirine girdiği bir anda, oğullarından birinin göğsünün süngümün ucuna gelmesi durumunun olağan sayılmasına karşın. Böylesine bir olasıyı kendi yüreğinde duymasına karşın. Ve de süngüm, buz gibi, keskin, delecektir o göğsü. Mutsuz Anşho, senin göğsünü. Ama o yeşil, o kırmızı çiçekli toprak kâsedeki sütü bana uzatırken, böyle bir kara düşünceyle, bu kutsal davranışını kirletmek istemiyor Anşho kadın. Sütü altımızdaki damda onun kızı Givezo türkü çağıraraktan benim için sağmıştır. Tanımadığım o iki düşmanımın kız kardeşi tatlı kız... Evet, mısır yaprağı dolu yatağımı gövdem rahat etsin diye kabartırken, günün birinde oğullarının karnını deşebileceğimi, sersemcesine onlarla boğuşabileceğimi düşünmek bile istemiyor Anşho kadın. Ve de Anşho kadın anamı pek iyi tanıyor, bana anamı pek güzel anlatıyor. Sık sık benim kendi anamın derdiyle yanıp tutuşuyor. «Zavali Mayko!» diyor, dertli mayko!..

TANRIYLA YÜZYÜZE

Bu gece hava çok sıcak. Açık ve sıcak. Gökyüzündeki yıldızları silen altın bir süngerdir ay ışınlarıyla. Bu gece

gökyüzü yıldız dolu. Koltuk değneğimi alıp seyrana çıkıyorum tarlalara. Şu an da yeni devşirilmiş bir mısır somağı yığınının üstüne sırtüstü uzanmış yatmaktayım. Parmaklarım karanlıkta yürüyor, somakların o serin, o ipek saçaklara benzeyen püsküllerini okşuyor. Tepemde gökyüzü yayılmış. Düz masmavi, sihirli bir bahar gecesi gibi süslü uzanıp gidiyor. Binlerce gümüş kıvılcım havada. Milyonlarca gümüş musluklu çeşmecik yeryüzüne bilinmez, görülmedik bir ışık akıtmakta. Yeryuvarlağın kara dağları, ormanları, korkunç denizleri üstüne yağan bir ışık yağmuru. Yeryuvarlak, boşuna tarihinin anlam ve sırrını kavramaya çalışan yeryuvarlak, üzerinde yaşayan milyonlarca canlı yaratığın bu çeşitlilik ve bolluğundan gıdıklanmış, buz gibi soğuk kaosta durmadan devirlerini dönmekte.

Gözlerimin böylesine açık olduğu bir anda sırtüstü uzanıp gökyüzünü seyretmek bir hoş, bir tuhaf oluyor. Tanrıyla yüzyüze gelmişsin gibi bir şey işte. «Karşı karşıya, yüzyüze.» (1) Yeni devşirilmiş mısır somaklarından dille de duyulan keskin, taptaze bir koku yayılıyor. Dörtbir yandan cırcır böceklerinin o kristal türküleri yükseliyor. Bu milyonlarca böcek acaba nerelerde gizlenir? Salt geceleri, tüm öteki sesler susunca ötmeye başlıyorlar. Gece baştan başa bu serin seslerle dolup taşıyor. İçiçe girmiş sayısız ses kıvılcımları bunlar. Yoksa, bunlar sessiz düzün, otların, bitkilerin, ya da yıldızların sesi mi?

Tüm gözlerini açıp yeryüzüne dikmiş, cırcır böceklerinin ağzından «Yigantes!.. Yigantes!...» diye seslenen bu Tanrısal geceyi elbette ki ölüler yaşıyamazlar. Ama, sakın bu sesler ölü yiğitlerin yerin dibinden çıkıp yükselen yakınma iniltileri olmasın?

Düşünüyorum da. Yüzyıllar boyu milyonlarca cırcır böceği doğmuş, bir ağızdan türkü söylemiş ve ölmeden ön-

---

(1) İncil'in Yunanca metninden. (N. H.)

ce de türkülerini bıraktıkları yerden sürdürsünler diye mandolinciklerini yavrularına bırakmışlar. Ve bir gün gelecek yeryuvarlak kocayacak, şu dehalarına hayran kaldığımız, şu mermileri, uçakları, hiperit gazlarını, melatitleri bulan insanlar ince elenmiş toprak olacak. İnsanlık, yüzyıllık ağaçların kuşaktan kuşağa miras gibi bıraktığı kötü bir öykü, korkunç bir masal olacak. Ve de işte öyle bir gecede, öyle sanırım ki, yine tüm cırcır böcekleri aynı türküyü çağırmak için meydanlara dökülecekler. Gökyüzü yine tüm kıvılcımlarını ateşliyecek, mandolinciklerin kristal notalarını duymak için yere doğru kulak verecek. Ve dörtbir yanı aynı soğuk sır perdesi kaplıyacak. Ormanlar kendi uğultularını ölçü uyak yapan ozanların, dallarını kesip telörgülere kazık diye kullanan erlerin yeryüzünden silinip gittiklerinden habersiz, yine uğultularını sürdürecekler. Ve denizler, bir zamanlar Tanrının bu korkunç kertede güzel ve harikulâde yapıt ve nimetlerinin «zati devletleri» için yarattığını sanan o insan dediğimiz eşşek herifi aklına bile getirmeden sarp kıyıları dövmekte devam edecek, isyancı kara parçalarına karşı saldırıya geçecek...

Tüm bunlara karşın biz hâlâ «Ulusların Bağımsızlığı» uğruna birbirimizin işkembesini deşmekten vazgeçmiyoruz. Git de sen Fransızların buraya getirdikleri ve Anşho'-nun küçük çocukları fırına verip âfiyetle yediklerini iddia ettiği Araplara sor sen bunu. Bir Çinliye sor bakalım. Hepsi sana «Ulusların Bağımsızlığı» uğruna savaştıklarını söyliyecekler. Bunların hiç biri, şuncacık olsun, o körolası kendi öz bağımsızlığı uğruna savaşmaz. Hep başkası için savaşır!

Hoppala! Bu da nesi?

Minnacık yıldızların en minnacıklarından biri gökyü-

zünden kopup kaputumun kolunun içine düşüyor. Bir yıldız kırıntısı. Bir kıymıkçık. Açık yeşil, kadife bir ışık. Gel bakalım! Avucuma gel hele! Aaaa! Bir böcek bu... Bir ateşböceği... Romantik bir ateşböceği. Evini barkını bırakmış da gece yarıları kırlara seyrana çıkmış sürtük. Vay küçük hanım vay! Vay sokak kızı seni! Hele heleee! Hele şöyle bir çök de lâklâk edelim azcık! Böceği dostça, ama tepeden tırnağa şöyle bir inceliyorum. Feneri orasında, kıçında. Yemin ederim, fenerini gerisine asmış!..

İki bölmeli, tatlı yeşil ışıklı, sigara ateşi gibi avucumun içinde yanan bir fenercik. Sahibinin keyfince ışığı kısılıp açılıyor, otomatik. Tam bir makine, gerçek. Ama gene de içimi bir meraktır sarıyor. Giderilmesi için bilge bir böcek uzmanına başvurmaktan başka çıkar yol yok.

«— Seni şıllık seni! Kız, niye fenerini gerine astın öyle ha? Madem ki yolunu aydınlatmaya yaramıyacaktı, niye takındın bu feneri, ha?...»

Ey Ulu Tanrım, Sen ki «kâinatı bilgi ve bilinç üzre halkeyledin» ve de bizim buna hiç bir diyeceğimiz yoktur. Yok olmasına yok ama, ateşböceğinin gerisine ne buyurulur? Ha, ateşböceğinin gerisine?.

HARP DİVANI

Ev yaşantısını esirgeye, sakına sürdürdüğüm bu tatlı yalnızlığımda, kaldığım evin üç adım ötesinde egemenliğini yürüten askerlik gerçeğini azkalsın unutuyordum. Kardeşim bugün gelip bunu bana güçlü ve kesin bir biçimde hatırlattı. Firar olayları korkunç kertede sıklaşmış. Gün geçmiyormuş ki, bölüğün sabah içtimaında üç dört er eksik çıkmasın. Guruplar halinde firar olayları. Önceden yeterince galeta, mermi, elbombası, elverdiğince sicim ve ip uydurup sıvışıyorlarmış. (Kaçanların ipe sicime niye

böyle önem verdiklerini daha kimse anlıyamamış). Giderken geride bıraktıkları ıvır zıvırlar arasında şifreli, tâlimatlı puslalar, notlar bulunmuşmuş. Bu durum ise bu işin kıralcıların sistemli propagandaları sonucu geliştiği kanısını perçinlemiş. Durumu şüpheli görülen bir yüzbaşıyı da ellerine kelepçe vurup merkeze göndermişler. Sonra birlik komutanları aralarında toplanıp «kesin tedbirler» üstüne uzun uzun tartışmışlar, incelemelerde bulunmuşlar. Bu beylik deyimlerin içinde epeyce insan kanı, bir o denli de insafsızlık gizlidir, iyi bilirim bunu ben. Bu kez de böyle olmuş. Kurulmasına karar verilen «Geçici Harp Divanı» üç eri «düşman karşısında görevi terk» suçundan yargılıyacakmış. Duruşma köy kilisesinde yapılacak, karar da orada verilecekmiş. Şimdi şu an herkes o yana doğru gitmekte, korkunç bir görüntünün tanığı olacağını kesinlikle bilmekte. Bugün köy kilisesinde «icra edilecek âyini ruhani» de tümenimizin erleri gerçek insan eti ve kanıyla günah çıkaracaklar (1). Kardeşim beni de ayaklandırmayı başarıyor. Bacağımı daha iyi buluyorum şu son günlerde. Yavaş yavaş kiliseden yana yürüyoruz. Kiliseye vardığımızda duruşma başlamıştı. Subay ve erlerle doluydu kilise. Koridorlar, basamaklar, avlu da yavaş yavaş doluyor. Akın akın gelenler var. En son gelenler güneş altında bunalmış sessiz bekleşenlerin yanına varınca durup kalabalığa ekleniyorlar. Kardeşimle ben kapının yanındaki basamakta yer bulduk. Bir ara içerde sessizlik oldu. Sessizlik dışarı da yayıldı. Harp Divanı başkanı konuşuyor. Çıt yok. Soluk almadan dinliyoruz. Kapıdan yana daha iyi kulak verebilmek için ayaklarımızın ucuna yükseliyoruz. Boynumu-

(1) İsa'nın çarmıha gerilmeden önce Havarilere verdiği son yemekte «Yiyiniz, içiniz. Bu benim kanım, bu da vücudum.» diyerek birer kadeh şarapla bir lokma ekmek verdiği rivayet olunur. Yazar durumu bu olaya bağlar. (N. H.)

zu uzatıyoruz. Bakışlar donuk, belirsiz, herhangi bir noktaya dikili. Bakışlar da sanki salt kulak kesilmişler. Sık soluyor, dinliyoruz. Kesin bir sessizlik ve bekleyiş, en ufak bir gürültü yok. Tek ses duyulmuyor. Başımın çevresinde bir haberböceği dolanıyor. Kanat seslerini uçak pervanesi gibi güçlü duyuyorum. Başkanın sesi içerden geliyor ama, söyledikleri iyi anlaşılmıyor. Aralıksız, uzun, tatsız bir konuşma, biteviye. Birden susuyor. Kilisedeki yüzlerce ağızdan bir fısıltı yükseliyor, kuru yaprak dolu bir sokaktan rüzgârın geçişi gibi kapıdan çıkıp gidiyor bu fısıltı. Başkanın konuşmasının sonundaki bir sözcüğü bütün ağızlar bir parola gibi tekrarlıyor: «İdam!» Bu sözcük erler evreni üstüne, çıplak bir cesete örtülen çarşaf gibi açılıyor. Gözleri şaşkınlık ve korkuyla faltaşı gibi açtıran ağır anlamlı bir sözcük. Yeraltı yaşamının solukluğunu taşıyan yüzler daha da soluyor. Ama gene de hepimiz, buraya gelmeden önce de «bunun böyle olacağını» biliyorduk. Kilisenin loşluğundan bu sözcüğün süzülüp çıkacağını biliyorduk. Bilmesine biliyorduk ya, ama gene de tüm ağızlar bu sözcüğü akla hayale gelmez bir anlam taşıyormuş gibi tekrarlıyor. Ruhlarımız bu sözcüğün geri alınmasını istiyor. Gönüller razı değil buna. «İdam!»...

Kaşlar çatık, gözler korkulu, kınamalı, sorulu bakışlarla bakışıyoruz.

Kısa süren bu şaşkınlığın peşinden, kiliseden çıkanların arasında bir kıpırdanma başlıyor, konuşmalar, ateşli tartışmalar duyuluyor. Ölüm cezasına çarptırılan bu üç er üstüne konuşmalar, ayrıntılı açıklamalar yapılıyor.

Üçü de cephede, siperlerde, suçüstü yakalanmışlar.

Bunlardan biri bir gün nöbetteymiş. Düşman, siperi top ateşine tutmuş birdenbire. Daha ilk patlamada bir kum torbası gelip sırtına bindirmiş, bindirmesiyle de bu erin nöbeti bırakıp sıvışması bir olmuş, gitmiş sığınağına saklanmış. Sudan çıkmış balık gibi çırpınırmış korkudan.

Bağırıyormuş isterik : «Yapamıyorum! Yapamıyoruuum!». Ufak tefek, tüysüz bir oğlan. Anadolu'dan gelme bir göçmen çocuğu. Babasını memleketteyken yitirmiş, öksüz kalmış. Midilli'ye gelince de; salt anasıyla küçük kız kardeşini besliyebilmek için gönüllü yazılmış orduya. Karavanasını, tayınını onlara taşırmış. O sıra erler evlerine yardım ederlerdi hep. Bir gün bizim tüysüze evinde çıkışmışlar: «Hayırsız oğlan, işsiz güçsüz sokaklarda löslös dolaşacağına git de gönüllü yazıl orduya. Elâlemin çocuklarına baksana!» Oğlan da yaşını büyültüp gönüllü yazılmış...

İkincisi, karanlık bir gecede yeni bir makineli yuvası kurup ileri bir nokta elde etmek amacıyla telörgüler dışına göreve çıkan bir ekipten kaçmış. Başlarındaki çavuşla sekiz kişiymişler. Şafak sökmeden önce yuvanın siper bölümünün kotarılmış olması gerekiyormuş. Zor bir görev. Bulgarlar karşıdan kazma - kürek seslerini duymuşlar, bu noktayı «tahkim» etmekte olduğumuzu anlamışlar. Veryansın etmişler, mermi yağdırmışlar. Aydınlatma fişekleri yakıp durmadan ateş etmişler. Ekip, «Güvercin Tepe»den parlayan top atışiyle tam siper yapmak, mermi patlayıncaya dek öylece kalmak zorundaymışlar. Aydınlatma fişekleriyle de öyle. Aradaki kısa sürelerde kalkıp kazma - küreğe sarılıyorlarmış. İşkence, korku, yürek çarpıntısı yüklü karanlık bir gece.

Ekipten bir kişi ölmüş, üçü de yaralanmış. Öleni sabaha dek olduğu yerde bırakmışlar, yaralılarıysa iniltileri karşıdan duyulmasın diye bizim sipere taşımışlar apar topar... Bugün idam hükmü giyen er de ekipten o sırada firar etmiş korkusundan. Sığınağında perişan bir durumda sayıklar bulmuşlar fukarayı. Sayıklamaları arasında o gece başçavuşun, bağırarak can çekişen yaralı arkadaşlarının «bir an önce işlerini bitirdiğini» gördüğünü söylüyormuş...

Üçüncüsünün öyküsü hepsinden daha bir garip. Bu öyküyü ben onun yaşlıca bir er olan yakın arkadaşından «harfi harfine» dinledim. Öksüzün biriymiş. Selânik'te eczacı çırağıymış. Aylardır para biriktiriyormuş yeni bir çift papuç almak için. Kendi papuçları giyilecek gibi değilmiş. Bir gün bir kızla konuşacak olmuş. Kız durur, ağzını açıp tek söz söylemez, dudaklarını büzüp bakışlarını oğlanın ayaklarına diker. Sonra da yüzüne bakar alaycı. Çekip gider. Oğlan donakalır olduğu yerde. Çok ağrına gider bu durum. Durup durup harap papuçlarına bakar. Gel zaman, git zaman gerekli parayı biriktirir. Gider bir çift hazır kundura alır. Ayağına tıpatıp. Delikanlı hoşnuttur, mutludur. Bedelini öder kıvançla, dükkândan çıkar. Ama az sonra, rıhtım boyunu geçip eczaneye gidene dek her attığı adımın yeni bir işkence olduğunu görür. Papuçları vurmuştur ayaklarını. Dişlerini sıkıp çivi üstünde yürüyormuş gibi atar adımlarını. Öğleye doğru kunduracıda alır soluğu mutsuz. Anlatır derdini, yeni bir çift papuç ister, bolca. Gözyaşı döküp yalvarır. Boşuna. Dükkân sahibi ona dört köşe kristal cama yazılı yazıyı gösterir, tersler, kovar fukarayı: «Satın alınıp, müessesemiz haricine çıkarılan emtea geri alınmaz!» Oğlan gözyaşlarını yüreğine akıtır, ayaklarına nal çakılmış gibi işkenceler içinde yürür. Bir ara «Ulusal Savunma» derneği kışlalarının birinin önünde eskiden tanıdığı ihtiyat ere rastlar. Bana bu öyküyü anlatan ere. Arkadaşı, levazım subayının odasından yeni çıkmış, deppoydan yepyeni İngiliz er giysileri alınış, giyip kuşanmış, gıcır gıcır da bir çift İngiliz postalı geçirmiş ayaklarına. Şık, tertemiz.

Arkadaşı bizim tüysüz delikanlının indinde öylesine mutlu, öylesine şanslı bir kişidir ki, hiç düşünmeden dalar kışlaya, gönüllü yazılır, postalları alıp çıkar oradan... Şimdi de onu Bulgar telörgülerine beyanname asma göreviyle gönderilen bir ekipten kaçtığı için kurşuna dizecekler...

Fukara salt şanssızlığı yüzünden kurşuna dizilecek. O gün kısmetine bir numara daha büyük bir çift ayakkabı çıksaydı, bu felâket gelmiyecekti başına...

Bu garip öykü ağızdan ağıza dolaşıyor özellikle. İşin asıl önemli yanı hiç kimsenin bu öyküyü komik bulmayışı. Tuhaf değil mi? Üstelik herkes bu ere öbür idamlıklardan daha çok acıyor. Hem de ağır hasta olduğunu, tutuklu bulunduğu yerde tifüs nöbetleriyle kıvrandığını, kurşuna dizilmese bile günlerinin sayılı olduğunu bile bile.

Kısa boylu, miyop bir levazım eri alnını oğmak için kasketini ensesine itekliyor, hasta olan idamlıklarla ilgili kanun maddesini açıklamaya çalışıyor. Bu maddeye göre mahkûm önce tedavi edilmeli, ondan sonra cezası «infaz» olunmalıymış. Bunu bilmiyoruz, hiç birimiz de bu maddedeki çelişkinin farkında değiliz. Açıklamayı dinleyince madde hükmünün doğruluğunu, oğlanın iyi olmadan kurşuna dizilmesinin yersizliğini onaylıyoruz. Başka türlü olamaz. Akla yakın olanı böylesi. Kanun da böyle emretmiş, diyecek yok...

Bir kaç dakika sonra, tartışan erlerin arasında bir koridor açılıyor. Askerî Mahkeme Kurulu kiliseden çıkıyor. Peşpeşe önümüzden geçiyorlar. Sessiz, abus, terli. Yalnız Harp Divanı Kâtibi gülümsüyor hoşnut. Yakışıklı, fiyakalı, çarktan çıkma, kaşları çapkınca yukarı kalkık, operet tenoru gibi yüzü boyalı bir asteğmen, avalın biri. Koltuğunun altında pahalı cinsten bir çanta. En arkadan Harp Divanı Başkanı geliyor. 3. Piyade Alayı komutanı olan albay.

«Köşk» te oturan o bodur, göbekli, şişko subayı hatırlar mısın bilmem sevgilim? Hani zayıf, çiroz gibi, kaşları alınmış, alayın teftiş günlerinde yanından ayırmadığı bir karısı, bir de şapkalarında tutam tutam vişneler, yapma kirazlar olan hastalıklı kızı vardı. Hani onu bir dolu çuval gibi sırtından attığı için beylik kısrağına on gün «katıksız»

cezası verdiği, «İç Hizmet Nizamnâmesi» ni garip bir biçimde kendi evinde de uyguladığı söylenirdi hep. İşte, insafsızın biri. Sisam adasında garnizon komutanıyken bir kız öğretmeni baştan çıkardığı, sonra da kızın kendini tavana asıp intihar ettiği söylenirdi. İşte bu adam şimdi Savaş Divanı Başkanı. Gene söylendiğine göre, Divanın öbür üyelerini, sanıkların «numunei imtisal olmak üzere» kurşuna dizilmeleri gerektiği konusunda o zorlamış. Bu nedenle elinden geleni ardına komamış, tüm olanakları kullanmış. Bağırmış, çağırmış, korkutmuş, yumuşak davranıp ters yargıya varırlarsa «görevi ihmal» le onları suçlayıp durumdan Bakanlığı haberdar edeceğini kesin bir dille söyleyip şantaj yapmış... Önümüzden geçerken kinli, korkulu gözlerle bakıyoruz ona. Göbeği önden gidiyor, yol açıyor. Ardından ciğer gibi suratı, biçilmiş kuru ota benzeyen bıyığıyla kafası. Öbür subayları bırakıp duraklıyor. Basamakta ayaktayım. Birden kendimi onun karşısında buldum. Olduğum yüksekçe yerden onun o gudubet boyu daha da kısalmış. Kedi bakışlı, ufacık, buğulu, terli gözlerini bir iki açıp kapıyor. Pek sinirli, kırbacıyla çizmelerini dövüyor. Birşeyler söylemek istiyor ama beceremiyor, besbelli. Çok ağır, çok ateşli sözler söyliyeceğini sanmıştık ama, yanılmışız. Hiç de böyle olmadı. Göz yuvalarının kenarından başlayıp yüzüne doğru iki çizgiden meydana gelen bir gülümseme yayılıyor nüzullü suratına. Beklenmedik bir davranışla yüzümüze bakıyor teker teker. Şaşkın susuyoruz. 3. Piyade Alayı komutanının söze nasıl başlıyacağını bilemediği meydanda. Sonunda konuşabiliyor:

«— Nasıl?... Nasıl?... Eh, nasılsınız bakalım çocuklar? sıhhatiniz maşallah yerinde! Turp gibisiniz maşallah! Biraz toplanmışsınız, kendinize gelmeğe başlamışsınız, aferin. Eh; siper hayatı bu, kolay değil... Toplamışsınız bakıyorum. Ha şöyle, aferin, bravo... Yunan askeri vatan için herşeye katlanır... Sağlam, sağlıklı olmak gerek... Bra-

vo!.. Biz üstleriniz... Görüyorsunuz tabi, önemli sorumluluklarımız, görevlerimiz var bizim... Hım!... Çok zor... Siz de kabul edersiniz ki, bunun böyle olması gerekir... Disiplin... Vatan... Vatan bize böyle buyuruyor!.. Hatta, işte ben, bu hususta elimden geldiğince direndim... Böyle olması gerekir arkadaşlar, değil mi? (Neler düşündüğümüzü anlamak için dönüp yüzümüze bakıyor. Yalvarmak isteyen bir hali var. Hiç birimiz, başımızla olsun, evet ya da hayır demiyoruz. Ne demek istediğini anlamadan bakıyoruz yüzüne.) Efendim? (Kendisi karşılık veriyor) Elbette öyle, elbette «böyle» olması gerek! Onların kurşuna dizilmesini istemekle hiç de kötü bir şey yaptığımı sanmıyorum, efendim?... Nasıl?... İyi etmişim de istemişim elbet... (Heyecanlı) Çünkü, ulusumuzun çıkarları bakımından olağanüstü bir önem taşıyan bu kritik anlarda... Çünkü... Ulan neden esas vaziyete geçmedin ha?... Ulan eşek herif!..»

Bu son sözleri birden, fırtınalı, acımasız bir suratla, davranışı tam değişmiş olarak söylüyor. Sıtmadan kamburu çıkmış, ağzı bir karış açık, kolları sarkık, yanımda dinelmiş alık alık onu dinleyen kötü bir eri azarlıyor. Er ürküp hemen esas vaziyete geçiyor. Hepimiz aynı şeyi yapıyoruz, hiç birimiz o anda hazırol durumunda değiliz. Koca bir alay komutanı, bir albay. Ufacık, terli gözlerini bize dikmiş, sağ gözünün alt kapağı kıpır kıpır. O acımalı gülümsemesi yokoluyor şimdi. Gözlerinin ucundan başlayan o iki çizgi siliniyor. Kırbacıyla çizmesini dövüyor öfkeli, sinirli.

Öylece, esas vaziyetinde, taş kesilmiş gibi durup uzaklaşan mahmuzlarının şıkırtısını dinliyoruz albayın. Dağıldığımızda çok iyi bilmekteydik ki, zavallı adam vicdan azapları içinde kıvranmaktadır. Tüm söyledikleri bu vicdan azabından kurtulmak için medet umduğu sözler...

İçimde bu adama karşı duyduğum derin bir acımadan başka bir şey kalmıyor.

ÜÇ MAHKÛM

Verilen idam kararının «infazı» nda hazır bulunmaları için bütün birliklere emir verildi bugün. «İnfaz» köyün dışında yeni biçilmiş bir ekin tarlasında. Erler karmakarışık geliyorlar; piyade, topçu, istihkâm erleri, başka birliklerden. Tüm birliklerden gelenler var. Daha gün ağarmadan toplanmaya başladılar. Eller arkada, gülüşe şakalaşa, hoş şeyler söyleye anlata bir aşağı, bir yukarı volta atan her sınıftan subaylar da var. Vakit yaklaştıkça kalabalık ve gürültü de artıyor. Herkes sabırsızlıkla saatine bakıyor, ellerini yumruk sıkıp, kollarını yüzlerine paralel getirip. Kişioğlunu kendi hemcinsinin öleceği yere çeken önü alınmaz bir mıknatıs gücü gibi bir şey bu. Bu marazî merak üstüne neler söylenmemiştir ki. Acaba diyorum, bu açıklanamıyacak kertede çirkin haz, yaşamak, hayatta kalmak içgüdüsünün özünde gizli doğal bir zorunluk olmasın? Bana öyle gelir ki bu, başkalarının ölümünü seyretmek isteği, bizim sağlam ve yaşamakta olduğumuzu onaylıyan resmî, kesin bir belge. Bilinçaltı, gizli bir sevinç «daha yitirmediğimiz kendi varlığımızı» bize doyasıya duyurmada. Varlığımızın gizli kuytularından kulağımıza şunları fısıldayan bir ses: «Eh, bu da geçti. Bu kez de atlattık, yakayı kurtardık!» Çünkü çok iyi biliyorum, bizim kendi «saatimiz» de yakın ya da uzak bir yerde çıngırağını çalmak için sıra beklemekte...

Dikkat edersen eğer bu aynı sesi «rahmeti rahmana» kavuşan bir ahpabın cenaze töreninden dönerken daha da güzel duyarsın. Aslında olağanüstü keyiflisindir. Hatta ölümün kapılarını çaldığı kişileri, rahmetlinin «akrabayı

taalûkatı» nı cömertçe teselli bile etmektesin: «Başınız sağ olsun!»... Çünkü sen kendi yaşamın bakımından henüz kuşkusuzsun. Tüm gövden keyifli, sıcacık kanı, kasları, pazuları, güçlü mafsallarıyla düşünmekte ve şöyle demekte: «Şimdilik bir aşağı bir yukarı volta atabilirim. Dilersem elimi kaldırır ışıkların içine dikine daldırabilirim. Ağaçların tepesinde ilerliyen güneşi seyredebilirim, göğün maviliklerinde süzülen bir atmacaya seslenebilirim: «Merhaba dostum! Bak biz de varız! Varız ya. Ama o gitti gider, sizlere ömür. Geçti ondan gayri... Ne gezeeer!...»

Sonra da şu olağanüstü güzel yaz gününde biçilmiş buğday tarlasının asker kalabalığının uğultulu panayırı bakmışsın epey azıtmış. Tarlayı bir yanından sınırlayan dikenli çitin ilerisinde kıyıları fundalıklı aceleci bir derecik keyifli türlü türküler söylemekte. Akarken dipteki yuvarlak çakılları da birlikte sürükleyen, çukurlarda neşeli şırıldayan cam gibi temiz suların üstüne fundalar dallarını sarkıtmakta. Sivrisineğe benzeyen ama koca kanatlı haşereler suyun yüzeyinde uçuşmakta. Bu yeşil haşerelerin şeffaf kanatlarında güneş ışık oyunları tertiplemiş. Ara sıra uzun bacaklarını suya değdirip çekmekte dikkatli, sanki bayramlıklarına su sıçramaması dertleri. Yengeç avlamak amacıyla bir alay yalnayak köylü çocuğu dereye giriyor. Yanımızda temiz, şık giyinmiş bir kaç alay yazıcısı var. Bir yabanfıstığının gölgesinde kümelenmiş söyleşen köylü kadınlarına bakıp bakıp edepsizce lâflar ediyorlar. Kadınlar iri kollarını cepkenlerinin altına, yumruk yumruk göğüslerine kavuşturmuşlar beklemekte...

Mahkûmlardan birinin hemşerileri olduğu anlaşılan dört er «infaz» üzerine konuşuyorlar. Yargıyı dün gece okumuşlar mahkûmlara cezaevinde. Alay papazı günah çıkarmak, teselli etmek için uzun süre yanlarında kalmış. İkisi sılaya uzunca mektuplar döşenmişler. Hele o ufak oğlan anasına ve kızkardeşine tam iki sayfalık bir «des-

tan» düzmüş. Hasta olanı hiç bir şeyin farkında değilmiş. Sabahlara dek sayıklamış durmuş. İnim inim inildemiş. Konuşmanın burasında çevredekiler de lâfa karışıyor. Hastanın bugün kurşuna dizilmiyeceğini, hastaneye gönderileceğini söylüyorlar kesinlikle. Madem ki sorun bir «numunei imtisal» sorunu, bugün için yakayı kurtardı demektir seninkisi. Buysa idamdan hepten kurtulma demektir. Yeni terfiye takmış bir onbaşı bunun üzerine şu atasözünü yeniliyor: «Talihin varsa ne acele edersin, yoksa gene ne acele edersin!» Sigara çıkarıp tırnağına vuruyor. Sonra da «hasta olan idam mahkûmlarının cezalarının infazı» ile ilgili kanun maddesi üstüne konuşmaya başlıyor. Bu onbaşıyı pek yufka yürekli, pek iyi kalpli, pek insancıl, rafta kalmış kız gibi duygulu buluyoruz hepimiz! Hiç birimiz de, böyle insancıllık da olur muymuş, bak hele, adamı bir güzel tedavi et, iyileştir, bir güzel besle, semirt, bir bebe gibi bak ona, süt içir, et suyu içir, sonra da dipdiri, sapsağlam Azrailin pençesine teslim et, demiyoruz! Yaşamdan yoksun kalanların acısını perçinlemek için midir, nedir? Yoksa bu yasa hükmünün tam canları, öyle yarım marım değil, bütün canları teslim etmek üzere Azraille bir anlaşması mı var? Bunu sormuyor hiç kimse... Tuhaf değil mi?

Ama gayri vakit erişiyor.

İnfaz yerini boşaltıyorlar. Burası yumuşak topraklı bir tümsek. Arkalara doğru alçak, uzunca bir sırt var, kurşunların düzlüğe gitmesini engelliyecek bir sırt. Uygun bir yer. Burasını bundan seçmişler. Ne olur ne olmaz, sırtın doruğuna da üç borazancı dikmişler. Bunlar aralıklarla «yasak» borusu çalıyorlar. Çevrede dolaşan varsa uzaklaşsın, bir kaza olmasın. Borazancıların talimli vücutları bu neşeli gün boyunca kıvrak heykelleri andırdı bana. Kusursuz duruyorlar, tek ayak hafifçe ileri çıkık, vücut sülün gibi, borazanlar keskin, ince bir hareketle ağız hizasına getiriliyor, güneşin ışınları altında pırıl pırıl. Bana bu

borazancılar «Ulusal Savunma» örgütünün bizi gönüllü yazılmaya çağıran «Ellen Çocukları İleri» tümcesi yazılı taşbasma afişlerini hatırlatıyor...

Er kalabalıkları birden dağılıp uğuldamaya başlıyor. Tüm başlar belirli bir noktaya çevriliyor. Hemen peşinden o yönde bir koridor açılıyor.

«— Geliyorlar... Geliyorlar!...»

İki büyük gri renkli kamyon tarlayı ikiye bölen toprak yolda homurdanarak ilerliyor; az sonra stop ediyor.

İlk kamyondan Alay papazıyla mahkûmlar, beş de jandarma eri iniyor. İki jandarma hasta mahkûmu koltuk altlarından tutmuşlar. Mahkûmun başı öne düşük, sağa sola sallanmakta. Dizleri bükük, dermansız, ayaklarını sürüyerek adım atabiliyor. Jandarmalar irikıyım, temiz giyimli, sıkıca tutuyorlar hastayı. Şimdi binlerce ağızdan birden çıkan bir soru karşılık beklemekte:

«— Hastayı da getiriyorlar! O da mı kurşuna dizilecek?... Hastayı da?...»

İkinci kamyondan tam teçhizat bir manga iniyor. Başlarında bir subay. Hemen çift sıra olup bir iki keskin komuttan sonra mahkûmları izliyorlar ağır ağır. Mahkûmlarla birlikte bütün kafile buğday tarlasına doğru yavaş yavaş ilerlemekte. Hasta hiç yürüyemiyor. Kaldırarak götürüyorlar. Yanımızdan geçerken jandarmalar duraklıyor, hastayı başka arkadaşlarına bırakıyorlar. Kafile de duraklıyor. Papaz, mahkûmlar, muhafızlar. Arkadan manga, manga komutanı subay. Şimdi hastanın yüzünü iyice görebiliyorum. Şişmiş, kıpkırmızı, ateşler içinde. Gözleri yuvalarından fırlamış. Yeşilimsi, koyu sık kirpikli iki göz. Kocaman. Ölgün, fersiz, ateşin buğusunda yitip gitmiş bu gözler. Rastgele bana dikilmişler, ama beni görmediklerini anlıyorum, yüzde yüz beni görüyor bu gözler. Ter damlıyor burnundan şıpır şıpır. Gövdesi şimdi daha da eğilmiş. İki büklüm. Postalları evleklerin kıyılarına takılıyor. Öbür

iki mahkûm hastanın ardından gidiyorlar. Yüzleri soluk. Arada bir dönüp çevrelerini kuşatan er kalabalığına bakıyorlar. Papaz arkalarından geliyor, cenaze duasını mırıldanıyor. Tümen papazı pehlivan yapılı, irikıyım. Yobaz suratlı bir herif. Koca gözlerinin kapakları etli, besili, şişik, gözbebekleri ufacık, incecik kılcal damarlarla örülü bir ağ içinde fıldır fıldır. Hâki cübbesinin içinde şişman, iri kemikli güçlü gövdesi, kadın kalçaları gibi besili kalçaları var. Dudaklar kalın, şehvetli. Ay yelesi gibi örülü siyah saçları ensesinden sırtına sarkmakta...

Kafile geçerken çevreyi ağır bir sessizlik kaplıyor. Yüreklerimiz ceketlerimizin altında tepinmekte. Tarladaki tümseğin eteğine yaklaşınca «Dur» komutu veriliyor. Mahkûmları üçer adımlık aralıklarla sıraya diziyorlar. Hasta ayakta duramıyor. Kulağına eğilip birşeyler söylüyorlar yüksek sesle, hasta tüm gücünü harcıyor ama başaramıyor, duramıyor ayakta. Yere oturtuyorlar bacakları açık, kolları iki yandan sallanıyor. Sık soluyor. Mangaya «Dikkat» komutu veriliyor. Savaş Divanı kâtibi, o fiyakalı asteğmen, yargıyı okuyor. Çevrede sessizlik. Asteğmenin kasketi yepyeni, herşeyi pırıl pırıl. Kıvrak, şık, çarktan çıkma. Az ötesinde fıstıkî tayyörü içinde tombul, iştah açıcı bir sarışın. Asteğmenin karısı. Kocasını önce sevdiği, sonra da kaçırdığı söyleniyor. Uzun süredir gördüğüm ilk şık kadın. Mavi gözlü, elindeki yelpazeyle yelpazeleniyor hafiften. Olgun, sulu bir meyva. Soyup da lüp diye yutuveresi geliyor insanın. Siperlerden gelen tüm subaylar bu Savaş Divanı kâtibine pek kibarca, pek saygılı davranıyorlar. Yüksek rütbeliler bile bu bakımdan rütbe farkı ayrımı yapmıyorlar. Yakışıklı asteğmen, ustruplu bir üslûpla yargıyı okuyup bitiriyor. Bu törende onun da önemli bir rolü var. Elindeki kâğıt tomarını katlıyor, iki adım geri çekiliyor. Sonra mahkûmlara bir diyecekleri, bir dilekleri olup olmadığı soruluyor. Hasta mahkûm konuşmuyor.

Ama belki de konuşmuş, demiştir diyeceklerini. Yere oturtulduğundan beri dudakları kımıldıyor hep, ama bir şey duyamıyoruz. İri gözlerini açmış kalabalığa bakıyor dalgın. Bir ara bakışlarını mangaya dikiyor. Kuzu bakışı gibi saf, tertemiz bir bakış. Kurbanlık bir kuzununki gibi. Yanıbaşında, ortada, o küçük asker, o karavana gönüllüsü ayakta duruyor. İncecik, sapsarı, soluk dudaklı bir oğlan. Çenesi titriyor. Bir elinin tırnaklarıyla öteki elinin avucunu kaşıyor durmadan. Bir diyeceği olup olmadığı sorulunca gözleri umutla parlıyor, manga komutanı subaya dönüp şöyle konuşuyor:

«— İstek mi?... Şey... Ne istesem, teğmenim? (Bu «teğmenim» sözcüğüyle hemen esas vaziyete geçiyor) Şey... yalvarırım size... Beni kurşuna dizmeyin!...»

Ağlıyor. Mutsuz bir bebe gibi hıçkıra hıçkıra ağlıyor.

Üçüncü mahkûm pek iğrenç, iğrenç olduğu oranda gülünç bir davranışta bulunuyor:

«— Pardon, diyor, bir sigara içebilir miyim?»

Sigara uzatıyorlar kendisine. Bir de kibrit çakıyorlar. Yakıyor. Parmaklarının arasında titriyor sigara. Gösterişli bir nefes çekiyor. Yüzde yüz önceden hazırlanmış bir sahne bu. Sonra sigarayı yere atıyor, postalının burnuyla söndürüyor, toplumsal terbiye kurallarına uyduğunu ispatlamak istercesine, sanki bunun ille de böyle olması gerekirmişçesine. Avucunu siper yapıp yere tükürüyor terbiyelice, sonunda da söyleve başlıyor. Uzun, gramer yanlışları dolu kitabî bir dille, «elinika» konuşuyor. «Ebedî ayrılışlar» v.b. şeyler üzerine bir takım saçma sapan lâflar, palavralar. Sonunda da ailesine, «Ebedî düşmanlarımız karşısında savaşırken onur ve şeref meydanlarında can verdiği» nin yazılmasını rica ediyor!

Durumun korkunçluğunu anlıyamıyacak, kavrıyamıyacak kertede salağın biri miydi acaba? Yoksa namlu karşısında bile caka satan gerçek bir «Yunanlı» palavracı

mı? Belki de Azrailin burnu dibinde dilini çıkarıp onunla alay eden gülünç, gülünç olduğu oranda da hayran olunacak bir yiğit!... Ama, kesin olarak öleceğini bildiği şu ankı kayıtsızlığının ya da yiğitliğinin bir nebzeciğini mermilerden kaçıp sığınağına saklandığında neden gösterememişti? Tüm bunlar bence hiç bir zaman gerekçe bulamıyacak merak ve düşünceler...

«Söylev» bitince mahkûmların gözlerini bağlamak istediler. Zaten az sonra tüm kapanacaklar ya neyse. Hasta, durup bağlattı salak salak. Bu iş bitince de belli ki rahatsız oldu, gözlerindeki bağı yavaş yavaş aşağı indirdi. Sıyırdı. Küçük gönüllü bastı yaygarayı. Kollarını arkadan bağlamak zorunda kaldılar. Söylevci bağlatmak istemedi, gözlerini kırpıp, dudaklarını büzdü çirkin. Kollarını göğsüne kavuşturdu çaprazlama. Dönüp yana tükürdü, yine kibarca tükürüğü postalının ucuyla örttü.

Manga komutanı kılıcını havaya kaldırdı. Kılıç güneşin ışınları altında gümüşten şimşeklerle, pırlanta taşlarıyla süslü parladı. Manga erleri ayakta nişan aldılar, bir kaç namlu titriyor. Kılıç hızla aşağı indi. Sonra tüfek sesleri duyuldu kupkuru. Mahkûmlar kanlar içinde yere yuvarlandı. Hastanın gözünün teki yanağına aktı. Bir yana eğilivermişti rahat. O rahat soluması kesiliverdi. Küçük gönüllü debeleniyor, yuvarlanıyor, toprağı tırmalıyor. Sonra çavuşun şakağına sıktığı kurşunla kımıldamadan kalıyor olduğu yerde. Söylevci «sola yarı çark» yapıp yığılıveriyor oracığa.

Silâh sesleriyle birlikte er kalabalığından ince bir feryad yükseldi çığlık gibi. Bir kaçı düşüp bayılıyor, çevrede bir kaynaşma oluyor. Düşüp bayılanlardan biri çırpınıyor sonra, yere kapaklanmış böğürüyor. Bu er, dar papuçlar yüzünden başına bu belâyı saran küçük gönüllünün hemşerisi yaşlı ihtiyat. Saralı gibi çırpınıyor, debeleniyor. Bir

doktor matranın tıkacını alıp dişlerinin arasına kıstırıyor ısırıp dilini koparmasın diye...

Korkunç bir uğultu duyuluyor birden. Manganın ateş etmesiyle tüm kilitli çeneler açılıyor. Er kümeleri yüksek sesle konuşarak uzaklaşıyorlar. Tam teçhizat bir takım merasim adımlarıyla ölü erlerin önünden geçiyor. Bir kaç istihkâm eri oracıkta acele bir çukur açıyor. Başlarındaki onbaşı kanlara basmış postallarını siliyor toprağa homurdanarak.

Parmaklarını göbeklerini kenetlemiş bir kaç Makedonyalı kadın ağır adımlarla bu taze mezara yaklaşıyor, ellerinde üç mum var, yerden üç büyükçe taş alıp mezarın başına dikiyorlar. Mumların alevi güçlü güneş ışığında hemen hiç görünmüyor. Sonra başlarını sallıyarak, her mısraının sonu uzun, yürekler acısı bir «uyyyy» la biten garip, biteviye bir ağıta başlıyorlar. Ölenler için ağlıyorlar.

Buradan ayrılırken yüzümüzde büyük bir tehlikeden kurtulmuş insanların ifadesi var.

BİR YUNANLI

Evdeyim. Şu kurşuna dizme olayını bir türlü havsalam almıyor, açıklıyamıyorum gerekçesini.

İhtiyar Babo, Anşho'nun anası, suçlayıcı bir davranışla bana şunları söylüyor:

«— Arkadaşlarınızı düşman öldürüyor, anladık bunu, ama sizin kendi subaylarınız da onları öldürüyor... Ortodoks hıristiyan değil mi onlar?»

O güzel gözlerinde pırıl pırıl gözyaşları Givezo da soruyor bana:

«— Niye öldürdüler onları?»

Sanki bana «onları niye öldürdün?» der gibi bir hali var.

«— Savaştan kaçtılar da ondan Givezo. Savaşmamak için kaçıp gizlenmişler.»

Anşho, yüzü kireç gibi, uzun boynu dimdik, çevresindeki kadınlara şöyle diyor:

«— Savaşmak istemediler diye onları öldürüyorlar! Anacıklarının ahı yaksın öldürenleri, Gospodi!»

«— Âmiin!» diyorum içimden istemiye istemiye.

Ama şurası da bir gerçek. Bu «numunei imtisal» olayından alınan sonuç tam. Firar olayları birden kesildi. Kurşuna dizilme olayından sonra yalnız bir kişinin firar ettiği görüldü. Bu tek firar olayı da pek tuhaf, pek karışık. Zafiriu ortadan yokoluvermişti. Bu çavuştan sana daha hiç bahsetmedim sanırım. Alayın tek Midillili gedikli çavuşu. Arkadaşlar bu çavuşa «enosis» in (1) daha ilk günlerinden bu yana bir Eski Yunanlı gözüyle bakıyorlar. Buraya gelip aylıklarıyla geçinenlerden biri gibi. Zafiriu, onlar için bütçeden aylık alıp geçinen bir «Yunanlı». Erler, «enosis» ten sonra adamıza gelen tüm memur ve subaylara «Yunanlı» diyorlar. Bu sözcükte epeyce de alay payı var. Ama, Zafiriu böyle bir alayı hakedenlerden değil. O, su katılmadık yaman bir «milliyetçilik» ateşiyle yanıp tutuşan, tezelden terfi edip subay olmaya can atan gerçek bir yiğit! Mesleğine, taasuba varan bir sevgisi var, tehlikeleri büyük bir atılganlıkla göğüsler. Zorla yaralanıp bir an önce üne kavuşmak sevdasında tam bir asker. Siperlerde en tehlikeli görevlere gönüllü olarak bir o giderdi...

İşte bu kusursuz asker, bu koyu «milliyetçi», erlere karşı insafsız, kendisine karşı amansız gedikli çavuş Zafiriu, kurşuna dizme olayının ertesi günü ortalardan yokolmuştu. Yüzbaşımız ona «firar muamelesi» yapmak zorunda kalmış, soruşturma açmıştı. Soruşturma sonucu şunlar

---

(1) Balkan Savaşından sonra yeni toprakların Yunanistan'a eklenmesi.

çıkmıştı meydana: Zafiriu geceleyin çadırından çıkmış, bir daha dönmemişti. İşin garip yanı teçhizatını, sırt çantasını, hatta ceketini bile çadırında bırakıp sırtında bir gömlekle tüymüş. Kardeşim:

«— Olamaz, olmaz böyle şey, diyor, Sırbın biri, ya da bir yabancı temizlemiştir onu korkarım.»

Yüzbaşımız bu olasıyı daha akla yakın bulmuştu. Ama soruşturmalara, araştırmalara karşın Zafiriu'nun izine rastlanmadı. Alayımızın en sıkı savaşçılarından biri böyle kaçaklar listesine geçti...

GÜZ YAĞMURLARI

Bana barış ve huzur içre yaşadığım kanısını veren günlerim sessizce akıp gitmekte. Anşho'nun evinde savaşın korkunçluğunu andıracak hiç bir şey yok. Bacağım da iyi gidiyor. Pazarları dağa fındık devşirmeye çıkan ev halkına ben de eşlik ediyorum. Fındık ağaçları burada «hüdai nâbit», çevre fındık ormanlarıyla kaplı. İsteyen gidip dilediğince devşirebiliyor. Pazar ve tatil günlerini bu işe ayırmışlar köylüler. Fındık devşirmeyi işten saymıyorlar. Alışık değilsen fındıkları dallarda öyle kolayca bulup toplıyamazsın. Yapraklarla aynı donuk yeşil renkte minnacık kundaklar içinde fındıklar. Gizli. Devşirip bitirdiğimi sandığım dallardan kadınlar avuç avuç fındık devşiriyorlar yenibaştan. Sonra güneşe seriyorlar fındıkları. Böyle evin yıllık ihtiyacı sağlanıyor.

Bugün de günlerden pazar. Ama, fındık devşirmeye çıkmadık. Yağmur yağıyor çünkü. Sabahtan beri yağmur yağıyor. Ev halkı erkek kadın hayatta toplanmış sicim sicim yağan yağmuru seyrediyor. Havayı sudan bir çarşaf kaplamış. Sıcacık toprak, o yağlı bereketli Makedonya top-

rağı yağmur suyunu kanasıya, doyasıya emmekte. Tüm tarlalar göz alabildiğine çamur deryası olmuş yağan yağmurdan. Kadınlar kollarını dizlerine kavuşturmuş oturmakta. Yağmura bakıyor, yağmuru dinliyorlar konuşmadan. Bu değişmez görüntünün habre ıslanmasından bıktım usandım. Hafakanlar basıyor içimi.

Yavaş yavaş bu hiç değişmeyen biteviye uğultu beni üzüntülere boğuyor. Sıla özlemini getirip çökertiyor içime hastalık gibi. Gözlerimi kapıyorum, kulaklarımı tıkayıp ruhumu serinleten adamızın o güz yağmurlarının sesini dinliyorum.

Midilli'de yağmur korkunç gökgürlemeleriyle sağanaklar halinde yağar. Bir iki saat sürer ancak. Kadın koltukaltı kokusunu yayar toprak çevreye, keskin. Kısa kısa, doyasıya, güçlü bir biçimde solur insan bu havayı. Sudan mat bir tülbent damların üstünde yapraklanır, mahallelerden gürültülü şamatalar duyulur. Sular oluklarda türkü söyler, çinko levhalar piyano çalar. Sonra birden bulutların ardından çıkıverir güneş, keyifli, alaycı kahkahalar salar. Ağaçlar bu bol ışıkla pırıl pırıl olur, yapraklardan taze damlalar düşer. İşte o sıra insan limanda olmalı da olup bitenleri bir seyretmeli! Yelkenliler hemen ıslak yelkenlerini açarlar, ıskotalar keyifli gevrek haykırışlarla gıcırdaşır. Limanda büyük bir deniz töreni vardır. Beyaz papafingolar pırıl pırıl serenlerin doruğunda dört köşe barış ve sevinç bandıraları gibi dalgalanır. Ağaçların kırışık gövdeleri sallanır, kiremitler kırmızı kırmızı olur.

Kıvırcık başlı, uysal, pamuk bulutçuklar dizilir ufuklar boyu. Gökyüzünün tüm melekleri mavi basamakların en dibine inip otururlar, ıslak kanatlarını kuruturlar!...

Sonsuz bir tatlılık ve iyilik kaplamıştır gökyüzünü. İncecik kavak ağaçları, güz yaprakları pırıl pırıl, o berrak havanın içinde dimdik salınırlar. Uçlarında sayısız kızıl alevciklerin titreştiği bembeyaz Paskalya mumları bu ka-

vaklar. Ey Tanrım, yapıtların uludur senin! Muzip, iyi yürekli bir Tanrı yükseklerden yeryüzünü seyreder pek hoşnut. Dörtbir yandan «mutluluk ve tatlılık» damlamakta! (1)

Adamızın güz yağmurları!..

YAKIŞIKLI ASİMAKİS GARUFALİS

Bugün bastonumu alıp 3. Seyyar'ın «Hariciye» çadırlarının kurulu olduğu yere gittim. Köyden iki yüz metre kadar uzaklıkta, yakın bir yer. Hastane başhekimiyle sağlık erlerinden çoğu hemşerimiz. Yedek doktor Pantelidis de burada. Can bir çocuk. Sıla üstüne uzun uzun konuşuruz. O da ada özlemiyle yanıp tutuşmada. Hastaların çoğu uyuz. Biz adalılar için hiç bilinmiyen bu hastalık şimdi tümende salgın halinde. Sığınaklardan geçmiş erlere bu hastalık. Mikrobunu sığınaklara frenklerle zenciler taşımış. Siperlerden kurtulmak için uyuza tutulmanın yolunu arıyor şimdi herkes. Uyuz bir er arkadaşları için bulunmaz bir hazine!... Uyuz çadırlarına sözde arkadaşlarını görmeğe gidiyorlar, puntuna getirip yaralarına sürtünüyorlar... Böylece 3. Seyyar'ın «Uyuzlar Takımı» nın «kuvvesi» birden artmış, «takım», «bölük» oluvermiş. «Uyuzlar Bölüğü»! Kaşınmaktan geceleri göz yummayan bu zavallıların, tedavi ilerledikçe kapıldıkları umutsuzluk şaşılacak şey. Bu durumda tektük kalan sivilceleri kaşıyorlar, paraziti tırnaklarıyla vücutlarının öbür yanlarına aşılıyorlar. Özellikle apışaralarıyla mafsallara. Tüm bu kurnazlıkların farkında doktor, kızacağına acıyor bu zavallılara. Çünkü, uyuz tedavisi hasta için gerçek bir işkence. Sık sık yıka-

---

(1) İncil'in Yunanca metninden. (N. H.)

nıp sert fırçalarla fırçalanmaları gerek. Sonra da yaralara cıva melhemi çalınıyor.

Doktor arkadaş bu konuda bana şöyle diyor:

«— Orduda, ister hazerde, ister seferde olsun, insan maneviyatı korkunç kertede pespayeleşiyor maalesef. Sivilken çok onurlu bildiğim öyle gençler gördüm ki, burada en rezil, en pespaye yollara başvurmak düşüklüğünü gösterdiler. Geçenlerde tedavi edip siperlere taburcu ettiğim bir er «lebel» in namlusuna avucunu dayayıp ateş etmiş, eri bilekten aşağısı paramparça getirdiler buraya!»

Birden tam karşıdan iki sağlık eri geliyor, sedyede bir ölü taşıyorlar.

«— Ölüm oranı?» diye soruyorum doktora.

Sedye, hariciye çadırından çıkarılmış az uzaktaki «ÖLÜLER KOĞUŞU» yazılı mahrutî çadıra götürülüyor. Doktor:

«— Hayli yüksek» diyor, açıklıyor. «Çoğu barsak hastalıklarından. Az önce götürülen dizanteriden. Elden ne gelir? Bitkisel yağlarla konserve sığır etleri ortalığı kırıp geçiriyor.»

«— Adını biliyor musun ölenin, doktor?»

«— Evet... Garufalis, Asimakis Garufalis adında biri.»

Bizim bölükten. Kısa boylu, bücür, orta yaşlı bir er. Çok iyi tanırım kendisini. Olimpos dağı çevresindeki köylerin birinden. Çoluk çocuk sahibi bir köylü. Doktordan ayrılıp onu son bir kez görmek için bırakıldığı çadıra gidiyorum. İki sedye var çadırda. Biri boş. Öbüründe fukara Garufalis'in cesedi. Tepeden postallarına dek cesedi örten battaniyeyi aralıyorum. Eski yüzünü canlandırabilmek amaciyle ölüm ateşiyle eriyip korkunç bir görüntü haline gelen yüzünün belirli noktalarına bakıp hayal gücümü zorluyorum epeyce. Derisi yağlı kâğıt sarılığında, yarı şeffaf. İri burnu korkunç bir biçimde kıkırdaklaşmış. Çekilip in-

celmiş de uzamış. Israrla çenesini gösteren bir parmağa benziyor burundan çok. Bıyığı sigaradan sararmış, karışık, seyrek, alt dudağına doğru sarkmada; dudak mosmor, sağ ucunu alt çenesinde kalan tek dişi ısırmış öylece, upuzun bir diş. Seyrek saçlarının arasında kafatası derisi daha da beyaz, daha da kirli, gözüne batıyor insanın. Kirli bir cesetten daha iğrenç bir şey olamaz. Güçlü bir iğrenme ve bulantıyla battaniyeyi örtüyorum. Aklıma büyük yürüyüş sırasında geçen bir olay gelip takılıyor.

Bir köy dışında mola vermiştik. Tam beş gün orada kalmıştık. Ama, yalnız ilk gün rahat edebilmiştik. Hatta o gün sıladan gelen ilk mektuplar dağıtılmıştı, bayram etmiştik. Ertesi gün Alay karargâhından «Eğitime devam» komutu geldi. Erlerin disipline boşverip işi gücü sermeleri, yan gelip yatmaları doğru olmaz. Garufalis'in takımına başçavuş talim yaptırıyordu. Zalimin biri. Durmadan:

«— Biiir! Sol ayağını Garufalis!.. Göğüs dışarı be!..»

Diye basbas bağırıyordu. Fukara Garufalis şaşkın, sırt çantasının altında daha da kamburlaşıyor. Tirtir titriyor, başçavuştan yana kaçamak bakışlar fırlatıyor ve de «İkiii» komutuyla habre sol ayağını ileri atıyor.

«— Bir'le solunu dedik sana ulan moruk! Solunu ulan salak!»

Başçavuş durmadan havlıyor.

Garufalis utancından ıstakoza dönmüş. Kulaklarının, gözlerinin içine dek kızarıyor. Bakışları bulanık, sarhoş gibi sendeliyor.

«— Bir'le solunu ulan eşek herif! Bir ulan namussuz pezevenk! Bir dedik ulan, biiir!...»

Başçavuş koşarak yanına geliyor, küfürler savurarak omuzundan kavrıyor, kudurmuşçasına tartaklayıp sıradan dışarı atıyor. Dörderle kol ilerlemekte. «Kazan Oğma» cezasına çarptırıyor fukarayı başçavuş. Bu da yetmezmiş gibi, daha da küçük düşürmek için Garufalis'i tüysüz bir on-

başıya «devrediyor». Biz «on dakika istirahat» ımızı ederken, Garufalis tüysüz onbaşının komutasında «bir, ki... sol, saa» diye bağırarak adım atıyor, tüm arkadaşlar da tüysüz bir «kabakçı» dan yürüme öğrenen bu yaşlı ihtiyatla matrak geçiyor.

Paydos borusu çaldığında Garufalis'i bir çalının dibinde çökmüş buldum. Nasırlı ellerini dizlerine bağlamış, başı önüne sarkmış, sarhoş gibi.

Omzuna dokundum usulcacık; derin uykudan uyanırcasına fırladı ayağa.

«— Eh, dedim, boşver, üzülme. Asker ocağında olur böyle şeyler... Yalnız, biraz yürümene dikkat etsen iyi olur, derim...»

O şiş, o çirkin gözleriyle alık alık uzun süre yüzüme baktı, kendisine içtenlikli bir ilgiyle yaklaştığımı anlayınca da acı acı gülümsedi. Sapanı sağlam kavrayıp güçlü kumanda eden o nasırlı ellerinin parmaklarıyla yavaş yavaş, beceriksizce, üst cebinin düğmesini çözdü, cebinden rengi uçmuş, dörde katlı bir zarf çıkarıp uzattı. Bir mektup. Yüzüme bakmadan:

«— Köroğlundan, dedi, okuman yazman var, aç da oku!..»

Garufalis'in neden talimde yanlış adımlar attığını, neden sırt çantasının altında kirpi gibi büzüldüğünü açık seçik anlatıyor bu mektup. Mektup şöyle:

«Evvelâ mahsus selâm eder, sıhhatte daim olmanı Cenab-ı Haktan niyaz eylerim. Bizden sual edersen hamdolsun sıhhatteyiz. Öküzlerden birini, Alaca'yı, daha sen kasabadayken bize yazdığın o mektuptan sonra sattıydık. Ama paralar tükendi. Şimdi kuru ekmeğe muhtacız. Öbür öküzü, Sarı'yı, sağdıçın sattırmıyor. Ortak aldıktı onu diyor. Gücüne gitmesin ama, Arnavut fırıncıdan dört gündür ekmek alamıyoruz. Son gittiğimde geç ileri de eski veresiyeleri ödeşelim demez mi meymenetsiz herif, hem de

göz kırparaktan. Allahından bulsun. Vatan uğruna savaşa giden bir askerin karısına göz dikmek ne demek! Ve de tam üç çocuk anasına!..»

«Sana bu mektubu yeğeniniz Stavrula eliyle yazan sevgili karın, yanaklarından öperim...»

Şimdi şu an, demin anlattığım geçmiş olay tüm ayrıntılarıyla gözlerimin önüne seriliverdi. Herhangi bir Seyyar Asker' Hastanenin herhangi bir çarşafı ya da battaniyesi altında daha nice zavallılık ve fukaralık, daha nice dramlar yatıyordur diye düşünüyorum.

Tentürdiyot kokan mahrutî tavanı altında beni hafakanların bastığı «ÖLÜLER KOĞUŞU» ndan çıkmaya hazırlanıyorum. Üçgen kapıya elimi uzattım. Uzatmamla put kesilmem bir oluyor. Karşıdan, peşinde yaveri ve Seyyar'ın başhekimi ve general Balafaras geliyor. Kapıda yarı çark ediyorum. İçeri giriyorlar. Yaveri dışarda kalıp, gövdesiyle kapıyı örtüyor. Onu rahatsız etmemek için bir yana çekildim. Balafaras kırbacıyla durmadan çizmesini dövüyor. Sorular soruyor başhekime, hastalar ve hastane üstüne. Ağzından sözcükler hep ağır ağır, rahat, lokma tatlısı gibi yusyuvarlak dökülüyor. Kırbaç bu sözcüklerin ardından noktalama işaretleri gibi duyuluyor:

«— Demek dizanteri? (Çaf). Dizanteri! Her şey midemize, bağırsaklarımıza bağlı tabiî! (Çuf) Makinenin kazası! (Çaf) Tabib, bak, beni görüyorsun ya? (Çaf, çuf) Hah, işte ben, asla siz doktorlara muhtaç olmıyacağım! (Çaf, çaf!) Altmışımdayım ya, midem çakıl taşlarını bile eritir maşallah! (Çaf, çaf, çuf!)...»

«— Çok sağlam bir bünyeye sahipsiniz Generalim!»

Onay:

«— Sağlaaaam!»

Sessizlik...

«— Talihsiz delikanlı (çaf)! Yüzünü açar mısınız, tabib! (Çuf).

Doktor cesedin yüzünü açıyor. Garufalis'in ölü suratı o korkunç haliyle yeniden meydanda. Tüm ölüm çizgileriyle birlikte. O sarı uzun diş dudağın kenarını ısırmakta hep.

«— Talihsiz delikanlı (çaf, çaf)! Allah rahmet eylesin! (Mahrem bir komut verir gibi) Hepimiz öleceğiz, tabib! (Çaf, çuf)...»

«— Hepimiz Generalim!»

«— Yakışıklı delikanlı rahmetlik, ha tabib? (Çaf!)»

«— ...???!!!...»

«— Güzel delikanlı... ve de yiğit, kahraman bir er! (Çaf, çaf, çuf)...»

«— ......»

«— Değil mi yaver bey? (Çaf, çuf... Çaf, çaf!...)

«— Evet Generalim! (Topuklar çarpar ürkek, mahmuzlar şıngırdar.)

«— Not et de ailesine güzel bir mektup yazalım. «Savaş Salibi» nişanı gönderilmesi hususunda gereğinin yapılması... Bütün yiğitlerimizin aileleri efradına birer «Savaş Salibi» gönderilecektir. Asla ihmal edilmemesi şahsî arzumdur, emir telâkki edilsin! (Çaf, çuf... Çaf, çaf!..)»

«— (Mahmuzlar, topuklar v.b.) Emredersiniz Generalim!»

ZAFİRİU ÇAVUŞUN ÖLÜMÜ

Bizim Dimitratos bugün karavanayla beraber bölükten bana bir de haber getirdi. Bir haber ki, hâlâ etkisinden kurtulamadım. Haberin kokusunu, Dimitratos yanıma yaklaştığı andan başlayıp, sürdürdüğü anlamlı kemkümlerden almıştım. Mutlaka bana bir söyliyeceği var Dimitratos'un ama bir türlü başlıyamıyor, diye düşünmüştüm. Karavana kabını, et tabağını, şarap kupasını yere koyar

koymaz —dinlenme kampında güzel yemekler çıkıyor— müraice içini çekti:

«— Hey gidi hey be, diye başladı, neler olurmuş da şu fâni dünyada bizler uyurmuşuz!»

«— Neler olurmuş yani, biz de bir anlasak.»

«— Hımmm... Hiç... Hele zilliği bir kır bakalım da ondan sonra bol bol konuşacak vaktimiz olur. Bu ara istersen şu kıza seslen de bana bir kahve pişirsin. Kahve gelinceye dek de birşeyler yapar, oyalanırım. Ha, uzat şu tabakanı da bir sigara sarayım.»

Yemeğimi bitirince havadis bomba gibi patladı.

«— Bulmuşlar Zafiriu çavuşu!»

«— Demek yakaladılar!»

«— Ne gezer beyim, ne gezeeer! Bir kez yakalamaları tüm gereksiz. Kıpırdanamaz durumda çünkü. İkincisi, olduğu yerde kimsecik ona el sürmek yiğitliğini gösteremez.»

«— Ölmüş ha? Ulan anlatsana hınzır, çatlatacaksın adamı.»

«— Bırak allasen. İğrenç bir hikâye. Bu «Yunanlı» nın sonu irezillik ki sorma. Bir insan için en berbat sonun ne olacağı üstüne kafa yormuşluğun var mı bilemem... Ha?... Bak, dinle öyleyse, dinle de gör. Alay karargâhındaki helâları bilirsin tabii. Hani Koskoca, derin bir çukurun üstüne boydan boya bir kaç biçimsiz kalas uzatmışlar ya, köprü gibi bir şey. İşte orası. Hani kalaslara erat sıra sıra tüner de ıkına ıkına barsaklarındaki Avusturalya sığırlarını boşaltmaya çalışırlar, sirk hayvanları gibi bize zorla yutturdukları o konserve etlerini. Biz oraya çadırlarımızı kurduğumuzda, Fransız Alayının karargâhıydı orası. Herifçioğulları bir yandan çadır kazıklarını söküyor, bir yandan da yakası açılmadık küfürler yağdırıyorlardı. Kolay değil, siperlereydi yolculukları. İşte bu frenk alayından epey miras kaldıydı bizlere. Mutfaklar, bir yığın

odun, bir kaç fıçı bitkisel yağ, çokça çürümüş yatak... ve de yarılanmış koskoca bir çukur... Hani az önce anlattığım yer var ya, tıpkısı... Tabii bizler, siperdeki mecburi oruçtan sonra zil mi zil, çadırları kurar kurmaz kazanları fora edip bir güzelce zilliği kırmaya koyulduk. Giderek —evvelallah— bir kaç gün sonra koca çukur ağzına bir neta. İşte o zaman da komut alesta, şipşak. Yeni çukur kazılacak, kalaslar eski çukurdan alınıp yenisine yerleştirilecek, eski çukur toprakla örtülecek. Bu işi yapacak angarya ekibi de hazır, tabii bendeniz de dahil! Eski çukur taş toprakla örtülecek... Taş sözgelişi, ne gezer buralarda taş. Tam bir saatlik yerden uyuz eşeklerle taşınması gerek... Körolası nakliye kolu da bir arabacık olsun vereyim demez... Ne gezer, beyim, ne gezeeer! Derken kazma - küreğe kuvvet, çukurun üstüne biraz toprak serptik mi iş tamam. «Bitti mi ulan iş?» «Tamam komutanım!» «İyice örttünüz mü çukuru?» «Mükemmel komutanım!» Aşağı idare etmez. Kalp iş senin anlıyacağın, sahtecilik, baştan savma. Derken gecenin bir yarısı seninki, Yunanlı Zafiriu, su dökmeğe kalkar. İster uyku sersemliği de, ister başı dönüyordu de —o akşam bize konyak çıkmıştı karavanayla— herifçioğlu yeni çukurdan yana gideceğine, eskisinden yana yönelir. Üstü toprak örtülü, dümdüz, yerle bir eski çukur. Yunanlı su dökmeğe bile uygun adım gittiğinden funda çukura! Hem de ta dibine! Çabalar, çırpınır, davranır, sıçrayacak olur. Nafile! Gittikçe daha da bir beter gömülür mü sana. Gitti gider fukara, boğulur oracıkta... Doktorun teşhisi: «Tipik Boğulma» olayı. Senin anlıyacağın, kahramanımız gırtlağına dek bok dolu olarak gitmiş. Anlarsın ya, «din ve de vatan uğruna!»

«— Bu yaptığın çok çirkin bir şey Dimitratos!»

«— Boşveeeer!... Ama insan, olanı biteni, olup bittiği gibi anlattı mı böyle çirkin olur işte... Bak hele. Sen bakma bana, benim böyle oluşuma. Daha yaşlıyım senden,

nelere tanık olmuşumdur. Böylesine olaylara her tanık oluşumda şeytana bile mum yakmıyan ben, acaba derim, şu gökyüzündeki bulutların ötesinde, keşif uçaklarının bile göremediği, gerçekten bir güş, birşeyler var mı diye düşünürüm derin derin. Belki de, derim, orada, yükseklerde kaşarlanmış bir Tanrı yatıyordur, oturmuş biz kullarını yükseklerden seyrediyordur, arada bir burunları havada bir takım kişilerin ense köküne balkonundan kutsal elini uzatıp adalet silleleri aşkediyordur!...»

«— Ama, Zafiriu gerçek bir yiğit, gerçek bir kahraman. Bunu bir çok kez ispatlamıştı davranışlarıyla.»

«— Öyle... Bir kahraman. Tüm o savaşı ve cinayetleri meslek edinenler gibi «taamüden» bir kahraman. Ben kahraman değil miyim yani? Söz aramızda «Savaş Salibi» m bile var benim. Neyse. Bu, bahsi diğer. Ama, senin kahramanı, boğulduğu çukurdan kanca takıp çıkarmalarını beklemeden Balafaras, artık erlerin ezbere bildiği o «güzel mektuplar» ından birini Midilli'deki ailesine postalamış, tebriklerini —tebrike de maşallah!— sunmuştur bile! «... Ve Yunan geleneklerine yakışır emsalsiz bir kahramanlık örneği göstermek suretiyle vatan ve din uğruna düşmanla savaştığı bir sırada, filânca ayın falanca günü ermeydanında canını esirgemeden veren v.b., v.b....» Ve lâkin sen gel de doğruları oldukları gibi söyle bakalım sıkıysa. Hemen çirkin olur. Düşün bir kez. Diyelim Tümenden şöyle bir mektup göndermişler Zafiriu'nun ailesine: «Zafiriu, iki gözüm, körkütük sarhoş durumda müttefik Fransız - Yunan helâ çukuruyla yaptığı bir savaşta kahramanca şehit düşmüş ve de ne yazık ki aziz ruhunu teslim ederken «Yaşasın Vatan!» diye nâra atamamıştır... Çünkü, o kutsal anda ağzı dolu bulunmaktaydı!»... Ha, ne buyurulur?..»

TÖREN

Uzunca süre bizi bir güzel dinlendiren bu iyi köyceğizi bırakıp gidiyoruz artık! Borazanlar o cırtlak sesleriyle boşluğu yırtıyor. General Balafaras tutturmuş ille de «o güzel alaylarımı» teftiş edeceğim diye. Bir yığın hurda araçla birlikte kara vagonlara tıkılıp güney kesiminde bir yere boşaltılmadan önce Alayları gözden geçirmek istemiş.

Donuk, kül rengi, ıslak, sinir bozucu bir ikindi vakti. Hava yetmiyor kanasıya doyasıya solumaya. Göğüsleri, karınları sıkan kayışlar da bu bir çeşit nefes darlığını daha da beter yapıyor.

Erler yüklerinin altında iki büklüm, isteksiz, tembel, saflarda toplanıyor. Halk türkümüzün erleri:

«Erler, erler yiğit erler,
«Sırtları yüklü merkepler...»

Siperlerin, sığınakların o zehir gibi pis havasından kurtulup, paslı ciğerlerimizi temiz, capcanlı hava soluyup temizlediydik ama, gene de erlerin geçişi bir veremler geçit resmi gibi kasvetli, yaslı, sıkıcı, acınacak durumda. Tümen kuvvesini aylardır böyle topluca görmemiştim. Yerin dibinde açılmış bodrumlara tıkılmadan önceki o zinde, o kıpkırmızı yüzlerimizle buralara doğru yola çıktığımız günlerden bu yana Tümeni topluca görmediydim. O zamanlar gerçekten «Güzel Alaylar» idik. İyotlu, tuzlu havasının, ağaçlarının kokusunu taşıyordum adamızın. Oysa şimdi topumuz yüzümüzde, ellerimizde, her yanımızda bilinmez bir mührün izlerini taşıyoruz. «Beklenen Ölüm» ün izlerini. Bu insan kümelerinin peşinden bir kara bulut gibi geldiğini duyarsın hep ölümün kahpece, sinsice. Topumuz onun korkunç gölgesinde bitik, ağır aksak yürümekteyiz.

Tanıdık bir çok genç adamın yüzünde, özellikle gözlerinin çevresinde, gelip geçmiş gizli bir hastalığın izlerine benzer tuhaf çizgilerin belirdiğini gördüm. İçlerinden bir çoğu bu çizgiler yüzünden eski görüntülerini bir tamam yitirmişler. Elleri de çirkinleşmiş, kaditleşmiş, kamburlaşmış söz gelişi.

İsa'nın dirilttiği Lazar'ın da «ürpererek mezardan» çıkmadan önce, kefeninin bağlarını çözerken yüzünde ve ellerinde buna benzer çizgiler vardı muhakkak.

Borazan sesleri dinmiş, subay düdükleri başlıyor şimdi. Erler toplanıyorlar, kalabalık kabarıyor. Kaputlar yamalı, pantalonlar yer yer erimiş, tembel, dırdırcı, yakınmacı bir yığın er. Subaylar bağırıyor, küfrediyor, korkutuyorlar. Kim ne derse desin, kim ne ederse etsin, çok iyi biliyoruz ki, bir süre sonra yeni baştan solucanlar gibi toprak altında sürünmeye hükümlü çirkin bir hayvan sürüsünden başka bir şey değiliz. Bundan, düdük sesleri, korkutmacalar, verilecek cezalar, o iğrenç ürpertilerini giysilerimizde, gövdemizde, benliğimizde duyduğumuz «siper» sözcüğünün yanında solda sıfır bizler için. İnsan denilen yaratık için siperden daha ağır ceza olamaz.

Kurşun gibi ağır gökyüzünü ve havayı dolduran dayanılmaz gerçek şu: «Gene siperlere gidiyoruz...» Balafaras şu günlerde konuğu olan bazı önemli kişiler onuruna düzenlenen bu teftiş töreninin olanaklar oranında azametli, şaşaalı olması için büyük hazırlıklar yapılmasını buyurmuş. İzlenimlerde bulunmak, reklâm malzemesi toplamak ve abone kaydetmek amacıyla adamızdan iki de gazeteci gelmiş buraya. Kondelis ile Grimbis. Peşlerinde de «Ulusal Söylevci» Garifalu. Birincisi ünlü bir kişi. «Milliyetçilerin Sesi» gazetesinin yazı işleri müdürü ve milletvekili. Savaş üstüne ateşli başyazılar döktürür, «erlerin uyarılmasını sağlamak amacıyla» her bölüğe gazetesinden birkaç sayı bedava gönderir. Bir de oğlu vardır Avrupa'da si-

yasal bilimler okuyan. Haberler gönderir oradan babasının gazetesine. Adalar Tümeninin kuruluşunun Avrupa'da çok olumlu karşılandığını, hatta Avrupalıların bu tümene bir de partizanca ad taktıklarını, «Armée Venizeliste» dediklerini, bu delikanlının gönderdiği bir haberden öğrenmiştim. Adada kalan tüm o zatı muhteremler, tüccaran, mütegallibe ve eşraf ve de soylu kişiler kahvede hep bu gazetecinin çevresinde toplanıp tavla oynarlar, ağızlarını açıp onun siyasal nitelikteki uyarmalarını dinlerler ilgiyle. Bir de tereyağı sürülmüş kızarmış ekmek gibi iştah açıcı, tombulca, şipşirin karıcığı vardır. «Zeytinyağı Toptancıları Derneği» nde verilen karnaval balolarında Fransız subayları bu kadına bir de ad takmışlardı: «Parisiéne de Paris». Milliyetçilerin Sesi gazetesi bu olayı puntuna getirip «Şundan - Bundan» sütununa geçirmeyi ihmal etmemişti.

İkinci konuk, Grimbis, daha da aşağılık bir herif, ama ilkine oranla daha sevimli bir tip. Onun namussuzluğu sureti haktan çünkü, gizli kapaklı olmıyan, açık seçik bir namussuzluk. İkide bir gazete çıkaracağını yayar, abone toplar, bir kaç sayı sonra da sistemli bir biçimde gazetelerini kapatır. Ama, çok etken bir sermayesi yüzüsuyu hürmetine General Balafaras'ın yüksek taktirlerine mazhar olmuştur. Sermayesi de karısı.

Madam Aglao. Adadayken, generalin yamacında yaverinden çok bu kadın görünürdü. Besili, kütür kütür bir dişi. General bu kadının sütlü, besili kalçalarının değerini hakçasına taktir etmiştir. Sütbeyaz tenli, Macar kısrağı endamlı, selvi boylu. Generalin irikıyım gövdesinin yanında bu kadının bulunması olağanüstü uygun düşer, yaman bir görüntü olur. Oysa, kocası Grimbis cılız, yarım porsiyon. Karısının etekleri dibinde küçük «o» harfinden sonra gelen bir ünlem işareti gibi kalır. General bu kadınla olan ilişkilerine pek safça bir süs vermektedir. Bir gün adamızın Olimpos dağına kadınsız bir geziye çıkılmıştı. Grimbis

de katılmıştı bu geziye cebinde abone makbuz koçanı, omzunda fotoğraf makinesi. Bir atkestanesi ormanındaki subaşında mola verilmişti. Tanrılara özgü bir iştahla zillikler kırılmıştı. Balafaras yerli şaraptan içmiş, dimdik bıyıklarını azametle elinin tersiyle kurulamış, gür çimenlerin üstüne o iri gövdesinin bölümlerini yaymıştı. Şehvet yüklü zengin doğa karşısında kocamış gövdesindeki damarlar karıncalanmaya başlayınca da, Grimbis'ten yana dönerek bir lirizm şaheseri olan şu parçayı okumuştu sağlıklı, dopdolu:

«— Oh, oh, oooh! Burası gerçekten ölmezlerin ikametine lâyık bir Olimpos dağı dostum Apostol! Madam Aglao'nun burada olmayışı talihsizlik, ha ne dersin?»

İşte bu adam şimdi taşra gazeteciliğinde bir aşama olacak «Eptalofos» adlı bir gazete çıkarmaya hazırlanmakta. Balafaras'dan cephe hayatı üstüne uzunca bilgiler almış. Atina'da bile büyük yankılar uyandıracağı kuşkusuz bu röportajın başlığı bile hazır: «Dev kendi ininde bana neler anlattı?» Yazıların süslenmesi için general çeşitli pozlar da vermiş, gazeteye abone olmaları için subaylarına öneride bulunmuş. Subaylardan biri hıncını almak için Grimbis'e, gazetesinin ismini seçerken «Keratios Kolpos» adını düşünüp düşünmediğini sormaktan kendini alamamış (1). Grimbis, subayın eline abone makbuzunu sıkıştırmış, esprisine hayran olduğunu kahkahalar atıp onaylamış:

«— Ha-ri-ku-lâ-de, aziz dostum, ha-ri-ka!»

Ulusal Konuşmacı bay Garifalu'ya gelince:

Kızıl saçlı, kırmızı burunlu, pembe yüzlü, kırmızı kravatlı, siyah rugan çizmeli bir kişi. Vakti zamanında operet korolarında çalışmış, memurluk etmiş, sinema müdürlüğü,

---

(1) Keratios Kolpos = Haliç (Altın Boynuz). Yazar duruma uygun kelime oyunu yapar. (N. H.)

emlâk komisyonculuğu, hazır giysi satan bir Alman firmasının temsilciliğini yapmış. Bu işlerin hiç birinde de dikiş tutturamamış. Şimdi İhtilâl Hükümetinin buyruğunda cephedeki erlere yurtseverlik dersleri vermekte. Ne yapsın. Geçim derdi.

Balafaras bu üç önemli kişinin arasında durumundan hoşnut, mutlu. Ölmezliği saçlarından kavramıştı o şimdi! Durmadan bunlarla poz poz resim çektirmekte, Alay fotoğrafçısına bu resimlerin klişe için elverişli olup olmadığını sormakta.

Saflar düzene girmiş, general «tekmil» almış, törenin yapılacağı tarlada alayların dörtgen tertibinde yer almasını buyurmuştu. Bu koca dörtgenin orta yerinde misafirleri, yaveri teğmen Pol'itis («i» leri peltek söylediğinden erler bu teğmenin adını kendisi gibi söylerler) ve de kendisi yer almıştı. Teğmen al yanaklı, kiraz dudaklı, kristal misali çıtkırıldım, kız gibi bir oğlan. Dadısından Fransızca da öğrendiğinden tercümanlık da yapar Tümende.

Sonra ortaya biri daha gelmişti. Tümen Papazı Papatodori. Kırmızı, besili yanaklı, etli dudaklı, rıhtım hamalı gibi irikıyım, ızbandut bir papaz. Beleşten kafayı bulmak için bölüklerde dört döner. Bir seferinde siper hendeğinde körkütük sarhoş bulmuşlardı onu. Atının sırtından oracığa yığılıvermiş. Hayvan az ötede kayıtsız otlamakta. (Sığınağında Tümen papazının emireriyle yattığı söylenir ama, gene de bunun günahı söyleyenlerin boynuna!) Başında güneşliksiz bir takke, takkenin alın kısmında altın yaldızlı bir haç. Omzunda üç altın yaldızlı yıldız, yüzbaşı rütbesi. Bugün kaputunun üzerine bir rahip cüppesi giymiş. Ama en önemlisi, bugün onun göğsünde ilk kez «Savaş Salibi» görüyoruz. Generalin teklifiyle geçen hafta takılmış papazın göğsüne bu nişan bando mızıkalı bir törenle. Papaza bu nişan, takkesinin içinde bulduğu bir «ihtiraklı çelik dane» yi yetkililere «ibraz eylemesi» nedeniyle veril-

miş. Olay şöyle olmuş: Bir kaç ağır makineli erinin ruhlarına dua okumak için bir gün siperlere gider papaz efendi. İş bittikten sonra oturup altıkol iskambil çevirdikleri sığınağın tepesinde bir «onbeşlik» patlar. Tavan kirişleri çöker. Ama, papaz bu nişanı asıl Tümen Karargâhında tertiplenen açıkhava Pazar âyinlerinde yüksek sesle, avaz avaz, General Balafaras'ın yiğitliklerini anlatması, yağcılık etmesi sonucu kazanmıştır. Bu âyinlerde verdiği vaazlarda «Kutsal Kitap» tan tumturaklı tümceler seçer, Generalden yana bakıp koca elleriyle işaretler yaparak okur:

«— Ol Peygamber dedi ki: Ey kudretli! Âsanı hızla baldırına vur, gazaba gel!»

Balafaras her âyinden sonra Papatodori makamını ziyarete geldiğinde ayağa kalkıp onu karşılar, elini öper papazın. Kalın, kıllı bir eldir onunkisi, ayı pençesi...

Borazanlar tiy çalmış, temsil başlamıştı. General o gür sesiyle, sözcükleri kolaylıkla seçerek, ağır ağır, açılış söylevine başlıyor.

Yeni kesime hareket etmeden önce şu önemli iki kişinin adamızdan bize getirdikleri selâmla, rugan çizmeli söylevcinin Yunan ulusundan bize getirdiği selâmı almamız gerekiyor. Sonra savaşta canlarını veren arkadaşların ruhuna dua okunacak. Eski siperlerde bıraktığımız arkadaşların o beylik, o tüyler ürpertici «Ölüler Tâdadı» merasimi yapılacak.

Önce milletvekilimiz söze başlıyor, hani şu Avrupa'da okuyan delikanlının babası ve de «Parisiénne de Paris» nin kocası olacak herif. Başmakalelere özgü o kitabî diliyle bizlere «hitap» etmekten bahtiyarlık duyduğunu («esas vaziyette» tam on bin «oy», borumu!) ve de adamızdan bize şu öğüdü getirdiğini söylüyor: İçimizden sağ salim adaya dönecek olanlarımız mutlaka İstanbul'a uğrayıp gelmelidirler!.. Yoksa hiç geri dönmemek daha hayırlı! Vatan

uğruna can verenler için ise tepesinde bir «Hürriyet Heykeli», kaidesinde altın yaldızlı yazılarla adları yazılı muazzam bir anıt dikilecektir!...

Sonra sözü Grimbis aldı, bayan Aglao'nun kocası. Adamızda çıkan bir mizah dergisine göre de «Bay Aglao». Bu bay Aglao bize, ünümüzü dünyanın dörtbir bucağına yayacak olan «Basın» ın temsilcisi olarak geldiğini söyledikten, Balafaras üstüne bir sürü palavra sıktıktan sonra da, tarihte hakettiğimiz yerin belirlenmesi işinin «Eptalofos» gazetesinin kutsal bir amacı, bir sloganı olacağını, bizleri Eski Yunan'ın Marathon Savaşçıları, Thermopil Kahramanlarıyla birlikte aynı ölümsüzlük saraylarında oturtacağını vadediyor. Şaka değil yani!...

Şimdi bay Garifalu daha da ilginç olan numarasına başlıyor. Herifçioğlu ellerini kollarını sallıyor, bağırıyor, yırtınıyor, sar'a tutmuşçasına çırpınıyor, ulusal ozan Valaoritis'ten mısralar okuyor, rastgele havayı yumrukluyor. «Elelev! Elelev!» diye eski Yunan ünlemleri yağdırıp haykırıyor. Eski Yunan gençleri için yazılan «methiye» yi bile okuyor: «Tek başıma ordulara karşı koyarım!» Şu âna dek kuzu kuzu sırasını bekleyen bu adamın birden bu kerte sinirlenivermesi şaşılacak şey! O söylevini bitirince bir çavuş «Ölüler Tâdadı» nın esami listesini okuyor. Savaşta ölenlerin kısa künyelerini okuyor çavuş, yaver Pol'itis de öldükleri yerler ve günler üzerine açıklamalar yapıyor. Bu aralık Papatodori burnundan dualar mırıldanıyor, kıtalar tâzim duruşunda bekliyor, Grimbis, generalin poz poz resimlerini çekiyor, milletvekilimiz çokça duygulu, mendiliyle gözyaşlarını siliyor. Bu törende en zor görev gene biz erlere düşüyor. Saat tutmacasına tam üç saat «Tâzim duruşu» nda dinelmemize sebep olan ölü arkadaşlarımızın ruhuna basıyoruz kalayı içimizden!

Şimdi tören programının ikinci yarısı başlıyor.

Generalle yanındakiler şoseyi aşıp karşı yana geçiyor-

lar. Başta bando şefi, tüm mızıkacılar sıraya giriyor. Bando şefi, generalin onuruna bestelediği üç marştan ötürü kendisine verilen «Savaş Salibi» ni takmış göğsüne. Marşlardan biri frenklerin «Şambr-e-möz» un mirasına konanı özellikle generalin pek hoşuna gitmiş. Bu marşta davullarla ziller baştanbaşa eylemdedir ve Balafaras bu marşın çalınmasını istediğinde şu komutu verir:

«— Çalın yahu!.. Hani şunu, işte onu canım, şu gümbürtülü olanı!»

Ama bu kez tören için, kendi doğum yerinin bir halk türküsü olan «Bağa giderim» havasını uygun bulmuş. Maestro bagetini havaya kaldırmış, davulları, trampetaları ayaklandırmış, bu fukara halk havasını adamakıllı tartaklatıyor. Birlikler dörderle kolda generalin önünden geçiyor, demiryolu istasyonu yönünde ilerliyor. İstasyonda insan ve hayvan yükleriyle karınlarını doyuran o kara vagonlara elele verip bineceğiz.

Gökyüzü kurşunî, sicim gibi yağmur yağıyor, toprak kaypak, çamurlu. Postallarımız yerden zor kalkıyor. Çirkin, rezil bir iki bulut batıya doğru kayıp gidiyor, antipatik, sarı bir tepenin çevresinde «miyadı dolmuş beylik giysiler» gibi yığın halinde birikiyor, birbiri üzerine yığılıyorlar. Ivır zıvırla tıklım tıklım dolu sırt çantalarımız, uzun süre varlıklarını unutan sırtlarımızı yadırgatıyor, kayışları koltuk altlarımızı, omuzlarımızı acıtıyor. Ellerimiz «tâzim duruşu» sırasında uyuşmuş, uzun süre kıpırdamadan durmaktan dizkapaklarımız sızlıyor. Alıştırmak amacıyla olduğumuz yerde tepiniyor, yerinde sayıyor, bölüğümüzün hareket sırasını bekliyoruz.

Aynı sırada sağımda Stefanu adında bir arkadaş var. Yaşlıca bir er —Türklerin zamanında adada «Balıkçılık Rusumet İdaresinde» küçük memurdu—, yetişkin iki kızından başka bir sürü yetim de onun eline bakar, dul kızkardeşlerinin çocukları. Ağırbaşlı, kendi sefaletiyle başba-

şa, çok az konuşan, görevde olmadığı zamanlar oturup dilekçeler döşenip Adaya ya da Atina'ya gönderen bir fakir. Yaşı askerlik şubesinde küçük göründüğünden usulsüz olarak askere alınmış aslında. Dilekçe dilekçe üstüne, mektup mektup üstüne yağdırıyor durup dinlenmeden. Ama nafile. Bu ara sılada onun eline bakan bunca can da, veresiyelerle, bin zorlukla lütfedilip verilen «asker ailelerine yardım» faslından gelen paralarla geçinmeye çabalamakta. Bana kendisi anlatmıştı bunları. Kimseye dert yanmaz o. Kardeşimden öğrenmiştim durumunu. O da çavuş olduğundan dilekçelerinden birini «muameleye» koymuş da öyle öğrenmiş durumunu.

Stefanu bölükte kimseyle sıkı fıkı değildir. İlişkileri görev çerçevesi dışına çıkmaz. İçindeki dert, siper işkencelerinden daha ağır basmış, zaten iri kemikli olan yüzünü derin çukurlarla doldurmuş. İnsan yüzüne bakınca kendi kendini yiyip bitiren bir yaratık karşısında olduğunu hemen anlar. Bazen dalar, kendinden geçer, kemikli ellerini dizlerine kavuşturur, kırçıl bıyıkları titreşir, titreşir! İşte o an mutlaka, derim, için için ağlamaktadır.

«— Gebersek de kurtulsak!»

Diye mırıldandım, öylece dinelmekten, yorgunluktan bezgin, bitkin, bıkkın. Stefanu dönüp derin derin, sâkin, üzgün yüzüme bakıyor. Karşılık veriyor:

«— Önce böyle bir hakka sahip olmak gerek, ikincisi de bunu yapabilecek yürekliliği kendinde bulmak...»

Tam bu an takımımıza «dikkat» komutu veriliyor.

Dörderle kolda yorgun ama yeterince düzgün yürümeğe başlıyoruz. Bandonun etki alanına girince adımlarımız kendiliğinden sertleşiyor, başlar dimdik oluyor. Takım generalin önüne gelmeden önemsiz bir karışıklık oluyor. Didis adında kötü bir er, bu yarı meczup, mutfak angaryalarının bu değişmez eri, birden sıradan fırlıyor, bando havasına adım uydurup oynamaya başlıyor:

«Bağın hanımı bağa giderim,
Bağa giderim,
Bağcı dayıdan dayak yerim,
Dayak yerim!...»

Yüzbaşımız beyninden vurulmuşa dönüyor, Didis'i sıraya sokmaya çalışıyor. Tam bu anda General «Dur!» diye gürlüyor, bölük olduğu yere mıhlanıyor. General bandoyu susturuyor, geleceğin tarih yazarlarının işine yarıyacak belgeler bulduğunu sandığı zamanlarda yaptığı gibi sesine dokunaklı, anlamlı bir ton veriyor, sözcükleri uzata uzata kötü askere soruyor:

«— Gel buraya, adın ne senin? Yaver, not et!»

«— Andon oğlu Panayot Didis, Pirmatula'dan doğma, Pirgi nahiyesi 915 doğumlu Generalim!»

«— Aferin! Bütün erlerimin seni örnek almalarını isterim. Ö-lü-me doğ-ru ha-lay çe-ke-rek-ten i-ler-le-mek ge-rek! Sana on beş günlük sıla izni veriyorum. Yaver bey derhal gönderilsin!... Bööölük marş!...»

Bando havasına yeniden başlıyor, takım yürüyüşe geçiyor. Generalin hizasına varınca Stefanu sıradan fırlıyor, deminki kötü er gibi oynamaya başlıyor! Bu yaşlı erin teçhizatının yükü altında zıpzıp zıplaması öylesine yürekler acısı, öylesine dramatik bir görüntü ki, tarifi mümkünsüz! Sağa sola döndükçe namlu ucuna takılı süngü de yalpalanıyor, sıralardaki erler sakınmak zorunda kalıyorlar, nerdeyse gözlerini çıkaracak. Stefanu hem oynuyor, hem yürüyor:

«Pembe üzümleri ezelim
«Güzel kızları öpelim!»

Vur patlasın, çal oynasın! Ve de Stefanu kambur, çirkin ve yüklü!

İlkin kaçırdı sandık fukarayı. Az sonra işin farkına vardık. Göğsüme bir şeyin gelip saplandığını duyuyorum, tıkamış göğsümü. Bir soytarı, bir köçek gibi, gülünç, acınacak halde oynayan bu yaşlı, bu ihtiyar askerin arada bir heyecan, yalvarış ve korku dolu bakışlarla Generale bakan çok kederli, çok üzgün gözleri var!

Generalin göbeği «Ho, ho, hooo!» diye gülmüş, kahkahaları yanındakilere de geçmişti. Sonra da yaşlı eri parmağıyla korkutur gibi yapıyor, bağırıyor:

«— Gir ulan sırana açıkgöz moruk! Yutturacağını mı sandın!»

Yaşlı er kanter içinde koşup yanımdaki yerine giriyor. Sıçrıyor bir iki ayak uydurmak amacıyla, başını dikiyor, önündeki erin miğferine bakıp yürüyor. Bandonun nağmeleri ufacık bakır gülleler gibi süngülerimizin çelikten ormanında yuvarlanıp gidiyorlar.

Bu durumda, adımlarını aksatmadan, takımın o anlamsız düzenini bozmadan ağlamaya başlıyor Stefanu sessiz. Gözlerinin derin çukurlarından yaşlar sızıyor, ardı arkası kesilmeden koca burnunun ucundan şıp şıp damlıyor, kırçıl bıyıklarının arasında süzülüyor.

İpince, bumburuşuk boynunun gırtlak yumrusu dışarı fırlamış, bir aşağı, bir yukarı inip çıkıyor çırpınırcasına, aceleci. Elini sahibinin gırtlağına sokup kendisini oradan çekip alacak birini bekliyor sanki bu heyecanlı yumru sabırsızlıkla!

SAVAŞIN ANALARI

Şu satırları sana bir kara vagonda tuğla katılığında kütüklükler dolu iki çuval arasına sıkışmış durumda yazıyorum, sevgilim. Alayımız ikindi üzeri hareket etti. Üzerlerinde şu kadar hayvan, şu kadar insan yüklenebileceği

yazılı adına kara vagon dedikleri bu yeşil boyalı sandıkların içine berbat bir biçimde istif edildik. Cephenin bir başka kesimini «takviye» ye gidiyoruz. Yeni mezarımız acaba nere ola? Ne zaman varacağız buraya? Bilen yok. Bilmek istiyen de yok. Ha şurası, ha orası, ha başka bir yer. Aslolan bir sipere varacağımız, bizi bir sığınağın barındıracağı, bir kaç onbeşlik merminin yüreğimizi hoplatacağı. Tüm siperler, tüm sığınaklar, tüm mermiler her yerde bir, bu bir gerçek. Ölümün ağır gölgesinde kıpırdanıyoruz hep... İyi yürekli köylülerin bir daha geri dönmemek üzere köylerinden ayrılacağımızı duyunca nasıl üzüldüklerini düşünüyorum da şu an içimi bir kederdir dolduruyor. Haber bize dün akşam geç vakit gelmişti. Yaman bir tokat yemiş gibi bu güzel düşlü rahat uykumdan uyanıvermiştim. Sabah erkenden bölükte olmalı, hareket hazırlıklarına başlandığını bildiren kardeşimin bıraktığı kartı okurken halim pek perişandı ki, tüm ev halkı çevreme toplanmış, merakla beni sorguya çekiyor. Haberi öğrenince büyük bir üzüntüyle yüzüme baktılar. Nasıl, ne zaman hareket edeceğimiz üstüne sorduklarını karşılıksız bırakıyorum. Ben de daha bir şey bilmiyorum. Keyifsiz, acele yemek yiyoruz birlikte. Givezo bir kez olsun başını çevirip yüzüme bakmıyor. Yemek bitince Anşho gece kandilini yakıyor, çamaşırlarımı karıştırıyor. İhtiyat Babo, kuruyup sabaha hazır olmaları için kirlilerimi oracıkta yıkayıveriyor. Anşho iki eltisi ve kızı Givezo ile birlikte yırtıklarımı, söküklerimi onarıp yamıyorlar. Evin geniş hayatında oturuyoruz hep beraber. Gece tatlı, kasvetli. Ayışığı yok, ama bir yığın minnacık yıldız çatı deliğinden başlarını uzatmış, kalaslardan sarkan kırmızı biber dizileri arasında göz kırpıp bize bakıyor. Tavanda, mandaların yattığı ahırda, göz alabildiğine uzanan ovadaki tüm cırcır böcekleri bitmez tükenmez türkülerine başlamış. Başı sonu yok, gözyaşları ve keder dolu ilâhilerini okuyorlar.

Kuytu bir köşeye çekilmiş oturuyorum ilkel bir iskemlede. Bir kestane ağacı kütüğünden hızarla biçilip alınmış yekpâre bir dilim bu iskemle. İki yüzeyinden birine çakıyla oyuklar açılıp üç ayak geçirmişler. Karşımda, kandil ışığının çevresinde kadınlar çamaşırlarımı yamıyor. Erkekler sigara içiyor, ağızlıklarının ucunda tükenen izmaritleri avuçlarına üfleyip düşüncelere dalıyorlar. Sonra da sedirlere uzanıp yorgunluklarını almaya çalışıyorlar. Uzanır uzanmaz da hemen uyku bastırıyor, düzenli horultular başlıyor.

Kandil ışığı kadınların yüzünü aşağıdan yukarı doğru bir tuhaf aydınlatmakta. Hamarat ellerin becerikli parmakları durmadan çalışıyor, ağızlarından çok seyrek bir iki sözcük dökülüyor.

Belirli bir ciddiyet sınırı dışına hiç taşırmaz duygularını Anşho kadın. Bir yandan dikiş dikiyor, bir yandan da garip bir konuşma tutturmuş. Söyledikleri ne kızlarına, ne de ötekilere. Daha çok kendişiyle bir söyleşi onunkisi. Kendisiyle, Tanrıyla, ya da askerdeki oğullarıyla, belki şu an düşmanlarınca öldürülmekte olan çocuklarıyla bir söyleşi Anşho'nun konuşması. Belki de çocukları ölmüştür de kemikleri şu an apak bir dereboyunda dizili beklemektedir. Daha hiç kimse de bu kemikler için gözyaşı dökmemiştir.

«... Vah lellem! Bundan iki yıl önce bir yaz gecesi Yovanımla Petkomun da çamaşırlarını şimdiki gibi kotardıydım, derim ben. Dereboyundaki tarladan henüz gelmişlerdi. Mandaları arabadan çözüp daha yeni salıvermişlerdi. Bir lokmacık mis kokulu ekmeği bile ağızlarına komaya vakit bulamadan elimden alıp gittilerdi çocuklarımı. Bak, şimdi Tanrı konutu şu delikanlı da gidiyor işte. Gospodi! «Zavali aşker» (zavallı asker). Anacığın şu an kapının önünde oturmuş, kollarını dizlerine bağlamış da seni bekler! Geceleri birden yatağından fırlar da kulak kesilir. Kapı çalındı sanmıştır. Oğulların mı geldi sandın zavali mayko

(zavallı ana), kardeşim! Oğulların mı döndü sandın? Zavali aşker, kalem kâğıt al da elceğizinle anana mektup yaz. De ki ona, tüm analar onun gibi oturmuş oğullarını bekler! Böyle yaz anana emi oğlum! De ki ona, Yovanın ve de Petkonun zavali maykoları Anşho kadın çamaşırlarımı yuyup mis mis çantama yerleştirdi. Ben senin için nasıl dua ediyorsam, anan da benim çocuklarım için dua etsin, dua etsin ki, tez kavuşayım yavrularıma, tez kavuşalım yavrularımıza. Sağ salim gelip kapımızı çalsınlar... Ah, Gospodi, Anşho'nun yüreciği avulu, dolup da taşmış, Gospodi... Lellem dolup da taşmış ki, taşmış...»

İşte böyle bir şeyler konuşuyor Anşho kendi kendine. Bir yandan yama yamıyor, bir yandan söyleşiyor. Geniş hayatta sesi renksiz, biteviye, sâkin duyuluyor. Kandilin oynak alevcikleri duvarlara kımıldayan, el işaretleri yapan gölgeler çiziyor. Ovadan sayısız cırcırböceğinin türküsü geliyor; yıldızlar biber diziler arasından göz kırpıp işmar ediyor. Anşho'nun sesi renksiz, biteviye duyulur kutsal kitaptan önemsiz parçalar okuyarak dua ediyor sanki: «Gospodi, neden bunca kötülük, bunca felâket. İsa Efendimizin arzusu üzre Tanrının bahşettiği bir lokma ekmeği oturmuş yemektesin. Ve de günün birinde felâket gelip kapını çalıverir... Neden bu çektiklerimiz Gospodi, kimin yüzünden? Kendi günahlarımız mı, atalarımızın günahları mı? Hikmetinden sual olunmaz Gospodi!... Ey Ulu Tanrım, biz solucanlar nerden bilelim bunu... Vah lellem, gittikleri gibi sağlıklı ve de güzel ne gün dönecekler evlâtlarım? Ne zaman dönecekler ki, avulu dudaklarım bir gülücükle açılıversin? Ah Gospodi, konuğumuz şu zavali aşker bak gene savaşa gidiyor. Koru bu çocuğu Gospodi, doğru yollarda, tehlikesiz yollarda yürüt onu. Öbür insanlara karşı duyduğu öfkesi dinince de onu salimen evine gönder, anacığına kavuştur! Kardeşiyle beraber evine dönsünler de onları anacıkları bahar ayında kırlangıç karşılar gibi kar-

şılasın... Vah lellem ben de Yovanımla Petkomu böyle karşılarım. Ne olurdu onlar da şu an bir ana ilgisi görseler, bir ana şefkatine erseler, tıpkı şimdi şu sabah erkenden bir kuş gibi uçup gidecek «aşker» e baktığım gibi...»

Anşho'nun konuştuğu sürece iki eltisi sessiz işlerini görüyor, arada bir başlarını kaldırıp iç geçiriyorlar, Anşho'yu dinliyorlar. Ben Givezo'ya bakıyorum. Tam karşımda oturuyor, ışığın gölgelediği iri gözlerini sık sık kaldırıp yukarılara bakıyor, rastlantı süsü verip kaçamak oturduğum köşeye çeviriyor. Görmeğe çalışıyor, ama yüzüne vuran ışık buna engel. İçinde bir fırtına kopup sarmış benliğini, göğsü inip kalkıyor. İnatla, ısrarla bu göğsü yatıştırmaya çalışıyor Givezo, belli. Bir iki kez gözleri yaşaracak gibi oluyor, can çekişen kelebek kanatları gibi açıp kapanan göz kapakları buna engel oluyor. Göz kapaklarının gölgeleri, hırlaşıp kavgaya tutuşan yılan yavruları gibi kıvrılıp, çatılan düzgün kaşlarına düşüyor. Büyücek ağzı daha da kızarmış, anası konuşurken bu ağzın ucunda bir titreşme oluyor. Birden yamadığı gömleği bırakıp kalkıyor, yüzünü, gözlerini kollarıyla kapatıyor, göğsünden taşmak isteyen hıçkırıklarını tutmaya çabalıyor, koşup gidiyor, karşıki odaya kapanıyor.

Anşho iğnesini batırdığı yere bırakıp duraklıyor. Çenesini kaldırıp kızın ardından kapanan kapıya bakıyor telâşsız; iç geçiriyor, başını sallıyor. Sonra yeniden işine başlıyor.

Boğazımda bir yumru yükseliyor. Sesime güç vermeğe çalışıyorum:

«— Mayko, diyorum, kendi ellerinizle yüreciğinizi paralamanın nedeni yok!»

Başını kaldırıyor, karşılık vermiyor. Hep o renksiz sesiyle mırıldanıyor:

«— Zavali tçupa...»

Karşı odadan, karanlıkta, kızın hıçkırıkları duyuluyor. Öylece bekliyorum. Kız bir daha çıkmıyor girdiği odadan. Sabah erkenden kaldırmalarını rica edip odama yatmaya gidiyorum.

Sabahın alaca karanlığında yüzüme yağan bir fındık yağmuruyla uyanıyorum. Çok geç gelen korkulu bir uykudan heyecanla fırlıyorum. Gözlerimi açınca yarı aralık kapıdan Givezo'nun başını uzattığını görüyorum. Bir avuç fındık daha serpiyor üstüme. Korktuğumu anlayınca da tüm yüzüyle gülüyor. Pembe dudakları arasında dişleri dolu taneleri gibi beyaz, pırıl pırıl. Kapıyı kapıyor, bir düş gibi yokoluyor.

Hemen giyinip çıkıyorum. Givezo her sabahki gibi karşımda. Omzunda el dokuması havlu, elinde ibrikle leğen, yıkanmam için su dökmeğe hazır. Yüzünde az önceki neşeden hiç bir şey kalmamış. Çok ciddî. Gözlerini yerden ayırmıyor:

«— Dobrutro, gospodi.»

«— Günaydın Givezo.»

Konuşmadan elime su döküyor. Sonra birden zoraki bir neşeyle:

«— Demek gidiyorsun gospodi...»

«— Gidiyorum, Givezo...»

Sessizlik. Kekeliyor:

«— Pekiy... pekiy... ya vurulup ölürsen?...»

«— Bu her askerin başına gelebilir, Givezo...»

«— Ama sen ölmiyeceksin, gospodi!..»

«— Sağol Givezo, benim de niyetim bu...»

Gene sessizlik.

«— Bizi hiç unutmıyacaksın, değil mi?»

«— Sizi her zaman, her yerde anacağım.»

«— Her zaman... Her zaman?»

«— Öyle... Her zaman!»

Sonra gene sessizlik. Az sonra ürkek, çekingen bir soru:

«— Givezo'yu çok mu anacaksın, gospodi?»

«— Onu her zaman, ölünceye dek, bir kardeş gibi anıp iyiliğine duacı olacağım...»

Sessizlik. Sonra beklenmedik bir taşma:

«— Gospodi gitme, gitme buradan gospodi!»

Şaşkın bakıyorum. Sesi pek tuhaf. Yırtık, acılı bir ses. Yaralı bir kadının o çatlak sesi.

«— Bizi bırakıp da gitme gospodi!»

Güzel gözlerinden sessiz, hıçkırıksız yaşlar dökülüyor, yanaklarına süzülüyor, yaprak gibi titreşen dudaklarını ıslatıyor. Onu çok iyi anladığımı, ona bir kardeş sevgisinden fazlasını veremiyeceğimi, benden istediği şeyi buradan çok uzaklarda, dağların, denizlerin tâ ötesinde bir başka kadına verdiğimi söylemek isterdim Givezo'ya. Onun gibi güzel, onun gibi tatlı bir kıza, bir başka sevgili yaratığa verdiğimi onun şimdi benden istediğini. Ona şu an baktığımdan bir başka gözle bakacak olursam, ona şu şimdi söylediklerimden başka şeyler söylersem, bunun çok kötü bir şey olacağını anlatmak isterdim Givezo'ya. Eğer ondan şimdi bana verdiğinden daha fazlasını alacak olursam, bunu bir başka kızın hakkından çalmış olacağımı, bu «başka» kızın beni beklediğini, özlemimle yandığını söylemek isterdim Givezo'ya.

Bu «başka» kızın kardeş sevgisine hiç benzemeyen, bir hastalık kadar ağır, bir ölüm gibi güçlü «başka» bir sevgiyle beni sevdiğini, böyle bir sevgiyle dopdolu, başbaşa, bir başına beni beklediğini söylemek isterdim Givezo'ya.

Ama Givezo bakır ibriği yere bırakıyor, koşarak kaçıp gidiyor. Uzaklaşıyor yanımdan.

Yaşamımın fırtınaya tutulmuş yalpalayan gemisi için sâkin bir liman olan bu iyilik evinin insanlarıyla bir daha karşılaşmamak üzere ayrılırken, Givezo'yu aralarında gö-

remedim. Bunun farkında olduğumu açığa vurmamaya çalıştım. Onlar da bu eksikliği görüyor, görmemezlikten geliyorlardı.

Anşho'nun öbür iki küçük kızını kucağıma aldım, yanacıklarını öpücüklerle, gözyaşlarıyla ıslattım.

Anşho, ben sokağın dönemecini dönüp onun analık saçan gözlerinden yitinceye dek açık kapının eşiğinde öylece kıpırdamadan bekliyor, sessiz, uzun süre.

Köy dışındaki askerî kantinin önünde bir karışıklık oluyor. Bağrışmalar, küfürler. Devriyeler koşuşuyor. Yaklaşıyorum. Bizim Yorgalas ile Yako. Yorgalas haydudu, fukara Yahudiyi gene kıstırmış pataklıyor. Sarhoş olduğu gözlerinden belli:

«— Lan namussuz, neden lan, niye O'nu çarmıha gerdiniz ha? Niye lan?... Niye ha?...»

Şimdi şu an, kütüklük dolu iki çuval arasına sıkışmış durumda, yükleyecek beygir olmadığından aç karnını bizlerle doyurmuş bu kapalı, karanlık kara vagonda, yıldırım hızıyla demir raylar üzerinde kayıp giden katarı bir sonbahar fırtısının kırbaçladığını duyuyorum. Katar bizi nerelere götürecek? Bilinmez. Başkaları biliyor bunu kendi hesaplarına, bizim hesabımıza. Ama tek bir şeyi çok iyi biliyoruz, öylesine bir şey ki bu, varlığını bize her an duyuruyor. Katarın üstüne gerili, onu sinsice, kahpece izliyen gölge, ölüm gölgesi, evet ölüm gölgesi...

Ruhumun derinliklerinden yağmurun ve karanlığın derinliklerine doğru alev gibi yakıcı bir dua yükselmekte. Bana mutluluğu ve huzuru cömertçe bağışlayan o iyi yürekli köy evi için içimden mırıldandığım dua bu. Eğer Tanrı bu duamı kabul ederse, ben de, kendilerine sormadan yaratıp sonra da bunca felâketlere dûçar kıldığı günahsız

kulları adına O'nun günahlarını affetmeğe hazırım. O'nun bu yüce günahını affedebilirim!...

Arkadaşlar yanıbaşımda; kimi sohbete dalmış, kimi küfrediyor, sigara içiyor, horluyor, kimi de osuruyor ya da birbirinin bacakları arasında daha rahat bir yer açıp uzanmaya bakıyor. Katar karanlıkta öfkeyle haykırıyor, inildiyor, sürüklenip gidiyor. Yğmur sayısız kırbaçlarıyla vagonları durmadan dövüyor. Ve de ben dualar mırıldanıyorum içimden rezilce, müraice, umutsuz, inançsız:

«— Ey Ulu Tanrım. Düşmanlarımızın milyonlarca askeri arasından Petko ve Yuvan nam kullarını ne olur huzuruna çağırma! Ey Ulu Tanrım, bu iki küçük asker ne olur ölmesinler savaşta!...»

ÇAMURLAR İÇİNDE

İşte gene değirmen taşının oyukları arasındayız; korkunç değirmenin taşları arasında. Bizler, bir avuç buğday tanesi, taşların dışında, kıyıda köşede sıkışıp kalmıştık bir süre. Sonra değirmencinin yamağı elinde süpürgeyle gelmiş, bizleri bir güzel süpürüp toplamış, yeniden değirmen taşlarının oluğuna atıvermiş. Gene siperlerdeyiz. İlk hatlarda. Eskisinden daha belâlı, daha çetin bir kesimde. Toplar siperlerimizi daha da yaman, daha da acımasız bir hınçla dövmekte. Karşımızda bol yeşillikleri, çekici görüntüleriyle başımızı dinlendiren tepecikler yok şimdi. Dragoras suyu da artık yanıbaşımızda, ruhları tatlı tatlı ağlatıp, ferahlatan o özgürlük türküsünü çağırmıyor, o derin, o anlamlı, ama zor anlaşılır türküsünü gece karanlıklarında uğuldamıyor...

Burası ıslak, rutubetli bir düzlük. Sıra tepeler çamura gömülmeğe teşne külrengi dev kaplumbağalara benziyor.

Gökyüzü alçacık. İnsanın göğsünü kurum bağlamış bir sığınak tavanı gibi eziyor, bastırıyor. Bir haftadır güneş yüzü görmedik. Ama gene de çevrenin bu ıslaklığına karşın «yağmur var» diyemezsin. Sadece yağmura gebe bulutlar, doğum sancısı geçen canavarlar gibi hareketsiz, gelmişler de tepemizde pineklerler. Havayı buğulu cama dönüştüren bu yağmur sisi, bu kaosun içinde kıpırdanıp duruyoruz. Kaygan kil gibi dörtbir yanımıza yapışmış iğrenç bir rutubet yakalarımızdan, kollarımızdan, paçalarımızdan süzülmekte, gövdemize değmekte, derimizi kötü kötü ürpertmekte. Solunum organlarımıza sokulup içimizi kaplamakta. Islaklığı iliklerimizde duyuyoruz. Ruhlarımız, düşüncelerimiz küf bağlıyor rutubetten. Kişioğlu kötü kötü hep olumsuz, üzücü şeyler düşünür oluyor. Bir saatçik olsun giysilerimi kuru göremedim üzerimde. Bu durum insanın direncini kırıyor, asabını bozuyor. Her yan, her şey ıslak. Sudan bir toz bulutu uçuşmakta boşlukta, miğferlerimize, gövdemizdeki kıllara konmakta, tüfeklerimizi pas içinde bırakmakta, hâki giysilerimize çiğ damlacıkları oturmakta. Sığınaklara bile sokuluyor, battaniyelerimiz küf içinde...

Bu mevsim adamızda da sonbahar yağmurları başlar. Ölçülü, düzenli, iddiasız oturma odandan, camların ardından bu yağmurları kimbilir kaç kez seyretmişizdir beraberce! (Korkunç, felâ[redacted]ünler yaşanırken mutlu geçmiş günlerin anısı iki ağzı da keskin bir hançer. Ruhun hem dinlenmesi, hem de azap içinde kıvranması, işkence çekmesi gibi bir şey işte.) Yanağını dayardın pencerenin serin camına. Bense o incecik, o sevimli yüz çizgilerini, canlı profilini seyrederdim kıvançla. Antika madalyalar gibi sağlam ve temizdir profilin. Dışarıda kaygan gri mermer taş-

larıyla döşeli kaldırımlar birden gürültücü, şamatacı bir dereye döner; teneke kutuları, eski papuçları sürükler götürür. Karşıdan, caddeden, akılları sonradan gelmiş dalgın, unutkan insanlar geçer aceleci. Özellikle onarılmaları gecikmiş şemsiyelerle su alan papuçların geçit resmi başlar bu mevsim. İlk güz yağmurlarıyla evlerin gözden geçirilmesi de zorunlu olur. Akan damlar, çatlak camlar, geçen kışın kurumlarından arınmamış ocaklar keşfedilir. Köylerde toprak damların «kilizma» sı yapılır. Hava açınca genç kızlar damlara çıkıp çıplak bacaklarıyla «kilizma» yaparlar şamatacı. Küçükken gökgürleyince korkular içinde büyükannemize sorardık niye gürler bu gök diye. Bunun nedenini bilmeyen, öğrenmek için de o yaşa dek birine sormayı düşünmeyen büyükannemiz, söylediklerinin doğruluğuna yüzde yüz inanmış insanların güveniyle açıklardı bize durumu:

«— Yavrularım, Cenab-ı Hak gökteki sarayının damını «kilizma» ettiriyor, yağmur suları başına akmasın diye!»

Adamızda her şey güzel; her şey eşsiz. Yağmur bile sonu gelmez bir zırıltı değildir buradaki gibi. Tanrının neşeli bir kahkahasıdır yağmur! Evde pek seyrek geçirdiğimiz mutlu zamanların bir kısmı da yağmur günleri... Bakır vazoda bir demet çiçek. Odalarda ekmek ayvası, kış armudu, elma kokusu...

Şu an üzüntüden, sıkıntıdan bitik durumdayım. Kaç gündür şu çamurlu siper hendeği güneş yüzü görmedi. Nasıl açılır insanın gözü, gönlü? Keskin bir soğuk içime sinmiş. Sümüklü böceğin biri içimde kıpır kıpır. Bu tehlikeli sıkıntıların baskısını duyduğum şu anlarda yanında olmayı bilsen ne çok istiyorum! Dizine başımı dayayıp sessizce, mutluca, doyasıya ağlardım, diyorum. Yokolurdu üzüntülerim. İnandığım hiç bir şey kalmadı benim sevgiden gayri...

İKİ KAHRAMAN

Şu son iki gece başımdan geçenleri sana anlatmak için uzun uzun düşündüm. Tepeden tırnağa pisliklere bulanmış duyuyorum kendimi. Ipıslak. Günlerce giysilerime bulaşıp kurumuş çamur lekeleri gibi sarmış benliğimi utançla iğrençlik baştanbaşa. Şu defteri sana şimdi hemen gönderebileydim, belki de bu satırları yazmazdım. Savaşın ne zaman biteceğini (biter mi bir gün acaba?), bu defterden daha ne denli ayıklamalar yapacağımı şimdi bilemiyorum. Belki de bir gün bu defterleri yırtıp ocağa atacağım ya da bir sığınakta, bu sığınağı ilerde kendilerine yatak yapacak canavarlara miras bırakacağım. Bu kötü kâğıtlar sırt çantamda epey ağırlık yapmaya başladı, epey yer tutuyorlar. Belki diyorum, aklıma eser de bu kâğıtları boş bir mermi kovanına tıkar, kovanın üzerine çiviyle şu yazıyı yazarım: «Meçhul bir askerin gerçek hayatı.» Ama, bu olmaz. Yolu yok, kişioğlunun savaş yüzünden geçirdiği bu kötü bunalım dönemi günün birinde bitecek elbet. Savaşı görüp yaşıyanlar, korkudan yada heyecandan, gördüklerini, izlenimlerini çeşitli yayın yöntemlerine dönüştürüp başkalarına sunmaya zorlayan bu bunalım günün birinde elbet yokolacak. İşte belki o zaman, diyorum, rastlantı bu ya, fukara bir savaşçının sesi de gün ışığında duyulur. Bu ses ne küfürlerden, ne Savaş Divanlarından yılacak, korkacaktır. Bir ölünün sesi olacak bu ses çünkü.

Savaş gerçeğini olduğu gibi, açık seçik ortaya koymak, çoğu kimsenin, özellikle çeşitli madrabazların, kahramanlığı meslek edinip bir geçim yolu bulanların işine gelmez. Dimitratos'un deyimiyle «taammüden kahramanlar» pek çok. Savaşta kahramanlık bir meslek haline getirilince büyük çıkarlar sağlar adama. Kahramanların madalya takmaları da bir başka âlem. Bir sürü dangalağın kaput-

larının, ceketlerinin göğsüne çeşit çeşit, renk renk şeritler diktirmesi, dengeli bir kişi için pek gülünç bir görüntü. Hemen anlarsın ki bu şeritlerin, bu teneke parçalarının her biri, bunları takanlar hesabına konuşan, şöyle yazılar taşıyan birer tabelâ: «Bakın, ben bir kahramanım!» «Beni görüyorsunuz ya, aslanın tekiyim ben. Gerçek bir yiğit, gerçek bir yüreğipek , gerçek bir kahraman be birader!» Ama bu nişanların, bu gülünç şeylerin, burunlarının dibinde kucak dolusu bıyık taşıyan koskoca heriflere yaptığı büyük etkinin özünü kavrıyabilmek için, onları yaşadığı bu sahte şövalyelik, çirkinlik, iğrençlik dolu yaşamı yakından yaşamış olman gerek. Bu çocuk oyuncaklarını göğüslerine takılı görebilmek hırsıyla dalkavukluk edenlere, sahtekârlıktan Savaş Divanlarına verilenlere, yalan söyleyenlere, üstlerine yağcılık edenlere, hatta kendilerini kadın yerine kullandıranlara bile rastlanmıştır. Asker toplumu kendine özgü değerler, değer yargıları, alışkanlıklar, gelenekler ve hayaller içinde yaşayan bir topluluk. Buradaki yaşamımızı da, biyoloji kurallarının da yardımıyla işte bu değer yargıları, bu alışkanlıklar, bu gelenekler sürdürmekte...

Sana, onbaşı adayı Dimitratos'un cemaziülevvelini anlatayım da bir gör bakalım. Antipas oğlu Yorgo Dimitratos, Serez Tümeninden naklen bizim bölüğe gelmiş. Hiç yanımdan ayrılmaz, benim için yeni yeni cevherler bulduğum bir hazine. Evet, Dimitratos «Savaş Salibi» almış bir er. Herkes ona kıvançla, gözleri faltaşı gibi açılarak bakar. Ama o gene de birinci sınıf bir düzenbaz olmakta berdevam. Belki ruhsal yönüyle de çok kötü bir yaratık. Fakat bu adamın o alaycı, o kayıtsız «hayat anlayışı» na bayılıyorum. Onun bu anlayış biçimi kendisini en umulmadık, en beklenmedik terslikler ve aksiliklere karşı koruyan kusursuz bir güç. Hiç kuşkusuz Dimitratos'un yaşamı sefaletler, felâketler içinde akıp gitmiş. Bunu bana uzun boy-

lu açıklamaya lüzum görmeden öylece anlattı uygun düştükçe bir kaç kez. Ayrıntılar pek utandırıcı olsa gerek. Ama tüm bunlar, bu adamın ruhunu birinci sınıf bir kin ve kesin bir inançsızlığa boğmuş.

Şimdi sana bu inaçsızlığın bir örneğini vereceğim, dinlemeğe değer. Manevî azaptan kurtulmanın bir yolu bu:

Bir gün Dimitratos karısına —evlidir ve üç oğul babasıdır— şu mektubu yazar: «Sevgili karıcığım. Dört çocuklu ihtiyat erler siperlere gönderilmiyor. Yeni bir yasa çıkmış. Şimdi, ilkönce istihkâm ve siper denilen şeylerin berbat, bombok bir şey olduğunu bir iyice kafana yerleştirmen gerek, ikincisi de en kısa zamanda çocuklarının sayısını dörde çıkarmaya bak. Buradan sana öyle sık sık yardımda bulunabileceğimi sanmıyorum. Sonra tabii eteğinde üç çocukla bir işe girmen de olanaksız. Gençsin, tazesin henüz, şurası da bir gerçek ki, ergeç postu sermek zorunda kalacaksın! Ama, senin postu sermiş olman benim «dişi domuzlar» dan korunmama yetmez. Kısacası, pisipisine geberip gitmektense, boynuzlu bir gönüllü olarak yaşamak yeğdir benim için! Şimdi beni dinle sevgili karıcığım. Tezelden dördüncü çocuğumuzu tezgâhla. Yasa açık seçik... Dostum kasap Apostol'a benden selâm edersin. Yürürlüğe giren «Silâh Altındaki Çok Çocuklu İhtiyat Erlere Dair Kanun» un gerektirdiği biçimde sana yardım etsin. Olur da yok olmaz derse —ki, hiç sanmam!— de ki ona, söz aramızda, bir zamanlar ben de kendisine, hem de şimdiki gibi hiç bir zorunluk olmadığı halde, bu biçimde bir yardımda bulunduydum!..»

Niye yazmıştı Dimitratos bu mektubu? Yüksek makamlara küstahlığını ispat için mi? Yoksa ceza alıp siperden uzaklaşmak için mi? Bunu kendi bilir. Benim bildiğim şu: Bölük sansürü mektubu Alaya havale eder, Dimitratos «Savaş Salibi» ni göğsüne iliştirip Alay komutanının karşısında arzı endam eyler. Elinde mektup ateş püsküren

Albay «Salib» i görünce yelkenleri mayna eder! Bu nişanı daha kendisi bile takamamıştır. Öfkesi yatışır albayın, bal akmaya başlar dudaklarından. Sonuç: Dimitratos kesinlikle affedilir, «günlük emir» e de şu satırlar eklenir: «Göğsü Savaş Salibi ile müzeyyen bâlada adı yazılı kahraman onbaşı namzedi v.b., v.b...»

Dimitratos Alaydan sığınağa döndüğünde gevrek kahkahalar atıyordu. Hep yaptığı gibi, dünyanın en doğal davranışıyla paketimdeki sigaraların yarısını bakır tabakasına boca ettikten sonra, o iyi yürekli albayla insafsızca matrak geçmeğe başlıyor. Sonunda cebinden bir kutu çıkarıp kapağını açıyor, mavi şeridi ucunda kancasından sarkan madalyayı avucunun içine alıp sallamaya başlıyor, şöyle konuşuyor:

«— Şu diyeceklerimin aramızda kalacağına bana namusun üstüne söz verirsen —ki bu namus palavralarına hâlâ inanmakta olduğunu iyi bilirim—, yemin edersen, sana şu ünlü Salibimin öyküsünü bir güzel anlatırım. Kaçıklar gibi durup durup kendi kendime gülmekten bıktım, usandım gayri. Ha, ne dersin? Hem vallah, hem billah katıla katıla, tepine tepine, duvarları tekmeleye tekmeleye güleceksin bu öyküye. Yalnız; dediğim gibi. Kimseye çıt yok. Aramızda kalacak. Bilirsin, daha bu zımbırtı gerekli benim için. Günümüzün bir gereği ve okumuşların deyimiyle «lazımı gayri müfariki!»

«— Aramızda kalacağına namusum üzerine yemin ederim.»

«— Bir şartım daha var. Bir hafta süreyle konyak payınla tayın artıklarını bana vereceksin.»

«— Bu da oldu. Ama şunu bil ki, bölükteki dosyanda nişanı aldığın sıra, bağlı olduğun alayın günlük emrinin bir sureti ekli. Salibin öyküsü üç aşağı beş yukarı bence malûm.»

«— İşin asıl hoş yanı burada zaten. Anlatacağım öyküyse madalyonun öbür yüzü. Bir yüzünü biliyorsun sen, şimdi öbür yüzünü de göreceksin.»

Olayı anlatmaya başlıyor.

Bir gün tuttukları mevzie Bulgarlar büyük çapta bir saldırıda bulunmuşlar. Saldırının günü, saati bir kaç kaçak Bulgar erinden öğrenildiği için Serez Tümeni birlikleri Bulgarları damat karşılar gibi karşılamışlar. Ekin biçer gibi biçmişler açık arazide. Düşman püskürtülmekle kalmamış, bizimkilerin bir karşı saldırısıyla adım adım izlenmiş. Düşmanın bıraktığı ölüler arasında üstübaşı düzgün bir de Alman subayı varmış. İşte Dimitratos bu Alman subayının cesedine bordalar, üstünü bir güzelce yoklar, ceplerini boşaltır, istihkâm dilindeki deyimle «bitlerinden arıtır» bir güzel. Sonra da, tam ordan uzaklaşmaya hazırlanırken, bakar ki cesedin açık dudakları arasında bir şey parıldamakta.

Parmağını sokup dudakları aralar, pırıldayan şeyin bir sıra altın dişler olduğunu görür. Zaman yitirmeye hiç gelmez bu iş. Altın dişleri eliyle sökmeğe çalışır olmaz, sökülecek gibi değil, kasaturasının ucunu sokar dişlerin arasına, matrasını çıkarıp kasaturanın sapına vurmaya başlar. Tam bu anda yanından bir irtibat subayı geçmektedir. Subay Dimitratos'a orda ne yaptığını sorar. Dimitratos tabii suçüstü. Ne diyeceğini şaşırır. Elindeki matrayı sallar şaşkın —Subayı görünce daha önce kasaturasını yere bırakmıştır—. Alman subayının başı hâlâ kucağındadır. Üsteğmen, Dimitratos'un kısa künyesini alır, durumu, izlenimlerini alay komutanına rapor eder. Sonuç: «Dimitratos'u «savaş alanında ölü soymak» suçundan Savaş Divanı beklerken, onbaşı adaylığına terfi ile «Savaş Salibi» nasip olur ona. Bu konudaki günlük emirde şöyle denilmekte: «... düşman kuvvetlerini ricat halinde bulunduğu bir sırada yaralı bir düşman subayına açık arazide kendi

hayatını tehlikeye atmak suretiyle sıhhî yardımda bulunmak gibi ulvî ve Yunan şövalyelik geleneklerine uygun bir davranışta bulunmakla ve görevli irtibat subayı tarafından kendisine orada ne yaptığı suali tevcih edildikte, büyük bir tevazu ile ve işbu asîl davranışının kahramanca teşebbüsünün esas mahiyetinin gizli kalmasını teminen v.b., v.b....»

Pek değerli arkadaşım ve dostum Antipas oğlu Yorgo Dimitratos'un aldığı «Savaş Salibi» madalyonunun öbür yüzü bu işte.

Dimitratos üstüne epey başını ağrıttım ama, yazımın başında söz verdiğim halde henüz işin özünden hiç bahsetmedim. Öyle sanıyorum ki kalemim sinsice, kurnazca bir umutla başkalarının başından geçen olayların çevresinde dolanmaktan hoşlanıyor. Belki de puntunu bekliyor. Sotasına getirip asıl anlatmak istediği olaya gelip dayanacak. Ergeç bunun böyle olacağını biliyor hınzır!

Hadi hayırlısı, sana olup bitenleri anlatıvereyim de gözün, gönlün açılsın!

Bu sabahtan beri çavuşluğa terfi etmiş bulunuyoruz ve de «Savaş Salibi» ni de sağladık özümüze!.. Bölükte sadece iki kişiyiz böyle bir mutluluğa eren. Dimitratos ile bendeniz. Bu büyük olay bugünkü günlük emirde yazılı. Fukara yüzbaşımız günlük emri okurken sanki bana dünyayı bağışlıyor, öylesine mutlu. Hoşnutluktan pancara dönmüş, mutlu, kıvançlı, bıyığının uçlarını ısırarak bana gülücükler yolluyor. Bana lâyık görülen çavuş rütbesiyle «Savaş Salibi» nin bir zamanlar cepheden sılaya yolladığım o Türk manevra kayışından pek farklı şeyler olmadığını söyleyip çok mutlu görünen yüzbaşımı hayal kırıklığına uğratmak istemedim.

Bu korkunç ve korkunç olduğu oranda iğrenç olay bak nasıl geçti: Önceki gece 1 - 2 devriyesinde komuta bendeydi. Gece öylesine zifirî karanlık ki, burnunun dibini

göremezsin. Kaygan arazide sık sık ayaklarımız kayıyor, hendeklere, çukurlara düşüyoruz, yuvarlanıyoruz ama gene de çıt çıkarmamaya çalışıyoruz. İnsan karanlık bir gecede, telörgülerin dışında, ölümün kahpece, sinsice pusu kurduğu yerlerde devriye gezerken bacak ve kol burkulmalarına, diken yırtıklarına aldırış edemez. Tersine, asıl ustalık onlarınkinden daha da büyük bir acının feryadını boğabilmekte. Kayıp yere yuvarlanınca insan, başını, yüzünü gözünü korumak şöyle dursun, elleriyle kasaturasının kılıfına, tüfeğinin mekanizmasına yapışmak zorundadır. Bunların bir taşa çarpıp bulunduğun yeri düşmana haber vermeleri olanağı vardır ve bu böylesine bir olasılık her şeyden daha ağır basar. En ufak bir şamata, karanlıkta pusu kurmuş bekleyen, sürünerek ilerleyen Bulgar devriyesinin eline düşmeniz ve sabah yoklamasında «bölük kuvvesi» nden düşürülmeniz için yeter de artar. Islak bir kurum tabakasını andıran gökyüzü, miğferlerimizin tepesine değmekte. Arkadaşları topluca bir arada yürütebilmek için büyük çabalar harcıyorum. Göz gözü görmüyor. Karanlıkta birbirimizi tanıyabilmek için parola veriyorum. Sık sık durup parmaklarımın ucuyla palaskama üç kez vuruyorum. Ardımdan gelen arkadaşların da aynı şeyi yapmalarını bekliyorum, heyecanla sayıyorum vuruşları. Postallarımız tümseklere çarpıyor ya da kayıp düşüyoruz. Zor bir yürüyüş! Kuru ot karışık çamur postallarımıza yapışıyor, ağırlaşıyor postallar; ayaklarımızı yerden koparabilmek için dipçiklere dayanıyoruz. Aydınlatma fişekleri yükselmeye başlayınca yere kapaklanıyoruz. Fişeklerin şavkı karanlıkta inci donukluğunda yükseliyor, sonra da parmak parmak açılıyor. Alçak tavanlı bir odada camları isli bir fener dolaştırılmakta sanki, böyle bir şey işte. Karşılıklı iki ilk hat arasındaki arazi böyledir ve devriyeler mürekkep balığının bulandırdığı suda yüzercesine kör yürüyüş yaparlar. Korkunç bir bodrumda yüreğin ağzında

dolaşmaktasın. Çevrede kaygan gövdeli akrepler pusu kurmuş. İri örümcekler zehirli yeşil ağların dantellerinden sarkmakta. İğne gibi bir korku yavaş yavaş yüreğine batmakta. Bu ölüm bodrumunda korkulu bir düşteymişçesine yürümektesin. Gözlerin karanlığın koyu siyah mendiliyle bağlı. El yordamıyla Azraili arayan acınacak bir böceksin! Ayağını dikkatle kaldırıp ileri atmaktasın. Bir uçuruma atabilirsin adımını çünkü her an. Kör yürüyüş. Yönünü yitirmekten korkarsın. İşte o zaman ölüm yüzde yüz. Göz ve kulak yeteneklerinin en yüksek verimlilik noktasında tutmaya çalışarak baştan başa duyu kesilmektesin, en ufak bir çıtırtıyı, fısıltıyı, ayak sesini, bir yaprak, bir kâğıt hışırtısını sezmeğe hazırlarsın kendini. Elden gelse de insan böyle anlarda kendi gözlerine bakabilse. Bu gözler hiç görmeden heyecanla karanlıkta dört açılmıştır. Bir ara bir yabandomuzu telörgü kazıklarından birinde kaşınmaya başlar, ses verir teller, kalbin durur, yüreğin atmaz olur. Oysa korkacak bir şey yoktur ortalıkta. Olmamıştır hiç bir şey. Duyuların bu sesleri hayalinde canlandırmıştır. Aydınlatma fişeğinin şavkı damarlarındaki kanı dondurmuştur. Ellerin kendiliğinden, insan göğsü delmeğe, insan karnı deşmeğe alesta bekleyen süngünü aramıştır, avucun karnının üstünde eksilmez bir ağırlık yapan elbombası torbasını yoklamıştır. Sense bir çamur deryasında yüzmektesin. Bir maske gibi örtmüştür yüzünü çamur. Dilini çıkarıp bu çamuru yalarsın, görünmez bir el tarafından acımasızca öldürülmeğe, ya da o görünmez elin bilinmez sahibini, ya da karanlıkta toslıyacağın ve de kin besliyecek kadar birbirinizi tanımadığınız herhangi bir başkasını boğazlamaya hazırsın.

Birden bir dal çıtırtısı, bir ayak tökezlemesi. Arkadaşlardan biri yere yuvarlanır. Bir mekanizma, madenî bir şakırtıyla açılıp kapanır. Bu seslerden sonra sessizlik daha da etkilidir. Kara boşluk insanı dalgasız, hışırtısız bir

deniz gibi sarar. Yüreğin, kaputunun altında tepinir o zaman; parmağın elbombasının halkasına geçer sinirli, avucun tüfeğinin kundağını sıkar. Beklemektesin. İçinden şöyle konuşmaktasın: «Ne olacaksa bir an önce olsa da heyecandan kurtulsam!» Ama heyecan saatler boyu sürüp gider. Ömründe bir daha yaşaman mümkünsüz kertede vahşet ve korku yüklü saatler boyunca...

Şimdi devriye süremiz sona ermek üzere. Sipere dönüp raporumu vereceğim. Mevzilerimize yirmi metre kadar yaklaştık. Birden kesin sessizliğin içinden bir baykuş sesi duyuluyor. Komuta vermeden erler oldukları yere mıhlanıyorlar.

Bu kez daha da uzaklardan bir başka baykuş sesi.

«— Kuku-vaauuu!»

Palaskama üç kez vurup parola veriyorum. Birer birer karşılık alıyorum arkadaşlardan karanlıkta. Hepsi yanımda. Bir arkadaşa telörgülerin kapısına gidip bizi değiştirecek devriyenin komutanına durumu bildirmesini söylüyorum. Sonra en yakın nöbet yerine gidip nöbetçiye silâh sesi duyar duymaz hemen bir aydınlatma mermisi yakmasını emrettim. Erlere siper hendeğine paralel, onların haberi olmadan herhangi bir yabancının geçmesine engel olacak biçimde, aralıklı dizip «tam siper» yaptırdım. Kendim de yere uzandım.

Öten baykuşların parola veren Bulgar erleri olduğunu kesinlikle anlamıştık. İlk kez değildi bu. Çok kez Bulgarların gece kuşlarını taklit ederek parola verdiklerine tanık olmuştuk. Kafam ve iradem çok garip bir biçimde, açıklıkla, bilinçli olarak hemen eyleme geçiyor. Görünmeyen bir komutan, kulağıma komutlar fısıldıyor, bu komutları tam tamına uyguluyorum gibi bir durum. Komutan kulağıma bir baykuşun devriyemizin kokusunu alan düşman eri olduğunu fısıldıyor. Düşman eri bizi izlemiş, hatlarımıza çekilmek üzere olduğumuzu anlayınca da durumu ar-

kadaşlarına bildirmiş. Arkadaşları ona aynı yoldan karşılık vermişler: «Tamam! Geliyoruz!» Kulağına komut fısıldanan komutan, devriye komutanı onbaşı, bundan şu sonucu çıkarmış: «Çevre çok karanlık. Pusu kurup yatarsak karışıklık olabilir, birbirinizi vurup öldürebilirsiniz. Mesafe de çok yakın. Bu nedenle bataryalarımız ateş açarsa bizim için tehlikeli olabilir. Yapılacak en doğru iş, olduğumuz yerde beklemek, düşmanın sokulmasına engel olmamak, sonra da düşmanın sayısına göre yeni bir karar almak. Sayıları azsa dağınık durumda bastırıp birer birer tutsak alırsınız onları, ya da süngülersiniz. Karşı koyarlarsa, bir el silâh atarsın, tenbihlediğin nöbetçi aydınlatma fişeğini atar, ne yana ateş etmek, ne yöne bomba savurmak gerektiğini görürsün o zaman.»

Komutan —devriye onbaşısı, yani ben— kulağıma bunları fısıldamıştı. Elimde süngü takılı tüfeğim, yere yattığım o kısa sürece başka hiç bir şey düşünmüyorum.

İnceden çiseliyor. Öylesine ince ki yağmur damlalarının yere değdiğini duyamıyorum. Buz gibi soğuk toplu iğneler cildime batıyor, çimdikliyor beni. Kafam da buz gibi, tertemiz, düzenli bir biçimde çalışıyor, en ufak olasıları, en umulmadık olayları bulup teker teker gözden geçiriyor. Şu an, sana bu satırları yazarken çok önemli bir gerçeğin etkisindeyim: Nasıl olmuştu da içimdeki «insan» yokolmuş, yerine elindeki sivri demir parçasıyla bekleyen devriye komutanı onbaşı onun yerini almıştı?... O durumda ne süre geçtiğini şimdi bilemiyorum. Yürek çarpıntılarımı dinliyor, üzerime yağan yağmuru duyuyorum sadece. Sonra gittikçe yaklaşan bir sürtünme sesi. Çamurlu toprak yüzeyinde urganla bir denk çekiliyor gibi bir ses. Kesiliyor, yeniden geliyor. Bu sesi çıkaran kimse pek dikkatli, pek ikircikli, dinlemesini çok iyi bilen biri olsa gerek. Durmadan da bana yaklaşıyor. Beş altı metre kadar yaklaşmış olacak. Tırnağımla palaskamı üç kez tık-

lattım karşıdan gelenin duyabileceği güçte. Ses karşılık vermeden durakladı. Yüzde yüz bir düşman bu. Olduğu yerde uzunca süre kıpırdamadan bekledi. Yanıldığımı sandım. Ne gezer! Yeniden sürünmeye başlıyor ses, yaklaşıyor. Bu kez daha dikkatli, daha yavaş hareket ediyor. Öyle yavaş geliyor ki, benden başka hiç kimse gelişini duyamaz. Tüm cildimle duyuyorum gelişini. Derim kulak kesilmiş dinliyor. Yüreğim hızla çarpıyor. Tüm gövdemle duyuyorum geleni. Yüreğim öyle çarpıyor ki, çarpıntılarını Gelen'in de duymasından korkuyorum. Ama bu korku Gelen'in en ufak bir hareketini bile kaçırmama neden olmuyor.

Yepyeni, daha işlek, daha iyi, daha hassas, o an çamurdan koca bir mantar gibi bitivermiş bir kulağım ben şimdi. Korkunç duyma gücü olan bir kulak, yumruk sallayan bir yürek, süngü sıkan bir el'im. «Gelen» şimdi tam yanımdan geçmekte. Bir ara giysilerinin bir ucu miğferime değiyor, toprağın yüzeyini araştıran eli postalıma dokunuyor. Sonra birden geri çekiliyor. Postallarımdan miğferime dek tüm gövdem elektrik akımına çarpılmış ürpermekte. Postalıma dokunup çekilmesiyle kapkara gölgesine süngümü saplamam bir oluyor. Çamurlu bir suyun birden bir delikten bırakılıp kabarcıklar salarak aktığında duyulan fokurtulu sesi duyana dek kara gövdeye tam dört kez saplıyorum süngümü. Daldırıp çıkarıyorum! İnsan gövdesine süngünün ne kolay dalıp çıktığını bir bilsen. Yoğurt torbasına dalıp çıkarcasına. Üçüncü saplayışımda ufak bir direnme oluyor, önemsiz bir kayma yapıyor süngüm. Ama o «Gelen» şimdi kımıldamadan yatıyor. Yüreğim buz gibi. Yüreğimde taşmaya hazırlanan bir feryadı zor tutuyorum. Sonra kuru bir silâh sesi, bir daha, bir daha. Mermiler vınlıyor, ama ben artık silâh seslerini duymuyorum. Bu ara bir el bombası da patlıyor. Gövdesinden bir parça «vıııın» diye yanımdan geçiyor. Aynı anda tepemizde aydınlatma

fişeği yanıyor. Bulgar hatlarına doğru dört kişi kaçışıyor. Arkadaşlardan bir kaçı koşanları kovalıyor. Geri çeviriyorum onları. Bir düşman ölüsü, bir de yaralı tutsakla dönüyoruz siperlere.

Ölüyle yaralı Bulgarların adlarının Yuvan ve Petko olmadığını öğrenince göğüslerimden koskoca bir dağ kalkıyor. Bu isimleri slavlar çok kullanırlar, ama gene de ölüyle yaralının adları Petko ve Yuvan değil...

Bu olay bana çavuş terfiyesiyle «Savaş Salibi» ni garantiliyor. Bölüğün günlük emrinde şunlar yazılı: «... şuurlu, kahraman, numunei imtisal olacak kıymette gerçek bir yiğit ve gerçek bir komutan olarak v.b., v.b....»

Neden? Çünkü zifiri karanlıkta, tirtir titreyerekten, aman ölmeyeyim korkusu ve düşüncesiyle bir başka insanı süngüledim de ondan! Son kerte utanılacak, son kerte rezil buluyorum kendimi. Elime bir ayna verseler kendi yüzüme bakacak yürekliliği bulamıyacağım. Gidip de süngülediğim adamın cesedini görmek isteği yakıyor içimi, ama onunla karşılaşacak yürekliliği bulamıyorum kendimde. Bir düşünce mıhlanmış kafama: «Bu ceset benim eserim!» Ağlamak için yalnız kalmaya can atıyorum. Çok utanılacak, çok acınacak durumdayım. Başkalarının karşısında ağlıyabilecek, kanlı çavuş terfiyesini subaylarımın yüzüne fırlatacak kadar bile güç kalmamış bende. Sabahtan beri millet beni tebrike geliyor. Yüksek sürümlü gazetelere başlarından geçen yiğitlik olaylarını anlatan kahraman subayların o yapmacık tavırlarını takınıp «teşekkür ederim» diye karşılık veriyorum ağırbaşlı. Olay üstüne sorulan soruları karşılıksız bırakıyorum. Gücümün üstünde bunu yapabilmem. Bu davranışlarımı herkes «çok asîl bir tevazu örneği» olarak niteliyor. Dimitratos No. 2'im ben artık. Şu farkla ki, Dimitratos yiğitliğinin, ağırbaşlılığının armağanını daha az hayvanca bir biçimde kazanmıştır.

Sevgilim her zamankinden daha acınılacak durumdayım. Sen ve anam beni beklemeseniz kıyardım canıma. Acılar içinde kıvranarak ölmeyi bir kurtuluş yolu saydığım anlar oluyor. Böyle anlarda kafamda insafsızca dolaşan delirme tehlikesinden beni koruması için Tanrıya dua ediyorum.

GÜNEŞE KURBAN

Dün öğleden sonra büyük bir mucizeyle karşılaştık! Saat tutmacasına tam ikiden dörde çeyrek kalana dek güneş açtı. Özlemini çektiğimiz bunca uzun süreden sonra: Artık tamam, bitti, bir daha güneş yüzü göremiyeceğiz diyordum hep kendi kendime. Çamurlu tepeciklerin üstüne gün boyu yayılan ıslak duman bulutlarının ardında yitti de gitti koca güneş, diyordum. Bıraktı da gitti bizleri acımasız. «Yüzünü bizlerden çevirdi ve de bizler çukura indirilenlerle bir olduk.» (1) Ama ne var ki, Tanrı o altın bakışlarını bir kez daha üzerimize çevirme kararı almış. Güneş açmış, küflü ruhlarımızı tâ derinliklerine dek ısıtmıştı. Sığınaklarımızda tümümüz bu mucize karşısında şaşırıp kalmış, sonra da kirli yüzlerimizi dar deliklerden dışarı uzatmıştık. Karşımızdaki siper hendeğinin duvarıyla dar bir gökyüzü şeridi görebiliyoruz bu durumda. Olsun. Çamurlu hendeğimizi güneş doldurmuştu, çok değerli, pek çok değerli altın bir güneş! Siperin sırtındaki bir konserve kutusu gümüş gibi parlıyor. Dönüp arkadaşların yüzlerine bakıyorum teker teker. Ateşli, ışıklı, insanı sarhoş

(1) İncil'in Yunanca metninden. (N. H.)

eden bir hayranlıkla dolu kestane renginde birer çift göz var o kıllı suratların göz çukurları içinde. Kanasıya, doyasıya güneş ışınları emmiş o mutsuz Midillili gözleri bunlar.

Kimsenin ağzını bıçak açmıyor. Herkes hayran. Yalnız kardeşim bıyığının ucunu ısırıp şöyle sesleniyor hayran:

«— Ulaaan!»

Çevrede kesin sessizlik. Çıt yok. Kendi kendime: «Yok canım, diyorum, yok, savaşta değiliz biz, savaş korkunç bir düştü savaş, vehimli bir kâbus!» Ve, bu rutubet ve insan kokusu dolu çukurdan, bu bit yuvasından, gençliği kemirip bitiren bu kurtlu mezardan kalkıp şöyle bir dışarı çıkayım, diyorum. Güneşe. Kasabaya uzanıp bir güzel yıkanayım, tıraş olayım, çamaşır değiştireyim, yaşamın mutluluğuna bırakayım kendimi, sevgiye, aşka vereyim. Ben bunları düşünürken birden bir patlama:

«— Grrrannnng!»

Çok yakınımızda, burnumuzun dibinde. Dehşetle yuvalarımıza geri çekiyoruz kendimizi, inlerimize sokuluyoruz.

Patlayan şeyin bir torpil olduğuna kardeşim bahse girmeğe hazır. Islık tiz; belirli, tuhaf bir ıslık. Tartışma başlıyor, savaş tekniği bakımından herkes birer gösterişli uzman. Bu ara siper hendeğinin çamurları içinde yürüyen birinin ayak sesleriyle duvara çarpan kasaturasının tıkırtısı duyuluyor. Koşup gelen er Fikos adında biri. Başına büyük gelen miğferinin altındaki ufacık suratını sığınağın deliğinden sokuyor, aceleci boğuk sesiyle şu haberi fırlatıp atıyor içeri:

«— Bölük yazıhanesine düştü. Bir çok ölü var!»

Elden geldiğince eğilip koşmasına devam ediyor.

«— Vay canına!»

Yerimizden fırlıyoruz.

Miğferin kayışını çenemin altına geçiriyorum, kardeşim engel olmaya fırsat bulamadan fırlıyorum dışarı. Yüreğim hızla çarpıyor. Heyecan ve korku kurşun ağırlığında, ruhumu eziyor, delip geçiyor. Siper hendeği tenha, ıssız. Yalnız nöbetçiler oldukları yerde büzülmüş, bakışlarını kendi gözetleme alanına dikmişler, çamura belenmiş paçavra yığınlarına, güneş altında çamurların içine bırakılmış çöp kümelerine benziyorlar. Patlamayı izleyen o sessizlik çevreyi kaplamış tüm. Şimdi bu sessizlik daha da etkili, bir işkence hemen hemen. İnsanın bu sessizliğe «gürültülü bir sessizlik» diyesi geliyor. Yazıhane sığınağına varıp içeri daldığımda kendimi korkunç bir olay karşısında buluyorum. Hava barut kokuyor. İki sedyeci, bölüğün sıhhiye erlerinden birinin yardımıyla vurulanlara ilk yardımları yapmaya çalışıyorlar. Dört kişi vurulmuş. Yüzbaşımız omzundan hafif bir yara almış, yatağına uzatmışlar. Gözleri patlama sonucu kançanağına dönmüş, taşa çarpıp zedelediği dizinden yakınıyor daha çok.

Teğmen Apostolu, bu irikıyım Atinalı delikanlı ölmüş. Nohut iriliğinde bir çelik tane onu canevinden, tam kalbinden vurmuş. Oracıkta, kapının önünde, tertemiz, hiç yara almamış gibi kan lekesiz uzanmış yatıyor. Ötekiler levazım çavuşu Perdikis ile yardımcısı onbaşı Yoannu. Çavuşun yazı yazdığı bir anda gelip üç parmağını götürmüş mermi. Parmaklar oracıkta yerde yatıyor. Çavuşun kafası ezilmiş tırtıllara dönmüş. Yüzbaşının karyolasının altına sokulmuş, kısa kısa inildiyor. Gövdesini korkunç bir titreme almış, gözleri faltaşı gibi açılmış, elindeki sargıyı seyrediyor. Sargının ucundan kan damlıyor. Onbaşı Yoannu'nun durumu hepsinden berbat. Sol bacak kör baltayla koparılmışçasına kalçasından kopmuş, tüm ayrılmış gövdesinden. Sol kolu dirseğin az üstünden kırık, ezik bir iki adele parçasıyla tutunuyor. Sırtüstü uzanmış, acıdan kendinden

geçmiş, korkunç bağırıyor. Sıhhiyeciler oluk oluk akan kanı durdurmak için büyük çaba harcıyorlar.

Telefona koşup ahizeyi alıyorum elime. Bağırıyorum:

«— Alay doktorunu ver!»

Yüzbaşı acılar içinde yüzünü buruşturuyor, susturuyor beni:

«— Çalışmıyor ki dinini ...»

«— Biz gidelim öyleyse...»

«— Haberci yolladım, otur sen.»

Yüzbaşı bitik. Yoannu durmadan feryat etmekte. Sıhhiyecilerin çabası kanı durduramıyor, oluk oluk akıyor kan. Onbaşının feryatları uzun uzun, keskin, doğuran bir kadının bağrışları gibi. Yanına sokuluyorum. Boncuk boncuk ter döken alnını siliyorum bir bezle. O masmavi, çocuksu yaşlı gözleriyle yüzüme bakıyor tarifsiz acılar içinde:

«— Kurtarın beni... Doktor... Doktor nerede?...»

«— Korkma, telâşlanma, yok bir şeyciğin!»

Bu anlamsız sözlerden fazlasını beceremiyorum. Parçalanmış uzuvlarından acılı yaşamının kızıl bir su hendekçiği gibi akıp gittiğini görüyorum. Dereciğin kaynağı kol bölümünde kurumuş, ama kör balta yarasında aralıksız, ağır ağır akan sürekli bir musluk var, kan musluğu. Yaralının son nefesinde kuruyacak bu musluk.

«— Bırakın bacağımı!» diye bağırıyor. «Asıl iş burda!»

Kolunu gösteriyor.

Sıhhiyecilere bakıyorum merakla. Demek bacağı onu ilgilendirmiyor. Sıhhiyeciler işaret ediyorlar konuşma diye. Anlıyorum. Mutsuz delikanlı şimdi iki bacağa sahip bulunmadığının, bacaklarından tekinin gövdeden kopan gibi kalçasından ayrıldığının farkında değil. Bilmiyor budanmış bir gövde olduğunu. Dönüp kopuk bacağa bakıyorum dehşetle. Kapının yanındaki koridorumsu dar yere atılmış

bu bacak. Kesik yeri «Kiler Esas Defteri» nin açık sahifeleri üstüne rastlamış, yazılı yaprakların üstüne boşalan kopuk damarların son kan damlaları damlıyor. Ölmüş, mavi kefenine sarılmış, bağcığı telefon kablosundan uydurulmuş postalıyla önümde yatan bu bacağa bakıyorum. Apayrı, kendi başına bir ceset bu bacak. Boğazlanmış bir bebe cesedi. Dar koridora paspas yerine serili çuvalı alıp bacağı örtüyorum.

«— Doktor...doktor...nerde kaldı doktor?...»

Giderek sesinin, haykırışlarının tonu zayıflıyor, kısılıyor, daha da güçsüz, daha da cılız oluyor. Dakikalarla birlikte, parçalanmış kalçasından kanla beraber ömrü de akıp gidiyor. Dudakları daha da soluyor, gözleri zorlukla oynuyor. Sonra sesi aralıksız bir yakınma, biteviye bir hıçkırık oluyor yavaş yavaş.

«— Anacığım...anacığım...anacığım...»

Bu ses de duyulmaz oluyor az sonra. Temiz dudakları hafiften titremekte. Bakışları tavandan sarkan bir matraya dikiliyor birden. Ak alnı kaşlarının arasındaki dikey çizgilerle doluyor. Tavandan sarkan matraya bakıyor merakla. Matranın sarktığı tavan bölümünde zor anlaşılır, dikkati çeken bir şey var sanki. Sonra alnındaki kırışıklar gözlerindeki merakla birlikte yokoluyor. Yaralı onbaşı rahat, derinden bir nefes alıp öylece kalıyor hareketsiz. Gövdesi birden katılaşıyor. Nabzını yokluyor sıhhiye eri, sonra yaralının tek kolunu bırakıyor. Kulağını kaşıyor, alçak sesle:

«— Tamam, diyor. Sizlere ömür!»

Sedyecilerden biri dizleri üstünde doğruluyor, kalkıyor. Gidip kopuk bacağı kucağına alıyor yeni doğmuş bir bebe gibi, getirip budanmış gövdenin yanına iliştiriyor. Çekinmeden yapabilir artık bu işi. Bacağın kesik yerinden, ortasından, ezik adele parçalarıyla yırtık pantalonun ara-

sından kırık kalça kemiğinin iliği sarkıyor. Aklı penbeli, besili bir ipekböceği kurdu gibi ilik.

Yüzbaşı ölgün bir sesle:

«— Tamam mı?» diye soruyor.

«— Günahları bağışlandı yüzbaşım...»

«— Şimdi çavuşu vakit kaybetmeden istasyona koşturun. Marş marş!»

«— Ya siz, yüzbaşım?»

«— Yok benim birşeyciğim, burada kalırım.»

Sedyeciler levazım çavuşu Perdikis'i sedyeye yerleştiriyorlar. Yüzbaşı yaralının eşyalarını da almalarını söylüyor. Dışarı çıkınca sedyecilerden biri —Yediadalı bir kopuk (1)— yüzbaşının kendisi kendi iğreti sargılarıyla uğraştığından, durumdan faydalanıp ince burnunu benden yana uzatıyor, o tuhaf tatlı şivesiyle, şarkı söyler gibi şöyle diyor:

«— Yazık, çavuş bazı eşyalarını alamadan gidiyor!»

«— Neymiş onlar?»

«— Hiç... Önemsiz be kuzum, şey işte... Yani... Şu üç parmağı burada bırakıyor da!...»

Yüzbaşı çıkışıyor:

«— Muzip pezevenk!»

Sıhhiyeci, kopuk parmakları pamukla tutup alıyor yerden, onbaşı Yoannu'nun cesedinin yanına sıralıyor. Cesedin gözleri henüz ıslak gözyaşlarından. Donuk, mavi bakışları hâlâ tavandaki matraya dikili. Gözlükleri yana kaymış. Bilinçsizce kulaklarının ardına yerleştiriyorum sapları. Sonra da utanç duyuyorum bu anlamsız ilgimden ötürü. Bir tuhaf oluyorum. Sanki ceset yana kayan bir gözlükten rahatsız olmuş gibi gülünç bir şey işte. Güneşli kapının önünden iri bir altınböceği geçiyor yana yana, pırıl pırıl. Nerden de çıktı? Sonra gelip yanımdaki direğe asılı

(1) Adriyatik Denizindeki yedi Yunan adası. (N. H.)

miğferin tepesine konuyor. Oracıkta, olduğu yerde kıpırdamadan duruyor, çevreyi süzüyor «ehlikeyf», «zevki selim sahibi», sağlıklı ve evcimen bir yeni kiracı edasiyle sığınağın her yanını ilgiyle gözden geçiriyor. Daha sonra ellerini oğuşturuyor, belli ki pek hoşnut. Sonra kalkıyor, ölü onbaşının alnına konuyor koyu bir damla gibi. Gene ellerini oğuşturuyor hoşnut, kısacık, aceleci adımlar atıp koşuyor, ölünün burun sokumuna geliyor, hortumunu çıkarıyor, sol gözüne daldırıyor. Böceği kışlayıp ölünün yaşlı gözünü siliyorum parmağımla, kapıyorum gözlerini. Emirerleri gelip iki cesedi yanyana koyuyorlar. Teğmeni portatif bir karyolaya, onbaşıyı da temizce bir portatif çadıra. Birer battaniye atıyorlar üzerlerine. Bir süre sonra Alay komutanıyla Alay doktoru, bölüğün öteki subayları geliyorlar sığınağa. Alçak sesle konuşuyorlar, yüzbaşımızın elini sıkıyorlar.

Birden güneş bir bataklığa gömülürcesine yokoluyor. Az sonra da hızlı bir yağmur siperlerimizi dövmeye başlıyor hışımlı, hınçlı. Sığınağımıza dönerken yüzbaşım elimi sıkıyor, akşama çay içmeğe çağırıyor.

Ortalık kararınca gidiyorum. Sığınakta yaralı yüzbaşımızdan daha başka kimseler de var. Kesimin teknik kontrolü ile görevli Fransız teğmeni Déroux, bölük subaylarından bir teğmen, iğrenç, fasarya bir tip. Sivil hayatta dikiş tutturamayıp orduya yazılan uzatmalı gediklilerden bir örnek. Şimdi de, subay kıtlığında omuzlarına tırmanan yıldızlara bakarlar hayran. Neymişiz meğer biz! Bunlar, sivil hayatta kendilerini öbür yurttaşların altında bir düzeye düşüren kabadayılık, ekmek elden, su gölden ilkesi, tembellik, beceriksizlik gibi olumsuz niteliklerin Yunan Ordusunda birer üstün yetenek sayıldığını, orduda yükselmelerine yeteceğini görünce de şaşkına dönmüşler sevinçten. Yeni duruma hemen de ayak uydurmuşlar. Şimdi de pek doğal bir şey, seslendiklerinde «buyur!» komutanım diye

fırlayan birer emirerleri, hizmetlerini gören insanlar var ellerinin altında. Kasabaya inerken beyaz eldivenlerle kara tırnaklarını kamufle etmeyi de bir güzel öğrenmişler. Başçavuş Dalas da burada. Sigarayı dudaklarından düşürmeyen —bölüğün sigara içmeyen erleri sağolsunlar!—, aydın er düşmanı bir ızbandut, zebani.

İçeri girdiğimde taze kan ve sigara dumanı karışımı ılık, hoş bir koku yüzümü okşuyor. Kapı çift kat çadır beziyle ışık sızdırmaz bir biçimde örtülü. Masada çift borulu bir asetilen lâmbası yanıyor. Masanın orta yerinde üçgen bir delik. Bu deliği levazım çavuşunun parmaklarını doğrayan çelik dane açmış. Masanın ucuna yayılan kan lekesi zımparayla silinip temizlenmiş. Toprak döşemeyi de kürekle kazıyıp kanlardan temizlemişler. Sayfaları kanlı «Kiler Esas Defteri», kana bulanmış bir deste oyun kâğıdı, patlayan torpilden artakalan bir kaç çelik parçası sığınağın dolabına hatıra olarak yerleştirilmiş.

Buralarda bize sandalye görevi yapan muhabere kablosu bobinlerinden birine ilişiyorum. İçinde irice bir katı alkol parçası yanan demir kutunun üstünde çaydanlık fokurduyor. Herkesin elinde birer aliminyum kupa, üfleyerek çay içiyorlar. Boşalan kupaları yüzbaşımızın emireri hemen tazeliyor. Bir bisküvi kutusu, yüzbaşımızın şekerliği, bir şişe halis İngiliz rom'u konukların emrinde. Çaylarına bolca içki katıp içiyorlar. Bu kızıl ölüm töreni hem kasvetli, hem de hoş bir tören. Yüzbaşı alçak sesle olayın ayrıntılarını anlatıyor. Dizi yaralı bacağını kımıldatınca yüzü buruşuyor.

Evet, sığınakta patlayan şey bir kara torpili. Déroux parçaları görmüş, torpilin gücünü ve markasını belirtmiş. Bizim cephede ilk kez kullanılıyor bu torpil. «Serseri» bir torpilmiş bu! Yani kör atışla atılanlardan. Düşüp patladığı sığınak bir «hattı bâlâ» nın ardında, düşman gözcülerinin göremiyeceği bir yer. «Hesapsız atılan ama tam isa-

bet kaydeden cinsten bir torpil.» Erlerin deyimi bu. Öyle esmiş işte karşıdaki topçu erinin aklına, ya da yeni bir fırlatma aracı denemişler. Torpil de gelmiş bu sığınağın tam kapısının üstünde patlamış. Yazı masalarını oracığa güneş altına çekmiş çalışıyorlarmış. Bu da teğmen Apostolu'nun aklına gelmişmiş:

«— Yüzbaşım, masaları müsaadenizle şöyle güneş altına çekiversek diyorum. İliklerimiz ısınır azcık.»

Yüzbaşıyla teğmen pişpirik oynuyorlarmış. Levazımcılar «Erzak Esas Defteri» ni işliyorlarmış. Alın yazısı. Kader. Elden ne gelir? Teğmen Apostolu o sıra sabaha karşı gördüğü kötü bir düşü anlatıyormuş. Barış olmuşmuş, tüm Alay siperlerin dışına fırlamış sevinç nâraları atarmış. Aşağılardan, uzaktan, tâ ovanın öbür ucundan da kara bir gemi görünmüşmüş. Gemi tüm flamalarını, bayraklarını açmış, donanmış. Güvertesi kıpırdamadan duran uçuk benizli denizcilerle doluymuş. Denizciler kollarını sıkıca göğüslerine kavuşturmuşlar, ciddi, keskin bakışlarla bakarlarmış.

Gemi yaklaşmış, çıplak tepecikleri aşmış, siperlerimizin tam önünde durmuşmuş...

«— Güneş özlemi bizi mahvetti!...»

Yüzbaşımız fısıldıyor bunları rüya tâbir eder gibi, alçak sesle, iç geçirerek. Dönüp bir kez daha üstü örtülü ölülere bakıyoruz. Güneşe kurban verilen iki delikanlı cesedi. Asetilen lambasının ışığı çoğalıp azaldıkça, ölülerin üzerinde gölgeler oynaşıyor. Sanki ölüler üzerlerindeki battaniyeleri çekip atmak istiyorlar. Onbaşı Yoannu'yu gözlerinde gözlük battaniyenin altında düşünüyorum da, bir süre önce gene gözlerinde gözlük uykuya dalmış hali geliyor aklıma.

Omuzlarından sarsıp şöyle dediydim o gün ona:

«— Ulan gözlüklerini çıkarmadan mı yatıyorsun?»

Şaşırmış, o çocuksu mahmur gözlerini kırpıştırmış, o munis, o iyilik saçan gülücüğüyle karşılık vermişti:

«— Öyle... Düşlerimi daha temiz görebiliyorum böyle de ondan!»

Rom'lu çaylarımızı yudumluyor, yüzbaşımızın sigaralarını tellendiriyoruz. Bu yeraltı ölüm hücresinde kasvetler yavaş yavaş dağılıyor şimdi. Üzüntüler yokoluyor. Asetilen lâmbasının beyaz ışığı, giderek yükselip daha da canlı, daha da neşeli hale gelen şamatalarımız, kasvetimizi, üzüntülerimizi kapı dışarı ediyor, belli.

İnsan boğazlamasının korkunçluğu, fecaati, oldukça yüksek ama daracık sığınak kapısına gerili çadır bezinin aralıklarından sıyrılıp dışarı çıkıyor bir tamam. Dışarı. O soğuk, o çamurlu hendeğe, deşik kum torbalarına, buz gibi bir yağmurun iğnelediği, poyrazın çimdiklediği küflü tepeciklere doğru yol alıyorlar kasvetler, üzüntüler. İnsan kendini sağlam, sıcacık, karnı tok, sırtı pek, burnunun altında bir kupa dolusu rom'lu çay, dudaklarında kokulu lüks bir sigara yangelmiş bulunca... Çok hoş oluyor doğrusu. Çok iyi biliyoruz. Dışarısı soğuk, yağışlı, dayanılmaz kertede berbat. İki karşılıklı hat arasında devriyeler çamurlara bata çıka insan avını sürdürmekte. Ve de karşımızda boğazlanmış kuzular gibi sıcacık kanlarını daha az önce toprağa akıtan iki mutsuz arkadaşımızın cesetleri yatiyor. Bu düşünce doğal olarak, böylesine bir açıklık, böylesine bir küstahlıkla doğuyor işte kafalarımızın içinde. Çok iyi biliyorum ki şu an bizi sarhoş eden şey yüzbaşımızın rom'lu çayı; kokulu sigaraları değil. Asıl bu düşünce bizi sarhoş eden.

Bir ara yüzbaşım Yoannu ile hemşeri olup olmadığımızı soruyor. Evet, hemşeriyiz. Adamızın Lepetimnos bucağına bağlı bir köyündendi Yoannu. Evliydi de. Hem yeni evli. Şu son günlerde bana karısının bir papaz kızı olduğunu, yakında baba olacağını köyünden gelen bir mektuptan

öğrendiğini söylemişti. Tam bu an başçavuş kalkıp dolaptan bir paket çıkarıp ağır ağır açmaya başladı. Pakette ölünün ceplerinden çıkan ıvır zıvır var. Bunlar ölünün ailesine gönderilecek. Paketten iki gözlü karton bir cüzdan çekip alıyor başçavuş.

«— İşte karısı!» diyor.

Resmin kenarları hırpalanmış ama, oldukça temiz. Yaldız kapsüllü deliğine mavi incecik bir kurdelâ ile bağlı koyu kestane renginde, pırıl pırıl bir tutam da kadın saçı var. Bu kutsal evlilik anısı şimdi elden ele dolaşıyor. Teğmenlerden biri, kıvırcık arap saçlı ve ufacık esmer dudaklısı, fotoğrafı nerdeyse gözleriyle yiyecek. Saç tutamını eline alıp uzun uzun, derin derin kokluyor. Gözleri pırıl pırıl, iç geçiriyor:

«— Dinim aşkına güzel kadın doğrusu!. Paskalya çöreği!»

Fransız, çatpat Yunancasıyla onaylıyor:

«— Tres chic, çok güzel, çok güzel!»

Ben de bakıyorum fotoğrafa.

Evet, o işte, ta kendisi. Alersuda bu kadın. Papazın küçük kızı. Kara gözlü, incecik kara kaşlı, civelek gülücüklü, fistanını inatla dürtükleyen, göğsünde birbirinden ayrı bitmiş o onurlu memeciklerin sahibi genç kız. Bu memeler insanı aşk şölenine çağıran olgun, aşk usareleri taşan, sulu bir meyva. Şu an da bu sığınakta yine gülümsemekte. Ve de bu sığınağın toprak döşemesinde Yoannu'nun dökülen zinde kanı kürekle kazınıp atılalı daha iki saat ya geçmiş ya geçmemiş. Döşemenin toprağı onun kanının ıslaklığını taşıyor henüz. Ve de bu sığınağın havasını, bir tutam insanı mutlu kılan kadın saçı, bu kadın kokulu bir tutam saç mis mis kokutmuş. Sigara dumanı, iyodoform, yanık alkol, Yoannu'nun karısının o keskin kokusunu taşıyan bu cehennemin bodrumunun havasını!...

Ve de Yoannu, bir portatif çadır bezine sarılı, az öte-

de upuzun uzanmış yatmakta. Sol bacak kör bir baltayla kalçadan koparılmış, gövdeden ayrılmış. Kesik. Battaniyenin altında. Kendi başına bir ceset, bir bebe ölüsü. Mavi sargı bezlerine sarılı. Tek ayağında tek postalıyla. Üst yanı karaya çalan kızıl bir yara. Oracıkta hiç de doğal olmayan bir biçimde durmakta. Kemik, satırla kırılmış gibi. Yırtık pantalon kumaşının, ezik adelelerin arasında kıpkırmızı, koskocaman ölü bir ipekböceği kurdu ilik.

Genç kadın fotoğrafta boyuna gülümsemekte. Bir canı ardından gülercesine. Çapkın, civelek, âşık, mutlu, hepimize gülücükler yollamakta. Bu yarı sarhoş, düşlerinde onu çırılçıplak soymuş avellere, dangalaklara gülücükler yağdırmakta. Fransız teğmene. O kazık başçavuşa! Zavallı kız, şimdi şu bizim bildiklerimizden habersiz, olgun, dolgun memeleriyle bizleri aşk şölenine çağırmakta...

Mutsuz çocuk! Fukara Yoannu onbaşı!..

Bölüğün en efendi, en terbiyeli savaşçısı. Tümümüzden daha iyi yürekli, daha görevsever. Daracık siper hendeğinde giderken karşıdan biri gelince çıkartma resim gibi duvara yapışır, yolverirdi. Mavi gözlerinde bir gülücük pırıldardı hep. Şu son günlerde bile. Çektiğimiz eziyetlerden asabımızın son kerte bozulduğu, giysilerimizle bile hırlaşmaya alesta olduğumuz, rastgele küfredip hayasızca konuştuğumuz, boğaz boğaza dövüştüğümüz şu kör günlerde bile onun yüzünden gülücükler eksik olmamıştı.

O büyük yürüyüş günlerinden bir gün, bölüğün dosyalarını yüklerken, yedeğinde katırıyla yanından bir mekkâreci geçerken hayvan, zavallının ayağına basıp tırnaklarını ezmişti. Yoannu acıdan yere çöküvermişti. Yüzbaşımız dikkatsiz mekkâreciye çok kızmıştı, çıkışmaya başlamıştı. Durumu gören Yoannu yerinden fırlamış, dudaklarında o ünlü gülücüğü, önemsiz bir kaza olduğunu, artık bacağının acımadığını yüzbaşıya söylemişti. Ama, Yoannu

tüm o yürüyüş süresince gizli gizli topallamıştı. İşkenceler, acılar dolu tam dört gün süreyle.

«— Hem gözüpek bir çocuktu, diyor yüzbaşımız. Bir gün kendisini gözetleme yerinden dürbünle seyrediyordum. Koltuğunda «Günlük Emir» dosyası «Tilki Geçidi» nden geçiyordu. (Burası iki tepe arasına sıkışmış tehlikeli bir geçittir. Bulgarlar şüphe uyandıran en önemsiz durumlarda bile burasını acımasız bir ateş altına alırlar. Ama, Yoannu alaydan emirleri alıp getirmek için buradan günde iki kez geçmek zorundaydı). O gün hayran oldum bu genç kız yapılı delikanlının göğsündeki yüreğe. Bulgarlar onun koşar adım geçtiğini görünce hemen ateşe başlamışlardı. Eh çocuklar, bir görmeliydiniz onu! Her mermi ıslığında tam siper yatıyor, patlamadan sonra da hiç bir şey olmamış gibi koşmasına devam ediyordu. Manevrada sanki mübarek...»

Dönüp bir daha bakıyoruz saygıyla battaniye örtülü cesede. O, battaniyenin altında yatan ak dudaklı, gözleri kapalı, balmumu rengindeki yüzü getiriyorum gözlerimin önüne. Gözlükler hafifçe yana kaymış. Oracıkta.

Sonra nasıl olduğunu anlamadan bir başka konuya geçiyoruz. Nasır üstüne konuşuyoruz!

Başçavuş elindeki bisküviyi parmaklarıyla beraber çay kupasına batırıyor, şöyle diyor:

«— Bu nasır denilen musibet sivillere, mahallebi çocuklarına özgü. Biz askerler nasıra karşı en etkili ilâcı bulmuşuzdur. Yönleri değişmeden içlerinde rahatça «geri dön» hareketi yapılabilen bir çift asker postalı!»

Fransız teğmeni şu son dört yıldır nasır yüzünden neler çektiğini anlatıyor keyifli. Doğru vallahi, öylesine doğru ki, rahat edebilmek için evlenmeğe bile karar verecekti teğmen nerdeyse! Nasıl mı? Evlenmek? Lieutenant Déroux sarhoş şu an muhakkak!

«— Non, pas sarhoş!»

Olay şöyle geçer: Bir gün Déroux dalgın dalgın bulvarda yürürken birden «Ayyy!» diye bir feryad. Yanında yürüyen bir yosmanın nasırına basıvermiştir istemeden, kazara. Kızcağız acıdan mosmor. Déroux binbir pardon kızın koluna girer, yürümesine yardım eder. Gidiş o gidiş. Dört yıldır hâlâ kızın kolundan çıkamamıştır Déroux. Üstelik çıkmak niyetinde de değildir. Tüm varlığı, tüm benliğiyle kıza vurgundur. Hatta kızı Selânik'e getirtip evlenmeyi bile düşünüyor Déroux. «Tanrı yardım eder de «yeros» kalırsa!» (1)

«Yeros!» diye yanlışını düzeltiyoruz bir ağızdan gülerek, aradaki farkı açıklıyoruz.

«— Anladi!... Anladi!.. Tamam, sağlam, sağ kalırsam... değil ihtiyar... Sağlam, non' ihtiyar. C'est-ça! Bu iş ister sağlam, yok ihtiyar. N'est-ce-pas?»

Sonunda söz asıl rayına oturuyor.

Kadın konusu!

Hey Tanrım! Bilsen sevgilim bu sığınaklarda kadın konusu üstüne ne ateşli, ne hırslı tartışmalar olur! Kadın üstüne konuşmadığımız zamanlarda da kadını ateşli, hummalı bir hastalık gibi düşlerimizde yaşarız. İnlerimizde yorgunluktan bitik durumda, can sıkıntısından bezgin uzanıp uyuduğumuzda, kadını düşlerimizde görmekteyiz. Cılız kollarımızı ona doğru uzatıp yalvarmaktayız. Hayalimizde canlandırmaktayız çırılçıplak onun dişiliğini. Kadın sözcüğünün, kadın varlığının anlamını esrar dumanı gibi ciğerlerimize sindirmekteyiz. Karışık kafamızda kadını en ince ayrıntılarına dek yaşatmaktayız. Geçmiş anıların çizgilerini, hareketlerini şehvetle yaşamaktayız yenibaştan. Tüm duyularımızla özlemini çekmekteyiz tatlı bir ahu gibi. Ka-

(1) «Yeros» sözcüğünün tonu son heceye vurulunca «sağlam», «sağlıklı», «sağ», ilk heceye vurulunca «yaşlı», «ihtiyar» anlamına gelir.

dına karşı sonsuz, ilkel ve vahşice bir hayranlık duymaktayız burada, bu duyunun etkisi altında kadın üstüne konuşmaktayız. Ah, nerede, nerde kaldı o haz ve hız tanrıçası? Gelsin, gelsin de artık biz onu çılgın törenlerimizde kutlayalım. Neden gelip de o gül ayaklarının altında tek zevkinden bitkin mutlu hayvancıklar gibi inildeyen milyonlarca savaşçıyı çiğnemiyor? Ah, gelsin artık, gelsin de şu abazan, şu damızlık erlerin sürü sürü, kıvrım kıvrım kıvrandığı o derin, o rutubetli kaya oyuklarında hatırcağızı uğruna kana susamış kamalar parlasın! Erler, abazanlıkla sarhoş, bu oyukların içinde sürünerek sayıklamada. Burada, Azrailin kanatları altında «kadın» sayıklamada. Aç çakallar gibi, şehvetten kudurmuş, ellerine geçecek kadını paramparça etmek, karnını deşmek, sonra da cinsel haz sevinciyle o kıllı suratlarını kadının deşilmiş pespembe karnının içine daldırmak istemekte...

Sığınakta hayasızca sözlere sıra gelmiş, yüzler ateş kesilmiş, hareketlerden, seslerin tonundan, azgın, vahşî bir sevinç havası esmeğe başlıyor.

Başçavuş saralı gibi ellerini kollarını sallıyor. Balkan savaşında başından geçen bir olayı anlatıyor:

«— ... Bir tekme atıp kapıya devirdim, içeri daldım. Süt gibi bembeyaz, akpak bir hatuncuk. Memeler ekmek ayvası. Bir içim su. Anlarsınız ya...»

Kalın dudaklı, kıvırcık arap saçlı bücür teğmen ayağa fırlıyor. Rom'lu çay dolu kupasını kaldırıyor:

«— Bayanlar, baylar!.. Her iki yarıyuvarlağın tüm kadınlarının ve tüm kadınların her iki yarı yuvarlağı şerefine kadehimi kaldırıyorum!»

Yüzümüze bakıyor esprisinin nasıl bir etki yaptığını anlamak amacıyla yumuk gözleriyle teker teker. Sonunda gülümsüyor pek hoşnut. Başçavuş disiplin kurallarına uygun olarak bıyık altından gülümsüyor. Sarkık bıyığının arasından iki dizi sapsarı diş görünüyor. Teğmen başçavu-

şa teşekkür gülücükleri yolluyor. Ama öbür teğmen ilkinin foyasını meydana çıkarıyor, bozuyor herifi:

«— Kes ulan! Bu espri senin değil. Ya birinden dinledin, ya da bir yerde okudun!»

Kalın dudaklı teğmen, dil alışkanlığından olacak, kırallık armalarının üniformalardan sökülüp atıldığını unutarak and içiyor:

«— Taşıdığım kutsal arma adına seni temin ederim ki...»

Yollu direnecek oluyor.

Yüzbaşı portatif karyolada yatan cesede bakıp uyarıyor ağırbaşlı:

«— Bu armayı ağzına aldığını şurda yatan arkadaşımız duyabilseydi hali dumandı!»

Gerçekten de teğmen Apostolu, Cumhuriyet İhtilâlinin yaman bir savaşçısıydı sağlığında. Halkımızın kırallık kâbusundan, tutsak kardeşlerimizin düşman boyunduruğundan kurtarılacağına inananlardan, bunun için uğraşanlardan biriydi. Elinde bir deste oyun kâğıdı böyle pisi pisine öleceğini nerden bilsindi fukara!

Fransız teğmeni sözleri pek hayasız bir şarkıya başlıyor. Herkes elindeki kupayı masaya vurup tempo tutuyor.

«— Salônik... Nik... Nik...»

Kıyamet. Zóm olduk topumuz diye geçiriyorum aklımdan.

Tam bu an dışardan ayak sesleri geliyor.

Biri usulüne uygun olarak parmaklarıyla kapıyı örten çadır bezine vuruyor, kapıya vurur gibi.

«— Gel!»

Dört sıhhiye eri giriyor içeri iki sedyeyle.

Cesetleri götürecek görevliler. Konuşmalar duruyor, ufak bir karışıklık oluyor. Teğmen Apostolu'nun iri gövdesini sedyeye koyuyorlar. Kollarının biri sarkıyor sedye-

den. Koldan kısa süreli bir şırıltıyla bir sıvı akıp toprakta büyücek bir leke yapıyor. Göğsünden aldığı minnacık yaradan damla damla sızıp biriken kan bu akan. Sonra bunu, Yoannu'nun sedyeden pat diye yere düşen kopuk bacağının görüntüsü karşısında duyulan ürperti izliyor. Sıhhiye erleri kopuk bacağı cesede dört kancalı iğneyle ekliyorlar. Kopuk bacaktaki postal sağlam bacağın dizi hizasında, burkulmuş bir ayağa giydirilmiş gibi tersine dönük, yana bakar durumda. İnsan ölünün sâkin, bembeyaz yüzünü görmese, bacağın bu anormal durumundan sahibinin pek tedirgin olduğunu sanacak! Gözlükler canlı bakışlar gibi parlak. Başçavuş kırık kolu da kancalılarla tutturmalarını öneriyor sıhhiyecilere, ne olur ne olmaz. Yolda kopup düşebilir, diyor. Hatta cesedin cebine yaralı levazım çavuşunun kopuk üç parmağını da kosak hiç fena olmaz! Öbür dünyaya üç fazla parmakla gidecek ama daha iyi. «Hikmeti Hüda» nın suratını «al sana» deyip sekiz parmakla birden karışlamak her kula nasip olmaz!...

Esmer teğmen sırası gelmişken bu espriyi de eleştirir nitelikte bir bakış fırlatıyor başçavuşa, gülümsüyor alaycı: «Sen de berbat ettin bir çuval inciri Başefendi!»

İyi geceler deyip sığınağıma dönüyorum. Karanlık kopkoyu, ıslak. Gece çamurların üzerine abanmış amansız, siperleri doldurmuş. Karanlık ıslak, kopkoyu. Yürürken insan geceyi ikiye böldüğünü, eliyle aralayıp kendine yol açtığını sanıyor. El yordamıyla duvarları yoklayarak ilerliyorum. Elimin dokunmasıyla duvardaki çamur parçaları yerdeki su birinkintilerine düşüyor çup diye. Sığınakta görevi olmayan iki arkadaş horlamakta. Bitkisel yağ dolu konserve kutusunun fitili cılız bir ışık yaymakta. Tavan tahtalarından birine saplı kasaturanın namlu deliğine telefon kablosuyla bağlı sarkmakta bu yağ kandili. Farelerin şerrinden düşündük bu yöntemi. Uyuyan arkadaşlar hor-

lamada, insan onları bu kandilin altında iki ceset sanacak. İçeri girince biri uyanıyor, konuşuyor mahmur:

«— Yatağını sardığın postun içine kapıdan giren sular sızmış, dikkatli ol!»

Sonra hatır hatır kaşınıyor. Çabuk çabuk, hırslı bir kaşınma. Tırnakların kıllı deride çıkardığı hatırtı rahatça duyuluyor. Uykuya dalıyor ama kaşınmasına devam ediyor, birşeyler sayıklıyor dişleri arasından.

Bir köşeye büzülüp battaniyeme sarılıyorum sıkıca. Yüzbaşımızın rom'u şakaklarımı zonklatıyor. Gözlerimi kapayıp düşüncelere dalıyorum: «Ceset üretmekten daha kolay, daha basit bir iş yokmuş meğer. Şu teğmen Apostolu'nun haline bak. Bezelye irilikte bir çelik parçası. Gençlik, erginlik, güçlülük, düşün ve fikir adamlığı, hayal ve hareket. Birden şarrr! diye bir çuvaldız deliği gibi incecik bir delikten bir anda akıp gidiveriyor. Tam sol memenin altında, mosmor bir delikten. Derinin önemsiz bir söküğünden. Nah, şuracıktan. Güçlü, sağlıklı bir yaşamın tüm hazineleri boşalıveriyor!..»

Daha da tuhaf bir şey düşünüyorum: «Eğer doğada hiç bir şeyin kaybolmadığı bir gerçekse, yalnızca maddenin biçim değiştirdiği doğruysa, bu dev delikanlının harcanmamış tüm o güçleri ne oldu öyleyse? Şu minnacık deri söküğü olmasaydı, sayısız yaşam belirtilerinin doğmasını sağlıyacak olan o harcanmamış güçler ne oldu acaba?»

Dahası var: «Teğmen Apostolu arzular, ihtiraslarla dolup taşan, bilinçli, idealist ve de yakışıklı bir erkekti. Doğa onu böyle yaratmıştı. Büyük başarılar peşinde koşup coşan eşsiz bir varlıktı. Ama gene de şuncacık bir çelik parçası bu eşsiz varlığı, bu olağanüstü yaratığı mutsuz bir ceset yapıvermişti. Ve de bu ceset kokmaya yüz tutmuş, ekşimeye başlamış, ruhsuz, bilinçsiz bir hamur yığınından başka bir şey değil şu an. Küflü bir jelatin kümesi örneğin!»

Evet, doğa kendisine geri verilen maddeleri yenibaştan yoğurup şekillendirir, cömertçe çevreye dağıtır. Kalbin irice bir parçasını, teğmen Apostolu'nun kalbinin bir parçasını, Toprak Ana'nın derinliklerine doğru sürünerek giden bir ağaç köküne armağan etmiştir şimdi. Kimsecikler farkında değil bu kökün yaşamak için giriştiği savaşın. Onun varlığından bile habersiz olanlar var. Böyle bir şeyi düşünmeyenler sayısız. Ama, kök gene de kendi işine bakmakta. Bu güçlü, bu kıvrak, bu bitki - tırtıl, yeryuvarlağın içine ince bir uçkur gibi dalıp onu çepeçevre sarmak için durmadan daha derinlere, daha diplere uzanmakta. Ve de şu an bu kök tökezlemiş, bir kaya parçasına çarpmıştır. «A, bak işte burada sert bir kaya parçası var!» Yeraltı karanlığında şaşkın duraklamıştı kök. Kör bir kök, gözden yoksun. Ama, sayısız elleri, sayısız ayakları, çevresini yoklayan, besi alan, emen milyonlarca bitkisel dili var. Sürünerek ilerliyen bitkisel bir yaratık, kendine yol açmakta, açmak zorunda. Korkunç, önüne geçilmez bir Güç onu durmadan ileri itelemekte. Marş marş! Kökün heyecanı kudurgan bir çabaya dönüşmüştür. Bu, hiç kimsenin bilmediği, seyretmediği bir dram, gerçek bir tragedya. Bir an için korkunç bir heyecanla sarsılmıştır kök, sonra peşinden bir umut ışığı belirmiştir. O hem ayak, hem dil, hem ağız olan milyonlarca kıldan biri kaya parçasının belli belirsiz bir yarığının içine dalıvermiştir:

«— Gel bakalım babalık!»

Ve de sürünerek ilerliyen bu bitki - yaratık tüm gücünü bu noktada toplamıştır. Her ne bahasına olursa olsun dalıp kayanın içinde ilerlemelidir. Bu kayanın yüreğini bir yandan öbür yana neden delip de geçmesi gereklidir bilinmez! Buysa güç ister. Besi ister. Belirli bir kimyasal maddenin yardımını gerektirir. Bu korkunç, bu acayip gereksinmeleri adım adım izleyen o görünmez Güç, işte kökün

önüne teğmen Apostolu'nun yüreğinden bir parça fırlatıvermiştir:

«— Al bakalım, al şunu da bir güzel karnını doyur!»

Kökün önüne az sonra Apostolu'nun bir zamanlar mavi ufuklara bakarak aşağıdaki sözleri söylediği o güzel, o hülyalı gözlerini de atıverecek doğa:

«— Atina'ya varacağız. Yeni Yunan Cumhuriyetini Akropol'de, Parthenon'da törenler düzenleyip kutlayacağız. Eski Yunan'ın özgür ölüleri Alayımızın borazan seslerini duyacak ve bu sesleri tanıyacaklardır! Vay canına! diyecekler. Yahu bunlar gerçek Yunan nâraları!»

Ama, tüm bunlara karşın Tanrının indinde bir yaban ağacı kökünün bilinmez kimbilir hangi nedenlerle bu kayayı delip geçmesi için güçlenmesi daha yeğdir, daha da gereklidir...

Hımmm. Ara da bul bakalım nedenini...

Yüzbaşımızın halis İngiliz rom'u şakaklarıma durmadan çekiç darbeleri indirmekte. Bense çok daha garip şeyler düşünmekteyim.

Teğmen Apostolu ile onbaşı Yoannu yalnızca yirmi beşer yıl hayatta kalabildiler. Sonsuzluğun tüm öbür sonsuz yılları boyunca hep ölü olarak yaşıyacaklar. Kesin, sonsuz gerçek de bu. Ve de gerçek sonsuzluk sonsuz. Onların bu yirmi beşer yılcıkları bu zaman kasırgasında yirmi beşer damlacık. Bu tufan öylesine bir tufan ki, ölüm sessizliğinde nice Evren'leri, nice Gök'leri susturmaya, yoketmeğe yeter de daha milyarlarca harcanmamış yıl kalır geriye! Bu bakımdan işler öylesine korkunç ki, bu korkunçluğun önemsendiğini gördükçe aklımı oynatacağım.

Sevgilim, içimizde sabırlı **bir ölü** yatıyor. Oracıkta, sessiz ve onurlu, tüm ölümsüzlerin o sessiz duygusuzluğu ile ortaya çıkacağı günü beklemekte bu ölü. Bizse bu Ölü'yü ömür boyu tedirgin edip, bir takım işlerimize karıştırı-

yoruz. Durmadan sağlı sollu tartaklıyoruz, çekiştiriyoruz. Hırslarımızla, arzularımızla, duyularımızla rahatsız ediyoruz onu, dürtüyoruz, öfkelendiriyoruz. Coşkunluklarımızla galeyana getiriyoruz. Ama, O hiç ses çıkarmıyor tüm bunlara, sabrediyor! Yukarı mı dedin? Eyvallah, başüstüne! Aşağı mı dedin? Hayhay efendim, buyrun! Öyle olsun! (İşte böyle düşünüp davranmaktadır Ölü). Tartaklanma öyle pek uzun süremez. Ardından gelecek sonsuz huzur düşüncesi karşısında bir kaç saniyelik tedirginliğin ne önemi olur! Ben, tüm o gelecek milyonlarca yıl boyunca, şu bilemedin altmış ya da yetmiş yıllık rahatsızlık süresini izliyecek tüm o sonsuz süre içinde gene olduğum gibi, **bir ölü** olarak kalacağım!

Tanrının rahmetine kavuşan teğmen Apostolu'nun beni çok tedirgin eden kötü bir alışkanlığı geliyor aklıma şu an. Bölük yazıhanesine ya da onun sığınağına gittiğimde, sık sık, kötü kötü, parmaklarını kütürdettiğini görürdüm hep! Bu ürpertici kütürtüler derisinin altındaki kemik iskeletin «içtima» larda «burda!» diye bağırması gibi bir şey midir? Bilinmez... Ama böyle sersemce şeyler düşündüğüme göre, rom iyice kafama vurmuş olsa gerek... Sersemletmiş beni. Ama... Ne garip! Bak, şuna ne buyurulur? Şayet levazım çavuşu onbaşı Yoannu'nun cenaze töreninde bulunabilse biraz da kendi cenazesinin ardından gitmiş olmaz mı? Üstüne üstlük o, dünyada kendi cenazesini izliyen ilk insan olurdu böylece! Neden mi? Çünkü onbaşı Yoannu'nun ceketinin cebinde bu levazım çavuşunun kopuk üç parmağı yatıyor. Bunlardan birinin ucu, birinci boğum hizasında mürekkeple boyanmış. İyice dikkat etmişimdir buna. Öbür iki parmağın tırnakları sigaradan sararmış...

Yastık yerine kullandığım sırt çantamın içinde, başımın altında, bir fındık faresi peksimetlerimi kemiriyor. Pis

yaratık, yokluğumdan yararlanıp sokulmuş olacak oraya.

Varsın bıkıp usanıncaya kadar kemiredursun diyorum...

COUP DE MAİN (1)

Bak nasıl oldu:

Yüzbaşımız bizi, bölüğün tüm kıta çavuşlarını bölük yazıhanesine çağırdı. Karşıdaki Bulgar siperlerinin krokisini, mevzilerinin havadan çekilmiş bir yığın fotoğrafını masaya yaydı. Telörgüleri, zayıf noktaları, geçit yerlerini krokide işaretledi. Bilinen makineli tüfek yuvalarını, siperlerdeki önemli sığınakları, yazıhaneyi, telefon santrallerini kırmızı kalemle noktaladı. Tüm bunlar casus örgütümüzün kimbilir nice insan kanı pahasına elde ettiği çok önemli bilgilerdi. Bilinçli ve çok yanlı bir çaba ve emek sonucu elde edilen değerli kazançlardı bunlar bizim için. Sonra aynı kırmızı kalemle Bulgar siperinin belirli bir yerini çerçeveledi. Bulgar mevzilerinin bu noktası hatlarımıza sokulmuş bir burun, bizimle alay edercesine çıkarılmış bir dil gibi. Sonra da yüzbaşımız Alaydan gelen emri bildirdi. Otuz seçme er ayrılacak, bu noktaya bir «Coup de Main» yapılacak. Tümen Kurmay Kurulunun mutlaka elde etmek istediği bir kaç tutsakla elden geldiğince çok sayıda önemli belgenin alınıp getirilmesi görevi bölüğümüze verilmiş. Yüzbaşı sırayla yüzlerimize bakıp şöyle konuşuyor:

«— Şimdi bu iş için bana iki gönüllü çavuş gerek. Bu işin tehlikeli bir girişim olduğunu önemle belirtmek isterim. Tilki kurnazlığı, arslan yürekliliği isteyen bir girişim. Oraya gidecek müfreze kendine üç sıra telörgü arasından yol açmak zorunda karşı siper hendeğine ulaşabilmek için.

---

(1) Fransızca askerlik terimi: Baskın. (N. H.)

Hedef, siperin anî bir baskınla talan edilmesi. İçinizden yüreğine güvenip bölüğümüze onur kazandırmak istiyenler bir adım ileri çıksın!»

Yüzbaşı daha sözlerini bitirmeden kardeşim esas vaziyete geçmiş, ileri atılmış, topuklarını hızla çarpıp selâm vermiş, o bas sesiyle gürleyip yüzbaşının sözünü yarıda bırakıyor:

«— Emredersin yüzbaşım!»

Levent yapısını, geniş omuzlarını, irikıyım gövdesini arkadan seyrediyorum. Acıdan yüreğim burkuluyor. Kardeşimin sporcu yapısını asetilen lâmbası aydınlatıyor. Hemen sonra, aynı zemberekle hareket edercesine üç kişi daha bir adım ileri fırlıyor. Kardeşimle bunlardan birini seçiyor yüzbaşımız. Yazıhânede kalıp müfrezeye komuta edecek subayla birlikte girişimin ayrıntılarını inceliyecekler, müfrezenin seçme er listesini hazırlıyanlar. Çıkıp sığınaklarımıza gidiyoruz.

Belirsiz bir korkuyla uyuşmuş beklemekteyim. Üç gece önce düşümde diş çektirdiğimi görmüştüm. Buna aldırış etmemiştim o zaman. Ama, kardeşimi büyük bir istek ve görevseverlikle bu geceki serüvene katılmaya hazır görünce, o geceki düş çivi gibi kafama saplandı. Son zamanlarda bâtıl inançlara önem mi vermeğe başladım, nedir?

Bir saat kadar sonra kardeşim sığınağa döndü. Keyifli, ama biraz da sinirli.

«— Bekliyordun beni!» diyor.

Zoraki ıslık çalarak gerekli şeyleri hazırlamaya koyuluyor. Tüfeğini, sargı paketini, başkaca ıvır zıvırları. Kısa saplı bir bıçak gösteriyor bana:

«— Siper bıçağı, diyor. Tüm erlere birer tane verilecek. Bulgar sığınaklarına dalınca gerekecek bu bıçaklar. Süngünün iş göremediği yerlerde fena değil, ha ne dersin?»

Bu gevezeliklerine karşılık vermeden yüzüne bakıyorum. Gözlerini benden kaçırarak çabuk çabuk konuşuyor.

Yaptıklarını hiç kaçırmadan izlediğimin farkında değil. Bir ara dönüp yüzüme bakıyor. Gözgöze geliyoruz. Kışkırtıcı bir bakış onunkisi.

«— Niye yaptın bunu? Belki de geri dönmiyeceksin!...»

Elindeki yağlı tüfek silme bezini yere fırlatıyor. Hırslı, inatçı, kesin bir sesle:

«— Belki! diyor. Ne olacak yâni?»

Yüzüne bakıyorum üzgün. Omuz silkip karşılık veriyorum:

«— Hiiiç!...»

Müfrezenin siperden hareketine dek bir daha hiç konuşmadık. Son anda, siperi aşıp açık araziye çıkmadan önce, sol kolunu boynuma dolayıp yanağımdan öpüyor. Miğferi yüzümü acıtıyor. Birerle kolda hareket ediyorlar sessiz. Kısa bir süre teçhizatlarının tıkırtısını dinliyoruz ardlarından. En sondaki er, siperi aşarken ıstavroz çıkarıyor.

Şimdi hiç bir şey duyulmuyor. Karanlık teker teker yutuyor gidenleri. Önce çaktırmadan telörgüleri makaslarıyla kesmeleri, sonra usulca Bulgar nöbetçileri temizlemeleri, en sonra da siper hendeğine dalmaları gerek. Baskının bu aşamasında yeşil bir işaret mermisi yakacaklar, bunun üzerine bataryalarımız korkunç bir «baraj ateşi» açarak baskına uğrayan düşman siperine dışardan takviye gelmesini önliyecekler.

Hendeğin içinde sıraya girip gözlerimizi karanlığın bağrına saplıyoruz. Soğuk bir poyraz ayaklarımızı donduruyor. Tepecikleri yalayıp geçiyor. Gökte çok az yıldız var. Herkes hayalinde, giden arkadaşları izlemekte, kendine göre tahminlerde bulunmakta. Karanlıkları delme çabasıyla acıyacak kerte açılıyor gözlerimiz.

«— Güdük dut ağacının yanında olmaları gerek şu an.»

«— Sen ne diyorsun be! Aktoprağın oraya varmışlardır bile, devriye kokusu alıp tam siper yatmadılarsa.»

«— Düşman aydınlatma fişeği yakmıyor hiç. İşler iyi gidiyora benzer...»

«— Gecikiyorlar... Gecikiyorlar...»

«— Telörgülerden ne haber. Asıl ustalık, asıl tehlike orada.»

Bu noktada kardeşim üstüne konuşuyorlar. Birden yüreğim hızla çarpmaya başlıyor.

«— Meraklanmayın, Kostulas çavuş da var yanlarında. Kimse onun eline su dökemez makas işinde...»

«— Terzi misin be çavuşum!.. Hiç unutmam. Bir gece öbür kesimdeyken...»

Karşıda bir bomba patlıyor. Buz gibi bir akım ruhlarımızı yalıyor. Yerimizde zıplayıp sessiz bekleşiyoruz. Sonra silâh sesleri, peşinden bir makineli tıkırtısı. Hiç acelesiz, keserle çivi çakarcasına, tek tek ateş eden bir makineli: «Ta-ta-ta-ta-ta-!» Silâh sesleri arasında patlayan bombaların gümbürtüsü. Aydınlatma fişekleri. Hepsi beyaz. Bir, iki, üç, dört, beş, on! Değişik noktalardan yükselip hep aynı noktaya iniyorlar. Bu ara bir kaç makineli daha tarama atışı, sürekli atış yapıyor. Gecikmişler, acele ediyorlar arayı kapamak için. Hep birden işleyen dikiş makineleri. (Kefen mi dikiyorlar dersin!) Ve de yeşil işaret mermisi görünürlerde yok... Atılmıyor...

«— Yahu işaret ne oldu? Hiç görünmüyor.»

Kimse göremiyor.

Yüzbaşımızın yanına koşuyorum. Ellerim titriyor. Dişlerim çarpıyor.

«— Yüzbaşım, yeşil işaret mermisi... Topçumuz neden bekler? Çarpışma başladı bile!»

Yüzbaşı telefon başında. Karşılık vermiyor. Hırsından küplere binmiş. Nerdeyse ahizeyi kıracak:

«— Yahu bataryalar neden susar. Tüm erlerimizi temizliyecekler be... Hâlâ susmakta bataryalar!... Ne? (drin drinnn) Alo, alo!... İşaret mi bekliyorlar?... Ne işareti yahu?... Baraj atışı hemen başlasın! Baraj diyorum, baraj! Barrrraaaaj!.. Ne? Ne dedin? Sorumluluk mu? Allah kahretsin! Ulan sorumluluk bana, bana!...»

Baraj atışı başlıyor. Mermiler yığınla, aralıksız, aceleci ve keyifli başlarımızın üstünden geçmekte. Koşuyor mermiler, şarkı söylüyor, uçuyor. Ama gene de bana çok yavaş gidiyorlar gibi geliyor! Daha hızlı... Daha hızlı... Toplar aralıksız, karmakarışık kükremekte. Tepecikler tirtir titriyor, yürekler tirtir titriyor, hava titreşiyor. Patlamaların ateş kavisi Bulgar mevziinin gövdesini ikiye ayırmış. Şimşekten, yıldırımdan bir yarım ay. Ateş ve çelikten korkunç bir perde... Orada boğazlaşma sürüp gitmekte. Yaylım ateş de sürüp gidiyor. Ama, asıl topların cehennemi herşeyi boğuyor, top sesinden başkası duyulmuyor. Bulgar bataryaları da bu şenliğe katılmış. Karşıdan gelen mermiler bataryalarımızı aramakta. Hatlarımızın gerisinde de patlamalar oluyor.

Yüzbaşımız buruk, komuta veriyor:

«— Sığınaklarınıza marş marş! Nöbetçilerden başka kimse kalmasın!»

«— Müsaade ederseniz yüzbaşım...»

Karşılık yok. Kalıyorum orada.

Bir saat. Sonsuzluk gibi uzun bir saat. Top sesleri yavaş yavaş her iki yandan da azalıyor, seyrekleşiyor, susuyor sonunda. Çok seyrek tektük elbombası patlamaları... Ve sayısız aydınlatma fişekleri. Fener alayı. Neşeli bir tören. Işıklı ekzotik çiçeklerin açılıp kapandığı bir ilkbahar gecesi. Yerden yenileri, daha da güzelleri, daha da parlakları yükseliyor. Dalgın bir makineli bir başına tıkırdıyor. Yeni aklı başına gelmiş, aceleci, rastgele harcıyor mermi-

leri. Ta-ta-ta-ta-ta! Koca bir tahta sandığa (tabut mu dersin?) çivi çakarcasına!

Birden çok yakınımızda bir gürültü duyuluyor. Şuracıkta. Hendeğin az ötesinde. Karanlıkta boğuk iniltiler, teçhizat şakırtıları, sürünen ayak sesleri. İpince, upuzun bir ses: Meeee! Kuzu melemesi gibi. Gölgeler geçiyor, gölgeler sürünüyor, yuvarlanıyor, hendeğe atlıyor.

«— Bu yana! Bu yana!»

Çatlak bir ses. Öfkeli bir ses:

«— Ulan işaret mermisini niye yakmadınız be? Erler niye görevlerini yapmadılar?»

Çatlak bir ses. Yorgun bir ses:

«— Onlar, yüzbaşım, nöbetçinin ilk bombasıyla sizlere ömür! Düşman geleceğimizi biliyor, bizi bekliyordu!»

Önümdeki üsteğmeni itiyorum, çiğniyorum adeta, ezip geçiyorum, kendim de eziliyorum. Duvarlara yapışıp yol açıyorum. Bağırıyorum:

«— Kostulas çavuş!.. Kostulas çavuş!...»

Üstünden sık sık gölgelerin geçtiği dörtgen biçiminde aydınlık bir bodrumdan biri karşılık veriyor:

«— Bağırma be! Burada Kostulas çavuş!.. Getirdik onu!»

Getirmişler onu!.. «Getirdik onu!» diye söyleniyorum içimden. Bir daha, bir daha yeniliyorum bu tümceyi. Sanki ömrümde ilk kez duymuşum bu sözcükleri. Anlamlarını kavramaya çalışıyorum. Dirseklerimle yol açıp ilerliyorum. ve özür diliyorum. Yarı aydınlık dörtköşe bodruma doğru yürüyorum, koşuyorum. Anlamsız sözcükler çıkıyor ağzımdan.

Karışık sesler çalınıyor kulağıma:

«— Orada işte. Aşağıda... Nah, şuracıkta... Kafatası kırık olanı kollayın!...»

«— Keratalar!.. Alçaklar!..»

Büyük bir sığınak. Gerçek bir mağara. Yaralılar, sıh-

hiye erleri, sedyeler dolu. Sedyeler açılıyor, yükleniyor, alıp götürülüyor.

«— Dikkat! Oyluk kemiği kırık!...»

«— Hey, önde giden! Sıkı tut be!...»

«— Ulan kerata, gebertirim seni, mahallebi çocuğu!..»

«— Doktor, bacağımı keserler mi dersin?»

Kardeşim! Kardeşim göğsü bağrı açık yatmakta. Kırmızı bir kurdelâ memelerinin altından uzanıp aşağılara doğru yitmekte. Bir sedyeye yatırmışlar. Bir doktor üsteğmen boynuna sargı bezi dolamakta. Sargıyı koltuk altından geçirip dikkatle çeviriyor, bir daha doluyor boynuna, sürüp gidiyor bu sarmalama işi. Eklenen her yeni sargı katı alttakiler gibi hemen kıpkırmızı oluyor. Doktor bu işi çok ustaca, bir sanat yapıtı üzerinde çalışırcasına, kesin ve ölçülü hareketlerle yapıyor.

«— Doktor! Kardeşim!... Kardeşim?...»

Bir an bakışlarını bana çeviriyor, sonra yeniden işine eğiliyor. Dişlerinin arasında bir kancalı iğne karşılık veriyor:

«— Kardeşin demek? Şu arslan yavrusu senin kardeşin, öyle mi? Şanslı çocuk doğrusu! Mermi boynunu delip geçmiş! Ama tehlikesiz... Şahdamarından kılpayı bereket!... Yoksa, yoksaaa!.. Kurbanlık kuzu misali... Eğer dıştan yara mikrop kapıp iltihaplanmazsa... Olmazsa böyle bir terslik, iki ay geçmez çavuş mangasının başında!»

Kardeşim gözlerini açıyor yavaş yavaş, yorgun, bitik, beni görmeğe çalışıyor. Hiç kıpırdanmıyor. Sadece gözbebekleri oynamakta. Bütün yaşamı şimdi bu gözbebeklerinde toplanmış. Tam karşısında, ışığın altında duruyorum. Görüyor, tanıyor beni. Uzun, upuzun bir bakış öpücüğü kapıyor gözlerini. Doktor sargıyı iğneliyor. Sıhhiyecilere dönüyor:

«— Varır varmaz hemen bir tetanoz iğnesi yapsınlar!...

Battaniyesini omuzları altına iyice sıkıştırıp biri önden öteki arkadan alıp götürüyorlar kardeşimi sıhhiyeciler.

Tombul, pespembe sıhhiye erine yalvarıyorum:

«— Duydun, değil mi?»

Hafifçe kolundan tutup ekliyorum:

«— Varır varmaz hemen tetanoz. Unutma emi kardeşim!»

Sıhhiyeci yüzüme bakıyor öfkeli. (Kardeşim irikıyımdır, kilosu fazladır!) Yürüyorlar.

«— Anladık be! Duyduk işte!»

Bir an sessiz duruyorum. Sonra koşarak yüzbaşımızın yanına gidiyorum. Bodrumun dip tarafından yerde yatan erlerin önünde ayakta duruyor.

«— Müsaadenizle yüzbaşım!»

Yüzüme bakmadan karşılık veriyor:

«— Ne var?»

«— Kardeşimle gitmeme müsaadenizi rica edecektim.»

«— Anlamadım? Neymiş nedeni? Burada senin görevin. Şu andan itibaren onun mangasına komuta edeceksin!..»

«— Fakat yüzbaşım!..»

Benden yana yarım çark yapıyor, acı ve kesin bir sesle:

«— Baksana şunlara!»

Diye kükrüyor. Cebinden elektrik fenerini çıkarıyor, yakıyor. Huzmeyi yerde yatan erlerin üstünde gezdiriyor teker teker. Yüzleri aydınlanıyor sırayla, kısa kısa aralıklarla, beni azarlıyorlar gibi, huzmeyi erlerin yüzünde tutuyor.

Yerde beş er yatıyor. Yüzler donuk, hareketsiz, gözler kapalı, sönük. Birinin hiç çenesi yok. Huzme üst sıra dişler üzerine geliyor. Bir başkasının yalnız bir gözü açık,

çapkınca işmar ediyor gibi. Yüzlerden biri körpecik, gözler alabildiğine açık, yuvalarından dışarı uğramış.

Fenerin ışığı bu gözlerin ta içine sokuluyor, tüm gözlerin derinliklerine sızıyor. Ama, gözlerden hiç biri bu keskin ışıktan rahatsız olmuyor, kımıldamıyor, kamaşmıyor, kapamıyor gözkapaklarını.

KAÇAKLAR

Sabahın alaca karanlığında bugün bize epey Bulgar kaçağı getirdiler. Tam bir keşif kolu kuvvesi. Bir üstçavuşla yedi er. Şafak söküp de gökyüzü ağarmaya başlayınca, insanların fundalardan, çalılardan ayırdedilebileceği bir vakitte, en son gece nöbeti sırasında, hatlarımıza çıkıp çifte nöbetçilerimize teslim olmuşlar. Bizim son devriyeye nasıl oldu da toslamadılar, şaşılacak şey. Tüfeklerini yere bırakmışlar, palaskalarını, kütüklüklerini, hatta ceketlerini bile çıkarmışlar. Sonra ellerini kaldırıp sırtlarını bizim nöbetçilerin namlularına döndürmüşler, seslenmişler gelin bizi tutun diye. Tüm bu süre üstçavuş elindeki beyaz mendil takılı sopayı başının üstünde tutarmış hep. Nöbetçilerimiz de mendil, kuşak, başka bezler, ne buldularsa Bulgarların gözlerini bağlayıp bizim sipere getirmişler. El yordamıyla, öyle yavaş yürürlermiş ki, siperlere varıncaya dek adamakıllı ortalık ağarmış.

Görevden, nöbetten, devriyeden dönme vakti, erler daha uykuya yatmamışlar. haberi duyunca da sığınaklarından dışarı fırlıyorlar, bölük yazıhanesine doğru giden bu acayip kafileye bakıyorlar.

Kaçaklar bütün gözü bağlılar gibi birbiri ardından eğilmiş durumda, tökezliye tökezliye yürüyorlar. Adımlarını dikkatle atıyor, siper duvarının çıkıntılarına çarpmamak

için kollarını ileri uzatıp ilerliyorlar. Bu görüntüyü dalgın, anlamlı izliyorlar bizimkiler. Yüz ifadelerinde gizli bir şey var, aralarında alçak sesle çabuk çabuk konuşuyorlar. Bir ara kaçaklardan biri çamura saplı bir küreğe takılıp düşüyor. Ötekiler de duraklıyorlar ürkek, sabah ayazında gömleklerinin altında titreşen omuzları, bilinmeyen bir yandan gelecek anî bir darbeden başlarını korumak için birden yukarı kalkıyorlar. Düşen kaçak hiç ses çıkarmıyor. Bir onbaşı koşup onu kaldırıyor yerden, sırtını okşuyor. Kaçak uzun boylu, ince, kuru, sarı gömlekli, kolları olağanüstü uzun, iki yanına kürek gibi sarkan kocaman iki eli var. Ayağa kalkınca burnunun kanadığını görüyoruz. Akan kanı elinin tersiyle silip gülümsüyor. Gözleri uzunca siyah bir kuşakla bağlı. Kuşak sarık gibi başına dolanmış.

Elleri pantalonun ceplerinde bu görüntüyü seyreden sıska kötü bir er kaçağın yere düştüğünü görünce kahkahayı basmış, öküz dehler gibi bağırıyor:

«— Ohhaaaaa!»

Mitrelis adı bu kötü erin, uğursuzun biri. Öbür arkadaşlar dönüp kötü kötü ona bakıyorlar öfkeli, anlamlı. Ayasos bucağından irikıyım bir er, bir mekkâreci, işaret parmağıyla kazık çakar gibi kötü erin kamburunu dürtüyor, gözleri pırıl pırıl üstüne eğiliyor, yüksek sesle şöyle diyor:

«— Kıs ulan çeneni! Söz düşmez sana!»

İlk sorguları bitince kaçakları sığınaklara bölüştürüyorlar. Böyle hem konuk edilmiş oluyorlar, hem de gözaltında bulunduruluyorlar, iş kolaylaşıyor. Sığınaklarda göz bağlarını çözüyoruz. Karanlık basıncaya dek burada kalacaklar, sonra Alay karargâhına götürülecekler. Bizim sığınağa üstçavuşu verdiler.

Adı Andon Petrof. Savaştan kurtulduğuna pek hoşnut. Şu an aramızda bulunduğuna seviniyor. Burada hepimiz şöyle böyle Türkçe biliyoruz, yarım yamalak. O da bi-

liyor bu dili. Eksiksiz anlaşabiliyoruz. Silâhından başka öbür eşyalarını kendisine geri veriyoruz. Öyle anlaşılıyor ki, karşı tarafta açlık gırla.

Üstçavuşun ekmek torbasından maviye çalan kara, çavdarlı ve kumlu bir tayın parçası çıkıyor. Karavanamızdan sunuyoruz ona, çay demliyoruz, taptaze, pişkin, pamuk gibi bir de tayın veriyoruz. Tayının tümünü bir oturuşta deviriyor. Gözleri iyi yemek yemenin sevinciyle pırıl pırıl. Sağlam yapılı, iri kemikli, sarı bıyıklı, kırkında bir adam. Gördüğü iyi muameleden duygulanıyor, şükranlarını, minnetlerini belirtiyor her fırsatta. Sorularımıza karşılık yetiştiremiyor, üç kişi birden soru soruyoruz kendisine. Aile durumundan açıyor. Memleketinde gül bahçeleri varmış. Gülyağı üretimiymiş geçimleri. Ne menem iştir ki bu! Biz Midillililer, Anadolulular kırılıyoruz gülmekten bu işe. Zeytin ağacından, tahıldan başka bir şey bilmeyen bu çiftçi çocukları, bir çiftçinin gülyağı üretip geçinebileceğini akıllarının köşesinden bile geçirmemişler bugüne dek. Petrof onlara gülyağı fiyatlarını açıklayınca, ağızları açık kalıyor, avel avel bakıyorlar. Şimdi Petrof'un karısı gülbahçesinde bir başına didinmekte. Geçim durumlarıysa berbat. Abluka bölgelerini kasıp kavuruyor. Almanlar tüm tahıl ürünlerini son tanesine dek alıp götürmüşler. Petrof'un ailesi de aç kalmış. Bu yıl ürün de iyi olmamış. Gül fidanları hastalıktan bozulmuş. Zaten az olan ürün de alıcısız kalmış böylece. Uğursuzluk uğursuzluk üstüne gelip çatmış. Petrof kendisi tüm bu musibetlere katlanabilir. Ne yapalım, helâl, diyor, savaş demişler buna, olur böyle şeyler, olur da geçer. Ama ve lâkin Linba'nın aç kalması, buna dayanılmaz işte!

Linba!...

Petrof'ların en küçüğü. Daha üç yaşını doldurmamış bir kız çocuğu. İki yıl oluyor ki, Petrof onu görmemiş. «İki

sene bütün!» (1) Aklı fikri kızında Petrof'un. Linba'nın altın bukleleri var. Ve de Linba babasının ona bir çuval bisküvi göndermesini bekliyor dörtgözle. Linba aç. Linba anasına şöyle demiş: «Kesin artık benim buklelerimi. Ağabeylerim gibi bana da pantalon giydirin, erkek olmak istiyorum!» Çocuklara küçükken fistan giydirdikleri için kız olduklarını, büyüyünce de pantalon giyip erkek olduklarını sanıyor Linba! Ve de Linba şöyle demiş, Linba böyle konuşmuş... En önemlisi de şu: Linbanın koyu mavi gözleri şehlâ. Buysa Linba'yı çok daha güzel yapar. Petrof da Linba'yı bu yüzden daha çok sever! Karısından, iki oğlundan da daha çok sever Linba'yı!

Şimdi şu an sığınakta sanki Linba ellerimizde büyümüş, hiç yabancı gelmiyor bize. Petrof cebinden küçük bir paket çıkarıyor. Oyun kâğıdı destesi büyüklükte, sarı yağlı kâğıda sarılı. Açıyor paketi Petrof. Bir bebe takkesi çıkarıyor içinden, el hareketleri ince, kıvançlı:

«— Linba'nın takkesi!»

Uzatıyor bize takkeyi. Takke elden ele dolaşıyor. Petrof o mavi bakışlarıyla izliyor takkeyi, okşuyor.

«— Evli olan var mı içinizde?»

Yok; hepimiz bekârız.

«— Eh, madem öyle, bilemezsiniz! diyor. Anlıyamazsınız!...»

Petrof özellikle Linba'yı düşündüğünden kaçmış. İstemiyor Linba'nın ölmesini. Savaş bitene dek müttefiklere taş kıracak, yol yapacak. Sonra da bir kolayını bulup karısına para gönderecek. Sağlıklıdır Petrof, sağlamdır, taşı sıksa suyunu çıkarır, her işi yapar. Sonra savaş da bir gün elbet bitecek. O zaman sılaya dönemezse, karısını yanına aldırtacak. Savaştan bıkıp usanmıştır Petrof. 912'den beri süresiz savaşmakta. Ancak bir iki kez gidebilmiş evi-

(1) Kitapta olduğu gibi, Türkçe. (N. H.)

ne izinli, konuk gibi o da. İki de yara almış Petrof, Yunan «manliher» lerinden. Kılkış Meydan Savaşında. Biri omzundan, öbürü göğsünden. «İşte!» diyor hep Türkçe. Göğsünü açıyor, yara izini gösteriyor.

«— Bak işte, savaş buna derler... Korkunç, çok korkunç!...»

Karşılık veriyorum:

«— Biz eski ahpabız desene! Benim de bir Bulgar makinelisinden yaram var bacağımda.»

O çetin boğuşmanın o korkunç aşamalarını anıyoruz, tazeliyoruz —bugünmüş sanki—. Üç gün üç gece süren amansız, acımasız bir kıyım! Bulgarlar savaş alanında bize yengiyi bırakıp gitmişlerdi ama giderken de tam yedi bin ölü ve yaralı verdirmişlerdi. Açık arazide ekin biçercesine biçmişlerdi bizimkileri. Dolgun başaklı altından bir derya ekin tarlaları. Sonunda ekin ateş almış, yaralılarımız canlı canlı yanmışlardı. Çıtır çıtır yanan başakların üzerinde kızıl alevler, kara dumanlar halay çeker. Hora tepip dalga dalga yayılıyordu. Tüm düzü bir uğultu sarmış. Topraktan acı iniltiler yükselmekte. Canlı canlı yanan yaralı arkadaşlarımızın iniltisi, feryadı. Bizse delicesine alevlerin, dumanların arasında ilerliyoruz. Deli ve de sarhoş. Süngü hücumuna kalkmışız. Mevzilerine varıncaya dek, son saniyesine dek Bulgarlar ateşi sürdürüyor. Süngülerimizle siperlerden söküp atıncaya dek tam isabet ateş ediyorlar...

Andon Petrof tüm bunları çok iyi hatırlıyor. Sık sık elleriyle dizlerini dövüyor, rahat soluk alarak mırıldanıyor Türkçe:

«— Allah, Allah!»

Petrof başını koyun gibi uzatıp boğazlanmaya razı. Bir daha mı savaş! Tanrı yazdıysa bozsun! Bu eski asker Bulgarın «Savaşı Tanıması» bir tuhaf olmuş! Petrof savaşı Linba'nın o koyu mavi ve de teki şehlâ hafifçe ve de

bundan onu çok daha sevdiği gözleriyle görmüş de tanımış!

Arkadaşlarıyla bu kaçış işini nasıl başardıklarını soruyoruz Petrof'a. Evet; bunu uzun süre önce kafalarına koymuşlar. Kesin karara varınca da hep birlikte bir devriye oluvermişler. Ve de o tatlı Türkçesiyle «bizim tellerden sizin tellere...» Kaçış olayının öyküsü hep bu Türkçe tümcesiyle başlıyor:

«— Bizim tellerden sizin tellere...»

İyi Türkçe bilen Ayvalıklı, Edremitli arkadaşlar teker teker sığınakta toplanıyor, kaçış olayını üstçavuşun kendi ağzından dinlemek istiyorlar. Petrof hiç usanmadan, ezbere ders okur gibi, bir daha anlatıyor öyküyü yeni baştan. Her seferinde baştan başlıyor o mavi gözleri güleç:

«— Bizim tellerden sizin tellere...»

ALİMBERİS TOPLARDAN NASIL KORKMAZ OLDU

İki haftadır büyük saldırıya hazırlanıyoruz. Tümenimiz iki müttefik ihtiyat tümeniyle birlikte geniş çapta bir saldırıya kalkıp düşmanın çok sağlam ve çok önemli bir mevziini ele geçirecek. Başlama günü gelip çatıncaya dek bu büyük kıyımın ayrıntılarını öylesine bilimsel bir yöntemle hazırlamışlar ki, hayranlıktan insanın ağzı bir karış açılıyor. İnsan zekâsının bilim, teknik, ruhbilim ve hatta güzel sanatlar alanında elde ettiği tüm kazançlar, tüm başarılar, karşımızda çamurlar içine gömülü yatan insancıkların bir an önce yokedilmesi, kesin olarak ortadan kaldırılması için birer araç olmuş.

Şeytan makineleri, tüplere ve mermi kovanlarına basınçla sokulan gazlar havayı zehirliyor, gün ışığından yok-

sun kılıyor gözleri, irinli yaralar açıyor ciğerlerde. İşlenmiş deriden gayri herşeyi yakıp kavuran ateşler. Suya daldırıp çıkarınca bile sönmeyen çeşitli maddeler. Korkunç patlama maddelerine gebe bücür, şişko mermiler. Ufak hava basınçlı siper toplarıyla fırlatılan küçücük mermiler. Patlayınca karınlarından şeytan gibi zıpzıp zıplayan minnacık ateş parçaları saçan mermiler. Büyük toplara bile rastlayınca kamalarını kaynatacak güçte ısı yayan özel bombalar. Bunlardan birini bir çelik miğferin içinde ateşlediydik. Bir anda sanki kartondanmış gibi kül oluvermişti miğfer. Hortumlarının ucundan ateş ve alev saçan acayip tulumbalar. Sünger avcılarınınkine benzeyen maskeler. Kayışlar, kauçuk parçalar, solunum araçları, kimyasal araçlar, mikronlu dinleme cihazları, olağanüstü güzellikte aydınlatma ve işaret fişekleri... Kaburgaları kırık, karınları deşik, bağırsakları çamurlar içinde, derileri yüzülmüş, sürüngenler gibi kıpırdayan fukara yaralı ve ölülerin tepesinde yanacak ekzotik, renk renk yıldızlar.

Tüm bu yeni buluş ölüm araçları arasında tüyleri en çok ürperten de «Siper Bıçağı». Bunu «temizlik ekipleri» kullanacak. Geniş ağızlı sıradan bir bıçak. «Temizlik Ekipleri» saldırı dalgaları birbirini izlerken basılan siperlere dalıp buraları temizlemekle görevli. Buysa şu demektir: Korkudan ya da kurnazlıklarından, basılan siperlerdeki sığınaklara saklanan düşman erlerini, önceden saptanmış plan gereğince, soğukkanlılıkla, çok yakından bıçaklayıp öldürmek. Barış ve huzur içre çalışan Belediye Temizlik İşleri işçilerini, ya da banka tasfiye memurlarını, adının çağrışımıyla insana hatırlatan bu ekiplerin elemanları elele verip düşman erlerini delik deşik edecekler, yerlere serecekler.

Basılan bir siperin sığınaklarını «temizlemek», «tasfiye etmek» için önce içine bir gaz bombası atılır, ya da alev makinesiyle bir tarama yapılır. Gaz bombaları daha iyi iş

görür. Yaban arısı yuvasına salarcasına salarsın dumanı içeri. Bir de bakarsın ki, içerde kim varsa dışarı fırlamış iki gözü iki çeşme, sersem. «Temizlik» erleri bunları dışarıda beklemekte. İş bitince de yallah bir başka sığınağa.

Tüm bunlar özel dersler, kurslar, resimler, deneyler, uygulamalar, aydınlatıcı bilgi verilmek yoluyla erlere belletilir.

Yüzbaşımız dün gece bölüğü içtima etti. Bu büyük saldırı arifesinde bölüğümüzde korkak erlerin bulunabileceğini sanmadığını söyledi. İstenmiyen bir şeydi bu elbet. Tek bir korkak, koca bir takımı paniğe kaptırır. Çok önemli bir girişimin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olabilir. Arkadaşlarımızdan çoğunun «pisipisine» ölmesine yol açabilir. Bu düşünce elbette ki bir çok bakımdan olumsuz. Elbette böyle düşünmüyor yüzbaşımız. Ama, ne olur ne olmaz, olmaz olmaz. Bu nedenle yüzüme bakıyor yüzbaşımız gülümsiyerek. İçimizde kendine güvenemiyenler varsa çıkıp söylesinler. Hiç çekinmeden, bunu sizlerden rica ederim diyor.

Pek etkiliyor bizi yüzbaşımızın konuşması. Saat üçten beri Bulgar bataryaları mevzilerimizi dövdüğünden, bombardımanlar süresince toplandığımız büyük sığınakta toplanmıştı yine bölük. Toprağın altı metre kadar altına kazılmış gerçek bir mahzen burası. Tavan koca ağaç gövdeleriyle destekli. Bombardımanlarda görevde olmayan erler buraya sığınırlar. Öbür sığınaklar büyük çaptaki «dişi domuzlar» a dayanıksız. Oysa, bu sığınağın tavanı beş metre kalınlıkta, demir raylarla pekiştirilmiş. Gerçek bir kale. Epey geniş ama gene de iki yüz kişi zor sığıyor içine. Bir çeyrek saat sonra hava zehirlenmeye başlıyor, insan boğulur gibi oluyor. Kapıdaki nöbetçiler bıraksa kendini dışarı atacaksın, öylesine. Azıcık temiz hava solumak için canını tehlikeye atmaya hazırsın. Bu kez de böyle oldu. Toplar kudurmuşçasına kükrüyor. Bizse bu kükremeyi dinliyo-

ruz sessiz. İşte tam da bunaldığımız bir anda yüzbaşımız o kız gülücüğüyle içimizde korkaklar bulunup bulunmadığını soruvermişti tepeden inme. Bunun bilinmesi gerektiğini, ona göre davranılmasının bir zorunluk olduğunu söylemişti.

Yüzbaşının bu sorusunun niteliğini hepimiz çok iyi kavrıyoruz. Ama, hiç birimizde içini döküp, gerçekleri açıklıyacak yüreklilik yok. Şaşırmış, apışıp kalmışız. İçimizi bir meraktır sarıyor. Bakalım hangimiz «korkak» olduğunu çekinmeden söyliyecek. Bunu görmek, böyle bir itirafı duymak umuduyla çıt çıkarmadan sessiz bekliyoruz. Tıraşsız suratlar asetilen lâmbasının ışığında alçılaşmış. Yuvalarına gömülü gözlerde gizli bir ateş. Bekliyoruz. Hiç birimiz, asetilen lâmbasının ışığı altında bekleşen iki yüz kişiden hiç birimiz yüzbaşının önünde içini dökmek, o insan yüreğini açıp içindekileri gözler önüne sermek yürekliliğini göremiyoruz kendimizde. İçimden bir ses, fırla be yüzbaşının yanına, çık arkadaşlarının önüne, söyle şunları diyor, yap bunu diye itiyor beni gizli bir güç:

«— Ulan aranızda tek bir erkek kalmadı mı be? İki yüz kişisiniz yahu. Yüzbaşımız korkak arıyor içinizde. Oysa, ben tam bir erkek, bir yiğit arıyorum. Şunları söyliyecek bir babayiğit: «Evet yüzbaşım, ben ölümden korkuyorum! Ölmek istemiyorum!» Yok mu bunu diyecek? Öyleyse tümünüz korkaksınız, tabansız! Eşşoğlu eşşekler!..»

Ama nerde bunu yapacak yürek? Ama, belki de ağzıma kilit vuran göğsümdeki «Savaş Salibi», dilimi düğümleyen kolumdaki çavuş terfiyesi. Olabilir...

Ama gene de yaşadığımız şu bunalımlı anda mahzenin dip tarafından bir ses yükseliyor:

«— Müsaade eder misiniz yüzbaşım?»

Bir fısıltı, bir dalgalanma. Erler sıkışıp bir koridor açıyorlar gelene. Kısa boylu, geniş omuzlu, kıvırcık saçlı bir er bu gelen. Atanaş oğlu Vasil Alimberis. Yüzbaşının

karşısında esas vaziyete geçip selâm veriyor. Şunları söylüyor tane tane:

«— Yüksek müsaadenizle size korkak olduğumu söylemeye geldim. Saldırı günü beni burada bırakmanızı saygılarımla dilerim.»

«— Ulan korkuyorsun demek?»

Yüzbaşı bu soruyu ağır hakaret görmüş birinin davranışıyla soruyor. Kendi bölüğünden biri nasıl çıkar da böyle söz eder! Ama, Alimberis daha da yaman bir yüreklilikle, sözlerine gerçek bir açıklama ve açıklanacak gerçeği kabullenme tonu verip ekliyor:

«— Evet yüzbaşım, korkuyorum. Ben marangozum. Sıradan bir doğramacı. Bekârım da. Evlenemedik işte. Anama, daha evlenmemiş dört kızkardeşime bakmak, nafakalarını sağlamak durumundayım bu zavallıların. Kızkardeşlerimden büyüğünü bile daha başgöz edemedik. Babadan kalma bir tarlayı satıp, aldıkları parayla geçiniyorlar şimdilik. O zavallıların durumundan gayri bir düşüncem yok şu an. Savaş sürüp giderse ne olur onların hali? Ömrümde kimseyle kavga etmedim, dalaşmadım desem yalan söylemiş sayılmam. İnsan öldürmekse hak getire. Yürek ister. Bir mermi patlaması, bir top sesi çalınmıyagörsün kulaklarıma. Oracıkta geberip kalıvereceğim. Tirtir titrerim korkudan. Kan görünce de bayılırım oracıkta. Benden başka bir iş isteyin başımın üstünde. Yaparım hemen. Temiz iş. Meraklı, zevkli iş, ince sanat işi. Özür dilerim bunları söyledim diye. Evet, belki küstahlık ettim. Günah çıkarmak gibi bir şey yüzbaşım. Anlattım işte. Sizi iyi bilirim yüzbaşım, iyi yüreklisiniz, can adam, insan adam. Hep böyle biliriz sizi. Bu nedenle dedim ki kendi kendime, madem yüzbaşımız da istiyor bunu, çık da anlat ona içindekileri, duyduklarını, içinden geldiği gibi, bitsin bu iş. Bağışlar elbet kusurunu, bakmaz kusuruna...»

Vasil Alimberis böyle konuşuyor esas vaziyetinde,

sonra susuyor. Onun o tek tek, o ağır konuşması, o garip şivesiyle söyledikleri bu sözlerde ölü bir sesin tonunu seziyorum. Yigantis'in acılı, yakınmalı sesinin tonunu. Şu var ki Yigantis, Alimberis'ten çok üstün bir düzeyde, benliğinin o çok yanlı zaafları daha da dayanılmaz kertede gelişmiş olduğu için şu kalabalığın önünde, kendi gözünün içine bakan şu iki yüz kişinin karşısında gerçekleri bu denli açıklıyamazdı hiç bir zaman.

Bu durumda yüzbaşının nasıl davranacağını kimse kestiremiyor... Alimberis hep esas vaziyetinde, masum bakışları yüzbaşının yüzünde. Onun yaşamı bakımından çok önemli olacağını sezdiğimiz karşılığı bekliyoruz şimdi yüzbaşıdan. Başkaları için de geçerli olacak bu karşılığı heyecanla bekliyoruz. Dışarıdan kudurmuşçasına top sesleri geliyor. Yüzbaşının suratı ekşiyor. Ellerini ardına bağlayıp, düşünceye dalmış. Kıpkırmızı yüzünde kötü kırışıklar beliriyor, gözlerinde bir insafsızlık şimşeği çakıyor. Bakışları doğramacının postallarından başlayıp, gövdesi boyunda yükseliyor, gözlerinin içinde stop ediyor. Bu mıhlanış çok kısa sürüyor. Sonra yüzbaşı sonsuz bir güzellikte gülümsüyor. (Alimberis aynı gülücüğü ayna gibi yansıtıyor): Bir el işaretiyle «rahat» komutu veriyor.

«— Pavlelis çavuş!»

«— Buyur komutanım!»

«— İkinci devriyeye sen komuta edeceksin. Mangandan dört er alıp Alimberis'i ikinci sıra telörgülerin oraya götüreceksin. Giriş kapısının sağındaki kazığa bağlıyacaksın. Orada mermilerden korkmamayı öğrenecektir. Benden emir almadan çözülmiyecek kazıktan. Bu, bir alışma sorunu. Ödü patlayıncaya dek. Ondan sonrası kolay. Bir daha korku nedir bilmiyecek Alimberis!..»

Alimberis bunları duyunca mum gibi sararıyor. Ellerini uzatıyor, bir çavuşa, bir yüzbaşıya bakıyor. Sonra ağlı-

yor, bir takım anlaşılmaz şeyler söylemeye başlıyor gene teker teker, kekeliye kekeliye:

«— Yapmıyacaksınız bunu, değil mi yüzbaşım... Affedin beni yüzbaşım... Yapmayın bunu bana komutanım... Sayın komutanım... Acıyın bana...»

«— Dur hele Alimberis! Bu öyle sandığın gibi korkunç bir şey değil. Göreceksin bak, hiç bir zararı olmıyacak sana... Bağlanacağın kazık bir çalının ardında... Sonra karşıdaki dostlarımız şimdi sol cenahımızı dövmekte. Senin kendi kurtuluşun için yapıyorum bunu... Göreceksin bak, sabaha kalmaz arslan kesilirsin... Tüm Yunan doğramacıları şu günlerde birer kusursuz er olmak zorunda. Buysa kolay değil, çaba ister... Hadi, bırak şimdi yalancıktan gözyaşları akıtmayı, hiç hoşuma gitmiyorsun. Er ağlamaz, savaşçı ağlamaz Alimberis!»

Alimberis o nasırlı elleriyle gözlerini siliyor:

«— Sılada bıraktığım o dört kadın için, kendi özüm için ağlıyorum yüzbaşım!»

Pavlelis çavuş gecenin geç vaktinde yüzbaşıyı uyandırıyor. Esas vaziyetine geçiyor karşısında:

«— Komutunuz yerine getirildi yüzbaşım.»

«— Ne komutu?»

«— Alimberis üstüne. Bağladık onu buyurduğunuz yere.»

«— Ne yaptı? Direndi mi?»

«— Hiç yüzbaşım. Sadece ağlıyor, yalvarıyordu. Karanlıkta, aydınlatma fişeklerinin ışığında onu orada yalnız bıraktık. Ölürüm korkumdan diye yakınıyordu? Doğrusu yüzbaşım acıdım fukaraya. Üstünden geçen her mermi zıp zıp zıplatıyor fakiri.»

O gece ikinci sıra telörgülerin orada nasıl bir tragedya oynanmıştı? Karanlık öylesine koyuydu ki, bunu Tanrı bile seyredememiştir.

Gün ağarırken onu almaya giden iki er, Alimberis'i

çok rahat bir durumda bulmuşlar. İplerden, telörgü dikenlerinden elleri kanlar içinde, kolları arkadan kazığa bağlı, sırtı kazığa dayalı, başı sol omzuna düşmüş. Çözmüşler zavallıyı. Çöküvermiş olduğu yere, ellerine bakarmış evire çevire. Sonra ıslık çalmaya, düğmelerini koparmaya, iplerini didiklemeye başlamış. İplik didikleme işini çok ciddiye almışmış. Erler daha işin farkında değil.

«— Kalk ulan, başımıza bir iş gelmeden defolup gidelim şuradan. Sığınakta yamarsın giysilerini. Bakıyorum arslan kesilmişsin be!»

Sanki bu sözler ona değil. Duymuyor Alimberis bunları. Erler iyice sokuluyorlar yanına, dikkatle yüzüne bakıyorlar alaca karanlıkta. Anlıyorlar durumu. Koltuk altlarından tutup kaldırıyorlar. Biri önde, öteki arkada ite kaka sipere doğru sürüklüyorlar zorla. Alimberis yol boyunca ıslık çalmakta. Habre ıslık çalıyor, habre giysilerini didikliyor. Yorulunca da dudaklarını büzmekte ıslık çalar gibi. Bugün hastaneye yolladılar onu. Bulgarların bir karınca bile gördüklerinde ateş yağmuruna tuttukları «Tilki Geçidi» nden geçerken bile başlarının üstünde vınıldayan mermilere aldırış ettiği yok Alimberis'in. Onun o ölü ruhunu, o ölü varlığını ilgilendirmiyor artık bu mermiler. Onun ruhu ikinci sıra telörgülerde, korkunç bir gece bombardımanında vurulup ölmüş. Neden mi? Gerçeği söylemek yürekliliğini gösterdi de ondan!

(Ha,ne dersin sevgilim? Yüzbaşımız kader gereği, sorumsuzca cinayet işlemiş, kendi inancının kendisini haklı bulduğu suçsuz bir katil mi ola?)

USTA

Bölükte patlak veren bir skandal, dünden beri tüm Alayımızı çalkalamakta, herkes bu skandal üstüne konuşmakta.

Dostum Dimitratos'un bölükte sakat ve hasta üretimiyle uğraştığı ortaya çıkmış. Foyasını Patalis adında yaşlı bir er açığa vurmuş. Bu yaşlı er Dimitratos'a, şöyle bir aylık bir süre için hastanede yatmaya yetecek oranda bir göz hastalığı tezgâhlamasına karşılık yirmi drahmi, bir çift müceddet yün çorap, bir de çakmak vermiş bedel olarak. Dimitratos da herifin gözlerinin gereğini bir güzel becermiş. Doktorun yaşlı ere gözlerinin tümden kör kalması olasılığını açıklaması üzerine de olan olmuş. Şafak atmış herifte, basmış yaygarayı, intihara yeltenmiş, kendisini sakat bırakan Dimitratos'a veryansın etmiş küfürü, lânetler yağdırmış. Soruşturma açılmış. Şu son zamanlarda bizim bölükte, yakın birliklerde başgösteren acayip hastalıklar üstüne araştırma yapılması istenmiş. Bir sürü acayip hikâyeler çıkmış ortaya.

Yeni kesime geldiğimizde Dimitratos'a bizim sığınakta kalmasını önermiştim ama, buna razı olmadıydı. Daracık bir kovukta bir başına barınmayı yeğ saymıştı. Deliğinde yarasa gibi tünediğini görüyor, acıyordum doğrusu. Ama şimdi anlıyorum bunun gerçek nedenini. İşin içinde iş varmış meğerse. Yalnız kalmak istemesinin önemli bir nedeni varmış. Soruşturmayı yürüten üsteğmen, Dimitratos'un inine baskın yapıp öteberisini karıştırdığında, yuvasını altüst ettiğinde, «zenaat» ine ilişkin bir yığın araç-gereç çıkarmış meydana. Dimitratos yalnız göz hastalıkları değil, başka hastalıklar da üretirmiş meğer. Eski kesimdeyken bir bitki bulmuş ki, parmak aralarına, mafsallara sürünce uyuz çıbanlarına benzer sivilceler olurmuş. Uyuzdan hastaneye gidenler bu bitkiden yeterince alıp giderlermiş. Uyuz yaraları iyileşmeye başlayınca bu bitkiyi sürerler, hastalığı diledikleri süre uzatırlarmış. Mermilerden; siperlerden ırak. Keka! Çantasında bir de enjeksiyon iğnesi bulmuşlar Dimitratos'un. Bununla petrol iğnesi yaparmış erlere. İğnenin yapıldığı noktada bir kaç gün sonra kocaman

cılk bir yara peydahlanırmış. Daha neler de neler! Müzmin bronşitler, göğüs hastalıkları yapan kükürtlü sigaralar. Bunlardan bir tanesini en yaman sigara tiryakisi bile içse, hava değişimini garantilermiş «göğüs darlığından»! Bundan başka Dimitratos anî ateş yükselmeleri, «sondalar», daha başka bir sürü hastalık alâmetleri de icat edermiş. Erler ona «Usta» derlermiş. Durumu da sır diye saklarlarmış. Şimdi tüm bunlar birer birer meydana çıkıyor. Soruşturma dosyası gün geçtikçe kabarıyor. Başta Dimitratos olmak üzere hatırı sayılır sayıda suçlunun Savaş Divanına verilmesi bekleniyor. Genel kanı, Dimitratos'un yüzde yüz kurşuna dizileceği. «Usta» nın tüm alayda sayısız müşterisi varmış ve de bunların sayısı Alayın büyük saldırıya hazırlandığı şu son günlerde hayli yükselmişmiş.

Dimitratos'u bir ara bir yana çekip soruyorum:

«— Doğru mu bu söylenenler Dimitratos?»

«— Doğruya benzer.»

Yeşil kareli koca mendiliyle burnunu temizliyor şamatalı, omuzlarını silkiyor kayıtsız karşılık verirken.

«— Peki, şimdi ne olacak?»

«— Ne olacak ne demek?... Büyük saldırıdan önce kodesi boylarsak ne âlâ, ölümden kurtulduk demektir garanti. Sonra, evvel Allah, duruşmalar bitinceye dek de savaş biter. Bu ara cezaevinde tutuklu olarak gül gibi geçinir gideriz. Yan gelir bağlama çalarız. Bir kez orda zilliği kırma işi garanti ya, sen ona bak!»

«— Ya senin bu suçunu «firara teşvik, azmettirme» filân gibilerden sayarlarsa?»

«— İşte o zaman «silki celili askeriyeden tard ve idam!» Ha, öyle mi dersin? İşe bak sen! Lan, büyük saldırı başlar başlamaz gör sen idam ne demekmiş. Yüzlerce, binlerce «infaz» birden! Hem Savaş Divanı yargılamasına da lüzum kalmadan. Yediğim ekmek, içtiğim su gibi bili-

yorum bunun böyle olacağını, inan olsun ki... Boşversene sen... Uçlan hele şu lüks sigara paketini!..»

Sigara yakıyor, dumanı üflüyor, beş tırnağıyla birden kıllı suratını kaşıyor.

«— Doğru söyle Dimitratos, zararsız kurşun nasip ola, yaptığın bu işin ahlâk yanı, manevî yanı diyelim, seni hiç mi düşündürmedi, çekmedin mi vicdan azabı hiç? Bu yaptığın silâh köreltmek... Hem bizim kendi silâhlarımızı... Biliyordun bunun böyle olduğunu...»

«— Ben bunun bir ahlâk yanı, bir manevî yanı olduğunu hiç sanmam. Elden başka bir şey gelmediği için savaşıyoruz. Ne Bulgar var, ne de Alman bizi kovalıyan. Tam tersine ardımızda Savaş Divanı çalışıyor harıl harıl. Salt bu yüzden savaşmak zorundayız. Benim «iş» e gelince, siper cehenneminden bir kaç günahsız yaratığı kurtardım, o kadar. Fukara karıya ve de çocuklarıma üç beş kuruş postaladım düzenlice. Açlıktan gebermiyecek kadar. İşte benim «iş» bundan ibaret!»

Kalın kaşları çatılıyor asabî. Gözleri, yuvası bozulan alıcı kuşunkiler gibi parlıyor.

«— Çocuklarım! Eh, salt onların tasası beni yakıp kavurur. Yoksa cümle kâinatı nah şurama yazarım arkadaşım!»

Sağ elinin parmakları yapışık, dikine apışarası hizasına iniyor bu koca el!

GAZLAR

Hatlarımızda ve hat gerilerimizde hazırlanan büyük saldırının kokusunu karşıdakiler mutlaka almışlar. Hava kuvvetleri üç gündür hatlarımız üzerinde yiğitçe, hayran olunacak bir eylem göstermekte. Yaptıkları her akında

çeşitli noktalardan atılan uçaksavar mermilerinin dumanları gökyüzünü kaplıyor. Bazen bu çelik savaş kuşlarından bir ikisi yaralanıp düşüyor. Önceki gün sabah erkenden bir Alman uçağı tam mevzilerimizin üstünde sekiz müttefik uçağıyla çarpıştı, birini de düşürüp kaçmayı başardı. Düşen uçak gökyüzünden acılar içinde inildiyerek inmeye başlıyor dikine. Peşinden kapkara bir duman onu kuyruklu yıldız gibi izliyor. Pilot, düşen uçaktan atlamış, gövdesi kara bir nokta havada. Sonra gelip yere saplanıyor. Uçak bir mil kadar öteye gidip çakılıncaya dek ağlayıp inliyor, yanıyor. Bir başka gün de iki Alman uçağı kambur bir tepede sürekli gözetleme amacıyla havalandırılan balonu hedef olarak seçtiler. Balon havada sapsarı, kocaman bir böbrek gibi salınmakta. Böbreğe uçaklardan biri tam isabet kaydediyor. Balonun gazı ateş alıyor, sepetinde adam gökyüzünü yalayan bir alevin içinden kopup yere düşüyor. Alev altın yaldızlı çarşaf gibi bir ara yapraklanıyor, sonra birden sönüyor. Sepetten düşen adam genç bir Fransız binbaşısı. Düştükten sonra çok az yaşıyor, ölürken de son istek olarak Fransa'daki küçük kardeşine ordudan istifa etmesini bildirmelerini istiyor. Analarının yanına dönsün. Dört oğuldan kalanı bir tek o.

Saldırı, siperlerimizde günün konusu. Öyle anlaşılıyor ki, o büyük an yaklaşmakta. Karşıdakiler de bunu bekliyor olacaklar. Şu son günlerde düşman bataryaları mevzilerimizi kudurmuşçasına dövmekte. Hele sabahın erken saatlerinde bombardıman bir âfet. Erler beklenilen olay üstüne konuşuyorlar hep. Keyifsiz, üzgün. Herkes, istesin istemesin, üstüne düşen görevi yapacak, biliyorlar bunu.

Önceki gün, gün ağarırken Bulgarlar bizi karışık bir ateş altına aldılar. «İhtiraklı» ve «gaz mermisi» yağmuruna tuttular. Bu yöntemin ilk uygulanışı bu. O güne dek böyle bir şey masal gibi geliyordu bize, bir efsane. İlk hatlara gelmeden önceki «nazarî kurslar» da öğretmişlerdi

bunu bize. Şimdiye dek de gaz maskelerimizi anlamsız bir yük, lüks bir araç sayıyorduk. Gerçekten de bu teneke kutuların palaskalarımızdan sarkması, kalçalarımızı durmadan dövmesi çekilir gibi değil.

İlk gaz mermileri yere düşünce kof bir ses çıkarırlar. Bu tipik sesi duyduğumuz sırada sığınakta on kişi kadar toplanmış hikâye anlatıyorduk. Önce bunları çamura saplanıp patlamamış top mermileri sandık. Hatta içimizden bazıları o bilinen matrak nâraları atmıştı:

«— Iskaaaa!... Lan tapanı kısa tanzim et be!...»

Ama az sonra burunlarımıza acı badem kokusu gibi hafif ve hoş bir koku çalınıyor. Koku yavaş yavaş yoğunlaşıyor, soluduğumuz hava sertleşiyor, keskinleşiyor, zehirleniyor. Birden kıyamet kopuyor tüm siperde. Feryatlar, figanlar. Komutlar, iniltiler, bağrışmalar, küfürler, lânetlemeler birbirini izliyor. Çavuşlar avaz avaz bağırıyorlar.

«— Zehirli gaz!... Maskeleri... Maske taaak!...»

Hiç birimizin maskesi el altında değil. Hele bu an bir başka sığınakta olanların hali duman. Bir felâket, bir kıyamet görüntüsü. Sığınağımız derince olduğundan, havadan daha ağır olan zehirli gazlarla, dumanlarla dolmaya başlıyor. Arkadaşlardan bir kaçı dışarı fırlamak istiyor. Ama, sığınaktan insanın burnunu bile çıkarabilmesi olanaksız. İntihar olur böyle bir şey. Gökten kurşun ve çelik yağıyor. «İhtiraklı» lar sığınaktan fırlayanların kafalarını acımasızca ezmek için bekliyor dışarda. Hatlarımızın tam üstünde patlıyorlar. Açık havaya çıkmak küstahlığını gösterenlerin başlarına çelikten dolu yağdırıyorlar. Arkadaşlar deli divane fırladıkları sığınak kapısından geri dönüyorlar. Üstüste yığılıyorlar sığınağın içine. Kırmızı acı biber serpilmişçesine yanan gözlerini yumruklarıyla oğuyorlar. Burunlarını, sıkıca kapadıkları ağızlarını battaniyelere gömüyorlar, zorlukla soluyorlar. Burunları,

hançereleri kanıyor, acı bir tırmıklanma, kazınma. Öksürüyor, inliyor, çamurlu elleriyle gözlerini oğuşturuyorlar. Bu öyle bir şey ki, tarifsiz dehşetini önceden kestirmek olanaksız. Gözlerim kapalı, el yordamıyla maskemi arayıp buluyorum. Az sonra bu görülmedik facianın etkisi altında maskenin donuk camının ardından arkadaşlarımın azap içinde kıvranarak çektikleri işkenceleri görüyorum. Hepsi körler gibi, sapsarı, çamurlara belenmiş bir yığın, kıvır kıvır kıvranmakta, yasyas yalvarmakta. Kuduz köpekler gibi sürünüp inliyor, battaniyeleri, kaputları ısırıp can çekişiyorlar. Yeni doğmuş inekler gibi ıslak başlarını, burunlarını bu karmaşık insan kümesine uzatıp tosluyorlar, gözleri kapalı soluyorlar. Sığınağın duvarına sırtımı verip yapışıyorum. Elimi maskeme bastırıyorum ağız hizasında acılar ve hayretler içinde, güçlüce. Hiç bir yardımda bulunamadan kıvranan arkadaşlarıma bakıyorum. Şimdi şu an sığınağa bir düşman eri girse hiç dirençsiz bizleri rahatça temizliyebilir. Ve biz kendimizi, özümüzü savunmaktan âciz; yosmalar gibi gözyaşları dökerek düşman erinin bıçağına boynumuzu uzatmak zorundayız. İçimizden çoğu da kendilerini bu işkenceden bir an önce kurtaracağı için bu düşman erine Allah senden razı olsun demeğe hazır.

Şükür ki, bu pis bombardıman uzun sürmüyor. Tam o sıra esmeye başlayan güçlü bir rüzgâr da bizleri daha korkunç bir felâketin pençesinden kurtarıyor. Serin, soğuk, buz gibi ciğerlerimizi dolduruyor hava, bir hayat iksiri solumaya başlıyoruz. Rüzgâr siperin zehirli havasını süpürüyor, gaz dumanlarını dağıtıyor. Gaz bombalarının düştüğü yerlerin çevresine daha yanaşamıyoruz. Açılan çukurları toprakla dolduruyoruz. Katı alkol yakıp sığınağın havasını temizliyoruz.

Bombardıman kısa sürdü ama gene de bir çoğumuz hastanelik oldu. Kör olanlar, kusanlar, öksürenler, spazma tutulanlar sayısız. Yüzlerini korkunç ekşiterek kan kusan-

lar da var. Ciğerler çürümüş, gözler çapaklı, kanamaya yüz tutmuş koca çıbanlar. Bölüğümüz altı ölü verdi. Aralarında Antipas oğlu Andon Dimitratos da var. On dakika içinde çatlayıp gidiverdi. Onu görünce tanıyamıyorum. Yüzü korkunç şişmiş, dudaklar kalınlaşmış, bıyıkları kirpi dikenleri gibi diken diken. Sanki ağzına su doldurmuş da birden püskürtüverecek, böyle bir görüntüsü var. Böylece bizim «Usta», Savaş Divanı bâdiresini de atlatmış oluyor. O alaycı, sinsi, sinik gevezelikleri de sona eriyor. Tanrı çocuklarına acısın, kendisine de ebedî huzuru nasip eylesin, âmin!

Biz geride kalanlara da dinmez gözyaşları dolu, ıslak, ışıktan hoşlanmıyan, kuduz köpekler gibi loş kuytulardan hoşlanan bir çift göz kalıyor bu bâdireden armağan. Midemiz sonsuz hassas! Çaydan başka içip yediklerimizi kusuyoruz...

İKİYİ ÇEYREK GEÇEYİ BEKLERKEN

I

Sevgilim. Bu gece ömrümün en korkunç, en tehlikeli gecesi. Saldırı geceyarısından sonra tam ikiyi çeyrek geçe başlıyacak. Otuz bin er aynı anda —telefonlar durmadan birliklere hep bu saati bildiriyor— siperlerimizden fırlıyacağız. Şu an ulumalar ve patlamalarla çalkalanan gecenin dondurucu soğuğunda iki büklüm, ama kararlı ilerliyeceğiz. Bulgar hatlarının telörgülerini aşacağız, düşmanı kendi siperlerinin hendeklerinde kovalıyacağız. Bu siperleri ele geçirip ters yönden örgütliyeceğiz, kendimiz yerleşeceğiz. Topçumuz sabahın üçünden beri karşı hatları ateş altına aldı. Dayanılmaz bir şey bu. Tam bin elli pare top durma-

dan ateş ediyor. Havanları saymıyorum. Sabahın erken saatlerinden beri durmadan ateş kusuyorlar. Bu âfetten sonra karşı tepelerin hali ne olur bilemem. Er denilen yaratığın eti öyle yumuşak, çelik mermi daneleri öyle sert ve güçlü ki!... Er eti hamur, bu hamuru deşivermek için minnacık bir el bombasının ufacık bir kıymığı yeter de artar. Ve de bir el bombası tam yüz kıymığa bölünür. Özellikle insan karnı öylesine yumuşak, öylesine korunmasız ki!... Bir hiç onu deşebilir, dökebilir bağırsaklarını dışarı. Karın bölümünde açılan her yara kesin bir ölümün habercisi. İnsan gövdesinin karşısına, bu entipüften yapının önüne, boğuşması için çıkarılan makinelerse öylesine yüce, öylesine güçlü, öylesine amansız, acımasız!.. Geceyarısından sonra otuz bin Yunanlıyla bir o kadar Bulgarın değil de, tam altmış bin insan denilen yaratık etinin, hiç de eşit olmıyan koşullar altında, ateş, demir ve çelikle boğuşacağını nasıl anlatmalı insanlara bilmem ki! Tam altmış bin can bir yanda, ateş, çelik, gaz kusan milyonlarca makine öte yanda!..

İşte bu geceyarısından sonra, tam saat ikiyi çeyrek geçe (Tümen saatiyle) böylesine korkunç bir cinayet işlenecek. Hiç bir şey de bu cinayeti önliyemiyecek. Benzerleri yüzyıllar boyu işlenegelmekte, kimse de bunları önliyememekte. Bin elli pâre top bu cinayeti hazırlıyor sabahın erken saatlerinden beri. Buysa, bin elli merminin bir anda patlaması, Bulgar siperlerini yerle bir etmesi, çelik tırnaklarıyla yumuşacık insan eti araması demek. Cehennem ateşi kusan binlerce yanardağın birden eyleme geçip ateş kustuğu anlar gibi, tüm evren zangır zangır titremekte, deprenmekte... Yeryuvarlak tirtir titremekte. Sık sık sönen mumu yeniden yakmak zorunda kalıyorum. Büyük çaplı mermilerin patlamasıyla meydana gelen hava boşlukları sık sık söndürüyor mumumu. Çok korkunç oluyor bu hava boşlukları, her seferinde mideme güçlü bir yumruk inmiş

gibi iki büklüm oluyorum acıdan. Bugüne dek hiç duymadığım seslerle dolu hava. Sanki soğuk kaosun içinden koskoca, dev bir ucube kopmuş da tüm ağırlığını yeryuvarlağın üstüne bindirmiş, yaymış yağmur gibi. Bu ucubeyi Titan'lardan biri işkenceye yatırmış, kıvranıyor. Karanlıkta korkunç bir biçimde kıvranıyor. Sayısız ağızlarını açıp feryat ediyor, inliyor, yalvarıp yakarıyor, korkutmaya yelteniyor! Yok, bu da değil. Tüm evren böğürüyor, ıslık çalıyor, küfrediyor. Tüm mağaralar, tüm inler tek bir ağız olmuş, yavaş yavaş ulumaya dönüşen haykırışlar koyveriyor. Tüm yarıklar, tüm uçurumlar, tüm yarlar, çıplak ve sivri kayalıklarla silâhlanmış, dayanılmaz bir acıyla korkunç bir biçimde uluyan, inleyen dev bir canavarın ufacık, sayısız çenecikleri gibi açılmış.

İncecik bir sulusepkenin habre ıslattığı evren yapısını tanrısal bir kırbaç durmadan dövmekte şu an. Capcanlı evrenin sağrısına ıslık çalarak dolanan tanrısal bir kırbaç. Ve de evren dediğimiz bu kısrak şimdi, onu tanrısal bir bostan kuyusunun dolabına koşan düzenin zincirlerini kırıp, dönbabam dön yolundan sapmak, kaderin çizdiği rotadan ayrılmak için çırpınıyor. Yeryuvarlak, kabuğunu canlı bir yaratığın derisiymiş gibi ürperten o yüce korkunun çılgınlığıyla fırlamış, soğuk karanlıkta bir barınak bulmak umuduyla kaosun gözlerden ırak bir kuytusuna atabilmek için çırpınıyor. Orada bir köşeciğe dayak yemiş tazı gibi sığınıp nefes alacak. Yalnız bizim yandan ateş kusmakta bin elli pâre top. Gözle görünmez koca koca cisimler karanlıkta alev alev koşuşmakta, aralarında öfkeli kuyruklar, ses kuyrukları. Karşıda bin kraterli bir yanardağ peydahlanmış. Yerin dibinden kıpkızıl alevden diller yükselmekte, geceyi tutuşturmakta. Işıldaklar Bulgar hatlarına keskin ışıklı çağlayanlar boşaltmakta. Işıktan huniler Bulgar siperlerinde dikkatle gezinmekte. Bu aydınlık harmanyerlerinin tam orta göbeğindeki patlamaları

gözetleme yerlerimizden rahatça seyredebiliyoruz. Toprak ve duman fışkıran koca şadırvanlar yükselir göklere. Bu toprak ve dumanların içinde insan etinden parçalar da var. Yumuşacık, kıyma yapılmış et parçacıkları, mermilerin çelik dişlerine dolanmış bağırsaklar...

Ve de ben oturmuşum da sana bu mektubu yazıyorum.

Böyle korkunç anlarda kiminle konuşabilirim ki, sevgilim? Büyük sığınakta başkaları da aynı şeyi yapıyor. Bazıları dua ediyor. Hele içlerinden biri Hazreti Davud'un ilâhilerini okuyor. Hiç kimse yüksek sesle konuşmuyor, dışarıda kükreyen çelik canavarlar yerimizi belliyecekler sesleri duyup. Bir şey söylemek isteyince, sır açıklarmış gibi kulakların dibine eğilip konuşuyorlar. Tıpkı bir sağır gibi alık alık adamın yüzüne bakıyorsun. Yüzler balıkçı muşambasına dönmüş, sapsarı. Gözlerde heyecanla korku kanat çırpmakta...

Başımızın üstünde, çatıya yakın bir yerde patlama olunca, sığınak temellerinden sallanıyor. Arkadaşlar yazılarını, fısıltılarını, dualarını yarıda bırakıyorlar. Gözler heyecanla tavana saplanıyor. İlâhi okuyan arkadaş her seferinde ıstavroz çıkarıyor...

Dün bize yeni giysilerimizi giydirdiler, gıcır gıcırız. Herşeyimiz yeni. Postallarımızdan boynumuzdaki mavi mendillere dek. Nedeni de şu: Yaralanırsak mermilerle birlikte vücudumuza giren kirli bezlerden mikrop kapmıyalım! Böyle düşünmüşler. İnsanın âsabanı bozuyor bu durum, Ama, ben gene de hoşnutum. Tepeden tırnağa temiz giyinmiş olmak güzel şey. Ne de olsa insan geçici bir süre bit derdinden de kurtuluyor. Morali de tazeleniyor insanın. Hele benim için çok önemli bu. Kötü bir huyum vardır ki, hiç kurtulamadım. Giysilerimdeki lekelerin içime

sindiğini, ruhuma sızdığını sanırım hep! Ama arkadaşlar bu durumu başka biçimde yorumluyorlar. Bize hesapsız kitapsız, miyadsız dağıtılan bu giyim eşyalarına uğursuz bir ad taktılar:

«K e f e n !»

Bize bunları dağıtan levazım çavuşu bile bu sözcüğü kullanmıştı, daha doğrusu kullanmak zorunda kalmıştı.

«— Hey, baksana, bak bakalım eksiğin olmasın? Kefen takımın tamam mı bak bakalım?»

Bu kefen giyme işinden sonra günah çıkarıyoruz.

Boru mu yâni? General Balafaras mütedeyyin bir zattır!

Alay papazı şu son günlerde hep bu işle uğraşıyor. Ben gereksinmedim. Papazın suratı içimi bulandırıyor. Duayı çabuk çabuk okuyor, arada bir yüzbaşımıza birşeyler söylüyor, günah çıkaran erlerin ağzına kutsal şarap kaşığıyla kutsal ekmek parçasını tıkıveriyor. Ruhumuzu tanrı katına ulaştıracak, Tanrıyla ilişki kurmamızı sağlıyacak papaz; hem de nasıl bir papaz? Emirerini koynuna alarak yatan, karı kalçalı, alkolik hamal kılıklı, domuz suratlı şu herif! Hem hangi Tanrıyla? Tümen papazının temsil ettiği Tanrıyla! Eksik olsun!..

Bu ruhanî merasim hiç de teselli edici olmuyor. Tersine ruhbilimsel bir yanlış, bir gaf. Bir ölüm adayı, bir idam mahkûmu olduğumuza bizi inandırmak istiyorlar gibi bir şey, bunun için bir çaba. Nasibimiz tükenmiş, vademiz dolmuş, bir daha güneş yüzü göremiyeceğiz. Bana öyle gelir ki, bu işin içinde biraz da kendini beğenmişlik var.

Albayımız subaylar için bir şölen düzenlemişti. Şölenin adını da «Ölüm Sofrası» komuştu. Sivil mesleği gazetecilik olan muzip bir yedeksubay daktiloyla aşağıdaki çağrıyı çoğaltıp dağıtmıştı:

«BÜYÜK MASKELİ BALO

Dâvetiye

Yarın sabah saat 2.15'de Balkan Sosyetesinin tanınmış simalarından sayın bayan Vatan 386 rakımlı tepede bir Garden Parti - Maskeli Balo tertip edecektir. Bu eğlençe «en garçon» yani erkeklere mahsus olacaktır. Bazı figür ve numaraların müstehçen mahiyette telâkki edilmesi muhtemel bulunduğundan, bayanlar maalesef bu eğlenceye iştirâk edemiyeceklerdir. Yalnız sayın Kızılhaç Hemşirelerinin eğlenceyi müteakip teşrifleri memnuniyet bahş olacaktır. Balonun devamı müddetince tam bin elli pâre sazdan müteşekkil meşhur Beynelmilel Caz Orkestrası nâdir parçalar çalacaktır. Balonun ihtişamı icabı dâvetlilerin grand üniformalarıyla teşrifleri rica olunur. Maskeler Levazım ve Sıhhiye Deppoylarından temin olunabilir.

Büfe : Fevkalâde zengin. «Bülbül» ve «Dişi Domuz» kızartması. «Liquides Enflamés» likörü.

Diğer içkiler : «Gaz Asphyxiants» ve «Gaz Lacrymogènes».

Balıklar : «Torpil» balığı ve «Telörgü» ağlarıyla tutulan muhtelif balıklar.

Servis araçları : Siper bıçakları, Alman pilotları tarafından serpilen çatallar. Masa örtüleri ve peçeteler «Tenvir Fişekleri» nin ipekli paraşütlerinden özel olarak hazırlanmıştır.

Atraksiyon : Dâvetliler şerefine atılacak türlü çeşitli renkli havai fişekler, maytaplar v.b.

Kotiyyon : Orijinal ve fevkalâde. Şayanı hayret

tebdili kıyafetler, akrobasi numaraları. Bunlardan bir kaçı: «Yürüyen Başsız Adam», «Koşan Bacaksız Adam», «Tebahhur Eden Adam», «Alev Yutan Adam», v.b., v.b.

Hatıralar : Hatıra olarak dâvetlilere «İhtiraklı» ve «F-1» marka şekerleme kutuları tevzi olunacaktır.

Balo sona ermeden önce «Lanciers» dansı çok orijinal figürlerle icra olunacaktır.

Baloyu takiben sofralar «Temizlik Ekipleri» tarafından temizlenecektir.

Giriş serbest ve mecburidir.

Baloyu şereflendirmeyen dâvetlilere idam ve silki celili askeriyeden tard cezaları verilecektir.

Balonun açılışı Tümen Papazı tarafından kutsal şarap dolu kupa yüksek dâvetliler şerefine kaldırılmak suretiyle yapılacaktır.

Koşunuz!... Koşunuz!... Koşunuz!...
Neş'e!... Eğlence!... Kahkaha!...»

....

Bu matrak dâvetiye ellerde dolaştı durdu. Bol bol okundu ve eğlenildi. Millet bunu hoş bulmuş, bol bol gülmüştü. Ama, kahkahaların arasından sızan bir de acayip bir üzüntü vardı ki, bunu kimse gizliyemiyordu. Gerçekten de, acaba yarın aralarından kaçı sağ kalacak, kaçı toprak altını mesken edinecekti?

Şimdi şu an hiç düşünmeden şu yazdığım son satırın sözcüklerini gözden geçiriyorum. «... aralarından kaçı...» «... sağ kalacak», «... toprak altını...» Acaba neden «aramızdan», «sağ kalacağız», «mesken edineceğiz» demedim? Ben de bu ölüm adaylarından biri değil miyim? Herkes sık sık saatine bakıyor, ya da bir başkasına saati soruyor. İbreler, kadranlar üzerinde minnacık, ama kesin ve

sağlam adımlarla yürüyor, ilerliyor. Kaçınılmaz âna doğru: İKİYİ ÇEYREK GEÇE!..

O an acaba kaç erin ölüm ânı olacak? Kesin olarak bilen yok. Analar, babalar, bacılar, eşler, kardeşler, çocuklar, nişanlılar, ikiyi çeyrek geçe Azrailin kapılarını çalacağını bilmiyorlar. Ama, gene de bu kesin bir gerçek. Güvenle kapalı, postacının gelip çalmasını, cephenin mavi kuşlarının mektupları getirip vermesini bekleyen binlerce kapı önünde pusuya yatmıştır o saatte Ölüm. Cephenin mavi kuşları: «Askerî Posta No. 999. Sıhhatteyim. Sizin de sıhhat ve âfiyette olmanızı Cenabı Haktan niyaz ederim!..» Evet, ölüm karanlıkta, karanlıklardan da daha kara, bu kapıların önünde beklemekte, çan kulesindeki saatin ibrelerine dikmiş bakışlarını «İkiyi Çeyrek Geçe» yi sabırsızlıkla beklemekte, kollamakta. Tümen saatiyle tam ikiyi çeyrek geçe binlerce kapının tokmağı birden çalınacak. Tak! Tak!.. Kapıyı çalan, cepheden gelen «mavi kuşu» getiren değil, postacı değil.

Ama gene de bende o ölümü bekleyenlerin duyduğu söylenen duygulardan, o acayip ruhsal belirtilerden hiç bir şey yok. Hiç bir «esrarengiz duyu» m yok. Katmadım hiç savaşın ölüm adayı saydığı kişiler arasına kendimi. Balkan Savaşından sağ döndüğümde de buna hiç şaşmamıştım. Günün birinde yazı yazmaktan, yüzmekten, koşmaktan, sevmekten, acı çekmekten, öç almaktan hepten vazgeçeceğime inanamadığım için bu. Tüm bu güzel, bu acı şeylerden, ruhumu sevinç, kıvanç ve hayatta olmanın şevkiyle dolduran, çoğun beni mutluluktan haykırmaya zorlayan bu nimetlerden nasıl yoksun kalırım? Buna olanak var mıdır?...

Bölüğümüzün tuttuğu siperin sol ucunda, telörgülerin dışında insan cesedi dolu sığ bir çukur vardır. Fransız, Bulgar ve Alman cesetleri. Üç günde bir gece ekibi çıkarıp bu çukurun üstüne toprak serpmek zorundayız. Aynı

gecenin sabahı da Bulgar topçusu bu çukuru inadına döver bir daha. Cesetler meydana çıkar, leş kokar her yan. Rüzgâr da karşıdan eser hep; koku gerçek bir işkence. Ciğerleri, hatta mideleri doldurur bu koku. Erler kusmaya başlarlar. Daha ilk mermilerin patlamasıyla çukurdan yarı çürümüş gövde parçaları, kuru incir dalı gibi büzülmüş kollar fırlar dışarı. Tanrının suratını karışlar bu kolların elleri, ya da gözetleme nöbetçilerimize yumruk sallarlar. Bu ceset parçaları arasında saçları yarı dökük, gözleri yanaklarına akmış (yaş yerine akmışlar yuvalarından bu gözler sanki) bir de baş var. Bakışları hareketsiz, siperimize dönük. Çizmeli bir de bacak var. Bu bacağı istediğin kadar derinlere göm, nafile. İlk mermi patlamasıyla gene ortalarda, tekme atıyor sanki, öyle kıpırdar durur. Bulgar telörgülerine, bu noktaya ateş etmesinler diye pusula bırakmıştık. Boşuna. Onlar kendi havalarında...

İşte, gözetleme yerinden bu korkunç görüntüyü seyrederken, şu satırları, şu an salt senin için yazan ellerimin, salt seni düşünen şu kafamın günün birinde aynı duruma düşebileceklerini asla kabullenemiyordum. Onların da böyle toprağın altından fırlamalarını, daha az toprak küremek amacıyla, görevli erlerce küreğin ucuyla itile kakıla daha derinlere sokulabileceğini aklımdan bile geçirmedim. Bana öyle gelir ki, ölüm adayları sayılı ve belirli kimseler. Kimler olduğunu bilemem. Ama, esamî listelerinde benim adımın bulunmadığını iyi biliyorum.

Bu gece arkadaşlardan çoğu son veda mektuplarını yazıyorlar. Bir çokları Tümen Mutemedine bir yığın kâğıt tomarları, aile hatıra eşyaları teslim etti. Bir çoğu da dua okuyarak vakit geçiriyor. İlâhî okuyup, ıstavroz çıkaran arkadaş gibi bu işi açıkça yapanlar çok az. Çoğu dua ettiklerini belli etmekten utanıyorlar olacak ki, düşüncelere dalmış görünmek çabasında. Ama dua ettikleri ilk bakışta anlaşılıyor. Bu dalgın bakışlı, Tanrıyla konuştukları ve

Tanrının da kendilerini salt kulak kesilmiş dinlediğini sanan kişilerin görüntüsü gülünç, gülünç olduğu kadar da hazin. Dönüp onlara bakınca güven içinde, sır açıklarcasına, tüm zavallılıklarını Tanrıya sunmakta olduklarını hemen anlarsın.

Bunlardan biri de «Rizarion Ruhban Okulu» öğrencilerinden Ayasos'lu bir er. Şu son günlerde sırt çantasına koca bir İncil cildini sığdırmak için tüm «seferî galetasını» kemirip tüketmiş. Şimdi de oturmuş asap bozucu bir biçimde şamatalı bir dua yöntemi tutturmuş. Tanrıyla telefon konuşması yapıyor sanırsın. Ve de Tanrı, bilmem nerde, ahizeyi kulağına getirmiş onun zevzekliklerini dinliyor! Alo, aloo! Bu ruhban okulu öğrencisinin kalın dudakları, iri dişleri var. Bu arkadaş üstüne Yigantes bir gün bana şöyle demişti: «Dudakları dünyanın en irileri, ama gene de dişlerini örtecek kadar büyük değil!» Dua ederken dönüp çevresine bakıyor. Dudakları bir iyimserlik çabasıyla kavuşmak isteğinde. Ne yazık ki hemen sonra gene birbirinden ayrılıyor bu dudaklar. Uzun süre yapışık durmaları olanaksız. Bu dudaklar arasında «Büyük bir uçurum var!» (1)

Savaşın hiç bir zor ânında dua etmedim. Bu gereği duymadım. Monologdan hazetmem de ondandır belki.

Böyle anlarda seninle konuşmak yeğdir benim için, sevgilim. Eğer gerçekten bir aşk tanrısı varsa sen onun en güzel temsilcisisin. Tüm korkulu anlarımda seninle konuşurum hep. Ruhumu «Kutsal Nur» la aydınlatmak istediğimde, kafamda adamızın ve senin aşkının sevimli anıları canlanır hep. Gözlerimi kapar şöyle konuşurum içimden: «İşte, gene adamızdayım! Belediye Parkındaki şu kavaklara bak, sıra sıra deniz kıyısına dizili, İşte benim kentimin sokakları. Yaz gelmiştir. Ah, evet Midillide hep yaz

(1) İncil'in Yunanca metninden. (N. H.)

vardır. İşte gene yaz mevsimidir, gecenin geç vaktidir, ayışığı vardır. Eve dönmekteyim. Sana geliyorum sevgilim! Tüm kent uykudadır. Sokaklar da sessiz uyumaktadır. Yankılar karanlık kuytularda tavşan uykusuna yatmıştır. Ayak seslerimden uyanır bu yankılar. Tenha sokaklarda sesleri duyulur. Uykuya yatmış kentin sokaklarında ayışıklı gecelerde tek başıma dolaşmak hoşuma gider oldum olası. Bana öyle gelir ki, ancak o zaman ağaçları, limandaki tekneleri, sayıklayan fenerleri, çeşmeleri, sokakların iki yanına sıralanmış iyi niyetli beni seyreden evleriyle daha iyi anlaşmak, daha candan söyleşmek olanağı vardır kendi kentimin. Geceleyin her şey daha içtenliklidir. Gün ağarıp güneş doğunca her şey ağzını sıkıca kapar, kamburlaşıp kendi kabuğuna çekilir hemen. Işık altında, kalabalık önünde dertleşmek ayıp sanki... İşte, şu an da bir yaz gecesi, ayışığı var, yalnızım, sokaklarda kendi ayak seslerimi dinliyorum. Sana geliyorum... Sana geliyorum, sevgilim!...

Hoppala! Yüreğim sevinç dolu, neşeli kanat çırpıyor. Türkü çağırmak geliyor içimden. Hani bekçileri uyandırmamak için içimden söylediğim türkülerden birini. «Gece yarısından sonra çalgı çalmak, şarkı söylemek yasak!» Belediye yasağı. Biliyorum bunu. Mutlu insanın yasalara ne denli saygılı olduğunu bilemezsin! Bundan ben de şimdi içimden türkü söylüyorum. Adımlarıma tempo tutan tizden bir türkü bu. Bir zafer marşı. Yüksek sesle okuyorum bu marşı içimden. Bekçiler hiç bir şey duymuyor. Ben duyuyorum sadece bu marşı. Belediye yasağına, zabıta yasağına boşverdiğimi görüyor, için için gülüyorum. Nöbetçi jandarma erine bakıyorum. Kıpırdamadan duruyor oracıkta, sessiz.

Evler de sağımda solumda sessiz. Rahat. Yüksek, cana yakın, hallerinden hoşnut. İçlerinde uyuyanların, sevişen çiftlerin üzerine koruyucu kanatlarını germişler. Dost-

lar ve de düşmanlar üzerine. Çatılar benim de üzerimde koruyucu melekler. Duvarları kalın, dayanıklı, kapıları sağlam, içerden sürgülü.

Çatılarının altında insanlar uyurken yaşamaya başlar evler. Şefkatli ve onurludurlar. Çünkü, insanları korurlar. Bazıları alçacıktır evlerin, kanat gibi gerilmiş damları vardır. İçerden çocuk ağlamaları duyulur. Kuluçka sanırsın o zaman bu evleri. Bazılarında hasta vardır. Bütün kıyı köşeleriyle susmaktadırlar. Hasta üşümesin diye pencerelerini örtmüşlerdir. Kapıları dikkatli açılır, kapanır. Hastabakıcı hemşirelere benzer bu evler. İşte, bu gece de tüm evler, tüm pencereleriyle, içtenlikli, iyi yürekli, bana bakıyorlar. Yuvarlak tavanarası pencereleriyle. (Gözlüklü eski zaman ninelerine benzeyen yuvarlak pencereli eski konaklar vardır). Beni görünce karşıdaki komşu eve göz kırpıyorlar:

«— Kız baksana, seninki geliyor bak! İşte... İşte, geliyor!»

Şapkamı çıkarıyorum (gerçek bir şapka vardır başımda) topunu birden selâmlıyorum evlerin. Keyifli. Teker teker de selâmlamak geliyor içimden. Şu karşıki yeşil boyalı ev. (A! Sıvası dökük kapısını onardılar demek!) Eflâtun salkımların avlu duvarını kapladığı fıskıyeli ev. Asmasını yeşil bir önlük gibi takınmış şu mavi boyalısı, cumbası hırpalanmış şu eski konak, koltuk değneklerine dayanmış giden bir ihtiyara benzeyen, iki yanından ihtimamla payandalanmış şu köhne, şu kambur ev. Bu evin sokak kapısına bitişik çeşme gece gündüz şırıl şırıl da şırıl akar durur. O iki büklüm gölgeni her görüşümde mahallemizin evcimen moruklarından birine benzetirim seni çeşmecik! Durmadan işersin, şarıl şarıl. Bu belgevşekliği kocamadan olsa gerek. Vah benim koca çeşmem vah!...

Sevgilim, senin sokağının ilk köşe feneri karşımda şimdi. İçindeki gaz lâmbası hep tüttüğü için bu fenere «ça-

paklı» adını takmıştık. Sen takmıştın ona bu adı. «Hadi, seni «çapaklı» ya dek çıkarayım, ordan geri dönerim.» Hep böyle derdin bana. Direği iğrilmiş olacak, akşamcı komşu gazetecinin tüm iğneli fıkralarına karşın lâmbası boyuna tüter...

Tüm gece boyu sularını mermer yalağına akıtan büyük çeşmeye ne demeli! Sesini kimsenin duymadığını bile bile bir çeşmenin bir başına gece yarıları şarıl şarıl akması bir tuhaf oluyor! Belki de onu dinliyen evlere türkü söylüyordur. Çöp tenekelerinde kendilerine çektikleri ziyafetten sonra boğazlarını ıslatmak için çeşmeye uğrayan sokak köpekleri de olur. İnsanın bu çeşmeye şöyle bir «Teşekkür ederim, sağol!» çekesi geliyor. Ama bunu çeşmenin kendi serin diliyle söylemek gerek. Bu da olmuyor işte. Ne dersin?

Sevgilim bak, işte senin evin önündeyim şimdi.

Kız kardeşlerinden kaçıp sığındığımız ufak balkon. Beyaz perdeleri inik yatak odan. Elbet sen de şu an uykudasın. Uyu sevgilim, uyu. Sabah olunca günlük yaşamın zorlukları seni bekliyecek. Yok, seni rahatsız etmek istemiyorum. Çekip gideceğim az sonra yoluma. Rıhtıma inip sıraya dizili sandalların iddiasız halayını seyredeceğim. Birer birer, kendi adlarıyla tanırım ben onları. Hepsi bembeyaz; çoğunun da adı kız adları. Yalnız bir tanesi vişneçürüğü boyalı. «Pipina» onun adı. İçlerinden bir başkasınınki gerçek bir «ilânı aşk»: «Unutamadığım Marikam, ah, vah!»

Bu gece çok sessiz, tertemiz, uykuda olmayan bir gece. Deniz zaten hiç uyumaz. Nice engin, nice sessiz, nice haşarı! Uslu durmaz hiç. Güler, danseder, aynada kendini seyreder, mavi kadifeden, eflâtun atlastan, gümüşî ipekliden tuvaletleri vardır. Pembe şallara bürünür, beyaz kürklere sarınır. Çırılçıplak soyunup tüllerini havada dalgalandırır, fırlatır. Gümüş kelebekler uçurur, bir bakire-

dir, telli duvaklı bir gelindir, romantik özlemleri vardır, altın sikkeler saçar, çil çil, düşler kurar, aşka gelir coşar, çılgın bir peri kızıdır deniz! Sırtüstü yatıp memelerini gökyüzüne diker, uçları bulutlara değer, asabı gergin titrer durur, önüne geçilmez bir aşk fırtınası deliye döndürmüştür onu. Sonra, birden tertemiz bir bâkirenin masum düşlerini andırır insana, lirik şiirler döktürür iffet namus üstüne, narin papatyalardan çelenkler takar boynuna da efkârlanır! Az sonra tüm iffet türlerinin doğurduğu cansıkıntısından bıkar, bezgindir. Kollarını gerer, esner, balerin gibi tırnaklarının ucunda oynar, dantelli kısacık fistanlar giyer deniz.

Bazen dalgasız fırtınalıdır. Dalgaları gebedir, Anadolu kıyılarına doğru giderler karınları şiş, tok, korkunç düzenli, birerle kolda. İşte o zaman İncil'den müthiş bir tümce gelir hemen aklıma:

«Deniz ilerlemekte!»

Gündüzleri bu durumda hemen soyunur, güneş ışınına, denizin mavi derinliklerine atardım kendimi çivileme. (Cam gibi durgun bir denize insan dalınca, kendini gök maviliğinde yüzüyor sanır). Evet, hemen soyunup atlardım denize. Sonra yüze çıkar, gözlerimi kapar, kollarımı enseme kavuşturur, sırtüstü dönerim. Güneşle, suyla yıkarım gövdemi, ruhumu. Denedin mi sen hiç böylesine bir mutluluk? Deniz ılıktır, insan onun kalçaları arasında haz dolu bir tempoyla çalkalanır. Bir yosuncuk gibi bırakırsın kendini denizin iradesine, taki o seni kendinden bir yaratık gibi, bir yakını gibi benimsesin. Bir şamandıra, bir çam pürünü gibi seni de iyimser bir kayıtsızlıkla bağrına bassın. O zaman seni alır, beşikte sallar gibi bir sağa, bir sola sallar, oynaşır seninle, cilveleşir, sonra da götürür büyük bir ihtimamla kumsalın kıyıcığına iliştiriverir.

Şimdi şu an geceyarısı. Bir yanı deniz, bir yanı çamlık kıyı yolundayım birbaşıma. Ayışığı akıyor toprağa, denize

cömertçe. Denizi doldurmuş ay. Midilli'den karşı Anadolu kıyılarına dek gümüş bir çam ormanı hafif dalgalanmakta. Kim gidecek bu gümüş yoldan? «Yosunlu İn» hep o koca kurbağa. Yeryuvarlağın üzerinde sonsuz ormanlar varken, o korkunç sürüngen canavarlar yaşarken, o ilk çağlardaki dev kurbağalardan biri bu kaya. O çağlarda iğrelti otlarının boyu çınar boyu. Kurbağa vaklayınca tüm yeryüzündeki delikler yankı verir inim inim. Günün birinde bu dev kurbağalardan biri çıkmış meydana, ulu aya bakmış şaşkın, «koak! koak!» demiş. Hemen peşinden de taşkesilmiş. Hayranlıktan. Korkudan belki de. Gökyüzünün sırtına çekilmiş vantuz izi gibi ciğer kırmızısı ulu ayı, kurbağamız ilk kez görüyor ömründe. Bundan taşkesiliyor oracıkta. Şimdi biz ona «Yosunlu İn» adını takmışız. Sırtına da koca bir deniz feneri oturtmuşuz. Tanrı esirgesin, aklına eser de yeniden canlanacak olursa, fener de, fener odasındaki kaygusuz uyuyan bekçisi de, karısı çoluğu çocuğu da denizin dibini boyladı demektir!..

Az ilerde, koyu gök çerçevesinde, kara kalemle çizilmiş surların dantelli silüeti.

Temelleri denizin dibine atılmış yuvarlak bir burç. Çatlak vermeden denize doğru kaykılmış. İki de meterizi var bir çift göz gibi. Sandalının bağcığını bağlamak için eğilmiş tam teçhizat bir efsane kahramanı.

Burcun dibinde bir balıkçı teknesi. Balıkçılar sevinçli. İşleri yolunda gidiyor belli. Tekne bir ara burcun gölgesinde gözden yitiyor, sonra yeniden ayışığına çıkıyor. Arkada başka tekneler. Tayfalar kürekleri daldırıp denizi şamarlıyorlar. Yalın ayaklarıyla baş üstünde tepiniyorlar. Dup! Dup! Dup!.. Balık sürülerini ürkütüp, attıkları ağlara doğru kışlıyacaklar. Sesleri kale duvarına çarpıyor, sonra ilk hızlarını yitirip denizin yüzüne serpiliyorlar cılız. Suya fırlatılan bir hasır gibi. Uzunca süre durup bu geceyarısı balıkçılarını seyrediyorum hayran. Capcanlı su-

ların üstünde seyrana çıkmışlar. Silâhsız, terkedilmiş, yüzyıllar boyu olduğu yerde öylece kalmış, hiç nedensiz öylece durmasına kendisi bile bir türlü inanamıyan bu köhne burcun gölgesinde balık avlıyorlar. Tüm bunlar çevrede yayılıp uzayan doğanın o taptaze ruhuyla nasıl da dengeli!

Yerden taş alıp denize atıyorum. Hemen aşağıdan karşılık veriyor deniz: «Çlup!»

Dönüp çam koruluğa dalıyorum. Toprak, ayaklarımın altında yumuşacık. Bacaklarım çimlere gömülüyor. Bu yıl iyi yağmur vardı. Ayaklarım sırılsıklam çimenlerin ıslaklığından. Ayağımın altında ezilen otlar mis mis kokuyor. Birden denizden gelen esinti çam dallarının yelpazelerini sallıyor. Çimen kokusu çamların reçine kokusundan daha keskin. Rüzgâr güçleniyor, neşeli, etkin bir uğultusu var. Uzaktan acayip sesler çalınıyor kulağıma, muazzam bir amfiden gelen alkış sesleri gibi. Ayışığı çam dalları arasından süzülüyor.

Başüstünde tepinen balıkçıların o kof ayak sesleri de geliyor uzaktan:

«Dup!.. Dup!.. Dup!..»

Birden çok uzaklarda bir patlama:

«Zzzzbrangggg!»

Yeraltı sığınağının kapısında korkunç bir şamata.

«— Yer açın! Aralanın! Açılın da indirelim!»

Yaptığımız işi bırakıp o yana dönüyoruz. Nöbetçi çavuşu elfeneriyle sığınağın kapısını aydınlatıyor. İki er bir yaralı taşıyorlar, bacaklarından, koltukaltlarından tutmuşlar. Yer açıyoruz. Bir sıhhiyeci sedye açıyor, yaralıyı yatırıyor. Az önce yaralanan bir nöbetçi. Miğferini alıyorlar başından. Üzerinde asetilen lâmbası olan masayı yaralının yanına çekiyorlar. Kana belenmiş, kandan sırılsıklam. Palaskasını gevşetirken basıyor feryadı:

«— Aaaay!»

Bu yaralı nöbetçi bizim Yako! Durmadan inleyen şu fukara yaralı bizim Yako. Sıhhiyeci sargıyı, pamuk paketini hazırlıyor. Giysilerini çıkarıyorlar yaralının. Zor iş, ince iş. Giysiler karın hizasında barsaklarla sarmaş dolaş. Palaska kanlı ete değiyor. Peksimet büyüklüğünde bir demir parçası bu karnı korkunç bir yaraya çevirmiş. Kıpkırmızı, kapkara bir yara, kanlar bu yaradan yaralının apışarasına akıyor oluk oluk. Sıhhiyeci ne yapacağını şaşırmış. Yüzbaşı, doktora adam koşturuyor. Bir er telefona seyirtiyor.

Yako'nun iniltileri diniyor birden. Sarı kirpikleri oynamıyor artık. Sedyenin kenarlarını sıkan parmakları gevşiyor, kolu yana sarkıyor. Yako sizlere ömür!

Asetilen lâmbasının ak ışığında yüzü son kerte çirkin, kireç gibi beyaz. Yokolmuş yüzündeki o kırmızılık, değişmiş bu yüz, bambaşka. Bu ceset canlı Yako'ya hiç, ama hiç benzemiyor. Üstündeki ufak tefek kişisel eşyayı «bitlerini ayıklamasınlar» diye sıhhiyeciler bir mendile koyup düğümlüyorlar. Ailesine gönderilecek bunlar!

Kol saatini çıkarıyorlar. Altın saat yüzbaşının avucunda tıkır da tıkır. Tik-tak! Tik-tak! Tik-tak!..

Saat, sahibinin zaman dışına çıktığı şu anda hâlâ zamanın eşit parçalara bölünerek işlemesi bana sonsuz bir etki yapıyor. Görüntü korkunç olmasa saatin bu durumuna katıla katıla güleceğim...

Bir er uzunca süre dinelip ölüye bakıyor. İrikıyım, kıllı biri. Elinin tersiyle burnunu siliyor sık sık. Elinin parmaklarından biri eksik. Gözleri kançanağı, bıyıklar diken diken. Birden sedyeye kapanıyor külçe gibi. Hıçkıra hıçkıra ağlıyor. Yaşlar sakalından sızıyor:

«— Bağışla beni sağdıç!.. Bağışla beni... Allah da senin günahlarını bağışlar!.. Bağışla beni sağdıcım!..»

Gülünç, gülünç olduğu oranda hazin bir görüntü.

Yüzbaşı, Yorgalas'ı eğilip kaldırıyor. Yüzünü buruşturup ağzını kokluyor. Nöbetçi çavuşuna dönüyor:

«— Bu hayvana gene kim verdi içkiyi?»

İKİYİ ÇEYREK GEÇEYİ BEKLERKEN

II

Ama gene de ben şu sıra elden geldiğince buralardan uzakta olmalıyım. Yeniden sana, yeniden adamıza dönmek, teselli arayan dertli gönlümü pekiştirmek istiyorum.

Sevgilim, akşamüstüdür, sana geliyorum. Işık sokağın mermer kaldırım taşlarını yıkamış, tertemiz bu taşlar. Kaldırımlı yokuşta ayak seslerim duyuluyor. Tanırsın ayak seslerimi sen, kapıyı çalmam gerekmez, hemen açarsın kapıyı. Yüreğim sevinçli, neşeli çarpmakta. Yatma vaktidir, yaşlı annenin uykusu gelmiştir. Ama kuzinin Celika o saf gözlerini kırpıştırmaktadır yapmacıklı. Ziyaret bitinceye dek nişanlılara gözkulak olacaktır o! Celika bir görev meleği, bir buyruk meleği. Ama, öyle iyi niyetli, öyle elverişli bir bekçi ki. O pırıl pırıl gözleri, görülmemesi gerekenleri görmemeyi bilir. O zaman daha da sevimli olur bu gözler.

Kısa bir süre olsun başbaşa kalmak amacıyla Celika'dan bize çay demlemesini istiyoruz. Gerçekmiş gibi göstermeye çalışacak yapmacık üzüntüsünü, parmaklarını kenetliyecek, evde çok az şeker bulunduğundan, çay için yetmiyeceğinden, bu nedenle ancak bir kahve pişirebileceğinden, bu işi de mutfağa gitmeden, şuracıkta, büfenin üstündeki ispirto ocağında pekâlâ yapabileceğinden dem vuracaktır. Sözümona bizi yalnız bırakmıyacak!

Sonra Celika'ya yeniden rica ediyorum. Âma kitar öğretmeninin sana nasıl kur yaptığını bize o abartmalı biçimde gene anlatıversin diye. Hani bir saatlik ders için gelip tüm bir pazar ikindisini nasıl evinizde geçirdiğini, onu incitmeden başımızdan savmak için nasıl akla karayı seçtiğimizi bize bir kez daha anlatması için. Celika şimdi olayın en civcivli yerinde. Gözlerini yumuyor, kaşlarını kaldırıyor, sesine tuhaf, çekik bir ton veriyor. Fukara öğretmen Kirye Çamis'i taklit ediyor, romantik bir bestesini çalarken o titrek «la bemol» sesiyle sana söylediklerini tekrarlıyor:

«— Ah küçük hanım, mümkün olsa da salt benim bestelerimi çalsanız, ben de size ömür boyu eşlik etsem! Bilseniz benim için ne büyük mutluluk!»

İşte tam burada Celika makaraları koyvermemi beklemekte. Ama, boşuna! Tam başarısızlık! Gözlerini açmış bize bakıyor şaşkın. Bizse güleç, mutlu, aşkımızla mest, zaman ve mekân dışı bir istekle bakışıyoruz. Bunu görüyor Celika ve bunu görünce de iyi yürekli kızcağız bunca süre konuştuğu halde kimsenin onu dinlemediğinin farkına varıyor. Ya, demek öyle ha?... Bu kez anlattığı olayı yarıda kesiyor, «damat bey» üstüne bir başka, daha da hoş bir olay anlatacak. Hani bir gün denize gitmek için acele ediyormuşsunuz da, Kirya Çamiş bir türlü sizden ayrılmak istemezmiş, fırsat vermezmiş hazırlanmanıza. O zaman da kız kardeşin Lilitta bu teklifsiz ziyaretçiyi bir an önce deflemek için kapının eşiğine tuz serpmişmiş. hatta «büyü» tutsun diye kitar öğretmeninin şapkasına da biraz tuz ekmişmiş. İşte, Celika bu kez bize küskün. Öğretmenin taklidini yapıyor, şapkasını giyerken dediklerini tekrarlıyor:

«— A, bakın matmazel, ne tuhaf, ne tuhaf. Şapkamda tuz var, hi, hi, hiii! Hârika doğrusu matmazel, değil mi?...»

Fukara Kirye Çamiş için «chic» olmayan her şey «hârika». Özellikle giydikleri, takındıkları.

«— Kıravatım hârika, değil mi matmazel?»

Uzun parmaklarıyla kıravatını çözer, sonra büyük bir ustalıkla yeniden bağlar. Hatta o şaşılacak temas duyusuyla, bu duyunun o korkunç gücüyle, kıravatın çiçeğini gene düğümün tam ortasına getirir. Kördür ama, işte böyle önemsiz işleri kusursuz yapabilir o. Bunu ispatlar size Kirye Çamiş kıravatını çözüp bağlıyarak.

«— Kıravatımın çiçeği çok «chic», değil mi matmazel?»

Tüm körlerinki gibi kaşları kalkık, çenesi yukarı doğru, acınacak durumda, gülücükler yollar çevreye.

Hani öğretmeni bir akşamüstü sandal gezisine dâvet etmiştiniz. Sandalda bir ara kitarını dizlerinin arasına sıkıştırmış, gözlerini gökyüzüne dikip şöyle konuşmuştu, hatırladın mı sevgilim?

«— Bu akşam ayışığı pek «chic», değil mi efendim. Rica ederim öyle değil mi?»

Vah, vah! Bu akşam Celika, bizim tatlı gardiyanımız bana küskün. Anlatmıyor bana Anastas'ı, bu âşık sakayı. Hani güzel kızlı bütün evlere küpler dolusu su taşıyan gani gönüllü sakayı. Hani bir akşam sakanın teyzene söylediklerini anlatmıyacak bana Celika bu kez.

«— Eee, teyze, nikâhımız ne zaman ha? Hazırlık ne zaman?»

Saka sözünü bitirememiştir. Muzip erkek kardeşin Cannis herifin kafasına tencere iriliğinde koca bir karpuzu geçirivermiştir. Anastas, damat bey, hiç bozmamıştır istifini, başında karpuzu beresini çıkarır gibi çıkarmıştır başından hiç bir şey olmamış gibi. Sakalından sızan karpuz sularını silerek şöyle konuşmuştur:

«— Zarar yok valide... Rica ederim... Üzülmeyin efendim... Biz işimize bakalım... Ha, ne diyorduk?...»

Celika bana bu akşam başka şeyler de anlatmıyacak. Başını sallıyacak öfkeli, o zengin saçlarını, kendi deyimiyle bu baş belâlarını, o kumral, o nefis saçlarını ensesine doğru savuracak âni bir hareketle, dünyanın en ciddî tavrıyla, gerçek bir görevli, gerçek bir bekçi gibi kesip atacak:

«— Zaten kabahat bende ki, oturup sizinle konuşuyorum! Aptallar! Başbaşa olduğunuz zaman yanınızdaki herkes sizin için duvar kaplamasından farksız. Ben de bunu bilmezmişim gibi oturup çene çalıyorum sizinle! Nah işte. Kısıyorum çenemi. Gözlerimi dört açıp nöbetimi tutacağım... Beyefendi şapkasına tuz ekmeden kalkıp gidene dek!»

«— Celika, Celika, benim tatlı kuzinim, n'olur bırak sitemleri, n'olursun!»

«— Çok ciddî söylüyorum. Sonra, durun hele azcık. Daha uzun süre o «Eros ve Psyché» heykelini andıran o anlamsız pozlarınızda direnecekseniz, nihayet ben de insanım, bekliye bekliye uykum gelecek elbet... Sonra bu melodram-pandomim numaralarınıza figüranlık etmek zorunda da değilim, a!»

Süt dökmüş kediye dönüyoruz ikimiz. Karşılık vermiyoruz. Celika aynı tumturaklı edayla ekliyor:

«— Size bir şey söyliyeyim mi? Tüm âşıklar başkalarınca seyredilince böyle gülünç olurlar işte!»

«— Ben de bu kanıdayım, Celika. Ama elbet sen de günün birinde âşık olacaksın!»

Celika yapmacık halini bir yana itip karşılık veriyor bu kez ciddî, alçak sesle:

«— Bu bahsi diğer! (Bana bakıyor) Hadi, hiç olmazsa bir şeyler oku da vakit geçirelim, kalkıp gitmene dek. Düz yazı, şiir miir. Canının çektiğini. Ama dikkat et o duygusal, sulu şekerlemelerden olmasın ha. Şöyle değerli bir

şey. Orijinal, ama gerçekçi bir parça. Bayılırım orijinal öykülere!»

Hoppala! Celika benden orijinal bir şey istiyor. Sevgilim, ne anlatsam şimdi Celika'ya? Savaşı mı anlatsam? Yoksa ona bir gün (burada hep gündüzleri uyunur) gördüğüm düşü mü anlatsam? Evet, tamam. Şimdi size dün çamurlu sığınağımda ikibüklüm uyurken gördüğüm, beni şu an bile korkunç etkisi altında tutan düşü anlatayım.

Benim cici kuzinim Celika, bak dinle:

Dün bütün gün bütün gece on beş kişilik bir ekibin başında çalışarak sabahı buldum. Genel saldırı için bomba dolduruyorduk. Bu iş şöyle yapılır: Dış yüzeyleri kaplumbağa kabuğuna benzer ufak karelere bölünmüş çelik narlarla kapsüller ayrı sandıklarda gelir. Narlar sarı, sulu bir yakıtla doldurulur. Bir çeşit baruttur bu sıvı. Çürük tahtalardan dökülen güve tozları var ya, işte bu tozla hintyağını karıştırmış sayın kendinizi. Böyle bir şey. Adı da «chentine». Dünyanın altını üstüne getirecek güçte, korkunç bir madde. Kibritle yanmaz, âni darbelerle ateş almaz. Ateşlenmesi için içine konulan cıvalı kapsülün patlaması gerek. «Chentine» dolu bombayı sol eline alırsın. Barutun içine kalem kalınlığında bir değnek sokup kapsüle yatak açarsın. (Dikkat! Kapsül bombanın dibine yerleştirilirken hiç bir dirençle karşılaşmamalı, cıvalı maddesi çok «hassas» tır. Hemen patlar.) Sonra bu kısa değneği çıkarıp yere bırakırsın, sağ elinle kapsülü alıp bomba gövdesine vida gibi çevire çevire bir güzel oturtursun. İş bitmiştir şimdi. Elindeki nesne artık «teçhiz edilmiş» tir. Bir kenara bırakırsın. Yenisine başlarsın. İşte dün gece bu işi yapan ekibin başındaydım. Sabaha karşı iş bitince bütün gece harcadığım dikkatli çabanın doğurduğu asap gerginliği ve bitkinlik sonucu gelişigüzel uzanıp uyuyakalmışım bir köşede.

Kendimi eski kesimde, «Güvercin Tepe» nin karşısın-

daki mevzilerimizin en yüksek noktasında buldum. Güneşli, nefis bir gün. Boynunu eteklerinden geçen derenin üstüne uzatmış koca bir kayanın doruğunda güneşleniyoruz. Bu kayaya, biçimi bizim «Yosunlu İn» e benzediğinden hemşeri erler bu adı takmışlar. Er, çavuş karışık on beş kişiyiz burada. Sanki savaş bitmiş, hiç tehlike yok, güpegündüz «Yosunlu İn» in doruğuna tırmanmış güneşleniyoruz. «Güvercin Tepe» nin hunisi de güneşler içinde. Ardıçlar mis mis kokuyor, uzaktaki orman deniz gibi uğulduyor, ayaklarımızın dibindeki uçurumda, yemyeşil yatağında Dragoras suyu neşeli, hızlı, uğultulu akıp gidiyor. Vahşî doğanın buralarda yarattığı görüntülerin en güzelini seyre dalmışız. Derenin kuytu bir yerinden apak bir sis beliriyor. Önce pamuk beyaz bir bulut «Güvercin Tepe» nin yamaçlarında suya inen koyun sürüsü. Yavaş yavaş bulut kabarıyor, büyüyor, tüm dereboyunu kaplıyor. Durmadan kabaran, aşağıdan yukarı doğru her rastladığını örterek yükselen, safi köpük bir deniz şimdi bulut. Sessiz, içi boş, kof bir deniz. Dağları örtmüş, ürünü biçilmemiş düzü kaplamış iki hat arasında boş evleriyle başbaşa çile dolduran zavallı Majerevo köyünü istilâ etmiş. Durmadan yükselen, sessiz sedasız tepeleri, ormanları, ağaçları, dağları yutan apak bir deniz. Kabarık yüzünü güneş ışınlarının aydınlattığı bu sütliman denizin orta yerinde «Güvercin Tepe» yeşil bir adacık.

Bulut «Yosunlu İn» in eteklerine gelip duruyor. Ayaklarımızın dibinde kaymak gibi kabarmış pamuk yüzeyine bakıyoruz. (İnsanın içine dalası geliyor). Bulutun yumuşacık pöstekisini okşuyor güneş ışınlarıyla. Bu kez bulut salt dereboyunu kaplamış olmakla yetinmiyor, ufuklara doğru uzuyor, göz alabildiğine dört bir yanı kaplıyor. Korkunç bir süt okyanusu gökyüzünün temel bendlerini yıkıp taşmış. Bu sessiz, bu kof denizin içinde de iki adacık. «Güvercin Tepe» nin doruğu, bir de bizim buradaki «Yosunlu

İn» kayası. Sonra güneş koca bir altın sikke gibi ufukların ardına dalıp yitiyor.

Güneş iyice batınca ortalıkta fosforlu, donuk bir aydınlık kalıyor. Çevreyi görebilmek için gözlerimi alabildiğine açmam gerek.

Birden korkunç bir sessizlik. Giderek her yanı sarıyor. Ürperme gibi duyuyorum bu sessizliği. Uzunca süre en önemli olay bu sessizlik. Sonra havada ufacık bir şey, minnacık bir soru işaretine benzer bir şey beliriyor. Yavaş yavaş kımıldanıyor, büyüyor, havayı dolduruyor. Beklenen olağanüstü bir olayı karşılamak amacıyla evren soluksuz bekliyor. Her yanda sezilen, sık soluyan, saniyeler geçtikçe daha da dayanılmaz olan bir bekleyiş bu. «Şimdiye dek görülmemiş yepyeni bir olay olacak. Bu bekleyiş bir ana rahmi, o yepyeni olayı doğuracak rahim. Bundan dört bir yanda bu bekleyiş.» Böyle düşünüyorum. Heyecanım benliğimde kayarak dört dönüyor, tedirgin ediyor beni. Bu nedenle bakışlarımla soruyorum yanımdaki arkadaşlara:

«— Siz de duyuyorsunuz aynı şeyi, değil mi? Nerdeyse beklenen olacak... nerdeyse...»

Çevreme bakıyorum. Kayanın doruğunda kimsecikler yok. Yer yarılmış da yutmuş arkadaşlarımı! İçimi bir şey sarıyor. Arkadaşların olağan bir biçimde kalkıp yanımdan gittiklerine inanamıyorum, ama söyleniyorum içimden:

«— Kalkıp gitmişler namussuz keratalar!»

Güçlenmek için yalancıktan gülümsüyorum. Dahà büyük bir azaptan kurtulmak için nasıl ve neden böyle birden yokolduklarını açıklamaya çalışıyorum. Az önce bu olacak olayı bekleyiş ana rahminden doğarcasına, korkunç, güçlü, kopkoyu havanın içinden doğuvermişti. Bu kesin pamuk sessizliğin içinden nasıl olmuştu da tüm bu güçler harekete geçebilmişti? Her yandan, gövdemden de bir yalvarış yükseliyor: Ah, ne olacaksa olsa da, şu olacak

olay olsa da kurtulsak artık! Başımı kaldırıp yıldızsız gökyüzüne bakıyorum. Orta boy, kül rengi bir bulut var gökte. Evet, o sıradan kül rengi bulutlardan biri, olağanüstü hiç bir niteliği yok. Ama şu an hep o yana bakmak gerektiğini **duyuyorum. Oraya.** Tüm duyularımla tüm evrenin de **oraya** bakmakta olduğunu duyuyorum. Benim kendi duyularımla evren **oraya** bakıyor. Hava, rüzgâr, «Güvercin Tepe», doruğunda oturduğum kaya, dalgalarını frenliyen okyanuslar, tüm yapraklarıyla dinlenen ormanlar, ağaç kabukları arasındaki böcekler, toprak içinde kıpırdayan kurtlar, karıncalar, herşey, herşey, bu **olacak olayın** şu gri buluttan geleceğini biliyor ve **oraya** bakıyorlar, diyorum...

Yüreğim hızla çarpıyor. Yükseklerde bir şey görünüyor, tam o gri bulutun olduğu yerden gökten bir şey sarkıyor, hızla, sallana sallana inmeğe başlıyor çünkü. Bu inen şey korkunç, dev bir ahtapot. Gövdesi orda bir yere sarkıyor. Karaya çalan kızıllıkta, kaygan derisinden sızıp yapışık, kollarını uzatmış durmadan iniyor yere doğru, taşan doğa dışı korkunç bir güçle yüklü dev kollar. Boşluğu araştırıyor rastgele, iğrile büğrüle, büküle büküle, çöreklene çöreklene kıpırdıyor, kısalıp uzuyor. Dev bir elin avuçlayıp başaşağı boşluğa saldığı canlı, korkunç yılanlar gibi kıvrılıyor, sağa sola sallanıyor öfkeli, atılıyor, dalga dalga geliyor, avulu dişlerini gömecek, halkalarının mengenesinde çatır çatır ezecek bir şeyler arıyor.

Koşup kaçmak, bu korkulu görüntüden kurtulmak istiyorum. Ama kurşun gibi ağırlaşmışım. Benliğimi kaplayan korkuyu uzun, yürekler acısı bir yankı gibi haykırıp atmak istiyorum üstümden. Bağırmak istiyorum ama sesim kısılmış, ya da kendi sesimi kendim duyamaz olmuşum. Oracıkta taşlaşmış bekliyorum, bu korkunç görüntüyü seyrediyorum çılgın. Kollar durmadan iniyor, boşluktaki hareketleri hırçın, hışımlı, korkulu bu kolların.

Kolların ucu ak köpüklü buluta değiyor, o zaman da haz içinde ürperiyorlar, ta diplerine dek titreşiyorlar sonsuz bir hazla. Sonra hep beraber büyük bir hızla buhar denizine dalıyorlar, diplere doğru iniyorlar. Gökle yer arasında yapışık gövdede, iğrenç derinin altında, sonsuz bir büzülme, bir gevşeme başlıyor. Bu büzülme - gevşeme şimdi bu kolların bulundukları diplerde verimli bir eyleme başladıklarının işareti. Bir yapıt ortaya koymaktalar şu an. Ağaçlar devriliyor, kayalar yerinden oynuyor, terkedilmiş köyün çatıları, bacaları yıkılıyor, tepeler, doruklar, yamaçlar kırbaçlanıyor bu büzülme - gevşemelerle. Nasıl bir âfet hüküm sürüyor ki diplerde, diyorum, nasıl bir felâket!

Birden, şu ana kadar düşünmeyi gereksinmediğim bir şey geliyor aklıma. Aşağıda, «Güvercin Tepe» nin yamaçlarında, bizim konduğumuz sıra tepelerin eteklerinde, ta ufuklara dek boylu boyunca uzayıp giden şu denizin dibinde, siperler var, sığınaklar var. Sürü sürü, binlerce, onbinlerce er var. Yunan, Frenk, Türk, Bulgar, Alman askerleri, sömürge askerleri. Yıldırım bir düşünce aydınlatıyor kafamı. Dibindeki şeyi gözlerden ırak tutmaya çabalıyan bu pamuk sessizliğin sırrını çözüyorum birden. Tabak büyüklüğünde, kaygan, bembeyaz emici dişlerle kaplı bu dev kollar pamuk bulutun içine dalmışlar. Dudakları kıpır kıpır. Suratlarını buruşturmuşlar korkunç, ölüm öpücükleri verecek, yapışacak bir yer arıyorlar. Bu dev kollar şimdi diplerde habre eylemde.

Binlerce insanı, ağacı, günahsız hayvanı, telörgüleri, topları, bataryaları bir yığın yapmışlar, saman sapı gibi birbirine katmışlar da sımsıkı demetlere başlamışlar, sonra da sürüklemeğe, dövmeğe, pis bir hamur gibi yoğurmaya başlamışlar bu kollar. Çörekleniyorlar, kıvrılıp açılıyorlar, yaylanıp fırlıyorlar, şamarlıyorlar, kırbaçlıyorlar, bağlıyorlar, dövüyorlar, boğuyorlar, paralıyorlar, yüzü-

yorlar, emiyorlar, durmadan, dinlenmeden, hırsla çalışıyor bu kollar...

Rezil dikkatimi bir olta gibi bu ak sessizlik denizine indirip tüm benliğimle dinlemeye koyuluyorum. Boğuk sesler geliyor kulağıma dipten, sessizlik buzu çözülüyor, boğuk sesler koyu köpüklü yüzeyden fırlıyor bir anda. Uzaklardan, kalın pamuk tabakaları içinden gelen boğuk sesler. Çok sesli, ağlamaklı bir yalvarış bu, acıdan kısılmış seslerle, notalarla besli boğuk iniltiler, hırıltılar, işkenceyle öldürülen insanların feryadı, neden öldürüldüklerini bilmeyen hayvanların böğürtüsü. Kanı damarlarda donduran sonsuz bir inilti... Bazı bazı bu sesler pek yorgun, pek bitik. Bazıları yarı yolda kısılıyor, bazıları yakınmalı, yalvarmaklı, vahşî, bazıları topluca, koro halinde. Koca bir taşla yüzlerce erin başını eziyorlar sanki. Ve de bu koyu beyazlıkta, beni olduğum yere mıhlayan o korkunç seslerin içinden parmağını bir yandan öbür yana delip geçen iğne gibi ipince bir kuşku, bir şaşkınlık sızıyor. Bu trajik sesler senfonisinin içinden ince kadın çığlıkları, çocuk ağlamaları, bebe viyaklamaları duyar gibi oluyorum. Viyaklayan kundak bebeleri bile aralarında! Kulaklarıma bastırıyorum ellerimi, ak bulutun içine dalan kolları, çirkin derinin altında gizlenen korkunç göçün dalga dalga gelişini seyrediyorum. Kendi kendime soruyorum çılgın:

«— Siperlere kadınlarla çocuklar nerden gelmiş? Bu çoluk çocuğun ne işi var buralarda?»

Sevgilim, bugünlük bu kadar.

Şu defteri senin anılarınla, Midillimizin anılarıyla doldurmak amacıyla karaladım. Şimdi burada kesmek zorundayım. Yüzbaşım, teçhizatını kuşan, görev başına komutunu verdi. Binlerce yelkovanla akrep bir o kadar saat kad-

ranında durmadan, acımasızca yürümekte ve binlerce çift göz onların bu ilerleyişini izlemek. Yarım saat sonra, tam «ikiyi çeyrek geçe» yi gösterecek bu saatler. Ve de aynı anda otuz küsür bin er siperleri aşacak, korunmasız, açık arazide, ateş ve çelik püsküren makinelerin karşısında ilerliyecek.

Ama gene de benim için hiç üzülme sen. Bir iki gün sonra bu korkunç kıyımdan edindiğim izlenimleri sana gene yazmaya başlarım. Yarım saat sonra başlıyacak olay beni dehşet içinde, korkular içinde bırakıyor. Ama tüm öbür arkadaşlar gibi bana düşen görevin bilincindeyim, bekliyorum bu görevi. Kelle koltukta çarpışacağım. Savaş denilen bu korkulu körebe oyununda sağa sola saldıracağım rastgele, vurup vurulacağım, kısaca üzerine sorumluluk düşen her piyade çavuşunun yapacağı işi fazlasıyla yapacağım ve de başarılı olacağım. Gövdeler korkudan titrerler, bu bir gerçek. Ama onların ateşle, demirle eninde sonunda başa çıkacakları da bir gerçek.

Sonra bir şey daha var. Biz buna Yunancada «izzeti nefis» diyoruz. Gülünç bir nesne. (Özünde insanın kendi Benlik'ine cephe almış bir bencillik yatar). Ama, gene de korkunç bir gücü vardır bu nesnenin. İnsan bu duyguyla inançlarına, kanılarına, olumlu ruhsal gereksinmelerine aykırı, bunlar zararına en umulmadık fedakârlıklarda bulunabilir, en olmadık, en umulmadık biçimde bir çok şeyinden vazgeçebilir. Tüm bunları da diyelim bölüğün berberinden, mangasındaki «yumurtacı» eski bir jandarma bozmasından geri kalmamak için, daha aşağı bir düzeye düşmemek için yapar. Buysa şu demektir: Çok iyi bildiğin, tüm zayıf yanlarını iyice kavradığın, ama gene de kolay kolay papuç kaptırmayan o cingöz, o kurnaz, o açıkgöz, o matrak, o muzip düşmanına, yani kendine karşı koyacak gücün kalmamış. Hiç de tuhaf olmıyan bir şey.

Olsun. Hadi, gene de bir allahaısmarladık çakalım! Sevgilim, hoşça kal. Hoşça kal sevgilim!

(Andon Kostulas çavuşun notları burada bitiyor)

Mirivilis
MEZARDA HAYAT

Savaşı, bütün dehşetiyle ve bir savaşçının dramı olarak canlandıran kitap..
Büyük yazar Stratis Mirivilis, bir çavuşun gözüyle, emperyalizmi ve emperyalist savaşları yargılıyor..
Modern Yunan Edebiyatının, Megalo İdea'nın içyüzünü gözler önüne seren şaheseri..

Gün Yayınları - PK. 1119 İstan

TL.

Kapak resmi : Ayhan ERER